

EL TERMENAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS (1354-1980)

LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS / LLUÍS PALLÍ i BUXÓ

AMICS DEL MUSEU MUNICIPAL
SANT FELIU DE GUÍXOLS

NÚM 5

MCMXC

**EL TERMENAL DE
SANT FELIU DE GUÍXOLS**
— (1354-1980) —

AMICS DEL MUSEU MUNICIPAL
GENERALITAT DE CATALUNYA
AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

EL TERMENAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

(1354-1980)

LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS / LLUÍS PALLÍ i BUXÓ

AMICS DEL MUSEU MUNICIPAL
SANT FELIU DE GUÍXOLS

NÚM 5

MCMXC

Edita: Amics del Museu de Sant Feliu de Guíxols.
Aportacions: Generalitat de Catalunya.
Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols.
© Lluís Esteve i Cruañas / Lluís Pallí i Buxó - 1990.
Fotografia de la portada: Joaquim Bigas.
Impremta: Gràfiques Bigas - Sant Adolf, 16 - Sant Feliu de Guíxols.
Dipòsit Legal: Gi. 1.222-1990.
I.S.B.N.: 84-600-7586-9.

JUNTA DELS «AMICS DEL MUSEU MUNICIPAL»

President: Lluís Esteve i Cruañas
Secretari: Lluís Pallí i Buxó
Tresorer: Lluís Palahí i Xargay
Vocals: Josep Escortell i Cerqueda
Nèstor Sanchiz i Guerrero
Joan Sanchiz i Guerrero
Narcís Masferrer i Buixó

EL TERMENAL DE SANT FELIU DE GUÍXOLS

(1354-1980)

PER

LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS / LLUÍS PALLÍ i BUXÓ

La primera vegada que trobem esmentat el termenal guixolenc és en el conegut document del 1354, quan el rei —Pere III de Catalunya— ordenà la delimitació del lloc de Sant Feliu que era alou de l'abat i del seu monestir: «Primerament lo loch de Sant Feliu sia termenat e designat per certs lindes, e tènements, e regonegut que es fin franch alou del Monestir de Sant Feliu e del Abbat de aquell, terma a terma, ab les possessions, censes, drets, cases...»⁽¹⁾.

La delimitació —que començà el 16 de gener del 1355— no fou acceptada per alguns que també tenien drets a la Vall, el més poderós dels quals era el capítol catedralici de Girona. Això originà desavinences, malentesos, qüestions i baralles que unes vegades foren tractades amb tota delicadesa i altres amb maneres no massa acadèmiques.

Llavors el terme encara no s'anomenava municipal: era el termenal del lloc de Sant Feliu que, ensems, era alou del monestir guixolenc i del seu abat. Per això quan començaren els plets i les qüestions amb la canònica, qui defensava la rodalia no era la universitat, sinó el monestir i l'abat. La universitat (més tard municipi) contemplava —expectant, això sí— la baralla entre ambdues institucions eclesiàstiques. Realitat que veurem repetida al llarg de la història, fins que al 1835 la comunitat benedictina fou dissolta i abat i monjos hagueren de deixar la nostra vila.

Aleshores el terme —que havia estat alou del monestir— passà a ser terme municipal i qui l'havia de defensar era l'ajuntament guixolenc. Els seus homes, poc documentats en aquest assumpte tan important, no saberen defensar el termenal guixolenc i acceptaren mutilacions territorials totalment fora de raó.

Pel que deixem dit, lògicament aquest treball ha de tenir dues parts bàsiques: el període monacal (1354-1835) i el municipal (1835-1980).

(1) Text transcrit del Llibre Vermell, AHMSF, sec I, núm 164, fol 1v, que difereix quelcom del transcrit a l'apèndix I.

PRIMERA PART PERÍODE MONACAL (1354-1835)

UNA DATA CRUCIAL DE LA HISTÒRIA GUIXOLENCA: 1354

És difícil precisar la data en què el municipi guixolenc quedà constituït, car desconeixem la seva acta fundacional. Per això els diversos historiadors que han estudiat aquest tema l'han valorat diferentment.

Grahit opinava que la vila existia ja el 1113^(1a); Diago, des del 1127⁽²⁾; Cano, entre 1163 i 1189⁽³⁾; Pella i Forgas, des del 1181⁽⁴⁾, i Hurtebise⁽⁵⁾ i Colls⁽⁶⁾, entre 1290 i 1310 (preferentment el 1310). L'actual historiador del dret català, Josep Maria Font i Rius també s'inclina pel 1310 (*a principios del s. XIV*, diu)⁽⁷⁾, data dels primers jurats guixolencs coneguts⁽⁸⁾, bé que poc abans s'havia manifestat partidari de *las décadas siguientes al primer cuarto del siglo XIV*, que podria ser devers el 1354⁽⁹⁾.

No entrarem a discutir els boirosos orígens de la institució guixolenc; ens contemem a deixar constància dels criteris mantinguts pels il·lustres historiadors esmentats. El que no ens sembla dubtós és que el municipi guixolenc, amb plenitud de drets, arrenca dels documents signats el 1354 pel rei, l'abat de Sant Feliu i els representants dels municipis gironí i guixolenc: tres institucions ja arre-

lades i la incipient institució comunal guixolenc, que fins aleshores havia caminat a les palpenes sota el control i guiatge ferri del monestir.

Pels acords signats a Roses, la universitat guixolenc guanyà molta força. Al nostre entendre, el 1354 marcà el final de la minoria d'edat de la vila —existís o no la universitat— i assenyalà l'inici de la seva pròpia personalitat jurídica.

En efecte, des del 1354 quedaren fixades quatre disposicions cabdals:

1) Sant Feliu passà a ser patrimoni reial, això és, a ser protegida pel propi monarca⁽¹⁰⁾.

2) Sant Feliu esdevingué braç de Girona i, com a conseqüència, els guixolencs tingueren iguals drets que els gironins⁽¹¹⁾.

3) Sant Feliu tingué tres jurats i un consell, a semblança de Girona⁽¹²⁾.

i 4) El terme fou oficialment delimitat; la seva rodalia, perfectament descrita, era reconeguda alou de l'abat i del seu monestir, ensems que terme de la vila. Com que llavors el monestir cobrava les servituds, fou ell qui defensà el terme, com veurem; no el municipi.

Ultra els quatre acords anteriors, cal tenir en compte:

—Els historiadors esmentats al començament

(1a) *Hasta aquí no ha sido posible dar por segura la existencia de la villa de San Feliu de Guixols, [...] pero al llegar a los albores del siglo XII, podemos hacerlo sin temor de equivocarnos. En efecto hallamos [...] que en el año 1113 estuvo reunida, por espacio de dos meses, en el puerto de San Feliu [...] la poderosa escuadra de catalanes, provenzales y pisanos, que se dirigía a la conquista de Mallorca; y cuando una escuadra tan numerosa se reunía en este puerto, y durante tanto tiempo, manteniéndose su tripulación, y las numerosas tropas de desembarco, preciso es convenir en que no sólo existía la población, sino que había adquirido una importancia más que regular* (GRAHIT, 1874, pág. 124). Per les abreviacions, vegeu la pàg. 99.

(2) *También el historiador DIAGO, se refería a un documento del Archivo real, de 28 de noviembre de 1127, por el que los genoveses se obligaban a satisfacer un censo al conde R. Berenguer III, en Barcelona o en San Feliu de Guixols, para cada navio de su república que tomara tierra desde Niza al cabo de Tortosa* (FONT RIUS, 1969, pág. 604, nota 2. Més informació a HURTEBISE, 1970, pág. 48-2-4.)

(3) *Fundó pues Nuestro Padre Abbad fray Bernardo, el Primero, esta villa de Sanct Feliu de Guixols en el Primer año de su gobierno y dignidad que fue como abemos visto el Año de Christo nuestro Señor, de 1163, y tardó su paternidad en ponerla en forma de república [...] y casi acabó de poner la villa en su perfección el año de 1189* (CANO, 1606, pág. 71).

(4) *En la fundación de la villa de San Feliu de Guixols intervino contrato social en toda regla, autorizado en el año de la Encarnación 1181* (PELLA, 1883, pág. 590).

(5) *Como nació aquí el municipio es cosa aún no averiguada, pero ocurrió desde luego entre los años comprendidos desde 1290 a 1310* (HURTEBISE, 1970, pág. 59-2).

(6) *Desconocemos el privilegio de su constitución, pero según deducimos de un documento del año 1310 debió darse durante el abadiazgo de Fr. Tomás Saserra (1290-1328), por lo que cabe situar dicho establecimiento entre los años 1290 y 1310 y no en 1354 como hasta ahora se venía sosteniendo* (JOSE COLLS CARRERAS, *Evolución de un municipio...*, «Àncora», 27-III-1969).

(7) *A principios del s. XIV, en efecto, la población de San Feliu de Guixols contaba con una organización jurídica comunal al estilo de las principales localidades catalanas de realengo, con jurados o consules a la cabeza* (FONT RIUS, 1969, pág. 605).

(8) Els jurats eren Pere de Vern, Pere de Fornells i Guillel Oliver (HURTEBISE, 1970, pág. 172).

(9) *En estos siglos otoñales de la Edad Media es cuando [...] se constituyen en municipios con propia representación y órganos de gobierno la mayor parte de los centros de población catalanes, especialmente los sometidos a jurisdicción señorial, que van a la zaga de los de realengo en la carrera ascendente de su autonomía municipal. I en nota al peu (35): Corresponden a esta etapa la organización de las municipalidades reales de [...] en el primer cuarto del siglo XIV, e Igualada, San Feliu de Guixols [...] en las décadas siguientes*. (FONT RIUS, *Génesis y manifestaciones iniciales del régimen municipal en Cataluña*, «Miscelánea Barcinonensia», XVI, 1967, pág. 83).

(10) *La Villa, con el alborozo de verse restituida a la jurisdicción Real (1354)... «Antigüedad Ilustrada...» 1680, fol. 71, núm. 107. «Els qui volguessin tocar-la, de llavors endavant, haurien d'anar molt en compte» (GAZIEL, *Sant Feliu de la Costa Brava*, Barcelona, 1963, pág. 25. Vegeu també el final de la nota núm. 12.*

(11) *El término de Sant Feliu sería desde entonces parte de Gerona [...] de cuya ciudadanía disfrutarían los guixolencs como si habitasen realmente en aquella capital del Ducado, gozando por consiguiente de las mismas libertades y franquicias y buenos usos y costumbre que ella*. (HURTEBISE, 1970, pág. 64-2).

(12) *Existían, por lo tanto, los jurados de San Feliu de Guixols de hecho desde principios del siglo XIV, con atribuciones desconocidas para nosotros, pero de derecho arrancan del privilegio fechado a 10 junio de 1354* (HURTEBISE, 1970, pág. 104). *En 1354 la villa, antiguamente dominio del Monasterio de su nombre, pasó a ser de realengo, agregada a la ciudad de Gerona. En el mismo año recibió la organización de su municipio con tres jurados y un consejo* (FONT i RIUS, *Orígenes del régimen municipal de Cataluña*, 1944, pág. 340, nota 774 i, principalment, pág. 404, nota 921).

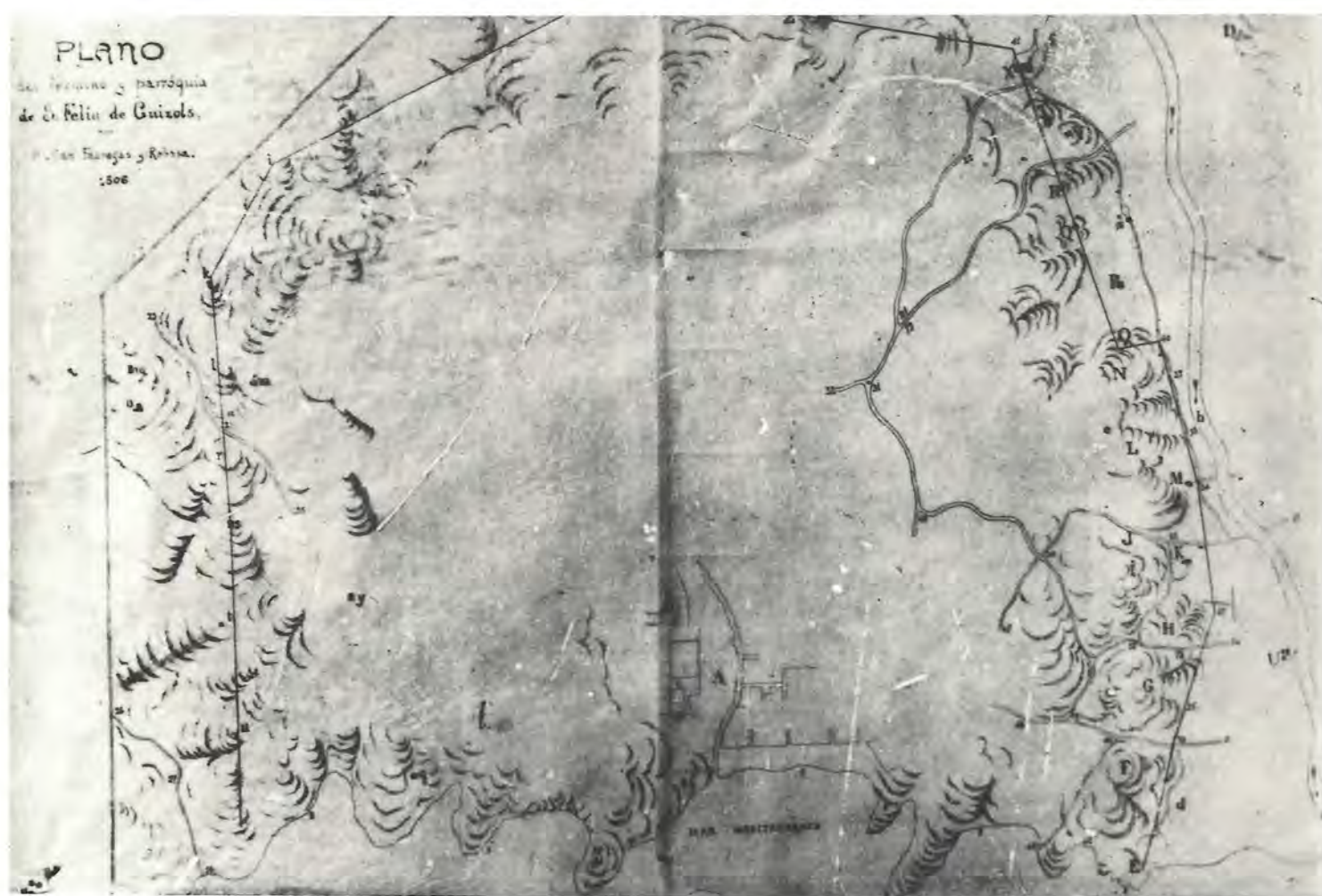

Fig 1. Croquis del terme i parròquia de Sant Feliu de Guíxols fet per Joan Fàbregas i Rabassa el 1806. Còpia de la fotografia que hi ha entre els documents d'E. González Hurtebise a la Biblioteca de Catalunya.

donaren dates diverses com a punt de partença de la universitat. Però quan, en el segle XV — per tant, amb perspectiva suficient per a comprendre la importància dels diferents documents—, els jurats ordenaren l'inici del llibre Vermell, hom hi transcriví, en primer lloc, els documents signats a Roses el 10 de juny del 1354. Prova evident que el 1354 era considerada la primera data crucial de la universitat guixolenc⁽¹³⁾.

—A més, probablement llavors quedà convingut o concretat l'escut d'armes de Sant Feliu, amb els tres emblemes que recorden les altres institucions que signaren els documents: pals en representació del rei en el quarter capital; vairs, en representació de Girona, de la qual Sant Feliu n'era braç, i una creu, en representació de l'abat i del seu monestir, dels quals el terme de Sant Feliu n'era alou. Per tant, el conjunt de l'escut significa que, jurisdiccionalment, la nostra vila es movia entre les tres institucions esmentades⁽¹⁴⁾.

—Només sis anys després —el 1360— es va fer el primer cens guixolenc de població fins ara conegut; en ell s'esmenten les persones, els oficis que tenien i els carrers on vivien dins la vila, que ja era estructurada, car s'esmenta la Plaça, el Mur i un portal, probablement el d'anar a Girona⁽¹⁵⁾.

No hi ha dubte: el 10 de juny del 1354 fou una data crucial de la història guixolenc. També és l'inici del nostre treball.

TERMENAL DE SANT FELIU PER SECTORS (1354-1355)

El primer termenal conegut de Sant Feliu fou delimitat pels procuradors reials Pere Çacosta i Pere de Prats, el 16 de gener del 1355. Els fets passaren així:

Amb una poderosa esquadra, Pere III de Catalunya, dit *el Cerimoniós*, recalà a Roses —de pas cap a Cerdanya— i actuant com a pare i legítim administrador de l'infant Joan, primogènit seu i duc de Girona al ducat del qual pertany la vila de Sant Feliu, i obtingut el consentiment de la universitat guixolenc, signà una transacció amb l'abat Francesc del Pou i el monestir guixolenc.

En el seu capítol primer s'especificava que el lloc de Sant Feliu seria termenat i designat per certs límits i termes, i reconegut com a franc alou de l'abat i monestir, amb les possessions, censos, drets, cases i albergs situats dins dels límits de Sant Feliu, on el monestir podria tenir batlle, jutge i saig que poguessin posar censos, mesuratges, ribatges, obres de monestir i altres servituds pertanyents a l'abat i monestir.

(13) AHMSF, sec I, núm 164. L. FONT, *El Llibre Verbell de San Feliu de Guixols y su importancia histórica*, «Àncora», F.M. 1957, E.Z., *Noticias históricas de San Feliu sacadas del Llibre Verbell*, «Àncora» 24-IX-1984.

(14) LLUÍS ESTEVA, *L'escut d'armes de Sant Feliu de Guixols*, 1982, pàg 86.

(15) LUIS BATLLE y PRATS, *Censo y población de San Feliu de Guixols en 1360*, «Asociación nacional de Bibliotecarios, Archiveros y Arqueólogos», 1968, pàgs 43-52.

El document fou signat a la cambra reial de la galera Victòria, en el port de Canyelles Major de Roses el dia 10 de juny del 1354⁽¹⁶⁾ *por cuya razón no pudo ponerse el gran sello real en el pergamino*⁽¹⁷⁾, essent rebut per Ramon de Bruguera, notari reial, ciutadà de Girona. Concòrdia que fou confirmada pel fill primogènit de Pere III — l'infant Joan — a Girona el 21 de setembre de 1386 «en forma de privilegi ab lo Cello real pendent»⁽¹⁸⁾; per Carles I (V d'Alemanya) el 23-XII-1519, i finalment per Felip II (III de Castella) el 30-VI-1599⁽¹⁹⁾.

Com que el rei anava a Cerdanya i no podia ésser present a Sant Feliu designà Pere Çacosta, conseller seu i batlle general de Catalunya, i a Pere de Prats, ciutadà de Girona, notari públic amb autoritat règia per a tota la terra i domini del rei, per tal que, en representació seva, limitessin el lloc de Sant Feliu.

Ben segur que aquest document fou redactat per la cancelleria del rei després que aquest i els seus consellers haguessin tingut contactes directes amb els interessants. En efecte, un mes abans —exactament el 10 de maig— el rei era a Sant Feliu; ho sabem perquè tenim constància que hi signà dos pergamins⁽²⁰⁾.

El 16 de gener del 1355, d'acord amb el primer capítol de la concòrdia, els esmentats Çacosta i Prats, a requeriment de l'abat i essent-hi ell present, limitaren i termenaren el lloc de Sant Feliu en presència del notari esmentat i de molts i diversos testimonis entre els quals hi havia els guixolencs Maimònides Ponç i Arnau de Campallónch, i també Bernat Badia, capellà de l'església de Sant Feliu⁽²¹⁾. Els comissaris, però, feren constar que no volien perjudicar les persones que tenien domini directe en algunes terres situades dintre dels límits establerts, i l'abat tampoc no renuncià a cap dret que li pertocava en alocs, masos, molins, etc situats fora dels límits fixats. Circumstància que, temps a venir, fou niu de baralles, com veurem més endavant. D'aquest acte, com és lògic, se'n redactà un document notarial que, per la seva importància, transcrivim a l'apèndix. De la seva lectura es dedueix que els procuradors reials no ordenaren clavar els termes o fites ni hi concretaren el lloc exacte on s'havien de clavar, sinó que només limitaren el lloc de Sant Feliu «en el seu circuit», és a dir, digueren per on passava el terme de Sant Feliu servint-se de sectors, tot especificant els topònims on començava i on acabava cada un d'ells.

Les parts essencials del document comprenien 16 sectors que, resumits i traduïts al català, eren: 1) Del puig de Pinell^(21a) al puig sobre les hortes de Crotà. 2) Del darrer al puig de la Granolla. 3) Íd al puig de sa Lixarda. 4) Íd al puig de sa Canal. 5) D'aquesta a la serra de les Roques. 6) D'aquesta a les roques d'en Donat. 7) Íd a les roques d'en Dijous. 8) Íd al molí dels Terrers. 9) Íd a roca Rodona. 10) D'aquesta a Pedralta. 11) Íd a mitja pedra d'en Basart. 12) D'aquesta al puig Alt. 13) Íd a la creu d'en Gras. 14) D'aquesta al puig de Ballaron. 15) Íd a la serra de la Guineu. 16) I d'aquesta al mar. Sectors que descriurem més endavant.

Per primera vegada disposem de l'autèntic termenal de Sant Feliu que, ensems, era delmari de l'abat i del seu monestir. I diem autèntic perquè el rei ordenà que es fes, perquè fou delimitat pels seus màxims representants en presència de bon nombre de testimonis, perquè fou registrat oficialment per un notari públic amb autoritat règia a tota la terra del rei i perquè fou confirmat —fins el 1599— per altres tres reis. Més autenticitat no podia demanar-se.

TERMENAL DE SANT FELIU MITJANÇANT FITES CLAVADES (1586)

L'anterior delimitació de la vila de Sant Feliu no fou acceptada per tots els que tenien interessos a la Vall d'Aro. Sovint hi havia qüestions. Per això, passats més de dos segles, l'abat demanà a l'organisme competent que la delimitació del seu alou guixolenc (que ensems era el terme de Sant Feliu) fos ben assenyalada mitjançant fites clavades que fixessin clarament els sectors dels quals acabem de parlar.

Com hem dit, les disputes més fortes eren entre dos poders eclesiàstics. Per un cantó anaven de bracet el capítol de la seu de Girona, com administrador de les pabordies de la Pia Almoïna del Pa i de la del mes de Juliol⁽²²⁾, i els curats o rectors de les esglésies parroquials de Santa Cristina i de Santa Maria de la Vall d'Aro; per l'altre,

(16) Com a comparació, transcrivim: «El territori del terme de la ciutat de Girona va ser fixat per primera vegada de forma completa a mitjans del s.XV» i, més endavant, «en l'any 1451 va arribar el privilegi que fixava oficialment l'abast territorial de totes aquestes funcions» (CASTELLS, 1985-86, pàg 301).

(17) HURTEBISE, 1970, pàg 64-1.

(18) Doc 2, fol 5. Per les abreviacions, repetim, vegeu la pàg 99.

(19) ACA, Monacals, Hisenda, núm 1718, fol 49-17 i 362. Íd 1586, fol 215. HURTEBISE, 1970, pàg 65-1.

(20) J.M.MARQUÈS, 1984, pàg 106, núms 1207 i 1208. Quatre anys després (exactament el 10-V-1358) Pere III tornava a ser a Sant Feliu on signà el pergamí núm 1250, pàg 109 del mateix llibre.

(21) És evident que aquesta delimitació —la primera que coneixem— fou feta amb tota regla: en nom del rei i realitzada pels personatges més rellevants de la Cort. Però, malgrat que el text asseguri que a la delimitació hi havia «molts i diversos testimonis» no sabem que n'hi hagués cap de les parts contràries que, anys a venir, pledejaven contra l'abat i monestir de Sant Feliu. Per això ens queda un dubte: Els representants d'aquells que tenien interessos a la Vall, eren presents a la delimitació o no hi eren? En el darrer cas, voluntàriament no volgueren ésser-hi presents?

(21a) Sobre la grafia dels topònims, vegeu el que diem a la pàg 100.

(22) Primerament «el patrimoni propi de l'Església era regit pel bisbe i el seu clergat catedralici, a manera de senyoriu col·lectiu. A partir de l'any 1019 el Capítol de la catedral de Girona va ésser dotat amb béns propis, contint-se així en una institució autònoma dins la diòcesi [...] Una darrera fase sembla encetar-se a partir de la segona meitat del s.XII. La divisió de gran part del patrimoni capitular en dotze pabordies va permetre la consolidació del domini sobre els béns temporals i l'afermament de les estructures feudals, tot assegurant alhora la rendabilitat del patrimoni capitular mitjançant una bona administració, basada en la gestió dels canonges-pabordies» SANZ, 1987, pàgs 132 i 133.

Les dotze pabordies eren designades amb els noms dels dotze mesos de l'any. La pabordia del mes de juliol era la de la Vall d'Aro.

l'abat i el monestir de Sant Feliu⁽²³⁾. Els ajuntaments de Sant Feliu i de la Vall només intervingueren en petita escala i, segons sembla, com si volguessin escapollir-se de la qüestió.

Després de llegir nombrosos documents, hom té la impressió que ambdues universitats estaven a l'expectativa, vigilant el contenciós, però fent com si la cosa no els afectés potser per evitar que el plet els involucrés i es veiessin submergits a contínues aportacions monetàries de conseqüències sempre catastròfiques. Una cosa era dur el pes del contenciós i una altra compartir-lo fins a un límit prudencial.

Les dues parts que pledejaven fortament — monestir i capítol — cobraven delmes, primícies i altres servituds de les finques que pertanyien a llurs delmaris respectius i, en general, aquests coincidien exactament amb els termes municipals. Per això la disputa era entre eclesiàstics, és veritat, però en el fons es ventilaven els termes municipals entre les dues universitats afectades.

Al nostre entendre, l'abat tenia raó perquè les delimitacions que pretenia eren les que havien ordenat els oficials reials encarregats precisament d'aquesta qüestió. En canvi, sembla que el capítol era més poderós: podia més el bisbe que l'abat.

Per això la disputa era nivellada: d'ací que el plet no s'acabà fins que la comunitat benedictina fou dissolta definitivament el 1835. Si els monjos no haguessin estat expulsats, és probable que el plet encara continuaria.

Aparentment sembla també que la baralla no havia de tenir interès per als guixolencs. No era pas així. Com hem dit abans, la baralla de tipus econòmic-eclesiàstic portava aparellada la discussió i delimitació dels termes municipals respectius, car el monestir pretenia que el seu delmari arribava fins la delimitació del 1355 i el capítol lluitava per deixar-los més o menys on són actualment. Que el delmari i els termes municipals que es disputaven eren una mateixa cosa —almenys entre Sant Feliu i la Vall d'Aro— ho diuen clarament els documents⁽²⁴⁾.

Però anem als fets i seguim-los cronològicament:

Com recordarem, el 1355 els comissaris reials designaren els límits de Sant Feliu mitjançant sectors geogràfics, però no sabem que fos clavada cap fita.

Coneguent com coneixem les parts oposades, el plet era quasi segur. Les tensions sovintejaven. Citem només un cas que, sens dubte, era preparatori del plet que s'apropava:

2-III-1582. Joan Clara, masover de les Eroles, com que segons el monestir residia en el terme de Sant Feliu, fou autoritzat a pescar en el mar de Guixols⁽²⁵⁾. Punt de vista que el capítol no compartia, ni acceptava.

Tal com es veia a venir, el plet finalment estallà⁽²⁶⁾. Seguim els fets:

I-XII-1585. Presidits pel seu abat Sobraries, els monjos es reuniren⁽²⁷⁾ i, desitjant que les fites entre els dos delmaris fossin clavades, delegaren el notari Joan Blanch, ciutadà de Girona, perquè actués davant del Magfic Miquel Montroig,

lloctinent de batlle general de l'estació de Girona», i del seu consistori⁽²⁸⁾, a fi de lograr l'objectiu pretès.

Joan Blanch, en nom dels monjos, presentà un escrit de suplicació a l'esmentat Montroig; en ell es diu que els termes de la vila de Sant Feliu i els de la Vall d'Aro «son continguos, e, no termenats almenys ab delimitacions, o fites senyalades, lo que redunda en gran dany pel Rnt. Abat y Convent [...] per raó de les rendes y altres drets que en dit termens respectivament cullen»⁽²⁹⁾. Per això el procurador de l'abat —Jaume Blanch—, exhibint l'acte de transacció i concòrdia entre Pere III i l'abat (1354), suplicà al lloctinent «se confaquesca en dits confins, y pose termens senyalats entre los territoris» de Sant Feliu i de la Vall, «e perço esser proveyt de llegittima citatió per al Procurador Fiscal Patrimonial, y altres perçones, en dita terminació interés tenint, o pretenint, conforme es de practica, los certs nominatim, y los incerts ab veu de pública crida».

(23) Per simplificar el text, algunes vegades parlarem del capítol en representació seva i dels seus associats; igualment esmentarem l'abat o el monestir quan, en realitat, ens referirem a ambdós alhora.

(24) «y posas termens senyalats entre los territoris de dita vila de St. Feliu de Guixols e Parrochia de Valldareu» (doc 1, fol 68 del 1585); «Concordia pactada y ajustada lo any 1677 [...] sobre termens y confins de St. Feliu y Parrochias de Sta. Maria y Sta. Christina» (doc 2, fol 1); «lo terme y decimar de la Parroquia de Sta. Maria de la Vall de Aro» (doc 2, fol 3); «pretenint dit molt Sr. abat y Convent que son decimari [...] se deu extender per tot lo que diu ser terme de dita vila» (doc 2, fol 4); «L'abat de St. Feliu es parroco de tot lo terme y Parroquia de St. Feliu» (doc 18, fol 4v). El doctor Josep Calzada deu ésser d'igual opinió, puix va escriure: «Però en realitat es ventilava també una qüestió de confins o límits de territori, ja que el Capítol [...] pretenia que els termes i el confí de la Vall d'Aro arribaven, més o menys, fins on es troben avui» i «l'abat i el monestir exposen clarament els límits del territori de Sant Feliu» (CALZADA, 1981, pàgs 101 i 109, respectivament).

(25) «Que ninguna xàvega estrangera no gose pescar dins los termens y jurisdicció de la vila de St. Feliu de Guixols [...] acceptat empero Joan Clara de les Aroles que attés quedà dins lo terme de la pnt. vila (nota al marge: «y per esser dit Clara de la parroquia y batejar y soterrarse a la pnt. vila per estar a les Aroles») es nostra voluntat que pesca en les mars de la pnt. vila y asso a tot nostre beneplàcit (nota: «y tinga tanta de pescar com los altres pescadors y sie obligat a portar peix a la pescateria de la pnt. vila com los altres pescadors son obligats») y assó ab pena de deu lliures per quiscuna vegada y per dur lo ball lo ters aplicadora a la hobra del Spital y laltre ters a la hobra de la pnt. vila y laltre a la cort que ne farà la executió» (M.A. 1569-88, fol 211v, sessió del dia esmentat).

(26) El procés era en un llibre de 108 folis escrits a mà, amb cobertes de pergami, que es guardava a l'ACA. El document s'ha extraviat —com explicarem detalladament més endavant—, però disposem d'un trasllat o còpia autèntica, escrit també a mà, per un notari de Girona (*Llibre de Privilegis i Concòrdies*, Arxiu Capítular de Girona, fol 66 ss).

(27) Hi eren presents Miquel Sobraries, abat; fra Gregori de Burgos; fra Francesc Antoni Joan; fra Cebrià Vila; fra Cristòfol Martines; fra Antoni Rovira; fra Plàcid Martines; fra Antoni Vidal, i fra Francesc de Espinosa.

(28) Recordem que solament el rei, els seus ministres o llurs delegats podien entendre dels termes jurisdiccionals. Per això ací el lloctinent de batlle general de Girona —oficial de nomenament reial— amb l'ajud i consell del seu consistori, constituïen l'únic organisme amb poder legal per a fer les delimitacions dels termes municipals de jurisdicció real, com era el de Sant Feliu.

(29) Doc I, fol 66.

És a dir, als que certament tenien interès en la delimitació se'ls avisaria particularment i els altres ho sabrien per la crida pública que es faria. Així esperaven que ningú no al·legaria ignorància; tothom que volgués podria ésser-hi present.

24-XII-1585. Al peu de l'esmentada suplicació del representant dels monjos, s'hi veu una provisió del lloctinent Montroig per la qual trameia al magnífic misser Narcís Ferran, en drets doctor, assessor ordinari del consistori de Girona, per tal que fes justícia. En altres paraules: Montroig traspasà a Ferran la suplicació del notari Blanc perquè li donés curs i la resolgués rectament, puix era a ell a qui corresponia fer-ho.

A continuació del mateix document, Ferran ordenà al fiscal patrimonial i altres persones interessades que, el dia 9 de gener següent, fossin al lloc on havien de començar a clavar les fites.

Reunits tots els documents, fou redactada la *Preconització* que transcrivim a l'apèndix II. Aquesta preconització anava adreçada als interessats incerts i es donà a conèixer mitjançant una crida pública feta en nom del rei. Per ella s'intimava i notificava tothom i els «assigne el dia de Dijous que comptarem a 9 del pròxim mes de gener 1586 a la una après mitgdie, y ab continuació de dies, y hores per a veure fer la dita terminació supplicada entre els termes» de Sant Feliu de Guíxols i de la Vall d'Aro «y per a posar termes y fites y mollons [...] com es de rahó y estil del present consistori, citantlos per dit efecte, ahont serà y assistirà dit Magfch. Lloctinent ab los Ministres de son Consistori, y altres persones expertes [...] oferintlos ministrar tot compliment de Justicia». Però advertien que si algun interessant no hi era, seria feta igualment la terminació i designació perquè «llur absència en res no obstant mas contumàcia exigint.» Signen Miquel Montroig, lloctinent; Ferran, assessor, i Albert, notari⁽³⁰⁾.

4-I-1586. En una suplicació, el síndic de la Vall d'Aro es queixà perquè el temps que se li havia donat per a estudiar la fitació era tan breu que no havia tingut temps de saber si era danyosa a la universitat de la Vall, car no s'havia pogut «informar de ple»⁽³¹⁾. Aquest document — confirmat el 3 de febrer — fou el motiu que al·legaren el capítol gironí i els seus associats per impugnar la delimitació feta pel consistori del lloctinent Montroig. L'excusa del síndic sembla que no era un fet real com veurem. En el croquis primer (fig 34) hi ha escrita una data que no deixa lloc a dubte: 1585. Per tant, els contraris del monestir havien preparat l'estratègia almenys des de l'any anterior.

El dimecres, 8 de gener del 1586, la preconització fou llegida a les places públiques de Sant Feliu i de la Vall d'Aro. L'agutzil guixolenc, Pere Jalpi, tocà la trompeta davant de moltes persones a dites places congregades, que ho van veure i escoltar; després, Rafael Albert, notari i escrivà del consistori gironí, llegí la suplicació en veu alta, clara i intel·ligible⁽³²⁾.

Per aquest procediment es consideraren citats tots aquells que tenien o creien tenir interès en la fitació, per tal que assistissin, si ho creien con-

venient, al lloc indicat on començaria l'esmentada fitació.

Tot seguit van ésser enviades les citacions particulars, la part interessant de les quals diu: «De part del Magfch. Miquel Montroig [...] inseguint la provisió [...] feta per [...] Narcís Ferran [...]; intimen y notifiquen [...] als Honorables Mrs Antoni Homs, Francesc Llopis, Joan Durban y Miquel Serra, Jurats⁽³³⁾ y Mostasaf, respectivament de la vila de Sanct Feliu de Guíxols; a Bernat Roquer de la Vall de Areu y a Jaume Auladell de Solius, Jurats de la Vall de Areu y Pere Riembau, Mostassaf de la Vall [...] Per tant [...] se citen tots los dalt [...] y quiscú dells a soles si interès algu tindran, o pretendran tenir en dita terminació y designació fahedora de dits termes que pera dijous que contarem nou [...] assistesquen si voldran en los confins de dits termes de dita vila de Sant Feliu de Guíxols y Parroquia de la Valdareu ahont dit Magfch. Lloctinent ab tots los Ministres de son Consistori y altres Persones expertes serà per a veurer termenar, designar y assenyalar ab fites y mollons [...] Lo qual manament se fa a instància y humil supplicació de dit Procurador, y Economo. Dats a Gerona» a 24-XII-1585. Signen Montroig, Ferran i Albert.

Dels esmentats, uns reberen la citació personalment i altres, no essent a casa, els hi fou deixada a familiars o a persones que vivien amb ells. Bernat de Soler, agutzil del consistori gironí, fou l'encarregat d'entregar personalment les citacions i després donar fe del seu comès, davant del notari⁽³⁴⁾.

9-I-1586. Com era previst, a les dues després del migdia, tingué lloc el reconeixement del terme, que fou començat a la conca del puig de Pinell, situat dintre de la parròquia i territori — com ja es veurà i demostrarà més llargament — de l'esmentada vila de Sant Feliu de Guíxols. Hi eren presents els magnífics senyors lloctinents Narcís Ferran, doctor en dos drets, assessor ordinari del present consistori; Antoni Tarroja, també doctor en dos drets, advocat del fisc patrimonial; Miquel del Riu, regent de la procura fiscal del patrimoni del consistori, a causa de la feina que tenia el venerable Antic Peris, procurador del fisc patrimonial; Bernat del Soler i Narcís Frigola, agutzils del dit consistori, i Rafael Albert, que n'era notari i escrivà.

Com pot veure's, tota la plana major de l'organisme encarregat de fer les delimitacions territorials en nom del rei.

Per contra, no sabem que hi assistissin representants de les universitats afectades a les quals s'havia fet portar les citacions personals, ni tampoc no hi era cap representant del capítol gironí, ni d'un sol dels seus associats.

(30) «ab comminatio expressa, que no comparent sera procyt en fer dita terminatio, y designatio segons se trobera esser fahedor de justitia, llur absència en res no obstant mas contumàcia exigint» (doc I, fol 67v i apèndix II).

(31) Doc 18, fol 1.

(32) Doc 1, fol 67v.

(33) Aquests jurats coincideixen amb els que dona Hurtelise, 1970, pàg 174.

(34) Doc 1, fols 68 i 68v; també apèndix III.

Joan Gutiérrez -procurador i ecònom de l'abat- acusà de «contumàcia» els que, havent estat citats, no eren presents; demanà que fos llegida als testimonis, en llengua vulgar, el termenat fet per Pere Çacosta, batlle general de Catalunya, i Pere de Prats, comissaris «per la immortal memoria del Sereníssim Pere Rey de Aragó» el 1355 i que, després d'escollir les declaracions dels testimonis i rebuda la informació corresponent «esser provehit y declarat com es estat supplicat», és a dir, que fossin posats els termes⁽³⁵⁾ i que, a continuació, l'acte efectuat fos públicament donat a conèixer.

Acceptada la proposta anterior, declararen Sebastià Ribot, brasser; Pere Carreró, teixidor de lli; Francesc Guardia, forner; Damià Thomas, teixidor de llana; Jeroni Homs, treballador, i Joan Moner, pagès de Sant Amanç, tots 6 de Sant Feliu. Miquel Seguer i Francesc Roquer, pagès, els dos de Santa Cristina. Montserrat Peribert i *Eraldus* Crexell pagesos de Solius.

Els sis de Sant Feliu i un dels de Santa Cristina trobaren correctes els termes del 1355. Els altres tres (un de Santa Cristina i dos de Solius) fugiren d'estudi: «Yo me remet als actes, si ni ha qui diran la veritat» i «Yo noy se res sobre lo contengut en dit Interrogatori, perquè no so pratich en los llochs anomenats en dit interrogatori».

29-I-1586. Després que el consistori hagués vist el lloc on serien col·locades les fites, d'haver fet constar la «contumàcia» dels afectats que no s'havien presentat i d'haver escoltat els experts i els testimonis, Montroig ordenà publicar la sentència d'acord amb la concòrdia i la corresponent designació de termes del 1355⁽³⁶⁾. Si no hi havia oposició raonable, passats uns dies els termes serien clavats.

3-II-1586. El síndic de la Vall⁽³⁷⁾ «apella» la sentència de Montroig «dins lo legítim termini», segons consta en poder de Rafael Albert, notari de Girona «ab motiu que lo notari no li havia volgut ensenyar la dita sentència»⁽³⁸⁾. El motiu era fútil; deia que amb 5 dies no en tenia prou per a informar-se bé dels límits, essent així que -com hem dit i veurem més endavant- uns i altres venien preparat-se, des de feia temps, per la disputa⁽³⁹⁾.

5-II-1586 i dies següents. Foren fixats els termes segons la concòrdia del 1354, la designació del 1355 i la fitació del 29-I-1586⁽⁴⁰⁾. La part compresa dins dels termes clavats era i seria franc alou de l'abat guixolenc i, per tant, a ell correspondria cobrar els delmes i servituds, opinió que el capítol i els seus associats no compartien en relació a les parts en litigi. Amb tot, sembla evident que si els termes foren clavats, ho foren perquè el lloctinent i el seu consistori —als quals competia la qüestió de posar o de concretar el lloc on havien de ser els termes— cregueren faltades de raó les apel·lacions presentades.

EXTRAVIACIÓ DEL DOCUMENT FONAMENTAL

Com hem vist, el 24-XII-1585 començà el procés que havia d'acabar amb la plantació de les fites, la qual cosa fou realitzada el 5-II-1586 i els dies següents.

Un fet d'aquesta importància que comportà la presència de les personalitats del consistori gironí, exigia deixar-ne constància mitjançant un document formal. Que això es va fer, no en tenim cap dubte, com també donem per segur que el monestir —una de les parts més interessades— en tingué una còpia degudament autenticada. El document ens era fonamental per a estudiar la qüestió.

Per això vam començar per cercar la còpia entre els documents del monestir que es guarden a l'ACA. En efecte, a l'índex de la sec Monacals, Hisenda, llegírem en el núm 1651: *Fijación de términos con el Valle de Aro (caja 4-Leg.2-nº3)*. Vam demanar el document tot seguit, però quan ens el portaren vam quedar decebuts. La coberta és un pergami doblat a tamany foli, utilitzat com a coberta del doc notarial esmentat. A la part superior hi ha una referència difícil de llegir, en la qual ens sembla veure-hi: «...caxó 4.Leg... 3» i, ben clar: *Vila de Sn. Feliu / 1585. Declaración, fitación, y / Amojonamiento de los / términos con Vallaro / . Año de 1585*.

Generalmente, els lligalls són cosits a les cobertes respectives; aquest no. Per això ha estat possible que dintre la coberta hi hagi actualment un manual de capbreus dels pobles de la Vall d'Aro en el qual s'arriba a esmentar l'any 1736. Per tant, res té a veure amb el títol que consta a l'índex i a la coberta. El fet de no correspondre's la coberta amb el contingut va fer-nos sospitar que potser el document que cercàvem s'havia extraviat i que podríem trobar-lo dintre d'una altra coberta també traspaperada. Per això vam anar demanant tots els volums del monestir guixolenc (des del número 1571 fins al 1718). Per fi vam comprovar que el document que cercàvem no era entre els examinats; almenys no el vam trobar. Potser ja faltava quan la documentació del monestir era a la delegació d'hisenda de Girona; això explicaria que Hurtebise no el tingués transcrit.

(35) Doc 1, fols 69v i 70.

(36) Doc 18, fol 1v.

(37) El síndic era l'encarregat dels interessos i gestions administratives de la Vall. En aquesta època els municipis estaven sòlidament constituïts des de feia temps. El síndic, per tant, intervingué en nom del seu municipi que, de sobte, es plantà al mig de la qüestió, contra el que era habitual.

(38) Doc 2, fol 7 i 18, fol 1v.

(39) Per la ciutat de Girona, CASTELLS, 1985-86, pàg 308, va escriure: «La ciutat va continuar endavant. Entre els dies 25 de gener i 15 de febrer de 1727 s'aniran emplaçant les fites, aixecant acte de la cerimònia i fent constar la no compareixença de la part forana. Llavors, la feina ja era feta, però encara caldria aguantar els embats legals de la vegueria enfurismada i preparar-se a pledejar inacabablement». Per tant, les fites de Sant Feliu foren clavades 141 anys abans que les de Girona. Això sí, malgrat les notificacions a les autoritats interessades, aquestes tampoc no assistiren a la fixació de les fites, però —com a Sant Feliu— seguidament presentaren recursos davant dels tribunals.

(40) Que les fites foren clavades, no en tenim cap dubte. Entre altres, hem trobat aquestes referències: «foren posats i fixats los dits termens en dits llochs designats» (doc 2, fol 6); «com consta que la afixació de dits fou feta en 5 dels mateixos mes y any» (doc 2, fol 8), i «se passá attentament lo dia 5 febrer y demés consecutius a fer la sobredita terminació» (doc 18, fol 1v).

Quedava l'esperança de localitzar-lo en els llibres de la Batllia General de Catalunya, que també són a l'ACA. Així consultarem el núm 128, Batllia, classe 6^a-A, *Libro común de la lugartenencia de Girona* (1582-1585) i després el núm 130 d'igual títol, anys 1586-1599. Malauradament, el primer acaba amb un document del 19-XI-1585 i el segon comença amb un altre del 7-X-1586. Per tant, no vam trobar la fitació, malgrat que tant en un llibre com en l'altre hi ha diversos documents signats per Miquel Montroig, lloctinent de batlle general de Girona.

*LA FITACIÓ DEL 1586 SEGONS FRA
ILDEFONS NAVARRA, BENEDICTÍ*

Si bé —com acabem de dir— no hem trobat ni l'original ni cap còpia autenticada de l'acta notarial de la fitació guixolenc, disposem d'un trasllat fidel fet per fra Ildefons Navarra, benedictí, datat devers l'agost del 1677.

Aquest trasllat consta de diverses notes i del termenal de Sant Feliu. El darrer comprèn el propi termenal que és semblant —però no exacte— al de l'any 1355 i la descripció del lloc on foren col·locades fites i senyals per a delimitar el terme de Sant Feliu⁽⁴¹⁾. Com que ací la part que més interessa és la tercera, transcrivim tot seguit el text explicatiu del lloc on foren col·locades les fites i els indrets on es marcaren les senyals complementàries que delimitaven el terme guixolenc; les altres dues parts —que són complementàries— poden llegir-se a l'apèndix (núm IV).

Diu l'escrit de Navarra:

«*Los termens se posaren del modo següent*

1) P^o en lo Puig de la Conca de Pinell vers orient, un terme.

2) Item al Peu e fi del Puig de Pinell junt a una peça de terra avuy conreadissa, e de Jaume Fontanella del veynat de Crota junt al camí qui per allí passa pera a anar al Riu, e, amarador de Pinell, altre terme.

3) Item al mateix peu e fi del dit Puig de Pinell junt a una peça conroadissa de Llorens Barceló de Crota junt al camí etc. aquí passa pera anar al Riu e amarador, altre terme.

4) Item en lo Peu, e, fi del Puig den Torra del Molí que avuy posseheix M^o Pau Candell situat sobre las hortas de Crota, altre terme.

5) Item en lo Peu e fi del Puig de la Granoya que avuy es de Narcís Madió de Areu junt al Rech Madral qui ve de la dita joheria de las Arolas, altre terme.

6) Item al quintá y ferreginal de la joheria de las Arolas junt al camí públich qui va de la vila de S. Feliu de Guixols al castell de Aro, altre terme.

7) Item prop la Bassa de sa Lixarda junt al camí qui va de dit Castell de Aro a dit Molí, e, a la vila de S. Feliu, altre terme.

8) Item al fi del Puig de sa Lixarda prop de dit Molí de sa Lixarda, altra terme.

9) Item al fi del Puig de Mora que avuy es de Narcís Prohençal fou posat altre terme.

10) Item al fi del Puig de sa Canal qui avuy

es de dit Prohençal junt al mateix rech qui va al Molí de sa Lixarda, altre terme.

11) Item en la serra de las Roques sobre lo Alberch den Valls ho Matheu, e, en una Roca allí situada la qual posseheix avuy dit Prohençal, per no aver y lloch de fitar terme fou fet un señal ab escoda a modo de escayre, Terme denotant.

12) Item en una de las Roques den Donat que avuy posseheixen los pubills Oliveres del Molí de la Torre en lloch de Terme fou fet un señal de Creu⁽⁴²⁾.

13) Item en una de las Roques sobre lo Mas Dijous situadas en lloch de terme fou fet ab escoda altre señal de Creu⁽⁴³⁾.

14) Item davant la casa del Mas Puigdestos la qual no és compresa dintre dit terme de S. Feliu, se posá altre terme.

15) Item en un cantó de la cuina y cambra del molí dels Terrés que avuy posseheix Nicolau Puigdestos fou refet lo terme.

16) Item devant lo dit Molí dels Terrers en dit termenal enclòs entre lo Pou que allí e lo rech del molí, se posá altre terme.

17) Item en una part de la Roca Rodona situada sobre lo Vilar de la Valldaro la qual parteix entre molts particulars fou feta mitja lluna a modo de escayre, terme designant⁽⁴⁴⁾.

18) Item en una gran Roca situada sobre altra Roca al mitg de dos Roques las quals estan totas situadas en lo mitg de la dita Serra den Cateura del dit Vilar, e, en dit termenal enclòs fou fet ab escoda un señal de mitja lluna a modo de escayre terme senyalant.

19) Item en la punta, e, mitg de la dita Pedra de Beart que está ajeguda junt, e, prop lo camí real qui va de S. Feliu de Guixols a Tossa fou posat altre terme ho señal terme designant.

20) Item en lo Puig dit Puig Alt a la vista del Mar en una Roca aquí situada se féu un señal ab escoda de mitja lluna, terme designant.

21) Item en lo lloch dit las Creus den Gras, altre terme.

22) Item al Puig Balleron que és a la vista del Mar, altre terme, vuy es diu Puig de Saguayta⁽⁴⁵⁾.

23) Item a las serras Esquineus ho de sas Guineus, altre terme, que és a la ribera del mar dita serra.

24) Item y ultimament en lo lloch dit Romaguer Desguineu ho de ses Guineus, altra terme⁽⁴⁶⁾.

Entre dits 24 termens está limitat y designat tot lo termenal de S. Feliu —importa saberlos y conservar, per los establiments, vendas, cabrevacions, etc fahedores per ser sols lo Abat y Mo-

(41) ACA, Monacals, Hisenda, núm 1586. La nota és al fol 170; el termenal al 209, i la distribució de fites i senyals al 210v. Hi ha altres notes de Navarra als fols 170v i 171, que no modifiquen les anteriors.

(42) Creu que hem localitzat, com es veurà.

(43) Creu que no hem localitzat; probablement la roca on era gravada, fou usada com a pedrera i, per tant, ni la roca ni la creu ara no existeixen.

(44) Mitja lluna que hem localitzat.

(45) Actualment és el puig de can Rifà.

(46) Actualment és el puig de sa Guaita.

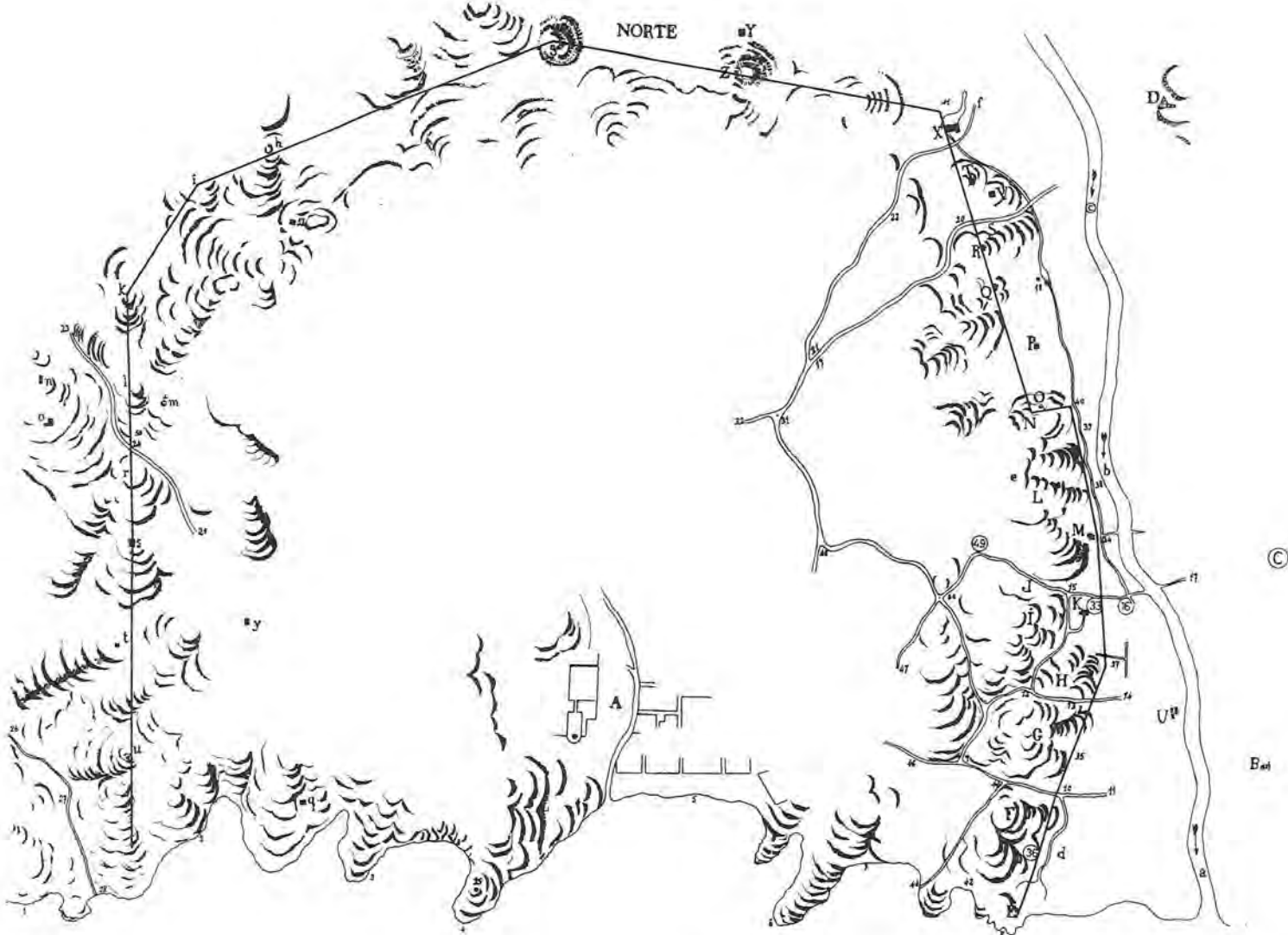

Fig 2. Calc del croquis fet per Fàbregas el 1806, utilitzat per Hurtebise el 1905. Hem posat dins d'un cercle els números i les lletres que falten a la còpia d'Hurtebise. En reduir el dibuix per a la seva publicació, quan un núm o una lletra no es llegeix bé, l'hem repetit al seu costat a major tamany (sense modificar l'original) per a facilitar la interpretació del croquis.

nestir de S. Feliu Sr. Directe y alodial de tot lo en dits termens enclòs y contengut per conservació del Señorío y drets alodials».

LA FITACIÓ SEGONS FÀBREGAS (1806) I HURTEBISE (1905)

El 1806 Joan Fàbregas-i Rabassa dibuixà un croquis del terme municipal de Sant Feliu de Guíxols; el 1899 l'ajuntament guixolenc el comprà per cent pessetes⁽⁴⁷⁾.

A l'índex de l'AHMSF (fet el 1954), sec XVII, núm 32, consta: *Plano antiguo de la Casa Constitucional y croquis imperfecto del término y colindantes*. Quan el 25-I-1974 Lluís Esteva s'encarregà de l'arxiu municipal, el lligall 32 no era al seu lloc. Poc temps després, en el mateix arxiu va trobar l'embolcall del paquet, però a dintre no hi havia res. El plànol de la casa consistorial era exposat en una vitrina del museu⁽⁴⁸⁾; el croquis original del terme no l'hem vist mai.

Per sort, a la Biblioteca de Catalunya, de Barcelona, entre els papers d'Hurtebise, vam trobar-ne una fotografia (fig 1) i darrerament a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, un calc, segurament fet per Hurtebise. La fotografia és bastant defectuosa i té l'inconvenient que alguns números i algunes lletres no es llegeixen bé; deficiència que ací suplirem servint-nos del calc que nosaltres hem fet; a la fotografia es veu que l'original tenia, de dalt a baix, un doblec pronunciat del qual tornarem a parlar. El calc d'Hurtebise és fet amb paper ordinari, migpartit seguint el doblec del qual acabem de parlar; amb el desgast del temps passat,

falten petits fragments de paper de la part trençada, però en fer el nostre croquis (que amida 84 per 65 cm; fig 3) hem pogut completar-lo perquè hem disposat de la fotografia esmentada en primer lloc⁽⁴⁹⁾.

A la fig 1 consta que Joan Fàbregas és el seu autor i que el croquis fou realitzat el 1806. Probablement també són fets seus els números, les lletres, les explicacions corresponents i les ratlles que indiquen la delimitació del terme; altrament no s'explicaria la seva presència en el croquis.

Ara bé, com que les explicacions complementàries que seguidament transcriurem vam trobar-les entre els papers d'Hurtebise a la Biblioteca de Catalunya, ignorem si aquest es limità a copiar-les dels documents desapareguts de l'AHMSF o si són el resultat de les seves investigacions particulars. Ens inclinem per la primera suposició, però davant de la inseguretat, preferim atribuir el

(47) Manual d'Acords, sessió del 12-V-1889: *Se acuerda adquirir por el precio de 100 pesetas y con destino al Archivo Municipal un plano de este término confeccionado en el año 1806*.

(48) Ara és a la carpeta núm 14 de l'AHMSF.

(49) La fotografia i els documents són a la Biblioteca de Catalunya, ms autògraf, núm 780, vol 2, pàg 1349-1350, que van darrera de la plana núm 1448, puix el ms té més d'una numeració. El calc del croquis l'hem trobat a l'ACA, secció plànols, núm 127.

text a ambdós, mentre no es recuperi la documentació original i es pugui escatir aquest extrem. Així és que considerarem que Fàbregas-Hurtebise (des d'ara, algunes vegades, F-H) són els autors del text explicatiu del croquis. Aquest text, diu:

«Plano demostrativo que indica la rodalia del término y parroquia de Sant Feliu de Guíxols, según las escrituras del año 1355 y 1586 y por los bestigios [sic] que existen de ellas en varios de los puntos de término y Parroquia, ya con fitas o mojones, como con señales grabadas en las rocas, como por los nombres de las cierras [sic], putxes, collados, y demás que sitan [sic] las escrituras, todo lo que se evidencia con la explicación siguiente:

- 1 a 8) Mediterráneo.
- A) S. Feliu.
- B) Fanals.
- C) Santa Maria del Castillo de Aro.
- D) Santa Cristina.
- abc) Río Aro.
- BCDdef) Territorio llamado Valle de Aro.
- E) Punta del Putxe de Pinell.
- F) Puig del Pinell y enseguida hacia el río es el llano de Fanals.
- 9,10,11) Camino Real de San Feliu a Palamós.
- G) Puig de Crota, en el día parte de Manso Mort y en seguida huertas de Crota.
- 12 a 14) Camino de San Feliu al vecindario de Crota, otro al Coll de S. Pol a nº 13.
- H) Putxe de la Granoya y enseguida llano de Granoya.
- I) Coma de las Arolas.
- K) Mas de las Arolas y enseguida llano de las Arolas hasta el Río.
- 15-17) Camino de S.F. a Castell de Aro.
- U) Vecindario de Crota [avui mas Candell i mas Riembau].
- J) Casa derruida llamada la Tontina.
- L) Puig de la Lixarda.
- M) Molino de id.
- N) Puig de Mora o Provencals y de Sa Canal.
- O) Casa derruida en el Puig den Mora.
- P) Casa de Provencals, antes manso Mora.
- Q) Rocas den Donat, hoy Roca Olivera.
- R) Rocas sobre la casa del manso Dijous.
- S) Manso Dijous, hoy manso Blanch.
- 18) Molino [avui molí Nou].
- 19,20) Camino desde la Cruz de Suriá a Santa Cristina.
- T) Mas Putg dels Tors.
- V) Mas Suriá.
- 21,22) Camino desde Cruz de Suriá a Gerona.
- X) Molino dels Terrers, nº 41.
- Y) Mas Calbet, hoy Mordañá.
- Z) Sierra boscosa del Mas Calbet.
- g) Roca Rodona.
- h) Sierra o Rocas den Cateura o Piedra sre. [sobre] Piedra.
- i) Media piedra de Bayart.
- k) Puig Galt, hoy Puig Alt.
- l) Fita dicha Terme Gros.
- m) Cruces de Gras⁽⁵⁰⁾.
- 23 a 25) Camino que va a Tosa y a S. Gerardo.
- n) Corral de casa Codolá.

- o) Casa Codolá.
- r) Puig de Ballaron, hoy Caball Blanch a la vista del mar.
- s) Mas Rifá.
- t) Sierra de las Guineus, hoy Sierra Larga.
- u) Puig Romaguer, hoy Puig de la Goyta.
- 26 a 28) Riera de Cañet.
- y) Mas de San Benito.
- q) Mas Romager [sic].
- 29) San Telmo.
- 30) Cruz de Basart o de Vilartagas, que era de piedra hoy derruida.
- 31-32) Camino frente la Cruz de Suriá que va a San Amancio.
- ?) Barraca de la guardia de Sanidad [no es en el croquis].
- 42) Playa de la Conca del Pinell.
- 7 y 43) Id. de San Pol.
- 43 y 44) Torrente de Sagaró.
- 45) Conca de San Pol [no es en el croquis].
- 7,43,44,46) Plano de San Pol.
- 9,30) Vilartagas y camino que de la Cruz de Besart o Vilartagas va al llano de San Pol [és la segona].
- 30,47) Camino de la Creu referida que va a San Feliu.
- 30, 49, J, 15) Id. de dicha Creu va al lugar de Aro.
- 30,48) Id. id. desde la Creu va a encontrar el camino de Gerona.
- 49) Creu [d'en Basart] a la margen del Camino en tierras de N. Vidal ahora desaparecida.
- 50) Creu de Codolà, cerca del camino de Tosa en vista de la hermita [sic] de S. Grau.
- 51) Casa de Miquel de Pau».

«Explicación de las señales de la Rodalia, tanto las existentes como las que están desaparecidas. *Existentes.*

- E) Mojón a la punta del Pinell.
 - 33) Íd en el mas de las Arolas cerca del camino que desde San Feliu va a Castell de Aro.
 - 34) Íd en el molino de la Lixarda, cerca del traente [?] del Molino o Balsa.
 - Q) Cruz grabada en las rocas den Donat, hoy Roca Olibera.
 - R) Íd. id de rocas del Mas Dijous.
 - T) Mojón frente la casa del mas Puig dels Tors.
 - g) Media luna grabada a la roca Rodona.
 - h) Cruz grabada en la sierra den Cateura, en la piedra sobre piedra.
 - l) Mojón dicho Terme Gros cerca la creu de Gras.
 - m) Roca que se conoce había una Cruz plantada y es donde dicen Cruces de Gras.
 - x) Cruz grabada a la pared de la cosina [sic] del molino dels Terrés.
- Desaparecidas*
- G) Puig de las huertas de Crota, y a nº 35 mojón que no existe.

(50) La lletra m de Fàbregas-Hurtebise creiem que té la situació equivocada, puix les creus d'en Gras són al sud-oest del puig Alt i en el croquis F-H les col·locaren al sud-est.

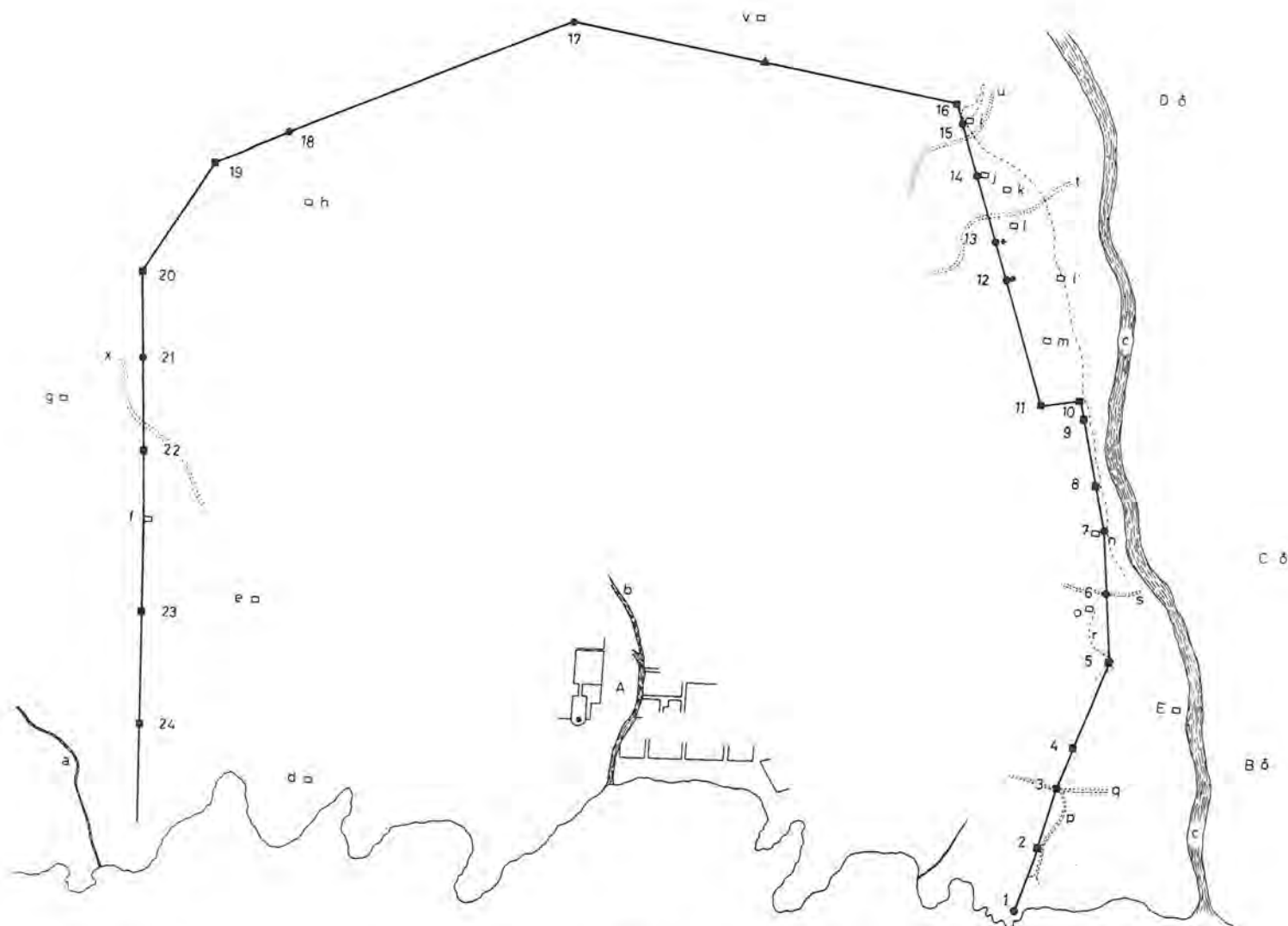

Fig. 3. Calc esquemàtic basat en el croquis fet per Joan Fàbregas el 1806, en el qual indiquem les 24 fites que, segons Navarra, foren col·locades el 1586. Deu d'elles encara Fàbregas-Hurtebise les localitzaren. Són les que duen els nùms 1,6,7,12,13,14,15,16,17,18 i 21, que van acompanyades d'un cercle. Les altres 14 —indicades amb quadrats— no les trobaren. Nosaltres n'hem localitzada una —entre les que duen els nùms 16 i 17, això és, entre el molí dels Terrers i roca Rodona—, fita que Navarra no esmentà i que Fàbregas-Hurtebise cercaren inútilment. L'hem indicada amb un triangle (és la lletra Z de F-H a la fig 2, o sigui la Sierra boscosa del Mas Calbet).

Altres indicacions posades per nosaltres: A) Sant Feliu. B) Fenals. C) Santa Maria de Castell d'Aro. D) Santa Cristina d'Aro. E) Hortes del veïnat de Crota. a) Riera de Canyet. b) Riera del Monestir. c) Ridaura. d) Mas Romaguer. e) Mas de Sant Benet. f) Mas Rifà. g) Can Codolar. h) Can Miquel de Pau. i) Molí dels Terrers. j) Mas puig dels Tors o Puidestos, ara mas Pi. k) Mas Surià. l) Mas Dijous. l') Molí Nou. m) Mas Mora o Provençal. n) Molí de sa Lixarda. o) Mas de les Eroles. p) Camí de Pinell. q) Camí de Sant Feliu a Palamós. r) Rec Madral. s) Camí de Sant Feliu a Castell d'Aro. t) Id a Santa Cristina. u) Id a Girona. v) Mas Mordanyac. x) Camí de Sant Feliu a Tossa i a Sant Grau.

10 y 36) Dos mojones desaparecidos hasta el de la punta del Pinell.

H) Puig de la Granoya y a n° 37 mojón de la acequia Madral que no existe.

L) Puig de la Lixarda y a n° 38 mojón desaparecido.

N) Puig den Mora, y a n° 39, 40 mojones que no existen.

O) Señal de Soslayo, vulgo Escaire en el Puig de Sa Canal, hoy Provencals a las rocas sobre el albergue de Valls, desaparecido.

X) Molino dels Terrés y a n° 41, mojón que falta.

Z) Sierra boscosa del Mas Calbet, hoy Mor-dañá, mojón que no se ha hallado [trobat per nosaltres].

i) Media piedra de Bayart, mojón que no se halla.

k) Puig Salt o Galt, hoy Puig Alt, señal de sos-layo como una media luna a la roca en vista del Mar que no se ha hallado.

r) Puig de Vallaron, hoy Caball Blanch, a la vista del mar, mojón que falta.

s) Manso Rifà, mojón que estaba colocado a la Cosina [sic], que no existe.

t) Sierra de las Guineus, hoy sierra Larga, mo-jón que no existe.

u) Puig de Romager [sic], hoy Puig de la Goi-ta, mojón desaparecido.

Barcelona, Enero, 4 de 1806 (Archivo Muni-cipal de Sant Feliu)»⁽⁵¹⁾.

BREU RESUM DE LES DUES DELIMITACIONS

Fins ací hem donat compte de dos termenals:

1) Delimitació de Sant Feliu feta el 1355 per Pere Çacosta i Pere de Prats en nom del rei Pere III de Catalunya, dit *el Ceremoniós* o *del Punyalel*. És un document autèntic. Malgrat això, recordem que tracta de delimitacions, això és, de fixacions dels límits del lloc de Guíxols mitjançant descripcions per sectors, servint-se de topònims, però sense clavar fites. En direm «delimitació 1355».

2) Termenal de Sant Feliu 1586. En coneixem dues versions:

A) la del monjo Ildefons Navarra i B) la de

(51) Observem: *Archivo Municipal de San Feliu*; també les faltes d'ortografia: *bestigios*, *sitan*, *cosina*, *Romager*, impropies d'un home cultíssim com Hurtebise. Per això creiem que aquest es limità a recollir el croquis i els textos explicatius de Joan Fàbregas. Però —ho hem dit abans— com que no n'estem segurs, preferim atribuir els textos a un sol autor: Fàbregas-Hurtebise, bé que ambdós visqueren en dos segles diferents.

Joan Fàbregas-González Hurtebise. En direm «Navarra 1586» i «Fàbregas-Hurtebise o F-H 1586», respectivament.

Les dues versions darreres fan referència a la fitació de Sant Feliu feta el 1586, això és, descriuen on foren posades les fites que assenyalen els límits del nostre terme. Malauradament són dues versions que, en alguns detalls, no coincideixen i, com que cap d'elles no és autenticada,

no sabem fins a quin punt són fiables.

Altrament, les 24 anotacions explicatives de Navarra ens semblen correctes, car van del núm 1 al núm 24, correlativament. Les de Fàbregas-Hurtebise, amb les dades que tenim, són inexplicables car no tenen ni ordre ni concert: hi ha indicacions que duen lletres majúscules, altres lletres minúscules i altres números, però sense que segueixin cap ordre.

TERMENAL GRÀFIC PER SECTORS I PER FITES

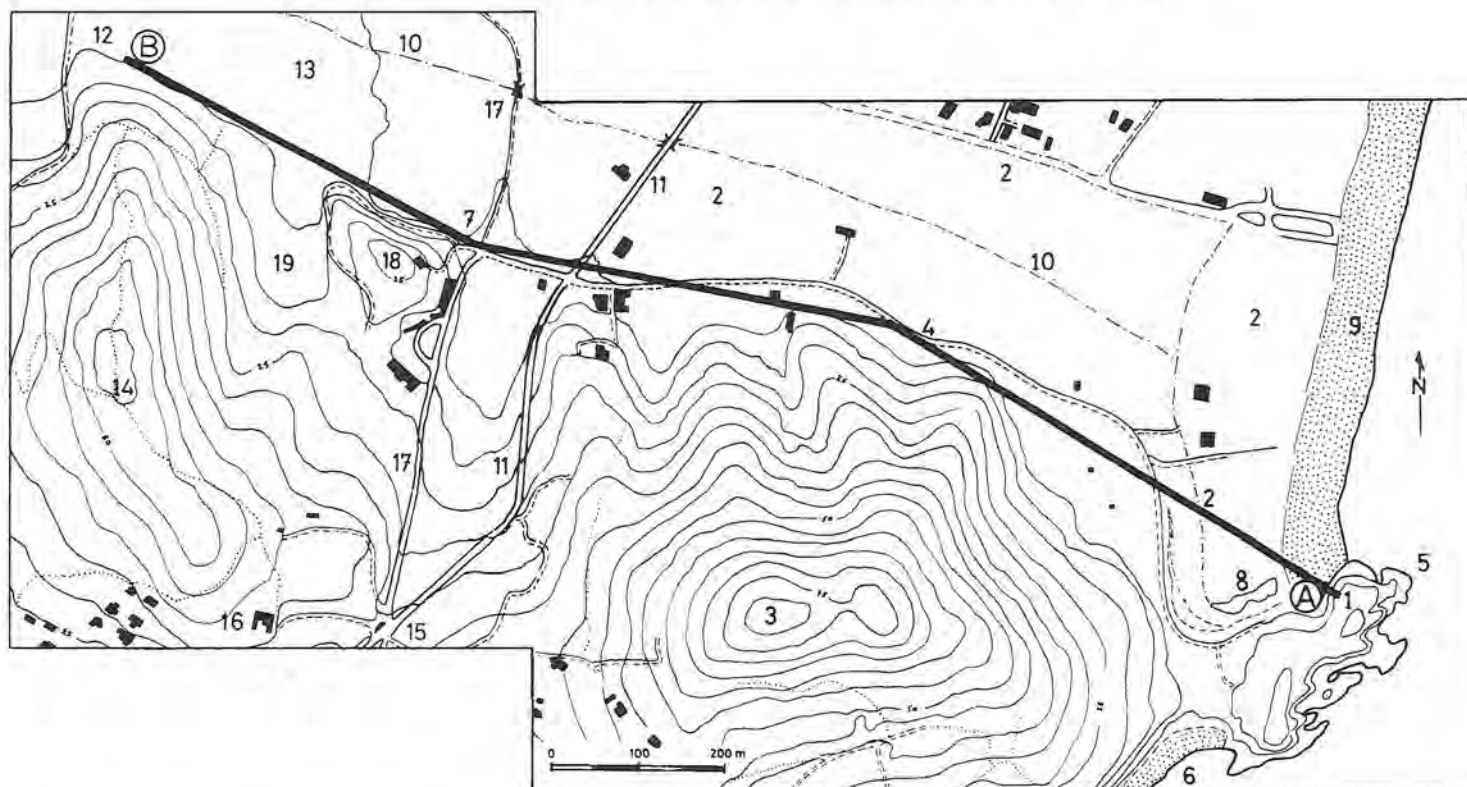

Fig 4. Sector 1. Llegendari: 1) Final del puig de Pinell o de sa Conca. 2) Pla de Fenals. 3) Puig de Pinell. 4) Camí d'anar a Riu. 5) Punta Prima. 6) Sa Conca. 7) Cruïlla de l'antic camí ral de Sant Feliu a Palamós amb el camí d'anar a Pinell. 8) Riu. ara Port d'Aro. 9) Platja d'Aro. 10) Sèquia o rec Madral (rec principal on van a parar els altres recs). 11) Carretera actual de Sant Feliu a Palamós. 12) Final del puig sobre les hortes de Crota. 13) Hortes de Crota. 14) Puig sobre les hortes de Crota o puig d'en Torra del molí o puig de Sant Pol. 15) Collet de Sant Pol on sembla que hi havia la creu de terme dita d'en Ros. 16) Mas Ralet. 17) Antic camí ral de Sant Feliu a Palamós. 18) El Putxet. 19) Probable emplaçament del desaparegut Mas Mort.

La ratlla gruixuda representa la delimitació del terme de Sant Feliu, feta el 1355.

Amb els antecedents suara esmentats, podem ja presentar els 16 plànols que hem fet expressament per aquest treball: un per a cada sector geogràfic de la delimitació del 1355. A cada un d'ells hi hem inclòs les dades de Navarra i de Fàbregas-Hurtebise referides al mateix any 1586. Quan pel nostre compte hem volgut complementar-ho amb alguna dada més, ho hem fet posant la lletra o el número corresponent dintre d'un cercle.

A les explicacions respectives, després de A) hi ha el text de la delimitació del 1355; després de B) el text de Navarra i després de C) el de Fàbregas-Hurtebise.

Finalment donem les conclusions a què hem arribat o els dubtes que ens queden després de llargues i repetides investigacions tant sobre el terreny com en els nombrosos documents que hem consultat.

SECTOR I. DES DE PINELL (A) FINS AL FINAL DEL PUIG SOBRE LES HORTES DE CROTA (B)

A) Segons la delimitació del 1355, Sant Feliu arriba «cap a orient fins al final del Puig de Sa Conca o de Pinell (A), sota del qual segueix immediatament el pla de Fenals. Aquest pla no és de dit terme, més encara es troba fora de dits termes». Aquest sector arriba «fins al final del Puig anomenat Puig sobre les Hortes de Crota (B), en direcció a la parròquia d'Aro».

B) Segons Navarra, el 1586 es posaren en aquest sector les següents fites:

«1 En lo Puig de la Conca de Pinell vers orient,» un terme [lletra E de F-H].

2 Item al peu e fi del Puig de Pinell junt a una peça de terra avuy conreadissa, e de Jaume

Fontanella del veynat de Crota⁽⁵²⁾ junt al camí qui per allí passa per anar al Riu, e, amarador de Pinell, altre terme [núm 36 de F-H].

3 Item al mateix peu e fi del dit Puig de Pinell junt a una peça conreadissa de Llorens Barceló de Crota junt al camí qui per allí passa per anar al Riu, e, amarador, altre terme» [núm 10 de F-H].

4 Item en lo Peu, e, fi del Puig den Torra del Molí que avuy posseheix M^o Pau Candell situat sobre las hortes de Crota, altre terme» [núm 35 de F-H].

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise diuen d'aquest sector:

E. Mojón a la punta del Pinell [núm 1 de Navarra].

10 y 36 Dos mojones desaparecidos hasta el de la punta del Pinell i núm. 35, mojón que no existe.

És a dir, en temps de Fàbregas-Hurtebise només quedava la fita E de la punta del Pinell, i n'havien desaparegudes tres [núms 2, 3 i 4 de Navarra].

D) Nosaltres no n'hem localitzada ni una. Comentaris:

a) Creiem que aquest sector no ofereix dubtes. Vers orient, el «final del Puig de Sa Conca o de Pinell» és on hem posat el núm 1 en el mapa. Indret que coincideix amb l'emplaçament E del croquis de Fàbregas-Hurtebise.

b) A la fig 2, entre el núm 10 i la lletra E, falta la fita intermedia —núm 36— que nosaltres hem posat dintre d'un cercle. Totes les que trobarem a faltar, les posarem de la mateixa manera, com ja hem dit abans.

c) En els apartats 2 i 3 de Navarra s'esmenten dues peces de terra conreadissa i ambdues pertanyen a gent de Crota. Cal recordar que aleshores les hortes de Crota (veïnat de Castell d'Aro) s'estenien fins el peu del puig del mateix nom, una part del qual era del mas Mort, propietat d'en Barraquer⁽⁵³⁾. El 1585, el puig sobre les hortes de Crota s'anomenava també puig o serra d'en Forró^(53a).

d) En els mateixos apartats 2 i 3 es parla d'un amarrador a cada apartat. Potser eren amarradors de cavalls, però també podria tractar-se d'amarradors de bots, puix en el segle XVI, en aquest sector hi havia aiguamolls i estanys que, amb el temps anaren perdent espai a benefici de la plana al·luvial del Ridaura. Recordem Riuet.

e) Nosaltres, malgrat les recerques fetes, no hem vist cap dels mollons d'aquest sector.

f) El 1729, diverses finques de cala Pedrosa, la Conca i Pinell encara constaven inscrites a l'inventari-cadastre de Sant Feliu⁽⁵⁴⁾.

g) Possiblement basant-se en la fitació del 1355, el municipi guixolenc intentava darrerament incorporar la zona de S'Agaró al terme municipal guixolenc⁽⁵⁵⁾.

SECTOR 2. DES DEL FINAL DEL PUIG DE LES HORTES DE CROTA (B) FINS AL FINAL DEL DE LA GRANOLLA (C)

A) Segons la delimitació del 1355, els termes

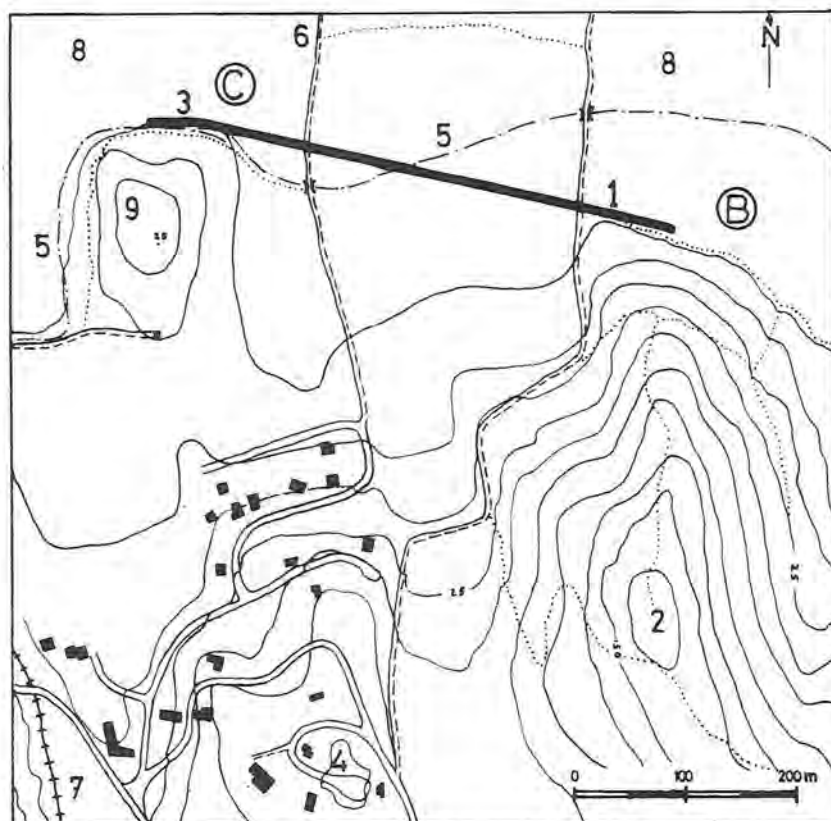

Fig 5. Sector 2. Llegenda: 1) Final del puig sobre les hortes de Crota. 2) Puig sobre les hortes de Crota o puig d'en Torra del molí o puig de Sant Pol. 3) Peu i final del puig de la Granolla. 4) Puig alt de la Granolla. 5) Sèquia o rec Madral. 6) Camí antic de Crota a Sant Feliu. 7) Antic traçat del tren de Sant Feliu a Girona. 8) Hortes de Crota. 9) Puix baix de la Granolla.

seguien «en circuit fins al cap del pla, és a dir, des del final del puig anomenat sobre les hortes de Crota (B) fins al peu i final del puig anomenat Puig de Granolla» (C).

(52) Els pescadors guixolencs, de Crota en deien «es nyoc de ses cases» (comunicació oral d'Antoni Blanch).

(52a) En un doc de l'ACA, Monacals, Hisenda, núm 1718, fol 407, núm 144, datat el 1675, hem llegit: *lugar llamado Puig de la Guineu o den Torra sobre el molino de la Lixarda*. Com veurem més endavant, el puig de la Guineu és situat, efectivament, sobre el molí de sa Lixarda. En Torra, propietari del molí de vent que encara existeix sobre les hortes de Crota, era el mateix que aquest del puig de la Guineu?

(53) En un document del 1723 consta que les hortes de Crota «segueixen immediatament de les terres del dit Mas Mort» (doc 10, fol 1). En un altre del 1722 consta: «Entre Pinell i la Granolla es troba lo Mas Mort d'en Barraquer»; en una altre del 1724: «los territoris dits Mas Mort (avui també hortes Server o Pujolas i Pontanal)» (doc 11, fol 1); en un doc del mas Riembau (1622): «Lo lloch dit St. Pol o Coll de la Granoia, antigament anomenat as Pontanal». I encara: «es pontanals de St. Pol» (1403). Hem identificat les restes del mas Mort gràcies al Sr. Sabater, arrendatari dels terrenys Barraquer, ara propietat del Sr. Burch Barraquer (fig 4).

(53a) Doc 1, pàg 72.

(54) AHMSF, sec VIII, núm 5: Pinell, finques núms 544 i 1062; la Conca, id 14, 173, 181, 305, 432, 717, 849, 1016 i 1033, i cala Pedrosa, id, 45, 225, 273, 592, 712 i 872. Detalls de les més significatives: finca 544: «altra pessa de terra de vinya situada en lo Puig de Pinell [...] dista de la vila una hora de camí»; finca 173: «Una pessa de terra [...] situada en lo territori de la Conca [...] dista de la vila una hora [...] afronta a Sol ixent ab la platja de la Conca»; finca 45: «Altra pessa de terra de vinya y erm situada a Calapadrosa [...] dista de la vila tres quarts de hora [...] afronta a [...] mitg dia ab la Mar». Les finques de Pinell sumaven 4,5 vessanes en conjunt; 31 les de les Conca, i 17 les de cala Pedrosa. Total, 52,5 vessanes.

(55) Sessió municipal del 17-VII-1941: «La Presidència [Gandol] manifiesta que fue convocado por S.E. el Gobernador Civil quien le dio cuenta de sus gestiones en Madrid a favor de este Ayuntamiento habiendo expuesto al Sr. Ministro de Hacienda, la difícil situación económica de esta localidad y proponiendo como primera medida la agregación al término municipal de la zona de S'Agaró» M.A. 157v i 158.

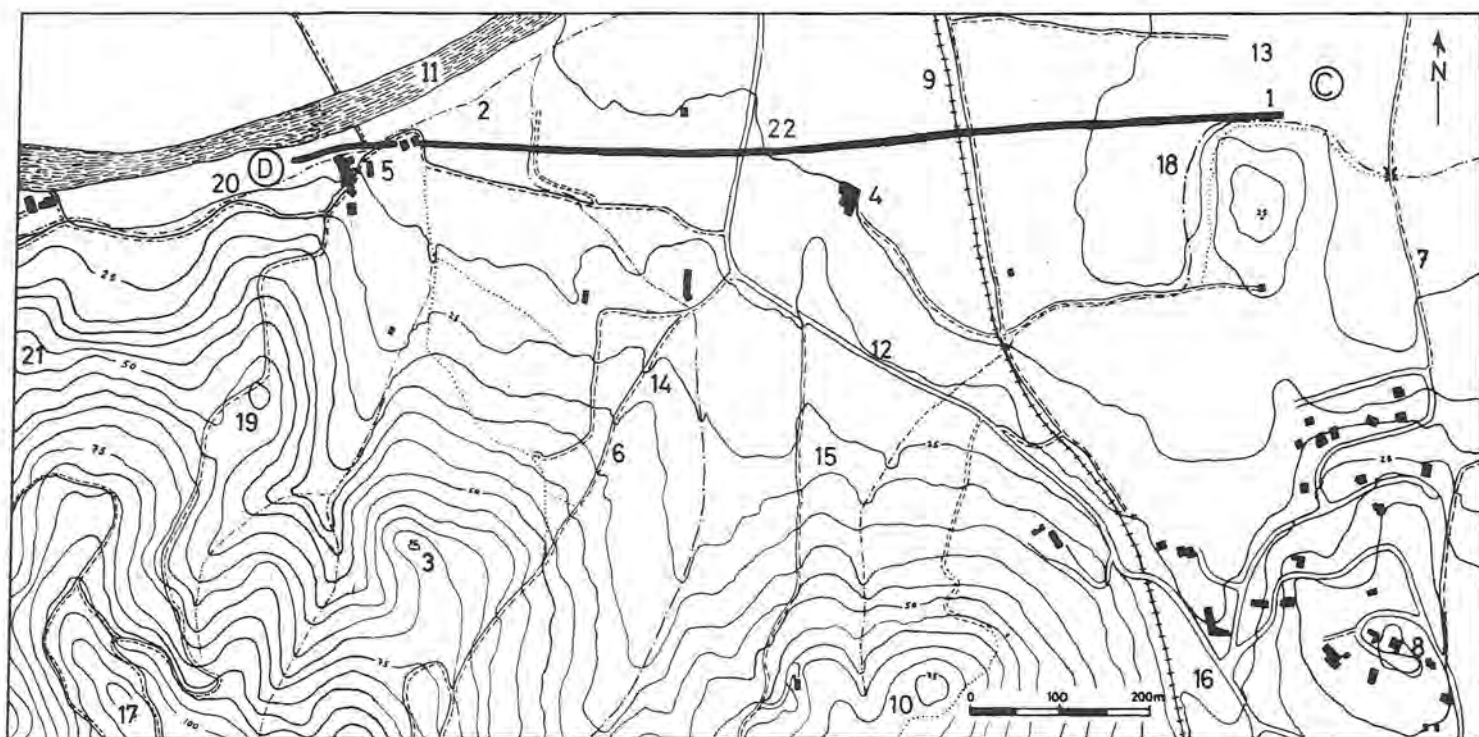

Fig 6. Sector 3. Llegendra: 1) Peu i final del puig de la Granolla. 2) Rec dels Molins. 3) Puig de la Tontina. 4) Les Eroles, ara ermita i mas del Remei. 5) Molí de sa Lixarda, després dit molí d'en Vilaret de sa Lixarda i també del Cuc. 6) Camí antic de Sant Feliu a Castell d'Aro. 7) Id de Sant Feliu a Crota. 8) Puig alt de la Granolla. 9) Antic traçat del tren. 10) Puig de les Eroles o del Remei. 11) Ridaura. 12) Carretera actual de Castell d'Aro a Sant Pol. 13) Hortes de Crota. 14) Paratge de la Tontina, on hi havia la casa d'en Sicars d'Aro. 15) Coma de les Eroles. 16) Collet de Sant Pol. 17) Puig de la Guineu. 18) Rec Madral. 19) Puig de sa Lixarda. 20) Peu i final del puig de sa Lixarda. 21) Puig d'en Mora. 22) Indret on hi havia el terme 6 de Navarra i 33 de Fàbregas-Hurtebise.

B) 1586. Segons Navarra en aquest sector hom hi posà la fita que duu el seu núm 5. Diu:

«5. Item en lo Peu e fi del Puig de la Granoya que avuy es de Narcís Madir de Areu junt al Rech Madral qui ve de la dita joheria de las Arolas, altre terme».

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise donen aquestes dues referències:

H. Putxe de la granoya y enseguida llano de Granoya.

núm. 37 mojón de la acequia Madral que no existe.

Comentaris:

a) És evident que el terme núm 5 de Navarra és el mateix que el núm 37 de Fàbregas-Hurtebise, terme que en temps dels dos darrers (començament del s XIX—començament del XX) ja no existia.

En un document del 1723 es diu que la fita aleshores ja no hi era i «és fals que la que se troba a faltar fos a causa del acampament dels francesos, y estos may arrencaren terme algun en las Parroquias y termes del Castell de Sta. Maria de Aro, ni de Sta. Christina de Aro»⁽⁵⁶⁾.

b) Actualment el puig és ben conegut, car en ell hom hi ha fet una urbanització que duu el seu nom, bé que amb la grafia equivocada: «Gramoya»⁽⁵⁷⁾.

SECTOR 3. DES DEL FINAL DEL PUIG DE LA GRANOLLA (C) FINS DEL DE SA LIXARDA (D)

A) Segons la delimitació del 1355, el terme de Sant Feliu seguia «des del final del puig anomenat Puig de Granolla [...] fins al peu i final del Puig de Sa Lixarda. Aquest Puig de Salixarda⁽⁵⁸⁾ és a prop de les cases o alberg de dit abat que en diuen jovera de ses Arolas, i s'inclouen i els dits comissaris digueren que s'inclouien i comprenien

en la dita limitació i termes de la casa de la dita jovera d'Erola i el molí del dit monestir de Sant Feliu anomenat de Salixarda, perquè el R. Bernat Badia, capellà cuidador de l'església de Sant Feliu de Guíxols, digué i donà fe que també en aquella part fins a les esmentades designacions s'estén la parròquia de Guíxols, i com digué i donà fe, allà mateix, el dit capellà sobre les ànimes habitants en les esmentades cases d'Erola pertanyen a la capellania de Sant Feliu de Guíxols.»

B) 1586. Segons Navarra es posaren en aquest sector dues fites:

«6. Item al quintà i ferreginal de la joheria de las Arolas junt al camí públich qui va de la vila de S. Feliu de Guixols al Castell de Aro, altre terme.

7 Item prop la bassa de sa Lixarda junt al camí qui va de dit Castell de Aro a dit Molí, e a la vila de S. Feliu, altre terme.»

C) 1586. Segons Fàbregas-Hurtebise, en el seu temps encara ambdues fites eren plantades puix consten com existents:

33. Mojón en el mas de las Arolas cerca del camino que desde San Feliu va a Castell de Aro.

34. Id en el molino de la Lixarda, cerca del traente [?] del Molino o Balsa.

Comentaris:

a) Nosaltres no hem trobat cap d'aquestes dues fites.

b) És curiós que les Eroles —ara casa i ermita del Remei convertida la primera en restaurant— s'incloueren al terme de Sant Feliu pel sol fet de certificar el capellà Badia que pertanyia a la parròquia de Sant Feliu.

c) En el cadastre de 1729⁽⁵⁹⁾, la casa o granja de les Eroles (escrita sovint Arolas) i les seves terres hi és registrada amb el núm 1.113 de la pàg

(56) Doc 8, fol 6-21.

(57) Segons el diccionari Alcover-Moll, Granolla = Granota.

(58) Aquest nom l'hem trobat escrit de diverses formes: Salixarda, Sa o sa Lixarda, la Lixarda, Salixarda i Litxarda. A les notes redaccions, posarem sa Lixarda. Darrerament també trobem puig de la Guixarda.

(59) AHMSF, sec VIII, núm 5.

315. Per tant, era encara del terme de Sant Feliu. Per contra, quan el 21-V-1822 Josep Martí y Estruch, de Barcelona, comprà a l'Estat aquest mas a conseqüència de la desamortització, ja consta que era del terme de la Vall d'Aro⁽⁶⁰⁾.

d) A la sessió municipal del 18-XII-1847 l'ajuntament de Sant Feliu acordà *que se establezca una vigia fuera de la población en el punto culminante llamado Puig de la Guixarda por ser muy elevado y descubrirse desde él las carreteras y caminos de todas direcciones, para que aquel desde luego que observe la aproximación de facciosos, lo comuniqué a las demás vigías i éstas con toda urgencia al Sr. Alcalde*⁽⁶¹⁾.

e) El 1441, el molí de sa Lixarda era propietat d'Antoni Vilaret. El camp que és a migdia del molí encara s'anomena camp de la Vilareta (comunicació oral del Sr Mont). Abans eren dues cases anomenades molí d'en Vilaret i can Vilaret; ara en són tres, car la d'en Mont, avui dia restaurada, era el corral de can Vilaret.

f) Creiem convenient parlar de la casa o mas dit la Tontina perquè es troba a molts documents. Sabem que a la primera meitat del s XVI havia pertangut a Sicars d'Aro; també que l'any 1712 era derruïda i que Baltasar Riembau tenia les seves terres que havia comprat a Ramon Albert. La Tontina o Sicars d'Aro era situada a la dreta del camí ral de Sant Feliu a Castell d'Aro, abans d'arribar al camí que de la platja de Sant Pol anava al mas de les Eroles.

SECTOR 4. DES DEL PEU DEL PUIG DE SA LIXARDA (D) FINS AL PEU DEL PUIG DE SA CANAL (E)

A) Diu el document del 1355 que els termes de Sant Feliu —incloses les Eroles i el molí de sa Lixarda⁽⁶²⁾—, «s'estenen cap a la part de mes-tral⁽⁶³⁾, és a dir, des del peu del Puig de Salixarda, incloses les cases d'Erola; i des del dit molí [de sa Lixarda] pel final i peu del puig anomenat Puig d'en Mora, fins al rec que ve al molí de Salixarda, és a dir, fins al peu del Puig de Sacanal».

B) 1586. Segons Navarra es posaren aquestes fites:

«8 Item al fi del Puig de sa Lixarda prop de dit Molí de sa Lixarda, altre terme.

9 Item al fi del Puig de Mora que avuy es de Narcís Prohemçal fou posat altre terme.

10 Item al fi del Puig de sa Canal qui avuy es de dit Prohençal junt al mateix rech qui va al Molí de sa Lixarda, altre terme.»

C) 1586. Segons Fàbregas-Hurtebise les referències són:

L. Puig de la Lixarda y a núm. 38 mojón desaparecido.

N. Puig d'en Mora, y a núms. 39 y 40 mojones que no existen.

O. Casa derruida en el Puig den Mora.

Comentaris:

a) No hem trobat cap de les tres fites.

b) En aquest sector s'hi troben al puig de la Guineu i el puig de la Tontina, topònims que hem trobat a les antigues escriptures de les propietats de Juli Aulet de Castell d'Aro.

c) Hem trobat un document de l'11-IX-1421

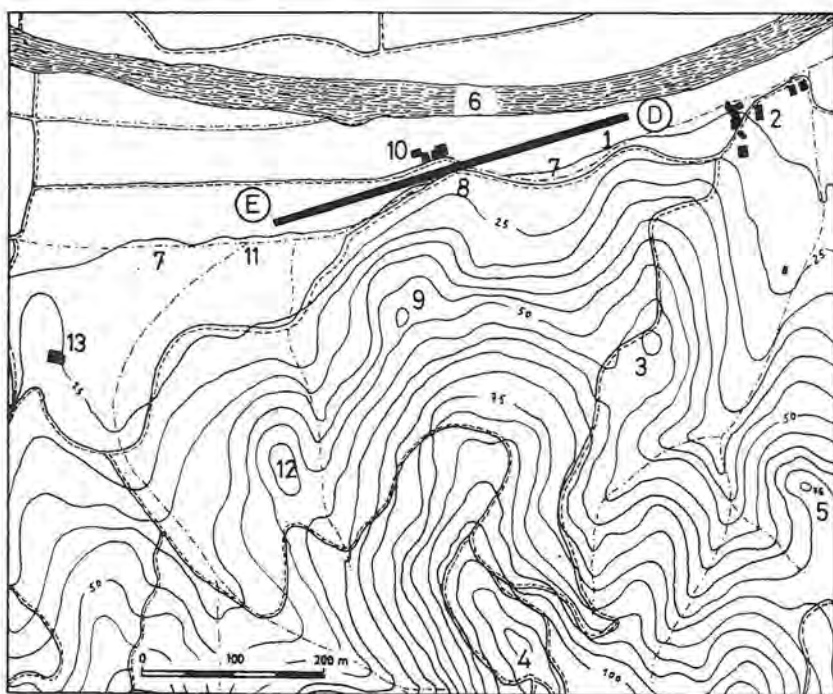

Fig 7. Sector 4. Llegendra: 1) Peu i final del puig de sa Lixarda. 2) Molí de sa Lixarda, avui dit del Cuc. 3) Puig de sa Lixarda. 4) Puig de sa Guineu. 5) Puig de la Tontina. 6) Ridaura. 7) Rec del molí de sa Lixarda. 8) Peu del puig d'en Mora. 9) Puig d'en Mora. 10) Actual casa de les aigües o la Mina. 11) Peu del puig de sa Canal. 12) Puig de sa Canal. 13) Can Provençal.

segons el qual Nicolau Mercader com a pare i legítim administrador de «ses filles hereues del mas Ferrer àlies Mora de la parròquia d'Aro ven a Guillem Provençal de la dita parròquia, tot lo dit mas Ferrer àlies mas Mora amb tota sa terra»⁽⁶⁴⁾. El mas Mora i el mas Provençal eren dos masos diferents; ho sabem per un document de l'any 1679⁽⁶⁵⁾.

d) El document del 1355 esmenta el puig d'en Mora. Navarra diu: «Puig de Mora que avuy es de Narcís Prohençal». Per últim, Fàbregas-Hurtebise parlen de «la casa derruïda en el Puig den Mora». Preguntem: No serà aquesta casa derruïda l'antic mas Ferrer àlies Mora, casa avui desapareguda?

SECTOR 5. DES DEL PEU DEL PUIG DE SA CANAL (E) FINS A LA SERRA DE LES ROQUES SOBRE L'ALBERG D'EN VALLS O D'EN MATEU D'ARO (F)

A) 1355. Després «retornen els termes i designacions i segueixen i es troben [...] per la serra d'aquest Puig de Sacanal amunt fins a la serra de les Roques⁽⁶⁶⁾ sobre l'alberg d'en Valls o d'en Mateu d'Aro».

B) 1586. Segons Navarra se senyalà el terme així:

(60) CAYETANO BARRAQUER ROVIRALTA, *Los religiosos en Catalunya durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona, 1915-17, pág 308.

(61) M. A. de Sant Feliu, núm 54 (1844-49), fol 35v del 1847. El puig de la Guixarda potser era l'actual puig Vidal o de Tres Termes, però no n'estem segurs.

(62) Molí de sa Lixarda, després dit del Cuc.

(63) Mestral = nord-oest.

(64) Doc 13c, pág 35.

(65) «Nota que part del dit mas Prohençal es las terras de aquell y lo mas Ferrer ab sas terras son situats en lo terreno de la qüestió y arriban molt (?), y de la part de Sant Feliu de Guixols y son situats entre la Creu den Basart y la Creu den Surià, y lo molí dels Terrers...» (doc 12, fol 11).

(66) Qui passegi amb els ulls oberts per aquelles muntanyes no tindrà cap dubte: «la serra» és la part alta i «de les Roques», on aquestes abunden. Per tant, no és probable equivocar-se.

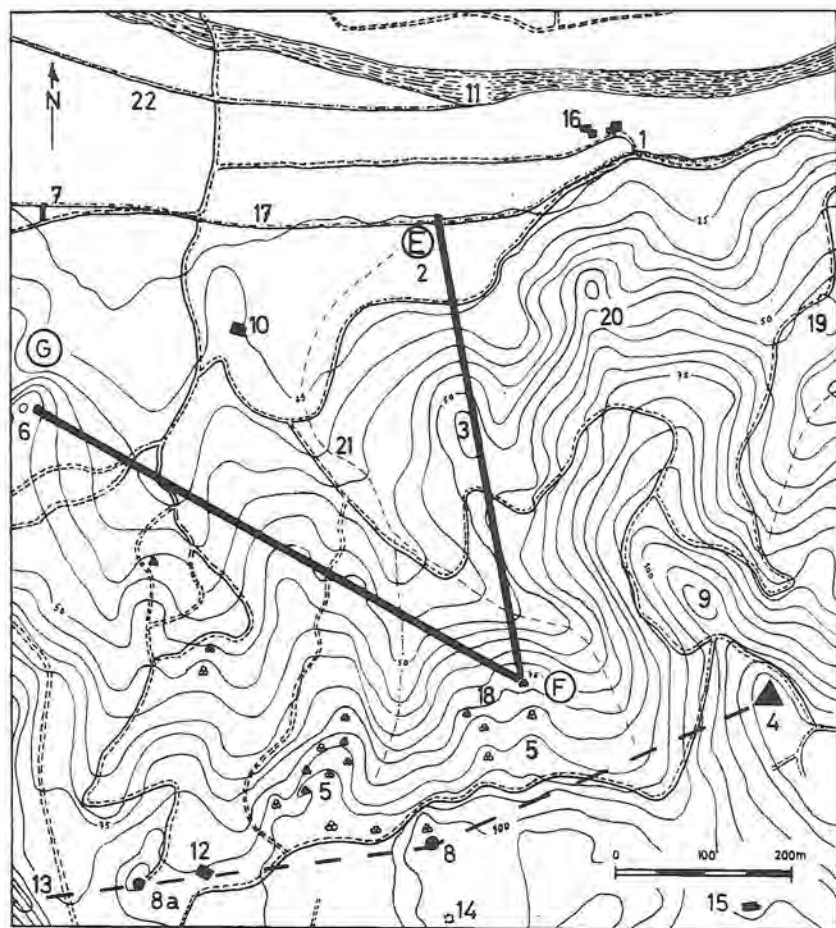

Fig 8. Sectors 5 i 6. En el primer sector, per única vegada, el terme «retorna» i va muntanya amunt; en el segon, va per avall en direcció nord-oest. Llegendra: 1) Peu del puig d'en Mora. 2) Peu del puig de sa Canal. 3) Puig de sa Canal. 4) Puig d'en Vidal, dit també d'en Ribes, del Xarri i dels Tres Termes, on ara hi ha la fita núm 1 entre Sant Feliu, Santa Cristina i Castell d'Aro. 5) Serra de les roques sobre l'alberg d'en Valls. 6) Roques d'en Donat, on hi ha una creu gravada. 7) Molí Nou, també dit molí dels Frares i d'en Ramon. 8) Fites actuals. 9) Puig de la Guineu. 10) Can Provençal. 11) Ridaura. 12) Can Romeu o cal Cadirer. 13) Carretera actual de Sant Feliu a Girona. 14) Restes d'un alberg. 15) Can Ribes. 16) La Mina o aigües d'en Coll. 17) Rec dels Molins. 18) Restes de paret seca junt a unes roques prominents. 19) Puig de sa Lixarda. 20) Puig d'en Mora. 21) Torrent de sa Canal. 22) Rec de Grifa.

La ratlla discontinua que uneix els núms 4 i 8 és l'actual separació dels termes de Sant Feliu i Santa Cristina.

«11 Item en la serra de les Roques sobre lo Alberch den Valls ho Matheu, e, en una Roca allí situada la qual posseheix avuy dit Prohençal, per no aver y lloch de fitar terme fou fet un senyal ab escoda a modo de escayre, terme denotant.»

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise ho descriuen així:

O. Señal de Soslayo, vulgo Escaire en el Puig de Sa Canal, hoy Provensals a las rocas sobre el albergue de Valls, desaparecido.

Comentaris:

a) De (E) a (F) —per única vegada— els termes tornen enrera, «retornen», i van serra «amunt»; descripció perfecta.

b) L'alberg d'en Valls, el 1585 ja era desaparegut o «derruït». Com tota la finca, pertanyia a la família Provençal.

Sabem que el 1366 hi havia el mas Canal, propietat d'Alemanda Canal⁽⁶⁷⁾; més endavant el mas prengué el nom del marit d'Alemanda, Ramon Mateu àlies Ramon Valls. Per això en un document de l'11-X-1421⁽⁶⁸⁾ ja figura com a mas Valls; també sabem que limitava amb el mas Ferrer àlies Mora.

Hem dit igualment que el mas Ferrer àlies Mora podia estar situat en el puig d'en Mora. Però, ¿on estava situat el mas Canal, després mas Valls? Si observem la fig 8 veiem restes d'una paret seca (núm 18) junt a unes roques prominents. Són

del mas Canal, després mas Valls i més tard alberg d'en Valls o d'en Mateu d'Aro? Recordem: Navarra diu que hi ha «la serra de les Roques sobre lo alberg d'en Valls o Mateu» que aleshores posseïa en Provençal⁽⁶⁹⁾.

c) El puig d'en Mora i el de sa Canal són diferents, però s'ajunten muntanya amunt i formen el puig de sa Guineu (v la fig 8)

d) Observem: el 1355 el sector núm 5 delimitava els termes de Sant Feliu i de la Vall d'Aro; ara, quelcom variat, separa els de Santa Cristina i de Castell d'Aro.

SECTOR 6. DES DE LA SERRA DE LES ROQUES SOBRE L'ALBERG D'EN VALLS O D'EN MATEU D'ARO (F) FINS A LES ROQUES D'EN DONAT (G)

A) 1355 «i després aquests termes i designacions de termes del dit lloc de Sant Feliu s'estenen i es troben seguint els mateixos termes cap a mestral de dita serra de les roques seguint avall fins a les roques d'en Donat».

B) 1586. Segons Navarra.

«12. Item en una de las Roques den Donat que avuy posseheixen los pubills Oliveres del Molí de la Torre en lloch de Terme fou fet un señal de Creu.»

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise tenen:

Q. Cruz grabada en las rocas den Donat, hoy Roca Olibera.

Comentaris:

a) De (F) a (G) els termes van cap a mestral o nord-oest «seguint avall».

b) Les roques d'en Donat són a migdia del molí Nou. La creu gravada que esmenten Navarra i Fàbregas-Hurtebise (que els darrers no van trobar) nosaltres l'hem localitzada en el tombant de la roca, de cara al molí. El braç orientat al N 5° E amida 40 cm i el que li és perpendicular, 48; el solc fa 5 cm de profunditat i 5 d'amplària⁽⁷⁰⁾.

c) El molí Nou, dit també molí dels Frares, abans era propietat de Lluïsa Rabell i Cibils, esposa de Rafael Patxot i Jubert; més tard fou de Pérez Cabrero i ara és de Jaume Albertí de Sant Feliu.

d) Can Romeu o cal Cadiré, abans era d'en Cibils i després de Pérez Cabrero.

SECTOR 7. DES DE LES ROQUES D'EN DONAT (G) FINS A LES ROQUES D'EN DIJOURS D'ARO (H)

A) 1355. Des de les roques d'en Donat, «aquests termes segueixen i es condueixen i es tro-

(67) Doc 13c, pàg 36.

(68) Íd, pàg 35.

(69) Núm 11 de la pàg 12.

(70) A 2,60 m de la creu, en direcció sud-est hi ha una caçoleta de 7 cm de diàmetre per 7 de fondària; també n'hem localitzades dues més, una a 9 m i l'altra a 22 m. Altrament, a uns 22 m en direcció N 150° O de la creu hi ha, gravada a la roca, una senyal en angle recte, obtinguda rebaixant la roca del voltant. Un costat amida 25 cm i assenyalava la direcció N 130° E; sembla que marca la delimitació d'un termenal. L'altre costat, també de 25 cm orientat al N 40° O, assenyalava la direcció de la creu gravada. Les ratlles tenen 5 cm d'amplària.

ben travessant pel recost⁽⁷¹⁾ fins a les roques que estan sobre el Mas Dijous d'Aro»⁽⁷²⁾.

B) 1586. Posa Navarra:

«13. Item en una de las Roques sobre lo Mas Dijous situadas en lloch de terme fou fet ab escoda altra señal de Creu.»

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise:

R. Cruz grabada en las rocas del Mas Dijous. Comentarís:

a) La roca on hi havia la creu —sobre el mas Dijous d'Aro— ara no hi és, puix fou emprada com a pedrera. Per tant, aquesta creu que Fàbregas-Hurtebise localitzaren, actualment és desapareguda.

b) El mas Dijous (1355), abans s'anomenava mas Estrets; després, mas d'en Sicars àlies Dijous (1529); mas Sicars Dijous d'Aro (1723) d'en Joan Blanc; en temps d'Hurtebise era conegut per mas Blanc, i últimament, per mas Beuloli.

SECTOR 8. DE LES ROQUES D'EN DIJOURS D'ARO (H) FINS AL MOLÍ DELS TERRERS (I)

A) 1355. Des de les roques que estan sobre el mas Dijous d'Aro, els termes de Sant Feliu «s'estenen seguint cap a la part de mestral, això és, [...] anant a través del recost al seu nivell, fins al molí de dit abat anomenat d'en Tarrés. Els procuradors digueren i reconegueren que aquest molí es troba i s'inclou dintre dites designacions, però digueren i reconegueren que el mas d'en Puig d'Aro està exclòs de dits tèrmens».

B) 1586. Segons Navarra, en aquest sector hi havia:

«14. Item davant la casa del Mas Puigdestos la qual no és compresa dintre dit terme de Sant Feliu, se posà altre terme.

15. Item en un cantó de la cuina y cambra del molí dels Terrés que avuy posseheix Nicolau Puigdestos fou refet lo terme.

16. Item devant lo dit Molí dels Terrés en dit termenal enclòs entre lo Pou que allí e lo rech del molí, es posà altre terme.»

C) 1586 Fàbregas-Hurtebise ho diuen així:

T. Mojón frente la casa del mas Puig dels Tors.

X. Cruz grabada a la pared de la cosina [sic] del molino dels Terrés.

X. Molino dels Terrés y a núm. 41, mojón que falta.

Comentarís:

a) A la delimitació del 1355 no es parla de l'actual mas Pi que, ben segur, encara no existia però tant Navarra com Fàbregas-Hurtebise asseguren que davant de la casa antiga hi havia una fita. Primerament direm que el mas Pi abans s'anomenava mas Puig dels Tors, bé que en el curs de la contenció —de la qual parlarem més endavant— el capítol gironí assegurava que el nom veritable era mas Puigdestos o Puidestos. Ignorem quin dels noms és l'autèntic. Quant a la fita, ni l'actual propietari, ni l'antic masover no en sabien res.

b). Segons l'abat, davant del molí dels Terrers hi havia hagut una fita, cosa que el capítol gironí negà. Fàbregas-Hurtebise també esmenten la

Fig. 9. Sector 6. A les roques d'en Donat hi ha encara la creu gravada, ací reproduïda. 1) Fotografia de la creu, que amida 48 per 38 cm. 2) El molí Nou (amb la seva palmera) al centre-superior; més lluny, el mas Sicars modern; a primer terme, la creu gravada (que hem resseguït amb tinta). Fotografia que indica, de manera inequívoca, el lloc on es troba la creu.

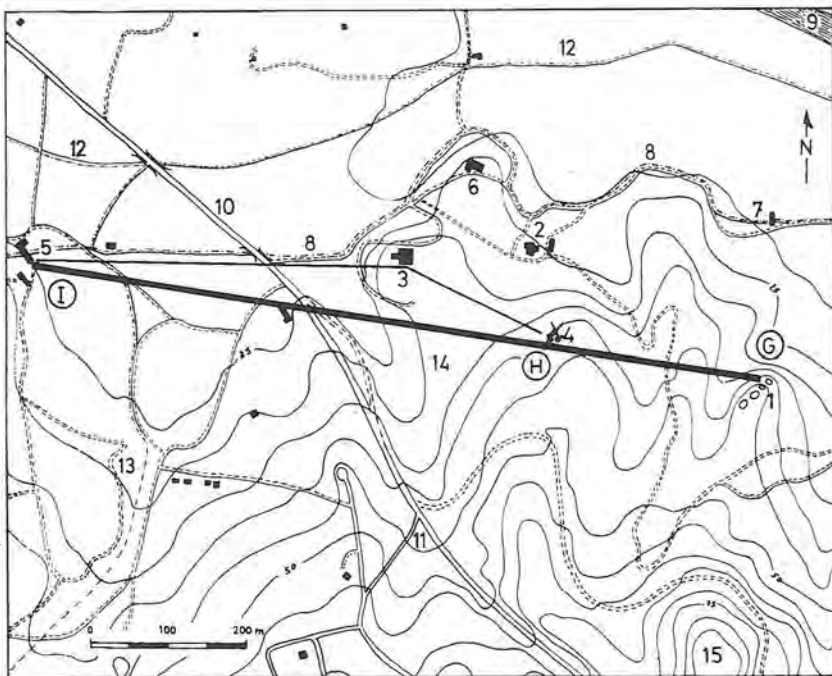

Fig. 10. Sectors 7 i 8. Llegendari: 1) Roques d'en Donat o roca Olivera. 2) Mas Beuloli, mas Blanc, mas Sicars o mas Dijous. 3) Can Pi, abans puig dels Tors, Puidestos o Puigdestos. 4) Roques sobre el mas Dijous, on hi havia una creu gravada a la roca. 5) Molí dels Terrers o d'en Llor. 6) Mas Surià o mas Roc Castelló, ara mas Darder. 7) Molí Nou, abans molí dels Freres. 8) Rec dels Molins. 9) Ridaura. 10) Carretera actual de Sant Feliu a Girona. 11) Font d'en Pi. 12) Rec de Gifra. 13) Torrent de Cerves. 14) Coma Saleca. 15) Puig de les Aranyes.

La ratlla gruixuda indica el termenal que ens sembla lògic (1355); la ratlla prima és la fitació de Navarra (terme 14) i també de Fàbregas-Hurtebise (lletra T). El veïnat que comprèn les cases núms 2,3,5,6 i 7 s'anomena Bufaganyes o Brufaganyes.

(71) Recost, segons Alcover-Moll, vol dir *coster*, terreny inclinat. Nosaltres entenem que el terme va d'una roca a una altra, i descriu una curva de nivell semblant.

(72) En el llibre parroquial de baptismes, octubre de 1562, fol 119 es parla de «Joan Sicars (àlies) Dijous de la Vall de Areu»; també en altra partida del mes d'agost de 1578. I en el d'òbits, vol 1, partida del 13-XII-1586, diu: «a les deu oras del dia poch més o manco sense que ningú ne agués sentiment, estant confirmant lo Señor Bisbe en la Isglésia matalen a Narcís Sicarts àlies Dijous de la Vall Dareu a lort den Sebastià Serra, mercader de la pnt. vila. Com fou fet ni quil matà, Déu o sap. Portaren lo cos a soterrar a la Isglésia Dareu per ser de allà; pagaren así lo dret de la sepultura ni més ni manco com si fós soterrat en la pnt. Isglésia...». Darrerament és molt elevat al nombre de noves referències que n'hem trobat.

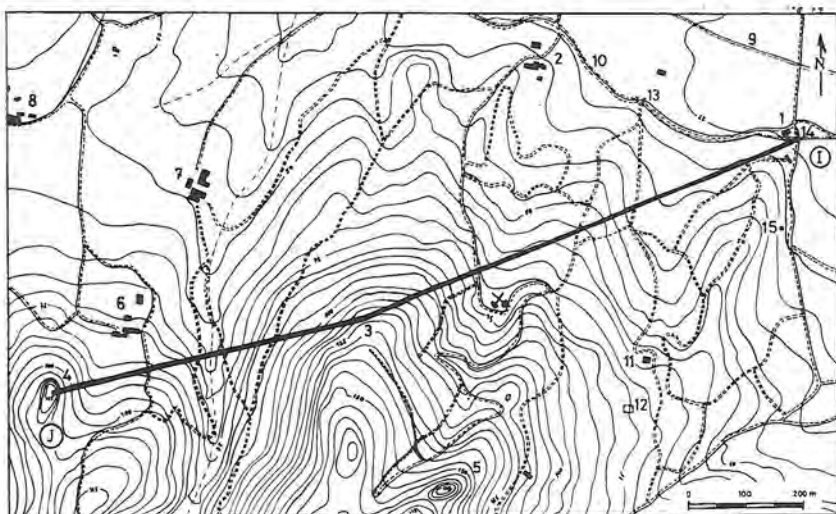

Fig. 11. Sector 9. Llegendra: 1) Molí dels Terrers o d'en Llor. 2) La Brugada de Bufaganyes. 3) Creu gravada. 4) Roca Rodona. 5) Roca Tosa, anomenada impròpiament per alguns roca Llisa. 6) Mas Samaranch, abans can Bohigues i més abans mas Gaspar de Llorenç Gandol. 7) Mas Mordanyac. 8) El Vilar. 9) Rec de Gifra. 10) Rec dels Molins i camí de Solius a Sant Feliu. 11) Can Saineta. 12) Casa derruïda de cal Forat. 13) Pont del Ganiguer. 14) Pou antic situat davant del molí dels Terrers; servia de fita. 15) Pou també antic situat en el bosc, a migdia del molí, a prop del camí de Bujonis.

fita, però no la trobaren: y a núm. 41, *mojón que falta*.

En canvi, tant Navarra com Fàbregas-Hurtebise esmenten la creu gravada a la cuina del molí. El capítol, però, desmenteix l'existència de la fita i treu importància a la creu de la cuina. Ho diu així: «Sobre lo article 21 se respon que may se ha pretés que davant la casa del molí del Terrés hi haja hagut fita o molló, y així suposa fals que sia arrencada, y assó tira a malícia per veura si confessarem quey haja haguda fita o molló davant la dita casa del Molí del Terrés; perquè la [part] adversa pretén quey ha un terme dins la casa del molí dels Terrés perquè en una pedra hi ha feta una creu feta ab escoda, que qualsevol persona ho pot fer dins sa casa»⁽⁷³⁾.

Fig. 12. 1) Des del molí dels Terrers no es veu la roca Rodona, però des de la creu ací reproduïda sí que es veu la segona i també el molí dels Terrers. La creu, per tant, és la fita intermedia entre els dos extrems d'aquests sector del termenal. 2) A primer terme, la roca on hi ha la creu gravada, de la qual se'n veu un braç. A segon terme, el mas Mordanyac i, més lluny, tot de cases modernes entre les quals es veuen, a l'esquerra, les de l'antic grup del Vilar.

c) Segons un document del 18-IV-1586, Nicolau Puigdestos llogà «casa y botiga del molí dels Tarrés que tinc en lo terme Dareu y ensemps ab la era qui és davant dita casa o molí y també ab dita casa vos arrendo a vós dit Pere Cardalus aquella fexa de terra qui es davant dit molí de dit Tarrés, dita la fexa de la Carnisaria o sisbulla del pou». L'arrendament era per 3 anys «salvada sempre directa senyoria del Rt. abat de Sant Feliu de Guíxols». La carnisseria era al peu del camí ral de Sant Feliu a Girona, al costat de la riera de Cerves i a uns 100 m a llevant del molí⁽⁷⁴⁾. Com que era a la vora de la divisòria dels dos municipis —però en terreny de Santa Cristina— molts guixolencs hi anaven a comprar carn i la passaven de contraban, car era menys cara que a Sant Feliu. Un de nosaltres ja havia indicat la presència d'una carnisseria a prop de la creu d'en Surià⁽⁷⁵⁾.

d) Coneixem dos pous del molí dels Terrers: Davant de la casa n'hi havia un, la part superior del qual ha estat restaurada fa poc; l'altre és a migdia del molí, dintre del bosc, a prop del camí que va a Bujonis.

e) Encara a l'inventari-cadastre del 1729, el terme de Sant Feliu arribava cap aquestes rodalies, segons es veu a la finca núm 698: «Una pesa de terra de vinya situada en lo lloch dit Bujonis, posseïda per dit Gaspar Bas; dista de la villa sinch quarts de hora [...] afronta a ponent ab Rocatosa, y a tremontana ab Pera Llor, Moliner dels Tarrés»⁽⁷⁶⁾.

SECTOR 9. DES DEL MOLÍ DELS TERRERS ① FINS EL PENDÍS DE LA ROCA RODONA ②

A) Segons la delimitació del 1355, els termes de Sant Feliu «es troben i s'estenen, és a dir, des del dit molí anomenat d'en Tarrés, ascendint per la costa amunt, fins al pendís de la Roca rodona, exclosos de dits termes els masos del veïnat des Vilar de la parròquia d'Aro.»

B) 1586. Segons Navarra en aquest sector la delimitació era indicada per:

«17. Item en una part de la Roca Rodona situada sobre lo Vilar de la Valldaro la qual parteix entre molts particulars fou feta mitja lluna a modo de escayre, terme designant.»

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise indiquen:

Z. *Sierra boscosa del Mas Calbet, hoy Mordañá, mojón que no se ha hallado.*

g. *Media luna grabada a la roca Rodona.*

Comentaris:

a) La delimitació va del molí dels Terrers a la roca Rodona; des del primer, però, no es veu la segona, condició que creiem imprescindible per a delimitar bé els sectors. Per això Fàbregas-Hurtebise, amb encert, diuen que hi havia un se-

(73) Doc 8, fol 6/21 del 18-1-1723.

(74) És indicada en el mapa de la fig 30. El 1988 es veien encara els fonaments de la carnisseria fins que les seves pedres foren utilitzades per construir la nova cuina del restaurant del molí dels Terrers.

(75) ESTEVA, 1983, pàg 95, nota 47.

(76) AHMSF, sec VIII, núm 5.

nyal a la serra boscosa del mas Mordanyac, serra que priva que d'un extrem del sector es vegi l'altre. La fita que cercaven, però, no van trobar-la. Explorat per nosaltres el llom de la muntanya (sobre la pedrera de can Geli) des del qual es veuen els dos extrems d'aquest sector, vam localitzar — sobre una roca — una creu gravada amb escarpra.

Descripció de la creu: el pal és orientat al N 30° E i amida 38 cm. La faixa ho és la N 110° E i amidaria 26 cm si fos sencera, però el braç orientat a llevant és molt gastat. Tampoc la faixa no és perpendicular al pal, com es desprèn de les dues orientacions que hem donat: té la forma dita creu de Sant Andreu. Els solcs o regates, en general, tenen 2 cm d'amplària i 1,5 de fondària.

b) El topònim roca Rodona ja és esmentat en un document del 8 d'octubre de l'any 916⁽⁷⁷⁾; el nom Mordanyac, en un altre del 7 de maig del 1057⁽⁷⁸⁾.

c) Avui les cases del Vilar, anomenades veïnat de Ferriol del Vilar, són: a) Dues cases: cal Pagès i can Vinyoles de Tossa, que abans n'eren una sola dita can Dausà i, abans, can Basart. b) Mas Llambí. c) Can Cases, dita abans mas Riembau i, abans, mas Miró. Però, en documents antics, també els masos Mordanyac, Magraner, Croset i Vilar eren considerats masos del Vilar.

d) El veïnat de la Brugada consta de quatre cases: a) Can Jofre, abans mas Roquer i abans, mas Mansea o Manseia. b) Can Escapa, abans mas Ganiguer. c) Can Geli. d) Can Duran.

Antigament només hi havia dues cases: mas Roquer i mas Ganiguer.

e) A la delimitació del 1355 es diu que del molí dels Terrers el terme va «fins el pendís de la Roca Rodona»; a la de Navarra (1586) que «en una part de la Roca Rodona [...] fou feta mitja lluna a modo de escayre, terme designant», i a la de Fàbregas-Hurtebise (1586) *Media luna grabada a la Roca Rodona*, senyal que encara existia. En canvi, Hurtebise (1905) diu que el termenal va *subiendo hasta el pie de la Roca Rodona*⁽⁷⁹⁾.

Nosaltres hem trobat l'arc (o mitja lluna) gravat dalt de la roca Rodona. Mides: 120 cm de llargada amb una corba de 6 cm de sagita; el solc amida 6 cm d'amplària per 7 de profunditat (fig 13).

f) Durant els llargs plets per la qüestió dels termes, algunes vegades es digué que quedaven involucrats masos que no pertanyien al terme de Sant Feliu, segons la delimitació del 1355 i la fitació del 1586. En realitat, les masies quedaven excloses del terme guixolenc, però no passava el mateix amb algunes de les seves terres, en la seva major part boscoses i rocals.

Per tant, cap de les cases del Vilar no ha estat mai de Sant Feliu, però sí ho han estat alguns dels seus boscos que arribaven fins a Pedralta.

g) En un document solt del 9-XII-1755 es diu que «en lo territori dit Rocarodona, terme de la Parròquia de Sta. Cristina, hi posen un terme de corn [...] y tots dits termes són de pedras de Candell»⁽⁸⁰⁾.

No hem trobat què vol dir «terme de corn», però si és de pedra de Candell es tracta d'un gran tronc arrodonit.

Fig 13. Dalt de roca Rodona hi ha un solc —fet amb escarpra— en forma de mitja lluna. Per un costat apunta vers la creu gravada de la figura anterior i, per l'altra, a Pedralta. A la primera fotografia es veu el solc en forma de mitja lluna, atravesat per una diàclasi. La segona fotografia té, a l'esquerra, el mas Samaranch i, a la dreta, la serra del mas Calvet a la qual, just on indica la fletxa hi ha la creu gravada de què hem parlat. Fotografies de Joaquim Bigas.

SECTOR 10. DES DE LA ROCA RODONA (J) FINS A MITJA SERRA DE LA ROCA D'EN CATEURA O PEDRALTA (K)

A) 1355. Els termes de Sant Feliu «s'estenen i es troben cap a occident, i digueren estar aquests termes i designacions des de dita Roca Rodona

(77) El 916 la comtessa Garsenda comprà l'alou de Solius; transcripció del 1411 a ACG, Pabordia d'Aro, llibre III, fols 2105-2110. En aquest document, però, roca Rodona equival a Pedralta.

(78) Definició de Solius pels comtes Ramon Berenguer el Vell i la seva esposa Almodis (ACA, pergami núm 2, Sant Feliu de Guixols).

(79) HURTEBISE, 1970, pàg 65-2.

(80) Candell és una platja situada entre can Pei i el comal de can Toni, a la costa meridional de Sant Feliu. (PAL·LÍ, 1981, núm 24; 2ª edició, 1983, núms 24 i 25).

Fig 14. Pedralta. Per demostrar que la pedra superior no és fixa sinó que es mou, hom es col·loca en el replà de la gran pedra inferior, empeny la superior amb l'esquena i es col·loca un vidre a la superfície de contacte entre ambdues grans pedres. Hom deixa d'empènyer i, a conseqüència del petit moviment de la pedra basculant, el vidre és aplastat. En el replà esmentat és on hi ha les fites gravades (vegeu la fig 61).

fins a mitja serra de la Roca d'en Cateura»⁽⁸¹⁾.

B) 1586. Navarra descriu així la nostra Pedralta:

«18. Item en una gran Roca situada sobre altra Roca al mitg de la dita Serra den Cateura del dit Vilar, e, en dit termenal enclós fou fet ab escoda un señal de mitja lluna a modo de escayre, terme senyalant.»

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise la descriuen així:
h. Cruz grabada en la sierra den Cateura, en la piedra sobre piedra.

Comentaris:

a) Les designacions «mitja serra de la Roca d'en Cateura» (1355), «una gran Roca situada sobre altra Roca al mitg de dos Roques las quals estan totas situadas en el mitg de la dita Serra den Cateura del dit Vilar» (Navarra) i *piedra sobre piedra* (Fàbregas-Hurtebise), equivalen, indubtablement, a la nostra popular Pedralta que ja era fita en un document del 1057. També se'n digué Pedra sobre Pedra, Pedra sobre Alta i Pedra Sobre Altra⁽⁸²⁾.

b) Segons Navarra, a Pedralta «fou fet ab escoda un señal de mitja lluna a modo de escayre, terme senyalant». En canvi, Fàbregas-Hurtebise diuen que hi havia no una mitja lluna, sinó una creu gravada. Nosaltres hi hem vist una creu gravada, antiga, al costat de l'actual senyalització

(vegeu-la a la fig 61). Mides de la creu antiga: braç llarg, 25 cm orientat al N 40° E; el seu oposat n'amida només 10. És al replà de la pedra que aguanta la superior.

c) Entre roca Rodona i Pedralta —en lloc més proper a la darrera— hi ha la que en diem Pedralta Petita. A la part alta de la seva pedra superior, hi ha una creu gravada. El seu braç orientat al N 10° E amida 12,5 cm i el que mira a l'E 10° S n'amida 10; amplada dels solcs, 1,5 cm i la seva profunditat, 6 mm. Ignorem la seva finalitat.

d) El nostre amic senyor Enric Gifre, propietari actual de Pedralta, ens donà a conèixer aquesta dita que havia sentit dels seus ascendents: «La pedra d'en Cateura: / la que va ficar / i no va poder treure», referència clara a Pedralta.

e) La cota 308,20 (núm 7 en el plànol que publiquem) és l'anomenat Mirador. En el mapa de l'Institut Geogràfic i Catastral, fulla 366, a escala 1/50.000 del 1950, se li donà per nom «Turó de l'Home», nom que no correspon a aquest turó, sinó que és sinònim del puig Alt o puig de les Cols (fita núm 12 actual).

SECTOR II. DES DE PEDRALTA (K) FINS A MITJA PEDRA D'EN BASART (L)

A) 1355. Els comissaris i testimonis digueren que els termes de Sant Feliu «des de mitja serra de la Roca d'en Cateura pugen fins a mitja pedra de Bahart».

B) 1586. Navarra descriu així la fita que segueix:

«19. Item en la punta, e, mitg de la dita Pedra de Beart que está ajeguda junt, e, prop lo camí real qui va de S. Feliu de Guixols a Tossa fou posat altre terme ho señal, terme designant».

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise posen:
i. Media piedra de Bayart, mojón que no se halla.»

Comentaris:

a) Des de Pedralta, qui observi les muntanyes que es veuen al sud-oest, comprovarà que només una d'elles pot ésser la mitja pedra d'en Basart: la que duu la lletra L a la fig 16, per aquests dos motius: 1) Perquè a la descripció del 1355 consta que el termes «pugen»; efectivament, Pedralta és a 290 m.s.n.m. i la mitja pedra d'en Basart a 362 m. 2) Segons Navarra, la pedra d'en Basart és «prop lo camí real qui va de Sant Feliu de Guixols a Tossa». En efecte, el camí passa pel collet del Vidre i aquest és a uns 70 m de la fita.

b) A la descripció del 1355 es diu que és mitja pedra. Navarra concreta que està ajeguda i que

(81) La roca d'en Cateura, ara dita Pedralta, pertanyia al mas Cateura. El mas Croses (avui seu del Club de Golf Costa Brava) abans era el mas Sicars Albertí i més abans el mas Ramon «al qual són units y agregats los Masos Cateura y Motgera», que el 1712 ja eren derruïts (doc 4, pàg 10). El mas Cateura darrerament esmentat és la de la roca d'en Cateura o Pedralta, situat al Vilar, prop del mas Croses, però, amb certesa, ignorem on era plaçat. El que hom coneix per mas Cateura de Solius és relativament modern i res no té a veure amb la roca d'en Cateura.

(82) ESTEVA, 1980.

hi «fou posat altre terme o señal» que Fàbregas-Hurtebise no van trobar. Nosaltres creiem que la mitja pedra és la de la fig 17. Es veu clarament partida; per tant, és «mitja pedra». Igualment és ajaguda, com diu Navarra. Ara, sobre seu hi ha la fita núm 88 de la propietat Creixell; per tant, encara delimita aquesta propietat, com també ho fa la del puig Alt i el terme Gros.

c) En la seva actual posició, la pedra esmentada amida 1,25 m de llargària per 0,50 d'amplària i 0,90 d'alçària i està orientada al N 20° E. Damunt seu, com hem dit, hi ha un terme de la propietat Creixell, fet a la mateixa roca; aquest terme amida 27 per 15 cm i en té 8 d'alçària.

e) El nom Basart l'hem trobat escrit Behart, Behart, Bayart, Besat i Beliard. El mas Basart era el mas Dausà del Vilar, del qual ja hem parlat en descriure el sector núm 9, apartat c.

f) A les seves proximitats hi ha la fita núm 11 de l'actual terme municipal.

SECTOR 12. DES DE MITJA PEDRA D'EN BASART (L) FINS AL PUIG ALT (M)

A) 1355. Els termes de Sant Feliu «des de mitja pedra de Behart pugen fins a la serra del Puig Pujalt».

B) 1586. Navarra descriu així aquesta fita: «20. Item en lo Puig dit Puig Alt a la vista del Mar en una Roca aquí situada se féu un señal ab escoda de mitja lluna, terme designant.»

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise ho diuen així: *k. Puig Salt o Galt, hoy Puig Alt, señal de soslayo como una media luna a la roca en vista del Mar, que no se ha hallado.*

Comentaris:

a) Localitzar el puig Alt és fàcil. Desde la mitja pedra d'en Basart sabem que els termes pugen i solament hi ha un puig que sigui més elevat: el puig Alt, des del qual es veu el mar com es diu a les definicions transcrites.

b) Navarra va escriure que a la roca s'hi féu «un senyal ab escoda de mitja lluna, terme designant». Fàbregas-Hurtebise no el van trobar. Nosaltres tampoc. I com que donem per indubtable l'emplaçament d'aquesta fita, sospitem que el terme actual —fet amb escarpa a la mateixa roca— fou elaborat sobre l'antic.

c) Coneixem quatre topònims que designen aquesta fita: puig Alt, puig de les Cols, puig d'en Gras i turó de l'Home⁽⁸³⁾.

d) Des del puig Alt es domina un extensíssim i bell panorama, com direm en descriure les fites actuals.

SECTOR 13. DES DEL PUIG ALT (M) FINS A LES CREUS D'EN GRAS (N)

A) 1355. Des del puig Alt, els termes «es porten i s'estenen fins a les Creus d'en Gras. I des de la Creu d'en Gras...»⁽⁸⁴⁾.

B) 1586. Segons Navarra, «21. Item en lo lloch dit las Creus den Gras, altre terme».

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise varen escriure que el menhir i la creu d'en Gras eren a prop l'un de l'altre:

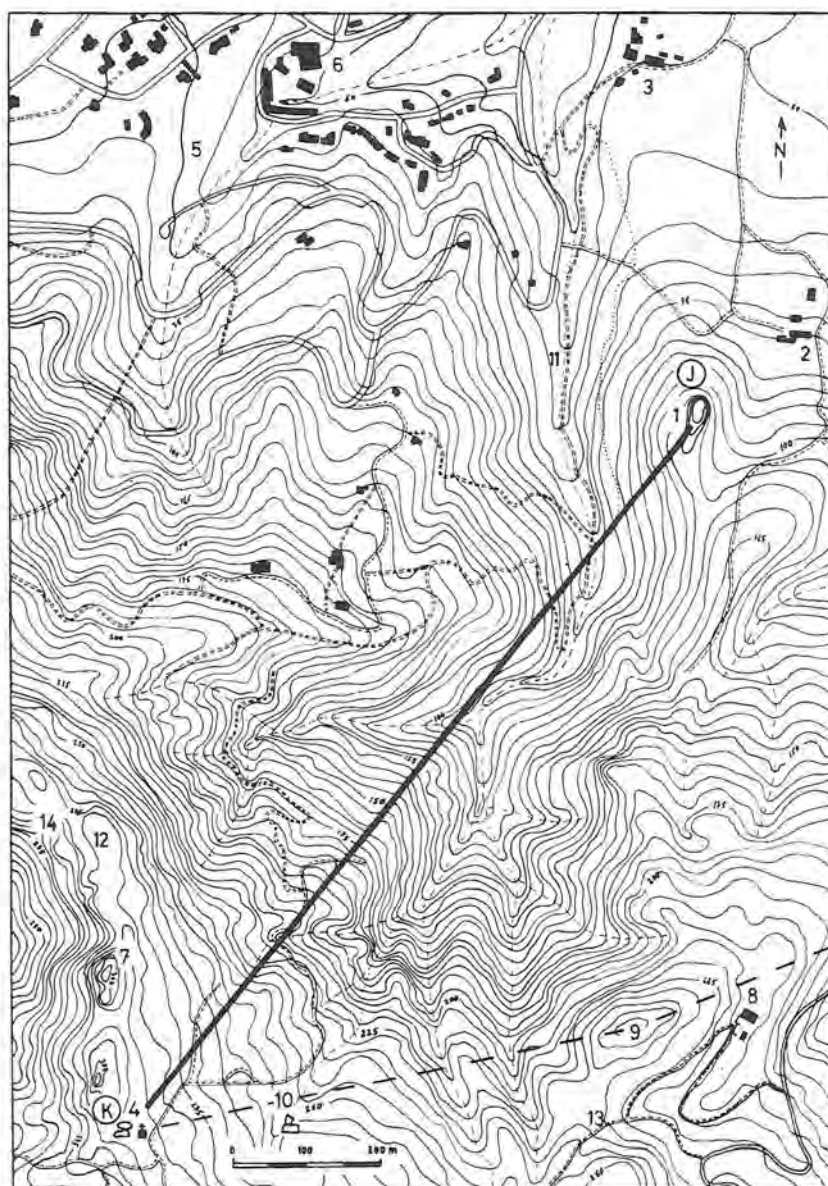

Fig 15. Sector 10. Llegendra: 1) Roca Rodona. 2) Mas Samaranch, abans Buhigues. 3) El Vilar. 4) Pedralta, Pedra-sobre-pedra o roca d'en Cateura. 5) Urbanització Golf Santa Cristina. 6) Antic mas Crores. 7) Miranda de Pedralta (en el mapa de l'Institut Geogràfic i Catastral, 1950, hom l'anomena, equivocadament, turó de l'Home, nom que correspon al puig Alt). 8) Santa Escolástica. 9) Fita núm 7 de l'actual delimitació entre Sant Feliu i Santa Cristina. 10) Pedralta petita, amb creu gravada a la part més alta. 11) Torrent del Vilar o riera de Sauladell. 12) Serra d'en Cateura. 13) Camí de Santa Escolástica a Pedralta per can Miquel de Pau (casa derruïda). 14) Cova d'en Pere. La ratlla discontinua que uneix Pedralta i el núm 9 és part de l'actual divisòria entre els termes municipals de Sant Feliu i Santa Cristina.

l. Mojón dicho Terme Gros cerca la creu de Gras.

m. Roca que se conoce había una Cruz plantada y es donde dicen Cruces de Gras.

Comentaris:

De l'estudi repetit d'aquests documents; dels que esmentem a la bibliografia, i d'altres que no recollim per no allargar massa l'escrit (i per no

(83) ACA, Monacals, Hisenda, núm 1625 del sXVII, fol 25: «Lo Puig de les Cols, prop la Creu anomenada den Gras». CASAS, 1908, pàg 544, diu que el menhir Terme Gros «és en el vessant del Turó de l'Home», i el mateix diu CAZURRO 1912, pàg 75. ESTEVA, 1958, pàg 214. Enric Gifre té un *Plano geométrico de la propiedad de Maria Buada sita en el término de Solius y Santa Cristina feta per El agrimensor Miguel Pumorola*, sense data. En ell hi ha indicat el «Puig del homa o de las Cols».

(84) El document esmenta les creus d'en Gras i la creu d'en Gras; una vegada en plural i l'altra en singular; detall que ben aviat comentarem. Entretant, observem que les creus d'en Gras (el menhir i la creu de terme, bé que amb diferents noms) eren ja clavades el 1355.

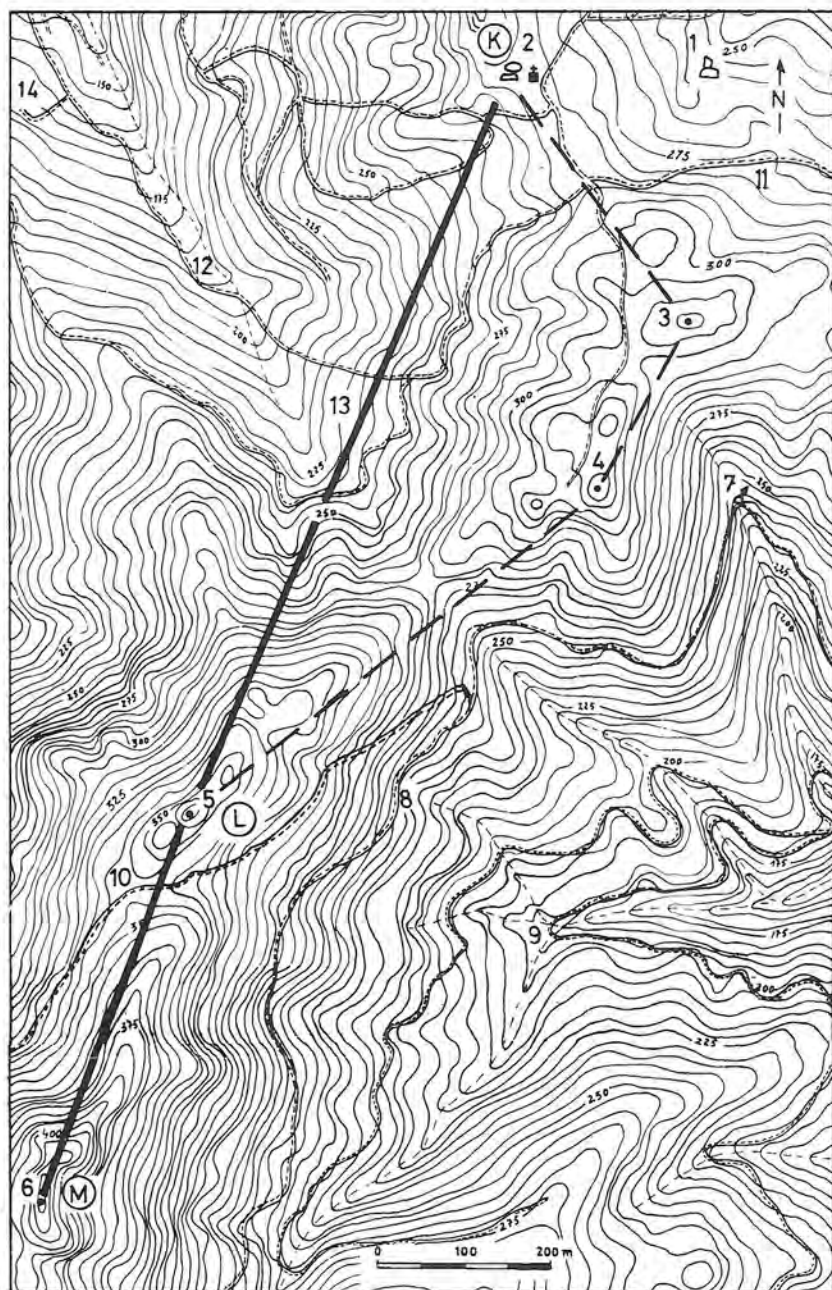

Fig 16. Sectors 11 i 12. Llegendra: 1) Pedralta Petita. 2) Pedralta. 3 i 4) Emplaçament de les fites 9 i 10 actuals. 5) Mitja pedra d'en Basart. 6) Puig Alt, dit també de les Cols, d'en Gras o Turó de l'Home. 7) Font de les Guilles. 8) Camí antic de la casa Nova a la creu d'en Barraquer. 9) Passallís. 10) Collet del Vidre, per on passava l'antic camí de Sant Feliu a Tossa. 11) Camí de Santa Escolàstica a Pedralta per can Miquel de Pau, casa avui derruïda. 12) Riera dels Molinets. 13) Antic bosc de l'Almoïna. 14) Pla del Vidre. La línia prima discontinua correspon a l'actual separació de termes entre Sant Feliu i Santa Cristina.

Fig 17. Mitja pedra d'en Basart. Se'n diu així perquè aquest era el nom del propietari de la finca on hi ha la pedra. A la primera fotografia es veu la pedra en tota la seva llargària actual; la fita que duu al llom és moderna i fou aconseguida rebaixant la pedra a tot el seu voltant. A la segona fotografia s'observa que la pedra, a criteri nostre, va ser trencada en temps incert, però abans del 1355. A la fita s'hi veu un xic la ratlla gravada que assenyalava la direcció de l'anterior i de la posterior, bé que aquesta fita no és municipal, sinó de la propietat dita Creixell.

considerar-los tampoc necessaris) hem arribat a les següents conclusions:

a) Dues eren les creus d'en Gras: la primera era la creu Trencada o «creu d'en Gras», en singular; la segona, era el menhir dit terme Gros, també conegut per la creu d'en Barraquer i «l'altra creu d'en Gras».

Per què dues fites a poca distància l'una de l'altra? Perquè des de la creu Trencada no es veu el puig de Ballaron i des del menhir no es veu la creu Esculpida.

Gràcies a les dues creus d'en Gras les delimitacions enllacen correctament. Rodalia de Sant Feliu: puig Alt, creu Trencada, menhir dit terme Gros i puig de Ballaron (de cada una d'elles es veu la fita anterior i la posterior). Rodalia de la Vall: puig Alt, creu Trencada, creu Esculpida, planes d'en Basart (també de cada una es veuen les fites anterior i posterior).

Si solament hi hagués la creu Trencada, des d'ella no es veuria la fita següent del termenal de Sant Feliu que és el puig de Ballaron; si tan sols hi hagués el menhir, des d'ell no es veuria la creu Esculpida que és la fita que segueix en el termenal de la Vall.

b) La creu Trencada. En sabem ben poca cosa. Se l'anomenà així després de perdre un braç, circumstància que esdevingué en temps reculats, no posteriors al s XVII. Desconeixem igualment quan fou plantada, perquè ho fou, com i quan perdé el braç i què se'n feren de les seves restes. Fins i tot desconeixem si era de pedra, de ferro o de fusta. Altrament, en els croquis que publiquem més endavant, el braç que falta acostuma a ser l'esquerre (figs 34, 35, 37, 39, 43 i 47), però

en altres la creu és sencera (figs 36 i 38); en un no és dibuixada (fig 40), en altres dos (figs 41 i 42) la creu no té l'extremitat superior (creu de Tau) i en tres és representada per un conjunt de pedres, dibuixades en planta (figs 44, 45 i 46).

Des de la creu Trencada s'ha de veure —i es veu— Pedralta⁽⁸⁵⁾, el puig Alt i el terme Gros, però no el puig de Ballaron ni el mar, en el terminal de Sant Feliu; també s'ha de veure la creu Esculpida⁽⁸⁶⁾ en el de la Vall, però no les planes d'en Basart.

c) Dos nuclis de pedres tenen les condicions per ser el lloc on hi hagué la creu Trencada i cada un d'ells és producte de la descomposició de la roca granítica: un és a 20 m del menhir en direcció nord-oest i l'altre és a la mateixa direcció, però a 75 m. Des del primer, potser es veuria Pedralta si no hi hagués la vegetació actual. Però sembla que el lloc més indicat és el segon, car des del seu emplaçament s'inicia tot seguit una comalada i Pedralta es veu en lloc destacat; per contra —tal com havia de ser— no es veu ni el puig de Ballaron ni les planes d'en Basart.

Amb tot, volem deixar ben clar que no estem segurs que sigui aquest l'emplaçament de la creu Trencada; això sí, opinem que, en tot cas, el lloc no ha de ser gaire allunyat del que proposem.

d) Els estudiosos han considerat sempre que el terme Gros és un menhir⁽⁸⁷⁾. Si fos així —com creiem— hom el clavà aproximadament 2.000 anys aC. Amida 0,60 per 0,45 i té 1,80 m d'alçada per la cara sud encarada al mar i 2,05 per l'oposada; per saber l'alçada total, caldria sumar a les altures esmentades la part enterrada, dada que desconeixem.

A la cara que mira al nord hi ha gravada una creu amb peanya que podria ser de tipus rupestre, i la cara oposada duu, també gravat, el terme núm 53 de la finca Creixell-Boada-Gifre. La creu probablement fou gravada quan hom plantà el menhir; el núm 53 ho fou en data no massa reculada. Mirat des del sud, el menhir té forma antropoide, amb una escotadura meitat natural, meitat artificial⁽⁸⁸⁾.

Des del terme Gros es veu el puig Alt, l'emplaçament de la creu Trencada i el terme de Ballaron, però no es veu el mar, ni la creu Esculpida; potser ni Pedralta.

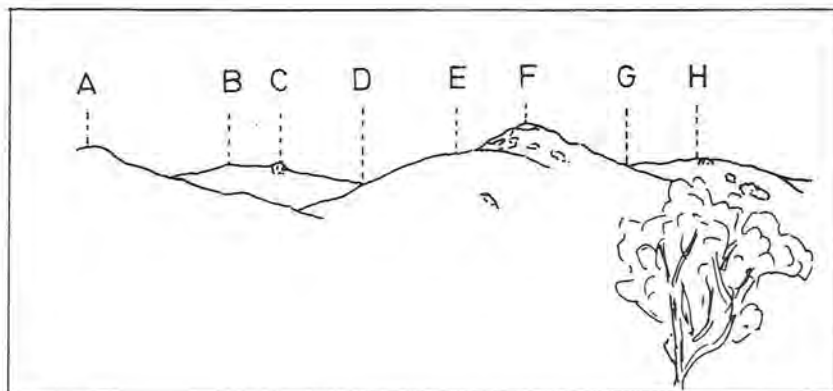
e) Les dues creus d'en Barraquer. Hem dit que del terme Gros també se'n deia creu d'en Barraquer. Cal recordar, però, que amb aquest nom és coneguda una altra creu: la de pedres posades horitzontalment a terra⁽⁸⁹⁾, prop de l'actual fita núm 13a. El fet d'haver-hi dues creus conegudes amb el mateix nom ha portat a confusions, de les quals parlarem en tractar de l'esmentada fita 13a⁽⁹⁰⁾.

f) En deien les creus d'en Gras perquè ambdues eren en terrenys del mas Gras, ara mas Codolar⁽⁹¹⁾, finca que arribava fins el puig Alt. En realitat, però, el menhir pertanyia només en part al mas Gras, puix servia de fita entre tres propietats: Creixell (Boada o Gifre), Codolar (Gras) i Campaneria (Santa Escolàstica).

Les creus d'en Gran eren prop l'una de l'altra

Fig 18. Fotografia i perfil explicatiu del conjunt centrat al puig Alt, vist des de Pedralta. A) Puig Vidal, emplaçament de la fita actual núm 8. B) Puig de Ballaron, avui puig d'en Rifà, on acabava el sector núm 14 de la delimitació del 1355. C) Roca de l'Ombra. D) Collet de la nova creu d'en Barraquer on hi ha l'actual fita núm 13a. E) Puig d'en Basart, emplaçament de l'actual fita núm 11. F) Puig Alt, emplaçament de l'actual fita núm 12. G) Emplaçament de la desapareguda creu Trencada que, a la delimitació del 1586 enllaçava el puig Alt amb el terme Gros. H) Emplaçament de la Creu Esculpida.

i ambdues eren al costat del camí d'anar a Sant Baldiri i a Sant Grau. Entre altres, hem trobat aquestes referències:

«en la Creu [...] Trencada [...] si troba prop de ella una gran fita, o terma alta y dreta de la alsada de una cana poch més, o menos [...] és antiquíssima»; «la dita fita ques troba prop de la Creu Trencada és molt gran y de gruxa com la del cos de tres homens y de la alsada de una cana [...] trobantse esculpida en dita fita una creu»;

(85) Aquesta condició era precisa perquè en els documents i en els mapes presentats pel capítol durant els plets, el capítol assegurava que des de Pedralta el terminal anava a la creu Trencada, argument que no comprenem, puix disminueix la superfície del seu delmari.

(86) Com que de la creu Trencada no es veuen les planes d'en Basart, era necessària una fita intermèdia: la creu Esculpida, que fa igual servei que la creu gravada a la roca de sobre la pedrera de can Geli, entre el molí dels Terrers i roca Rodona (sector núm 9).

(87) CASAS, 1908, pàg 544; CAZURRO, 1912, pàg 75; ESTEVA, 1958, II, pàg 214.

(88) ESTEVA, 1958, pàg 215.

(89) La creu media 5 per 3 m i fou destruïda el 1978. El Centre Excursionista Montclar la reféu, però més petita que no era.

(90) Encara hi havia una tercera creu. Era de ferro i estava clavada en una roca que dista 12 m de la fita 13a, en direcció nord; la creu ara no hi és però en el lloc hi queda el forat —amb restes de ferro— on havia estat posada.

(91) En un document de l'arxiu municipal de Santa Cristina d'Aro, datat en 1777, es diu que l'ermita de Sant Baldiri limitava, entre altres, en honor del Manso Gras que posseïa José Codolar.

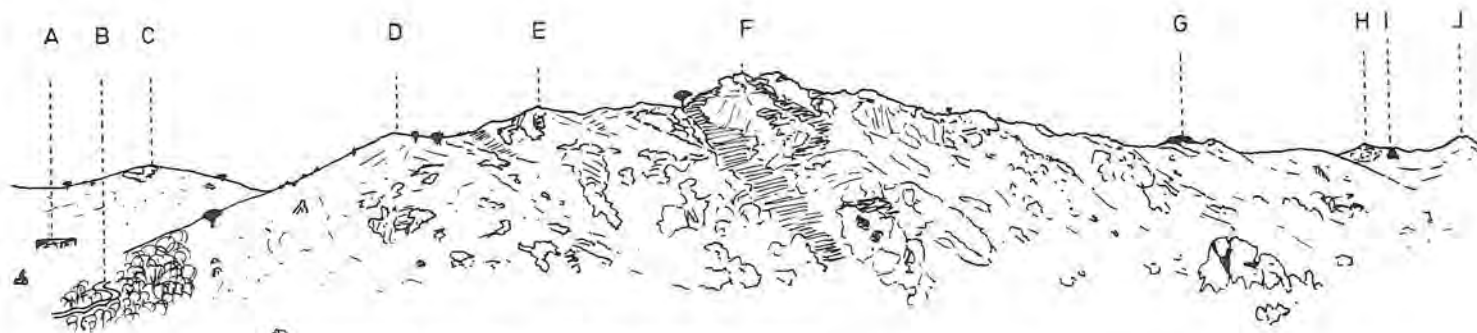

Fig. 19. Perfil muntanyós —centrat al puig Alt— vist des de la roca de l'Ombra. A) Can Codolar. B) Camí de la creu d'en Barraquer a Sant Baldiri. C) Puig de Sant Baldiri. D) Emplaçament de l'actual fita núm 13. E) Fita núm 59 que delimita dues propietats particulars. F) Puig de les Cols, emplaçament de l'actual fita núm 12. G) Puig d'en Basart, emplaçament de l'actual fita núm 11. H) Mirador de Pedralta. I) Pedralta, actual fita núm 8. J) Puig Vidal, emplaçament de l'actual fita núm 10.

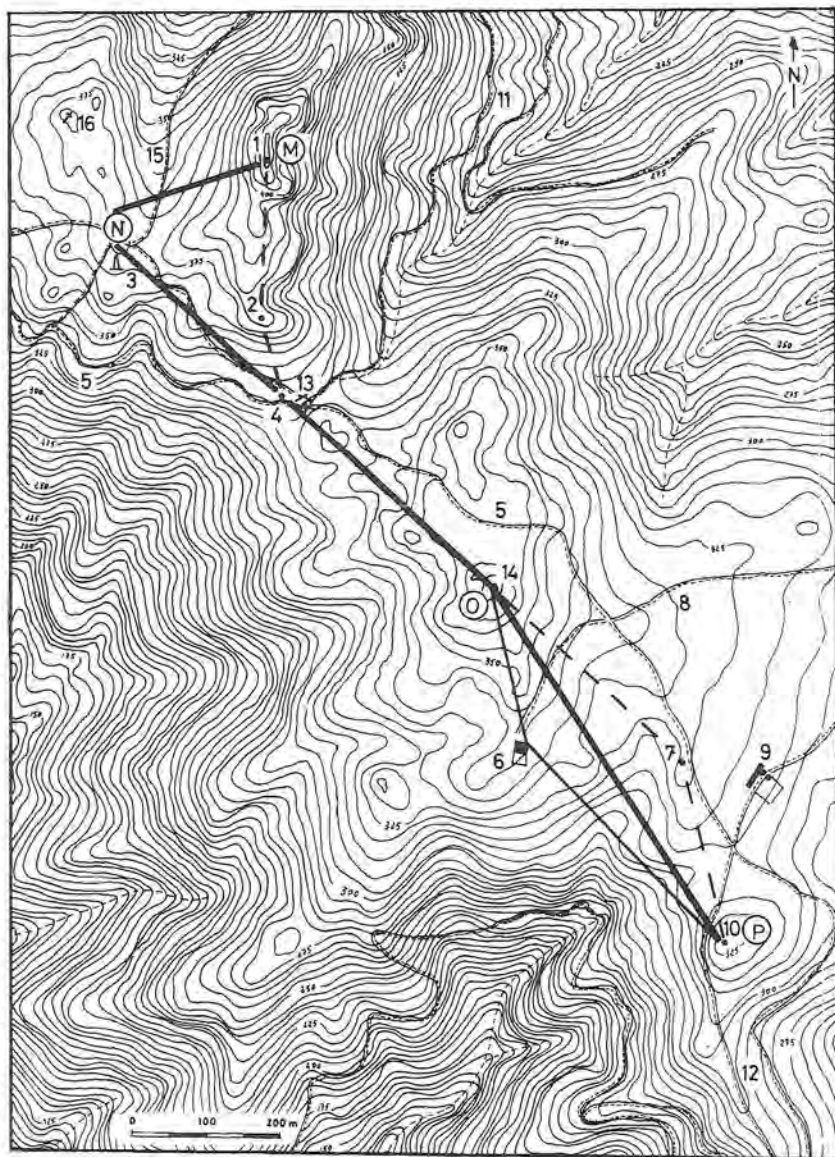

Fig. 20. Sectors 13, 14 i 15. Llegendra: 1) Puig Alt. 2) Emplaçament de la fita 13 actual. N) Creu Trencada des d'on es veu Pedralta. 3) Terme Gros (menhir). 4) Emplaçament de la fita triangular, núm 13a actual. 5) Camí de Sant Benet a Sant Baldiri i Sant Grau per la nova creu d'en Barraquer (feta amb pedres posades a terra). 6) Can Rifà (núm 5 de F-H) que, al nostre entendre, no era de Sant Feliu. 7) Emplaçament de la fita 14 actual, desapareguda l'any 1978. 8) Estació magdaleniana de Sant Benet. 9) Sant Benet. 10) Puig de Sant Benet on comença la serra de les Guineus, dita també serra Llarga o de Candell. 11) Camí drecera del Passallís a la nova creu d'en Barraquer. 12) Camí de Canyet a Sant Benet. 13) Nova creu d'en Barraquer. 14) Puig de Ballaron o Cavall Blanc, ara puig dels Trialls o de can Rifà. 15) Camí de Sant Feliu a Sant Baldiri i Sant Grau pel collet del Vidre. 16) Emplaçament de les roques on hi ha la creu Esculpida, fora del terme de Sant Feliu.

La línia discontinua que uneix el puig Alt M i l'actual fita 13a (núm 4) és part de l'actual divisòria entre els termes de Sant Feliu i Sta Cristina.

Al sector 15 (O — P) s'hi veuen tres ratlles divisòries: la gruixuda probablement és la correcta; la de ratlla discontinua és l'actual; la de ratlla prima és la divisòria proposada per F-H (lletra «S»).

«dita creu [Trencada] amb la fita [menhir] ques troba junt a aquella»⁽⁹²⁾; «fins a la Creu Trencada que és al camí vell per lo qual se anava des de dita vila de Sant Feliu de Guíxols a la capella del Gloriós Sant Grau [...]»; «trobarse una creu anomenada la Creu Trencada que és en lo camí de Sant Grau o Sant Baldiri y prop de ella haverhi una gran fita o terme»; «a la Creu Trencada del camí de Sant Baldiri o de Sant Grau»⁽⁹³⁾.

g) Cal no confondre l'antic camí d'anar a Sant Baldiri i a Sant Grau amb el que actualment passa pel costat de la nova creu d'en Barraquer (la feta amb pedres posades a terra).

Fàbregas-Huretebise assenyalen malament l'emplaçament de les creus d'en Gras, car les col·loquen al sud-est del puig Alt i han de ser al sud-oest; potser van confondre un camí per l'altre.

h) La creu Trencada i el menhir són fites del terrenal. Ho diuen ben clar els documents del capítol⁽⁹⁴⁾. Per tant, considerem equivocats dos mapes del terme de Solius. Un el té el nostre amic senyor Gifre i l'altre és a l'ajuntament de Santa Cristina d'Aro; ambdós fets per Miquel Pumarola i Brugat, agrimensor, sense data. Segons el primer, el terme de Solius passa per la fita núm 56 de la finca del senyor Gifre; en el segon, passa per la fita 59. En realitat, com hem dit, passa per la núm 53, que és el menhir dit terme Gros.

i) A la majoria dels croquis i dels documents consultats, trobem que després de la creu Trencada, la fitació de Solius anava a les planes d'en Basart. Els croquis núm 11 (fig 44), 12 (fig 45) i 13 (fig 46), però, inclouen el dibuix de la creu Esculpida. Al nostre entendre, aquesta fita és del tot necessària, car és impossible des de la creu Trencada veure les planes d'en Basart.

Encara que el terme de Solius no és l'objectiu d'aquest treball, opinem que cal concretar aquest punt perquè afecta la creu Trencada, que és fita de Sant Feliu. Per això, sobre el terreny hem cercat la creu Esculpida que ens ajuda a localitzar la Trencada, i creiem haver-la localitzada.

(92) Doc 5, fol 10, núm 59 i fol 12, núm 64; també doc 3, fol 32; doc 18, fol 5, i doc 13, fols 18 núm 54.

(93) Doc 2, fol 11; doc 13, fol 18, núm 54, i doc 18, fol 5. ENRIQUE CLAUDIO GIRBAL, *Historia de Tossa*, Girona, 1884, cita una escriptura del 1420 que esmenta el puig de Sant Grau. DALMAU, 1969, pàg 56 diu que d'aquest Sant Grau se'n diu també Sant Grau d'Ardenya. JOAN COROMINAS, *Estudis de toponímia catalana*, vol. II i I, pàg 225, també parla de Sant Grau d'Ardenya entre els noms pre-romans. El conjunt de muntanyes properes a Sant Grau és conegut per muntanyes d'Ardenya.

(94) «Posa que la dita fita [terme Gros] prop de dita Creu [Trencada] denota y significa divisió dels termens de Sant Feliu de Guíxols ab lo terme y Parroquias de la Vall de Aro, y per fita que junt ab la mateixa Creu fa divisió del terme» (doc 5, fol 10, núm 60 del 18-VIII-1703); també «Posa que la part altra [...] regoneixent [...] que dita Creu ab la fita ques troba junt a aquella fa divisió de terme (anomenantla pe est effecte ab nova designa o nom, es a saber Creu den Gras» (doc 13, fol 19, núm 55).

Aquesta és la seva descripció: La creu Esculpida ho és sobre una pedra ajeguda en direcció N 20° O, amida 2 m per 1,10 i té una alçària vista de 0,50 m. La creu té un braç que apunta a les planes d'en Basart i és format per una diàclasi de 0,90 m de longitud. L'altre braç apunta al mirador de Pedralta i és format de dues parts: mig braç és sobre una diàclasi de 65 cm de llargària i l'altre mig braç és fet artificialment per l'home, com es veu a la fig 24. Aquest solc artificial, molt marcat, fa 30 cm de llargària, 12 d'amplària i 25 de profunditat màxima, que va disminuint per ambdós extrems. Les diàclasi que formen el quadrant nord-oriental de la creu Esculpida han trencat la roca, per la qual cosa aquesta part és separada uns 30 cm del seu lloc original.

Al seu entorn —com és representat en els croquis núms 11 a 13 (figs 44 a 46)— hi ha tot de roques, la majoria de les quals són a un nivell inferior.

Des d'aquesta fita es domina una vista panoràmica extraordinària: el Montclar, plana Basarda, Solius, Palamós, serra de les roques d'en Cateura, puig Alt, Sant Grau, puig de Sant Baldiri i can Codolar. La cosa més significativa en relació als termes és que domina el lloc de la creu Trencada i, plenament, les planes d'en Basart, fites anterior i posterior del termenal de Solius-Santa Cristina d'Aro.

SECTOR 14. DES DE LES CREUS D'EN GRAS (N) FINS AL PUIG DE BALLARON (O)

A) 1355. Els termes de Sant Feliu, «des de la Creu d'en Gras baixant es troben i s'estenen [...] fins a mig Puig de Balaron, a la vista del mar».

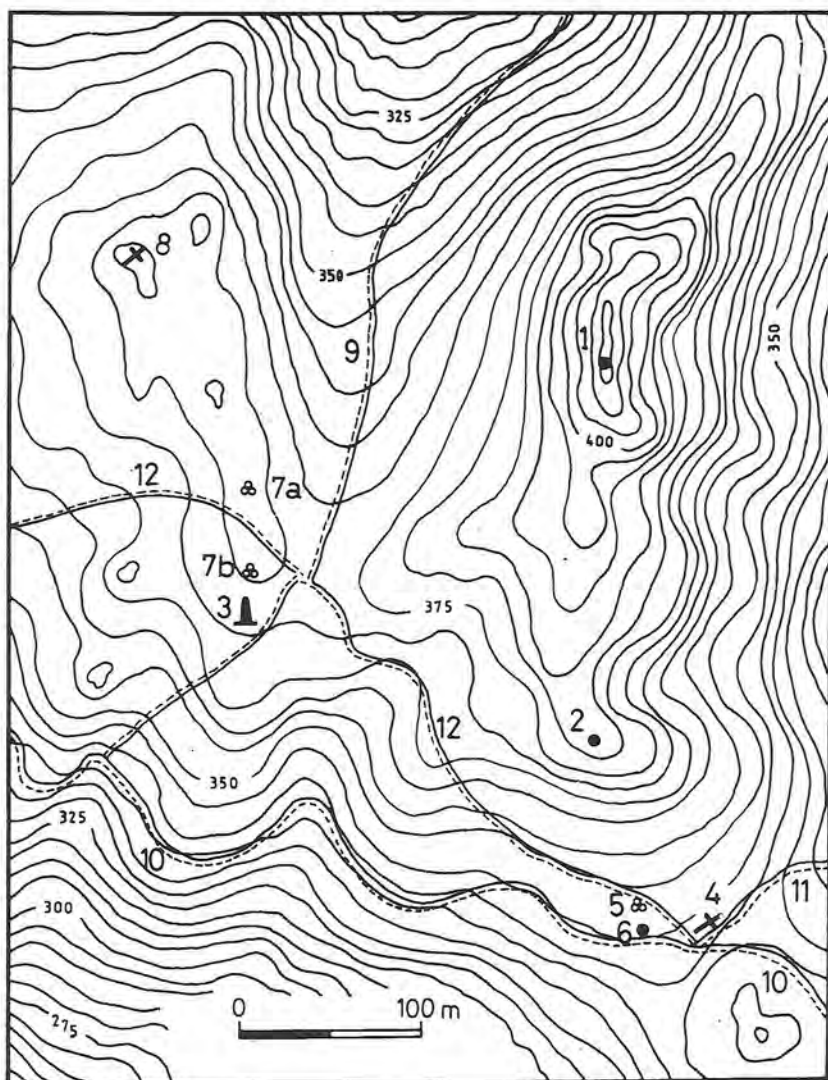

Fig 21. Tram conflictiu: 1) Puig Alt, puig de les Cols o turó de l'Home. 2) Emplaçament de l'actual fita núm 13. 3) Terme Gros, creu d'en Barraquer o altra creu d'en Gras. 4) Creu de pedres posades a terra, dita nova creu d'en Barraquer. 5) Creu de ferro desapareguda —de la qual encara es conserva el forat on era clavada— dita creu d'en Codolar. 6) Emplaçament de l'actual fita 13a, de secció triangular. 7a i 7b) Emplaçaments probables de la creu Trencada. 8) Creu Esculpida. 9) Camí de Sant Feliu a Sant Baldiri i Sant Grau, pel collet del Vidre. 10) Camí de Sant Benet a Sant Baldiri i Sant Grau, per la nova creu d'en Barraquer. 11) Drecera del Passallís a la nova creu d'en Barraquer. 12) Antic camí de Sant Benet a Sant Baldiri que també arribava a Sant Feliu per un costat i a Sant Grau per l'altre.

Fig 22. Menhir dit terme Gros, creu d'en Barraquer o l'altra creu d'en Gras. 1) El menhir té gravada una creu amb peanya, potser de tipus rupestre. Aquesta i la creu Trencada són les creus d'en Gras. 2) El menhir i, al fons, el puig de Ballaron, ara dit dels Trialls, que fou escapçat recentment; per això ha quedat eliminat qualsevol rastre de fita antiga. La fotografia demostra que des d'una d'elles es veu bé l'altra.

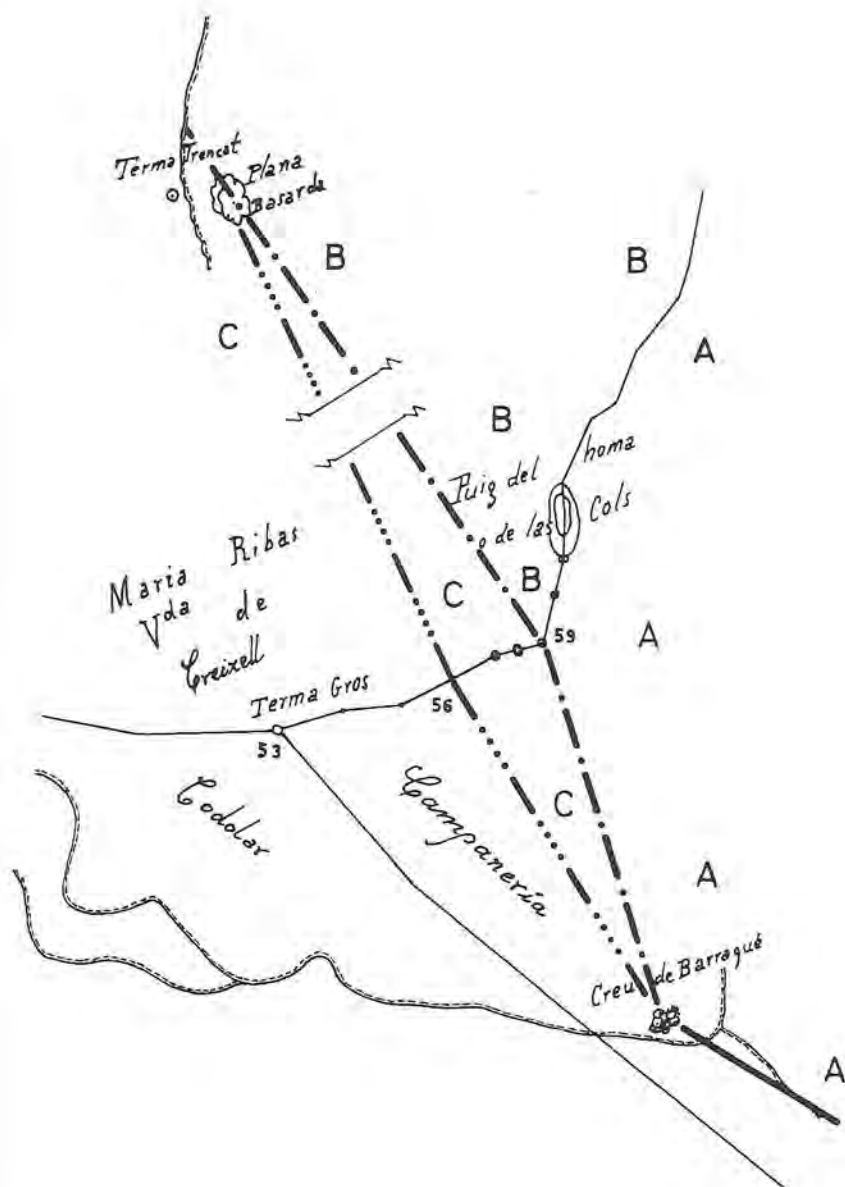

Fig 23. En aquest plànol presentem tres fitacions parcials diferents entre els termes municipals de Sant Feliu, Solius i Santa Cristina, sector del menhir-Puig Alt. Segons un mapa que posseeix l'ajuntament de Santa Cristina, la divisòria passa per la fita núm 59 de Creixell (ratllat gruixut amb un punt intermedi); segons el que té el senyor Gifre —fet pel mateix Miquel Pumarola i Brugat, agrimensor— passa per la fita núm 56 (ratllat gruixut amb quatre punts intermedis). Segons la nostra opinió, el termenal passa per la fita núm 53, que és el menhir o terme Gros, topònim abastament significatiu. Serveix de terme entre tres propietats particulars: Creixell, Codolar i Campaneria i, fins el segle passat, serví de fita entre Sant Feliu (A), Santa Cristina (B) i Solius (C).

Si un geògraf sap que per aquell indret hi passa una divisòria de termes municipals no dubtarà ni un moment. El terme Gros és una de les fites més clares, més monumentals i més categòriques. Creure altrament és un absurd. Per això no comprenem que un mateix agrimensor —Pumarola— donés dues solucions i cap d'elles no fos la real.

B) 1586. Navarra: «22. Item al Puig Ballaron que es a la vista del Mar, altre terme; vuy se diu Puig de Saguyta».

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise: *r. Puig de Vallaron, hoy Caball Blanch, a la vista del mar, mojón que falta.*

Comentaris:

a) Des del menhir —una de les creus d'en Gras— la fitació lògicament només pot anar al puig de Ballaron, la cota dominant d'aquest indret —375 m—, que és «a la vista del mar». Malauradament, aquest puig ha estat escapçat no fa gaire i ara no es pot comprovar si tenia cap fita.

Fem notar que mentre Navarra confon el puig Ballaron amb el sa Guaita, Fàbregas-Hurtebise l'identifiquen amb el que anomenen Cavall Blanc, nom que potser li venia perquè la muntanya és

formada per un dic d'aprita de color blanc. Per altra part, pensem que el topònim Cavall podria venir-li de la forma, ara alterada, que el puig tenia abans de ser escapçat.

b) El topònim Ballaron l'hem trobat escrit Ballaron, Balleron, Vallaron i Ballaró.

c) Observem que la fitació passa exactament pel terme núm 13a actual (núm 5 del 1889), però que aquest no figurava ni en el termenal del 1354 ni en el del 1586, ni figura —com veurem— en el del 1924.

d) Des del puig de Ballaron es veu Sant Grau, el puig de l'Àliga, Sant Feliu, Palamós, Son Ric (Begur), totes les fites que hi ha des de Pedralta a la creu d'en Gras, Montclar, can Codolar, Montagut, puig de Sant Benet i Canyet. És el lloc des del qual es veuen més fites. Per això creiem que el terme hauria d'ésser ací; mai a prop de Sant Benet, al costat d'una carretera actual, en lloc no dominant.

b) Creiem que el núm 14 de la fig 20 correspon al cim del puig de Ballaron perquè és l'únic lloc dominant entre el menhir i can Rifà, i perquè a l'únic croquis que tenim —fet per Fàbregas el 1806 i usat per Hurtebise el 1905— també el termenal passa pel cim d'aquest puig. La veritat és, però, que la redacció no queda clara, puix el text indica que, des de la creu d'en Gras, «baixant es troben i s'estenen dits termes i digueren que aquests es troben fins a mig puig de Ballaron». Topogràficament la delimitació només baixa fins a la nova creu d'en Barraquer, però després, per arribar al cim, puja. Tampoc no comprenem que el termenal anés a «mig puig» car, lògicament, sembla que hauria de passar pel cim, que és la part més dominant.

Pel que deixem dit, fem constar que els apartats a) i b) no són més que hipotètics.

SECTOR 15. DES DEL PUIG DE BALLARON O FINS A MITJA SERRA DE LA GUINEU (P)

A) 1355. «I després dits termes segueixen i es troben en direcció al mar, per la serra avall fins a mitja serra del Squineu que és a la riba del mar.»

B) 1586. Segons Navarra, des del puig de Ballaron, la fitació seguia així:

«23. Item a las serras Esquineus ho de sas Guineus, altre terme, que és a la ribera del mar dita serra.»

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise anoten a aquest sector:

s. Manso Rifà, mojón que estaba colocado a la Cosina [sic], que no existe.

t. Sierra de las Guineus, hoy sierra Larga, mojón que no existe.

Comentaris:

a) Aquest sector acaba al cim del puig actualment anomenat de Sant Benet —que a la fitació del 1889 veurem que se'n diu puig de Duran—, lloc molt dominant plaçat a la serra de les Guineus, dita també serra Llarga o de Candell. Ara és la fita núm 15 (1924).

b) Formes del topònim esmentat: Serra del Squineu, serras Esquineus o de sas Guineus, Escaneu, etc.

Fig 24. La creu Esculpida ho és sobre una pedra ajaguda d'uns 2 per 1'10 per 0'5 m. Té un braç que apunta a les planes d'en Basart i l'altre al Mirador de Pedralta. 1) Fotografia de conjunt. Tres braços són tres diaclases; el quart és parcialment artificial. A primer terme es veu el fragment de pedra després i apartat del conjunt. 2) Part del mateix conjunt. A la fotografia es veu el solc artificial que constitueix un dels braços de la creu; la seva elaboració artificial no deixa lloc al més petit dubte.

c) Al cim de l'esmentat puig de Sant Benet hi ha la fita núm 15 actual i, a 40 cm en direcció nord, n'hi ha una altra de pedra granítica rosada, sense treballar, clavada fonda, amb dues filloles que la falquen (una de granit a un costat i una altra de pòfir a l'altra). Aquesta darrera amida 35 per 25 cm a la base i 19 per 10 a la punta; l'alçària màxima amida 35 cm. A la part alta, una ratlla incisa indica la direcció N 12° O, és a dir, més o menys la mateixa que duu la fita actual del seu costat. Ignorem si és la fita del 1586 o si és límit de finques particulars.

d) Fàbregas-Hurtebise deien que el termenal passava pel mas Rifà i que a la cuina hi havia la fita corresponent. Al nostre entendre, can Rifà queda fora del terme de Sant Feliu, com pot veure's a la fig 20.

SECTOR 16. DES DE MITJA SERRA DE LA GUINEU
(P) FINS AL MAR (R)

A) 1355. «I després els termes de dit lloc segueixen cap a migdia fins al mar».

B) 1586. Navarra acabà així la seva delimitació:

«24. Item y ultimament en lo lloch dit Romaguer Desguineu⁽⁹⁵⁾ ho de ses Guineus altra terma».

No donà l'indret concret de la costa on acabava el termenal.

C) 1586. Fàbregas-Hurtebise finien així llur termenal:

u. *Puig de Romaguer, hoy Puig de la Goita, mojón desaparecido.*

Tampoc no deien l'indret concret de la costa on acabava el termenal.

Comentaris:

a) El 1355 aquest sector anava des del puig de Sant Benet —aleshores anomenat «mitja Serra del Squineu»— fins al mar. Ara hi ha dues fites intermèdies: les núms 16 i 17 actuals que, al nostre entendre, segueixen una delimitació lògica, car van a migdia per les cotes més elevades.

b) A cap de les delimitacions esmentades —1355 i 1586— ni tampoc a la del 1889, no es concreta el lloc de la costa on acabava el termenal. Tan sols ho diu la del 1924: *la línea límite*

sigue la recta que lo une con la desembocadura en el mar, del torrente Cañet. D'aquest final, però, en parlarem més endavant.

c) A la delimitació de Fàbregas-Hurtebise s'esmenta el puig de sa Goita, que és l'actual fita núm 16.

d) Com passà a Fàbregas-Hurtebise, en aquest sector tampoc no hem trobat cap de les fites posades el 1586.

Fig 25. Fotografia de les dues fites plaçades al cim del puig de Sant Benet o de les Guineus. La de la dreta és la núm 15 actual. La de l'esquerra podria ésser la que fou clavada el 1568; amida 35 cm d'alçària vista i és falcada mitjançant dues filloles, una a cada costat.

(95) La part alta de la platja dels Canyerets havia pertangut al mas Romagué, que fou de Salvador Vidal i després de Josepa Vidal i Largache.

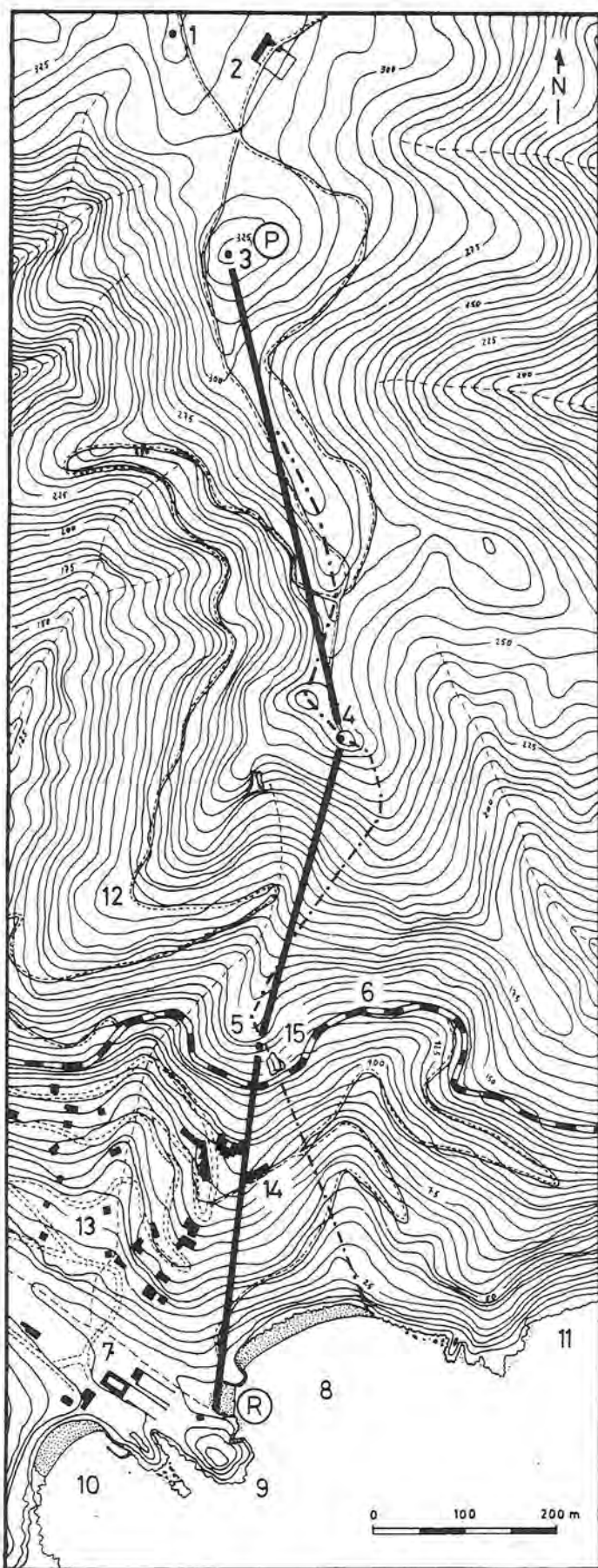

Fig 26. Sector 16. 1) Emplaçament de la fita 14 actual, desapareguda el 1978. 2) Sant Benet. 3) Puig de Sant Benet. 4) Puig sa Guaita, també dit puig Romaguer. 5) Emplaçament de la fita 17 actual. 6) Carretera de Sant Feliu a Tossa. 7) Riera de Canyet. 8) Cala i platja dels Canyerets. 9) Punta de Canyet. 10) Platja de Canyet. 11) Sa Bardissa. 12) Camí de Canyet a Sant Benet. 13) Urbanització Rosamar. 14) Antiga caserna de carabiners. 15) Roca d'en Romaguer, destrossada quan es va fer la carretera.

La ratlla negra representa aproximadament el termenal del 1355. El ratllat discontinu amb punts intermedis és la delimitació marcada en un mapa del terme de Solius que és a l'ajuntament de Santa Cristina d'Aro: Plano Geométrico del término de Solius por el agrimensor Miguel Pumarola i Brugat. Mides: 117 per 216 cm; escala 1: 4.000; sense data. Segons aquest mapa, des de la fita 17 actual, la delimitació acabaria a la part oriental de la platja dels Canyerets, delimitació que es contradiu amb els documents oficials coneguts.

LA CONTENCIÓ

Com hem dit anteriorment, dos poders eclesiàstics —el capítol de Girona i els seus associats per un cantó, i l'abat i el monestir de Sant Feliu per l'altre— discutien i es barallaven fortament perquè ambdós pretenien cobrar els delmes, primícies i altres servituds del terreny pel qual pledejaren durant segles, fins que els benedictins, el 1835, foren expulsats del país: és l'anomenada Contenció.

La Contenció es pot dir que començà abans del 3-II-1586⁽⁹⁶⁾ quan el síndic de la Vall d'Aro «apel·là» la sentència de Montroig i quan, dos dies després, el consistori gironí del lloctinent de batlle general —sense fer cas de l'apel·lació esmentada— ordenà clavar les fites que delimitaven el termenal de Sant Feliu de Guixols.

L'apel·lació del síndic de la Vall no era consistent; careixia de base. Dir que amb 5 dies no en tenia prou per a informar-se bé dels límits era un argument inútil perquè ací tothom estava preparat des d'abans, de molt abans. El croquis fet pel capítol (fig 34) duu una data que no enganya: 1585, bé que en dates posteriors hom hi afegí detalls complementaris. Per això creiem que el consistori gironí rebutjà l'apel·lació i ordenà clavar les fites.

El nombre de plets que uns i altres sostingueren per guanyar la qüestió fou considerable. Tan bon punt una part guanyava, l'altra recorria al mateix tribunal o a un de nou, i al revés: quan la segona part se sortia amb la seva, la primera no perdia un moment: tornava a començar amb més empena que mai. Semblava com si uns i altres haguessin fet el propòsit d'esmerçar tots els seus cabals —i més encara fins a quedar empenyats— abans de donar-se per vençuts. La quantitat de croquis⁽⁹⁷⁾ que hem trobat —i creiem que no són tots els que hom dibuixà— és important. Tothom s'hi veia amb cor, perquè alguns croquis són tan elementals i presenten falles tan notòries que, ben segur, els seus autors ignoraven el punt de vista que pretenien defensar, puix desconeixien on eren o havien d'estar les fites. En parlarem amb detenció més endavant, perquè creiem que val la pena. I si els croquis abunden, el nombre de documents que sobre aquest afer hem examinat no queda pas enrera i quasi sempre els documents repeteixen els mateixos o semblants arguments. Per això decidim fer un resum de les opinions d'uns i d'altres, i prescindir de tanta fullaraca com hem llegit.

Amb tot, sembla que els moments més moguts de la contenció tingueren lloc els anys 1586, 1660 i 1677. Del període entre les dues dates primeres quasi no hem trobat documentació; per contra la que hi ha des del 1660 al 1835 és abundantíssima.

(96) ACA, Monacals, Hisenda, núm 1718, pàg 295, núm 4. Docs de la causa pendiente entre este Monasterio y el Cabildo de Gerona sobre la extensión de el término de Sant Feliu y Valle de Aro... Parece empezó este pleito por los años 1547.

(97) En alguns documents se'ls anomena «mappas» o «mapas».

Recordem que les fites foren clavades per ordre del lloctinent del batlle general de Girona i del seu consistori. Des d'aquell moment, el capítol i els seus associats anaren preparant arguments per sortir-se amb la seva, i l'abat feia el mateix per defensar tot el seu alou.

A continuació, i per ordre cronològic, donem les dades que sobre el plet hem recollit. No hem extremat la recerca perquè estem convençuts que aquest tipus de documentació no representa res definitiu. Aquestes són les dades:

1) El 1660, la universitat de la Vall d'Aro — que anava de bracet amb el capítol perquè si aquest guanyava, el seu terme municipal quedava ampliat — envià el síndic a Girona per tal de participar al capítol que l'abat guixolenc no admetia allotjaments ni altres servituds als masos Eroles i Mordanyac que, segons el capítol, pertanyien a la Vall, però que, segons l'abat, eren de Sant Feliu⁽⁹⁸⁾. Al nostre entendre, les Eroles eren de Sant Feliu, però el mas Mordenyac pertanyia a la Vall, si la masia era on és actualment.

2) 20-VIII-1677. D'aquesta data és la titulada Contenció que, segons consta en el document, és una «concordia tractada y ajustada lo any 1677 entre lo Capítol de Gerona, y lo Abat y Convent de St. Feliu de Guixols, sobre los termens, y confins de St. Feliu, y Parroquies de Sta. Maria, y Sta. Christina, conferintse las Parts per dit effec-te, en los puestos de la questio, ab asistencia de Comissaris, y Advocats»⁽⁹⁹⁾. Els noms d'aquests, però, no són esmentats en el document, per la qual cosa no podem valorar la seva personalitat.

El document és interessant. Consta de tres parts: la primera conté les pretensions de l'abat, que eren les de sempre: la delimitació del 1355 i les fites clavades el 1586. La segona comprèn les pretensions del capítol i dels seus associats, pretensions que presentarem, una a una, a les properes planes i, en conjunt, a l'apèndix núm V. La tercera part de la concòrdia fallida conté les clàusules proposades pels comissaris i advocats, la darrera de les quals diu que per tal que tothom sàpiga a qui ha de pagar, els decimals sien «termenats y dividits per lindes, fites o termens en los llochs senyalats»⁽¹⁰⁰⁾; per tant, havien d'eliminar-se les fites que foren clavades el 1586 i clavar-se les proposades pel capítol on, segons creiem, no havien estat mai. Això sí, cada part reconeixia els alous i les servituds que la contrària tenia en el seu delmari respectiu.

Com era de preveure, aquesta pretesa concòrdia fou rebutjada pel representant de l'abat, fra Ildefons Navarra que, de puny i lletra, posà al final: *Adviértasse que esta nota siguiente se puso al pie deste memorial por orden del muy Ilte. y Rmo. Sr. Abbad de San Feliu para que conste al muy Ilte. Cabildo todo lo concertado por los Srs. Comissarios. = Nota. = Este memorial excede en mucho y en particular contiene mucho más de lo ajustado y resuelto en la Baldaro; y en el Real Monasterio de San Feliu; hará dicho monasterio su Memorial como se resolvió, fundando su pretensión y respondiendo a los excessos deste, y des-*

pués de mandado copiar por el muy Ilte Cabildo, visto y conferido, se tratará del ajuste y resolución conveniente según justicia y razón; conforme se resolvió y ajustó a 18 y 19 de Agosto en la Baldaro; y en el Real Monasterio de San Feliu, se confirmó y revalidó, presente el Sr. Abad y sus Comissarios y los Sres. Canónigos Comissarios del muy Ilte. Cabildo D. Pujades y Miguel Sicars clérigo y Procurador y otros monjes de San Feliu a 20 de Agosto de 1677 y esta es la verdad. De orden del Sr. Abad: fray Ildefonso de Navarra⁽¹⁰¹⁾.

El capítol i els seus associats no neguen pas la concessió de Pere III, però al·leguen que la «sentència, o provisió, fou appellat per lo síndich de la Universitat de dites Parroquies de Aro als 3 de febrer de dit any 1586»⁽¹⁰²⁾ i, com que la fixació de termes fou feta dos dies després, «es evident que fou nulla y nullament feta»⁽¹⁰³⁾. Per altra part, consta que ni el rei a la concòrdia de 1354, ni els comissaris a la terminació de 1355, ni el lloctinent a la sentència de 1586 no volien «restrenyer los termens ni parroquies de Aro, ni amplificar lo terme de dita vila de St. Feliu de Guixols en cosa alguna ni en perjudici del dit síndich de dita Vall de Aro en lo exercici de la jurisdicció real ni de dita Almoyna y Pabordria, ni de dits Curats de dites Parroquies de Aro»⁽¹⁰⁴⁾, car amb la fixació de termes només es pretenia fer efectiva la jurisdicció de l'abat, bé que deixant intactes els drets de qualsevol persona o entitat jurídica. Coses difícils —per no dir impossibles— de lligar.

Segons el Dr. Calzada, «en resum, aquesta Contenció de la Vall d'Aro consistia en un de tants litigis que provocava el fet, molt habitual en aquelles èpoques, de l'existència simultània de jurisdiccions, senyoriales i reials, i de dominis directes, drets i servituds en un mateix territori»⁽¹⁰⁵⁾.

A continuació presentem altres notícies que demostrin com entre l'abat i el capítol quasi mai no hi hagué pau. Són aquestes:

3) 1688. Sentència en la qual es declararen que els molins Bassa, Lixarda i Candell estaven plaçats en el domini alodial del monestir⁽¹⁰⁶⁾.

4) 27-IX-1690. Nova causa introduïda a la reial audiència per l'abat contra els terratinents de la Vall d'Aro. Una altra del capítol contra els terratinents ja era introduïda a la cúria eclesiàstica des del 21-VIII-1690, judicada el 26-I-1691⁽¹⁰⁷⁾.

5) 1691. A instàncies del capítol gironí, s'expediren lletres citatòries contra el monestir, car

(98) Doc 2, fol 1-9.

(99) Doc 2, fol 1.

(100) Doc 2, fol 17.

(101) Doc 2, fol 17.

(102) Doc 2, fols 7 i 8.

(103) Criteri que no compartim, puix malgrat que la sentència fou apel·lada, el consistori ordenà clavar les fites. Això vol dir que donà per inacceptables els arguments de l'apel·lació, com hem dit abans (doc 2, fol 8).

(104) Doc 2, fol 8.

(105) CALZADA, 1981, pàg 112.

(106) MASSOT, 1971, pàg 354.

(107) Doc 2, fols 2-38.

el capítol pretenia ser decimador universal de Santa Cristina, Aro i Romanyà⁽¹⁰⁸⁾.

6) 24-I-1694. Nova causa del capítol contra l'abat, ara a la cúria eclesiàstica, i resposta de l'abat, fetes el 2-VII-1691 i 7-IX-1691⁽¹⁰⁹⁾.

7) Igual data. Plet a la cúria guanyat pel capítol contra els terratinents⁽¹¹⁰⁾.

8) 1697. El capítol expedí lletres citatòries contra el monestir, a instàncies dels curats de Santa Cristina, car aquests pretenien cobrar el delme de carnatge de les cases del veïnat de Bufaganyes. Dos anys després es conegué la sentència que fou favorable al monestir⁽¹¹¹⁾.

9) 1699. «L'abat comparegué, sí, davant del Tribunal Eclesiàstic, però proposà la incompetència del Tribunal a causa del judici incoat a la Reial Audiència. Passaren set anys. Per fi el 1699 fou determinada la competència del Tribunal Eclesiàstic, però aleshores l'abat acudí al Tribunal de Contencions»⁽¹¹²⁾.

10) 18-XI-1699. El capítol acudí a la Santa Seu i aquesta nomenà jutge Jose Cortada. Passaren 20 anys sense resoldre res, i Cortada morí. Roma nomenà jutge Antoni de Bru i seguí la causa fins que, pel gener del 1729, Bru morí. Havien passat 30 anys i no s'havia resolt res.

11) 1701. L'abat Jiménez deixà una certificació autèntica que, segons ell, demostrava que les Eroles eren del terme guixolenc⁽¹¹³⁾.

12) 6-IV-1704. L'ajuntament guixolenc encarregà al seu síndic que investigués a la reial audiència el procés entre l'abat i el capítol, i que mirés si era convenient que la universitat intervingués «pues se creu no resultaria profit a la present universitat en quant a dilatar lo terme de la present vila»⁽¹¹⁴⁾.

13) 16-XI-1704. El síndic degué informar el municipi guixolenc en sentit positiu perquè aquest, creient convenient «la dilatació de son terme» i disposat «aquesta vegada» a posar-se al costat del monestir, acordà «se fasse Procura y Sindicat al Dr. Joseph Escardó, Notari Causidich de Barcelona per fer la dita oposició en dita Causa per part de dita Universitat»⁽¹¹⁵⁾.

14) I-V-1705. Amb les dades força incompletes que tenim, no sabem exactament com anà la cosa. Sabem, això sí, que els dos ajuntaments afectats entraren en joc. Ara ja no pledejaven tan sols les dues institucions eclesiàstiques. Ara, cada una d'elles tenia al seu costat el municipi respectiu. Si el 1704 el municipi guixolenc es col·locà al costat del monestir, ara, com que el municipi de la Vall anava contra el de Sant Feliu, el nostre ajuntament demanà si l'abat i el monestir «voldran venir, y aportar, y aportar la dita Causa ab la que aportan contra lo Capítol de Girona sobre lo mateix assumpto de dits termenals respecte de tenir deliberat i fet sindicat la pnt. universitat per oposarse a dita causa»⁽¹¹⁶⁾.

15) 26-VI-1707. L'ajuntament guixolenc acordà que «es necessari que la Causa del termenal de la pnt. vila contra los de la Vall de Aro se aporte en nom del Abat, y Convent de la pnt. vila com a interessat en dita Causa y en aqueix cas deuria la vila contribuir en los gastos de dita Causa. De-

libera perso que en diners de la pnt. Universitat se contribuesca en aquella pagant lo que sie necessari.»⁽¹¹⁷⁾.

16) 26-VIII-1721. Carta autògrafa del canonge Miquel Bacó en la qual es demanava informació sobre els masos de la baralla. A la pàg 7 es diu: «Item lo Mas de la Barracha del terme y Parròquia de Santa Cristina pocehit per Benet Barraquer de Sant Feliu de Guixols y est fa divisió del termenal de Santa Cristina ab Solius y Betlloch». I, a la mateixa plana: «Has rebut equivocació en dirme que la barraca del morbo és en la riera del Sagaró era feta a costes de la Vall de Aro, antes bé és estada feta y pagada per los Regidors de Sant Feliu de Guixols... y axò pot danyar la nostra pretenció...»⁽¹¹⁸⁾.

17) 26-II-1722. El capítol tenia interès a embolicar la qüestió, car en aquest document parlava del «Sant Pol dins Fanals», situat entre Pinell i el torrent S'Agaró⁽¹¹⁹⁾.

18) El 14-XII-1722 el capítol ordenà unes crides a les parròquies de la Vall. En elles advertia els particulars que tenien propietats en els terrenys de la qüestió que si feien capbreus i declaraven que les propietats eren del terme de Sant Feliu s'exposaven «que hagen de pagar dues decimes la una espiritual o legal al Capítol y a las Pabordries [...] com a Decimadors Universals del terme [...] de la Vall de Aro y la altra convencional a dit Sr. Abat»⁽¹²⁰⁾. Per això feien les crides — que signà el notari de Girona Ignaci Roig — per tal que la notícia arribés a temps als interessats.

A continuació hi ha un escrit sense signatura, segurament fet en nom de l'abat. L'escrit condemna les crides fetes pel capítol. Diu que aquest no podia fer-les, car eren perjudicials al comú i als particulars de la Vall i foren publicades sense que els regidors de la Vall en sabessin res.

Segons l'escrit, el capítol i pabordes pretenien «apropiarse lo titol que may han tingut de Decimadors Universals [...] en grave dany y perjudici del Comú y particulars de ditas Parroquias y de tota dita Vall de Aro». —«Aquest fi y aquesta intenció tan danyosa al Comú y particulars de dita Vall de Aro han tirat no sols a encobrir dits Capítol y Pabordre pero més encara que fos afavorida y fomentada per los mateixos Comú y particulars de dita Vall de Aro»⁽¹²¹⁾.

(108) MASSOT, 1971, pàg 357.

(109) Doc 2, fol 2, nota penúltima.

(110) Doc 2, fol 2, nota darrera.

(111) MASSOT, 1971, pàg 358.

(112) CALZADA, 1981, pàgs 114 i 115.

(113) MASSOT, 1971, pàg 361.

(114) M.A. 1701-12, fol 154.

(115) M.A. 1701-12, fol 181v del 1704.

(116) M.A. 1701-12, fol 7v del 1705.

(117) M.A. 1701-12, fol 69v.

(118) Doc 4, pàg 7, on es veu que les informacions no sempre eren verídiques.

(119) Doc 6, fols 32-115, on es llegeix que entre el «Puig anomenat del Pinell, y lo torrent anomenat del Sagaró si troban diferents territoris com son la Conca de Pinell, o de Fanals, y lo territori de St. Pol dins Fanals, y el mateix Puig den Pinell, y altres».

(120) Doc 7, fol 4.

(121) Doc 7, fol 5.

Segueix l'escrit: Diu el capítol que si guanyés, la Vall eixamplaria el seu terme i en cas d'imposicions reials o de la universitat serien més persones a pagar i tocaria menys a cada una. Que si són de Sant Feliu, l'abat els obligarà a portar el delme dels raïms al celler del monestir. Que hauran de pagar dues dècimes, com ja s'ha dit, etc.

L'escrit contesta que el capítol i paborde no han volgut ampliar els termes de les parròquies d'Aro, «sinó tan solament un terme o districte decimari donant-li a aquest uns confins que mai son estats, si sols ideats per dilatar llur pretesa Señoria de decimadors Universals en benefici y utilitat llur y no de dit Comú y particulars de dita Vall de Aro y essent axí la Real Veritat perque més clarament se vege és a saber.» — Que la causa entre el Capítol i l'abat està davant uns «Jutges Comissaris Apostòlics que són los Senyors Dn. Anton Bru, prior de Santa Anna y canonge Rius de Barcelona. Y aquestos no poden ni may han pogut conèixer ni judicar a ser jutges de termes de confins de jurisdiccions reals perque assó en tot cas seria propi de Officials Reals y no de Comissaris Apostòlics. —Y encara que estos declarassen a favor de dits Capítol y Paborde lo pretès terme decimari sempre restaria al Rey o a sos Ministres la declaració del termenal jurisdiccional»⁽¹²²⁾.

19) 26-II-1723. Que el capítol desitjava embolicar la troca, no en tenim cap dubte. Vegem les seves paraules: «passat lo dit torrent del Sagaró o des de dit torrent del Sagaró, que mira a Fanals y a Palamós, hi ha part del territori que encara se anomena St. Pol y est es certíssim no son del terme de St. Feliu; sino de Fanals [...] Y ab estas equivocaciones pretén la part altre confondre lo territori de St. Pol, volent sia tot del terme de St. Feliu»⁽¹²³⁾.

20) 2-XII-1724. Com hem dit, el capítol de canonges havia ordenat unes «crides» per tal de ser declarats decimadors universals de la Vall d'Aro. Els regidors de la Vall no hi estigueren d'acord i requeriren el «Procurador, o, Procuradors cessen, y se abtingan de voler probar dita pretesa qualitat com a agena Veritat»⁽¹²⁴⁾.

21) 1729. En un inventari-cadastre que és un model de perfecció, consten com a pertanyents al terme de Sant Feliu dues finques situades a Pinell, nou a la Conca i sis a cala Pedrosa; total 17 finques⁽¹²⁵⁾.

22) 17-XI-1762. En un capbreu del monestir hi ha finques situades dins del territori de la qüestió i són registrades com a pertanyents al terme de Sant Feliu. Exemple: «Rafael Surís, pescador, una pessa de terra situada en lo terme de la pnt. vila y en lo territori anomenat Cala Padrosa o la Conca»⁽¹²⁶⁾.

23) 1773(?). *En el principio de este segundo quadriennio se suscitó modernamente el ruidoso pleyto de la Rodalía con el cabildo de Gerona*⁽¹²⁷⁾.

24) 4-XI-1776. Seguia la qüestió a la reial audiència de Barcelona i aquesta, el 13-III-1782 declarà nuls els procediments obrats davant dels delegats apostòlics (Cortada i Bru), manà que

s'arxivessin els autos i declarà *no haber lugar a la Súplica interpuesta por la Real Junta del Hospicio*. El capítol recorregué al reial consell de sa magestat⁽¹²⁸⁾.

25) 14-XII-1780. Qüestió entre dues persones de la Vall sobre una vinya del puig de Pinell, «del terme de Fanals, se han posat amigablement 4 termes». Signaren la concòrdia tres regidors, per ordre del batlle de la Vall i parròquies d'Aro⁽¹²⁹⁾.

26) 1782. Real provisió de l'audiència en la qual es declarà nul el procés de la rodalia actuat davant dels comissaris apostòlics i que se segueixi a l'audiència en mèrits de propietat. De la qual cosa ja hem parlat⁽¹³⁰⁾.

27) 6-VI-1783. La *Real Junta de la Casa del Hospicio de la Ciudad de Gerona* i el capítol presentaren un memorial al rei Carles III d'Espanya; el primer signant fou el bisbe Lorenzana⁽¹³¹⁾.

28) 1790. Sentència arbitral entre el monestir i el *Real Hospicio de Gerona sobre averiguación de señorío directo en Sta. Cristina*⁽¹³²⁾.

29) 21-VII-1790. *Copia auténtica de las diligencias practicadas en defensa de la denuncia que hicieron Pedro Paradís y Matas Geli sobre ser Bienes Mostrencos o de incierto Dueño la presente villa de San Feliu de Guíxols y su término, y las sentencias a favor del Monasterio a 21 julio 1790 y confirmada en grado de apelación a 8 octubre 1791*⁽¹³³⁾.

30) 1791 i 1797. Els tribunals de Mostrencos de Madrid fallaren a favor del monestir, com ja hem dit en part⁽¹³⁴⁾.

31) 1794. La reial audiència sentencià a favor del monestir i contra el capítol de Girona. Declarà que l'abat d'aquest monestir no solament és senyor directe de tot el terme de Sant Feliu, sinó també decimador universal. La delimitació del terme és la senyalada pels comissaris reials l'any 1355⁽¹³⁵⁾.

32) 7-III-1794. En aquesta data la reial audiència de Barcelona fallà a favor del monestir⁽¹³⁶⁾.

(122) Doc 7, fol 6.

(123) Doc 9, fols 1 i 2.

(124) Doc 11a, fol 7.

(125) AHMSF, sec VIII, núm 5, *Catastre-Inventari de la vila i parròquia*; per a més detalls, vegeu la nota núm 54.

(126) ACA, Monclás, Hisenda, núm 1668, fol 163 v.

(127) MASSOT, 1971, pág 390.

(128) ACA, M.H. núm 1718, fol 305, núm 42. *Papeles concernientes al Pleyto de la Rodalia con el Cabildo de Gerona, modernamente resucitado en 1773*.

(129) Ref traspaperada.

(130) ACA, Monacals, Hisenda, núm 1718, fol 354-121.

(131) CALZADA, 1981, pág 114.

(132) MASSOT, 1971, pág 397.

(133) ACA, Monacals, Hisenda, núm 1718, fol 359-142.

(134) ACA, id. fols 358-137.

(135) ACA, id. 358-139, MASSOT, 1971, pág 398.

(136) *Sentenciamos, pronunciamos y declaramos que los expresados Venerable Abad y Real Monasterio de Sant Feliu de Guíxols, no sólo son Señores directos, si también decimadores universales en el término de la citada villa de San Feliu y en su feligresia. Y que los linderos de dicho término designado por los comisarios reales en el año 1355 a consecuencia de la precedente concordia celebrada entre el Señor Rey Dn. Pedro 3º de Aragón de una parte, y el Abad y el predicho Real Monasterio de otra: Son los que verdaderamente le dividen de las Parroquias de Santa Cristina, y Santa Maria del Castillo de Aro, así para la jurisdicción como para*

33) 19-I-1805. La reial audiència confirmà una sentència del 1801, també apel·lada, i declarà que *no ha lugar la pretensión del Hospicio y Cabildo que solicitaban la formación de un Plano o mapa que demarcase los límites de las Parroquias de San Feliu de Guíxols y la de la Valle de Aro, Fanals y otras, con cuyo plano podrían los Jueces conocer mejor el derecho del Monasterio de San Feliu, del Cabildo y del Hospicio*⁽¹³⁷⁾.

34) 5-XII-1814. Concòrdia entre dos veïns de cala Padrosa signada per prohoms i el batlle de la Vall i parròquies d'Aro; per tant, sembla com si cala Pedrosa pertangués ja a la Vall⁽¹³⁸⁾.

35) 1827. Sentència arbitral a favor del *sacristán de Santa Cristina, que también es a favor del monasterio, contra Gerardo Reixach de Belloch, que pretendía rebajar un 10% en los diezmos y primicias por razón de la simiente*⁽¹³⁹⁾.

36) 1835. En el cadastre corresponent, de Sant Feliu, no hem trobat cap finca de Pinell ni de cala Pedrosa; per tant, sembla que Sant Feliu ja havia perdut el tram S'Agaró-pla de Fenals⁽¹⁴⁰⁾.

37) 1836 i 1837. Foren publicades les lleis que suprimien les cases de religiosos masculins⁽¹⁴¹⁾.

38) 31-VIII-1841. De fet, s'anul·laren tots els delmes i servituds senyorials⁽¹⁴²⁾.

Amb l'expulsió dels benedictins acabà la llarga «qüestió» que sostingueren diverses institucions eclesiàstiques que es disputaven, pam a pam, els paratges, masos, camps, boscos i erms on les lleis els permetien cobrar impostos.

Presumim que les baralles començaren tan bon punt vingueren uns i altres a les nostres terres i no acabaren fins que els benedictins foren expulsats de Sant Feliu i les servituds senyorials foren abolides. Si això darrer no hagués passat, possiblement la qüestió seguiria engreixant la gent que vivia i que viu dels plets del altres.

Amb això, ¿quin era el paper dels Ajuntaments? Sembla com si la qüestió no anés per a

ells, malgrat que els afectava de ple a ple. D'aquest tema, però, n'hem parlat i en tornarem a parlar més endavant.

La Contenció era acabada. Tot seguit s'inicià la gestió dels ajuntaments.

LÍMITS I FITES QUE PRETENIA EL CAPÍTOL (1677)

Segons el capítol i els seus associats, els sectors que delimitaven el delmari i terme de la Vall d'Aro eren els següents:

SECTOR 1. DES DE ROCA MONERA FINS A LA CREU D'EN DAUSÀ

En el document titulat *Per la Contenció de la Vall de Aro*, el capítol i els seus associats deien que els termes i parròquies de la Vall d'Aro «se comprenen en los límites i designacions o terminacions següents, discorrent des del Cers per la part de Solixent dret a mitxdia comensant des de la Rocha Monera y devallant per lo torrent avall que allí es y devalla fins a la Creu de Dausà»⁽¹⁴³⁾.

Comentaris:

a) La roca Monera és situada al nord del camí pel qual s'anava des del veïnat de Crota a l'església «nova» de Fenals. Pertanyia al mas Moner de Crota, avui reformat del tot. La gent en deia *roques Martines* en record del mas Martí, avui destruït, plaçat a uns 100 m en direcció nord-est de les esmentades roques.

b) De la roca Monera, el límit o decimari devallava pel torrent⁽¹⁴⁴⁾ fins a la creu d'en Dausà⁽¹⁴⁵⁾ que era clavada a l'encreuament del «Camí real que va de Girona a Palamós» (el camí ral no coincidí amb l'actual carretera de Castell d'Aro a Platja d'Aro, sinó que, aquest tram, passava un xic a migdia de la darrera) i l'antic camí ral que, de Sant Feliu anava per la creu de Sant Pol, passava pel pla i puig de Sant Pol, devallava per Pinell, seguia per un camí empedrat que un de nosaltres encara veïé, travessava el Ridaura per un passallís, passava pel costat de la creu d'en Dausà i pujava vers l'església nova de Fenals⁽¹⁴⁶⁾; per tant, l'encreuament dels camins rals era bas-

Fig 27. Fotografia tirada des de l'antic camí ral de Sant Feliu a Palamós. La fletxa assenyalava la roca Monera on, segons el capítol gironí, començava la rodalia de la Vall d'Aro.

la percepción de Diezmos, censos, tascas, y demas derechos [...] Barcelona 7 Marzo 1794 fue leida y Publicada en Audiencia publica por el infraescrito Escribano de camara. Dn. Joaquín Tor (CALZADA, 1981, pàg 116; també MASSOT, 1971, pàg 398).

(137) CALZADA, 1981, pàg 117.

(138) AHMSF, M. d'A. 1796-1811, fol 198.

(139) MASSOT, 1971, pàg 381.

(140) AHMSF, sec VIII, núm 21.

(141) CALZADA, 1981, pàg 119.

(142) CALZADA, 1981, pàg 119.

(143) Doc. 2, fol 10. CALZADA, 1981, pàg 112 especifica que el capítol i els seus associats «senyalen també els límits del seu Delmari y del seu territori».

(144) El senyor Pere Serra, de Fenals, recorda haver vist dintre del torrent una fita que separava Fenals i Crota; era a l'encreuament del torrent amb el camí ral de Castell d'Aro a Fenals d'Abaix, prop de la casa de can «Pepus» Torres.

(145) En el document sembla que digui Dolsà o Tolsà, però en el mapa i en altres documents és escrit correctament.

(146) Des del puig de Sant Pol fins on era la creu d'en Dausà, avui hi passa la nova carretera de circumvolució a Platja d'Aro.

tant a l'oest de l'actual encreuament de carreteres. D'aquest lloc la gent d'edat que viu o havia viscut per aquell indret encara en diu «la creu», bé que mai no l'ha vista perquè ja no hi era.

A l'extracte de la sessió municipal del 27-III-1867 celebrada a Castell d'Aro es diu que des d'aquesta data, els de Fenals tindran cura a *más del trozo que siempre ha tenido bajo su administración, responsabilidad y conservación, desde deslinde con Calonge hasta la Creu den Dausà, a contar del día de hoy en adelante se le añade y se hace cargo además, del trozo que parte de dicha Creu den Dausà hasta llegar al puente o cauce vulgo rech del molí del Sor. Domenech*. El molí del senyor Domènech és el molí dit de Candell o molí Candell; vegeu-lo, si us plau, a la fig 29.

A finals del darrer segle, la creu encara existia o almenys se'n conservava el nom. Així trobem al setmanari guixolenc «La Lealtad», núm 222 del 3-IX-1898 aquesta referència: *en el trozo que comprende desde la Creu den Dausà hasta Playa de Aro, hay varios postes caídos*.

Com tantes d'altres, aquesta creu pren el nom del propietari del terreny on estava plaçada: mas Dausà de Crota⁽¹⁴⁷⁾.

SECTOR 2. DES DE LA CREU D'EN DAUSÀ FINS A LA RIERA DE SANT POL

Segons el capítol (1677), els termes de la Vall, des de la creu d'en Dausà, seguien «el camí real que va des de la vila de Palamós a dita vila de Sant Feliu de Guíxols y entre los territoris dits Pla de Fenals y Pla de Vinyals restant lo Pla de Fenals a la part de Solixent y lo Pla de Vinyals a la part de Ponent, divideix lo decimar de dita Almoyna y Pobordia, restant lo decimar de dites Almoyna y Pabordia, y premiciat de dits Rnts. Curats a la part de ponent de dit camí real en dit Pla de Vinyals y demés de dits termens y Parroquies que resta en dita part de ponent universalment, salva la moderació en algunes pessas de terra en les quals per diversos Capbreus consta estar aquelles en alou de dit Molt Rnt. Abat y Convent y rebre en aquelles decima, prmissia y altres dominicals respectivament així com de aquells apar, o, altrament en esdevenidor aparega; y a la part de Solixent de dit camí real, y en dit Pla de Fenals y demés territori a dita part de Solixent resta lo decimar per dit Molt Rnt. Abat y Convent universalment, salva la mateixa moderació en algunes pessas de terra en les quals apar, o, en esdevenidor aparega que dites Almoyna y Pabordia o, altre de ellas tingan (?) directa, reban decima o, part de decima o, altres reddits axí com aparega per actes o, capbreus respectivament y axí discorrint per dit camí real dret a mitx dia, divideix lo dit Camí, lo dit decimar travessant la riera de Ridaura fins a la riera de St. Pol, a hont o, en la qual, segons la antiga tradició confinan entre si los termens de dita vila de Sant Feliu y de la Vall d'Aro, y se acostuma y ha acostumat de temps immemorial, tenirse dita Riera de St. Pol, per confí dels dits termens y la tenen y han tinguda sempre los homens de dites Universitats de

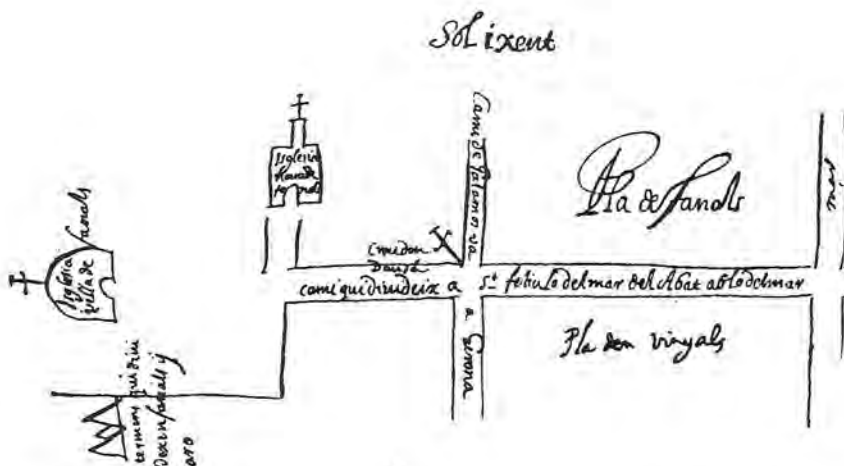

Fig 28. Fragment del primer croquis (fig 34) proposat pel capítol gironí, on es comprova que l'antic camí ral de Sant Feliu a Palamós separava el pla de Vinyals (que era dins la rodalia de la Vall) i el pla de Fenals (que era delmari de l'abat, així com ho era tot el mar amb els seus peixos). Aleshores —devers 1585— Castell d'Aro no tenia sortida al mar.

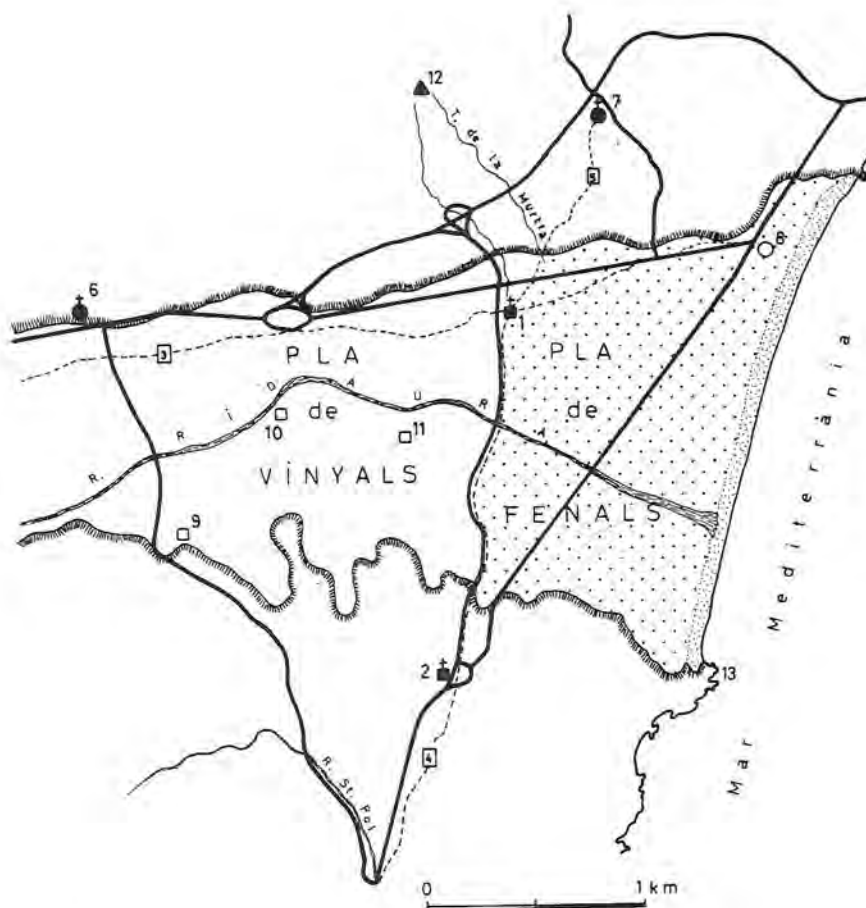

Fig 29. Segons els oponents de l'abat, en el pla que hi ha a l'entorn del Ridaura el camí ral separava dos delmaris: des de l'esmentat camí cap a llevant, això és, fins al mar, era delmari de l'abat i monestir de Sant Feliu (superfície amb tramet); des del mateix camí cap a ponent, ho era del capítol catedralici.

Explicacions: 1) Creu d'en Dausà. 2) Creu d'en Ros. 3) Camí ral de Girona a Palamós. 4) Camí ral de Sant Feliu a Palamós. 5) Camí ral a Fenals. 6) Santa Maria del Castell d'Aro. 7) Església nova de Fenals (s. XVI-XVIII). 8) Platja d'Aro actual. 9) Mas de les Eroles. 10) Molí d'en Riembau. 11) Molí de Candell. 12) Roca Monera, d'on surt un torrent sense nom que va a la creu d'en Dausà. 13) Punta de Pinell.

Les ratlles discontinues representen camins rals; les següides, carreteres actuals.

(147) Comunicació oral de les germanes Oliver de la Coma del Castell d'Aro, antigues propietàries del mas Dausà. Per a més detalls de la creu, vegeu ESTEVA, 1983, pàg 109.

Sant Feliu de Guíxols y la Vall d'Aro respectivament...»⁽¹⁴⁸⁾.

Com si encara no hagués quedat prou clar quin era per aquest sector el terme y decimar de la Vall, el mateix document ho rebla en el foli 15: «en tot lo que resta de dites designacions, o terminacions alt especificades, tant a la part de Solixent de dites Parroquies de Sta. Christina y Sta. Mª de la Vall de Aro, en tot lo pla de Fenals y demés territori a dita part de Solixent restant, com encara a la part de mitx dia fora de dites designacions» són de l'abat.

Comentaris:

a) El delmari anava des de la creu d'en Dausà fins a la riera de Sant Pol, això és, seguia el camí ral de Palamós a Sant Feliu, entre el pla de Fenals a solixent (que era de l'abat) i el pla de Vinyals a ponent (que ho era de la Vall), travessava el Ridaura i continuava fins a la riera de Sant Pol.

b) Qui observi el fragment del «mapa» ací adjunt (fig 28), fet pel capítol i els seus associats per a delimitar el terme i delmari de la Vall d'Aro (entre els quals hi havia les parròquies de Santa Cristina i Santa Maria de la mateixa Vall, potser quedarà estranyat. Des de la creu d'en Dausà fins a Sant Feliu —compresos el pla de Fenals i la resta de la costa fins a la riera de Sant Pol— pertanyien al delmari de l'abat. Per tant, Castell d'Aro no tenia costa.

c) Actualment només serveix de termenal el tram torrent S'Agaró-camí ral-riera de Sant Pol.

d) La riera de Sant Pol —contra el que es diu en alguns escrits— és la que desguassa més o menys al centre de la platja d'igual nom⁽¹⁴⁹⁾.

e) El torrent S'Agaró va des del camí ral al mar i desguassa al «Racó de la platja de St. Pol, envés Palamós, y allí [...] o molt cerca se trau una terra algo negra que se diu sorra de escriurer». En efecte, són els llots dels aigüamolls que abans hi havia. Per altra part, per amunt del camí ral no hi ha riera; per això no es pot parlar de «la Riera de St. Pol, vuy del Sagaró», com es diu en alguns documents, sinó «riera de St. Pol y del Sagaró»⁽¹⁵⁰⁾. És a dir, eren dues rieres ben diferents (com ara), contra el que hom assegurava en determinats documents en els quals es pretenia fer passar una per altra.

f) El capítol diu o entén d'una «declaració Arbitral del mateix Abat de Sant Feliu feta als 28 7bre. 1482 sobre la qüestió quey havia entre lo Capellà Major de Sant Feliu, y Rector de Fanals [...] se digué que la Riera de St. Pol de Sagaró dividia dits termens»⁽¹⁵¹⁾; cosa que repeteix un document del 26-II-1722⁽¹⁵²⁾. L'abat, però, no compartia aquest criteri, car deia que una cosa era el terme i una altra la parròquia de Fenals. Per això en un capbreu del 1663 consta: «Joan Spinás una peça de terra de Calapadrosa, parroquia de Fenals, però terme de Sant Feliu»⁽¹⁵³⁾. Com és sabut, el terme era el final del puig de Pinell, després del qual segueix el pla de Fenals.

g) El capítol i els seus associats sembla com si mai no en tinguessin prou, car algunes vegades havien escrit que la creu de Sant Pol era una de les fites que separava el decimar i terme en

litigi. Recordem que la creu esmentada era plaçada «en lo mateix camí real de Palamós y en lo puesto que es comensa a veura la platja de St. Pol [...] abans de trobar la riera de St. Pol» (doc 11, fols 1 i 2). Altrament, com es veurà més endavant, diferents «mappas» la situen o bé entre la riera de Tueda i Sant Pol (tercer croquis), o abans de trobar el camí que de Sant Pol es dirigeix a St Amanç (sisè croquis), o en la cruïlla del camí a Palamós amb el camí de la vila de St Feliu a la cala d'en Maset, lloc proper a la platja de St. Pol (fig 49). Per això, encara que no és clar el lloc exacte on era plaçada, amb reserves la situem al cap d'amunt de la carretera de Palamós (o lloc proper), tal com ja havia fet un de nosaltres (ESTEVA, 1983, pàg 89).

Per contra, el capítol i els seus associats deien que era l'abat qui tenia intencions desmesurades d'extendre el seu terme i delmari fins junyir tota la Vall d'Aro⁽¹⁵⁴⁾.

SECTOR 3. DES DE LA RIERA DE SANT POL FINS A LA CREU D'EN BASART

Segons el capítol (1677), els termes de la Vall «trobant lo dit Camí real a la dita riera, [de Sant Pol] discorre lo dit terme y decimar, tirant des de solixent per la part de mitx dia dret a ponent, per la riera amunt, prenent aquella nom de riera de Vilartagas, fins al peu de la vinya del Dr. Antoni Pallisser de dita vila de Sant Feliu de Guíxols; y de aquí pujant a través de dita vinya (nota al marge: «— y sot amunt»), tira lo dit terme y decimar fins a la Creu den Besart, ahont ab antiquo se té y ha tingut dita Creu per terme o, confí dividint los termens y decimars de dita vila de Sant Feliu de Guíxols y de les Parroquies de Aro, prop de la qual Creu se troba encara un terme gros de pedra ajagut, lo qual no ha molts anys que estava dret y fixat en terra, per divisió de dits termens, Parroquies y decimars»⁽¹⁵⁵⁾.

Comentaris:

a) En el fragment transcrit es parla de «lo dit

(148) Vegeu el text original a l'apèndix i també el doc 2, fols 3 i 10.

(149) El camí ral separa la riera de Sant Pol (part baixa) de la de Vilartagas (part alta); en realitat és una sola riera.

(150) Doc 12, fols 11 i 12 i doc 6, fol 28 del 26-II-1722.

(151) Doc 3, fol 37, núm 24.

(152) «dit torrent anomenat del Sagaró se té, y ha tingut, y reputat per divisió del terme, y Parroquia de Sant Feliu de Guíxols ab lo terme, y Parroquia de Fanals, altre de las Parroquias de la Vall de Aro» (doc 6, fol 29, núm 103).

(153) ACA. Monacals. Hisenda, núm 1664, *Cabreo villa y término de Sant Feliu*, 1663, fol 162v.

(154) Paga la pena llegir els conceptes que transcrivim, en els quals el capítol descobreix clarament les seves intencions expansionistes fins a uns extrems insospitats, mentre acusa l'abat d'unes pretensions que no hem trobat mai formulades. Diu el capítol: «se creu que ab antiquo, la divisió rigurosa y propia del terme de Sant Feliu ab lo de la Vall de Aro, comensava a la creu Picada de St. Pol, y desta a la creu de Vilartagas, y desta a la Creu den Suriá [...]; sino que ab lo temps se son allargats a la divisió pretenem ara [...] com ara la adversa [vol dir la part adversa, o sigui l'abat] preten extendre mes y a poch a poch voldria que tota la Vall de Aro fos terme de Sant Feliu» (doc 8, fols 6-24, del 18-I-1723).

(155) Doc 2, fol 11.

terme y decimar». Això confirma que terme i decimar són una mateixa cosa.

b) Avui és impossible localitzar el «peu de la vinya del Dr. Antoni Pallisser», si bé és probable que el delmari coincidís ací amb l'actual divisòria de termes. En canvi, per la nota que el doc 2 duu al marge sabem que els termes seguien «sot amunt».

c) La creu d'en Basart, desapareguda des de fa molt temps, es trobava al punt més alt del camí que uneix Sant Feliu i Castell d'Aro; és a dir, era a l'únic lloc des del qual es veuen ambdues poblacions. Era una creu gran, de ferro, assentada sobre d'un pal, i distava de la de Vilartagues «més de 500 passos», bé que ambdues estaven en el mateix camí ral esmentat. Mirava de pla en direcció a la creu d'en Surià i les puntes dels seus braços apuntaven cap a Sant Feliu i Castell d'Aro. Al seu costat hi havia una gran fita que el 1677 ja era caiguda, fita que no hem trobat, però que encara avui moltes persones recorden haver vist⁽¹⁵⁶⁾.

SECTOR 4. DES DE LA CREU D'EN BASART FINS A LA CREU D'EN SURIÀ

Segons el capítol (1677) el terme i decimar de la Vall «des de dita Creu den Basart y terme ajagut, tira y discorre la divisió de dits terme y decimar, fins a la creu de pedra picada dita la Creu den Surià que es sobre lo camí real que va de la Ciutat de Girona a dita vila de Sant Feliu de Guixols»⁽¹⁵⁷⁾.

Comentaris:

a) En el fragment transcrit també es parla de «terme i decimar», la qual cosa certifica, una vegada més, que són ací també paraules sinònimes.

b) Tenim abundosos documents sobre aquesta creu que era de pedra picada, amb tres grades o graons i ben esculpida. Sens dubte fou una de les millors de la nostra vila⁽¹⁵⁸⁾.

c) Per unes afrontacions del 4-IX-1366 i de l'11-IX-1421 es dedueix que el mas Surià abans era anomenat mas Joher⁽¹⁵⁹⁾; després mas Torrelles (1643), mas Castelló (1680) i ara mas Darder.

d) On era plaçada la creu d'en Surià? Els autors d'aquest treball no opinen igual. Esteva, que provisionalment havia imaginat l'emplaçament prop del molí d'en Provençal⁽¹⁶⁰⁾, creu que, malgrat els nous documents estudiats (entre els quals cal ressaltar el mapa-croquis de la fig 30), no ha arribat encara el moment de decidir-se per una resposta categòrica. Pallí, en canvi, opina que era a l'antiga creu dels Terrers, a prop del mas Trempat, al costat del camí ral de Sant Feliu a Girona pel molí dels Terrers.

SECTOR 5. DES DE LA CREU D'EN SURIÀ FINS A PEDRALTA

Segons el capítol (1677) «des de dita Creu den Surià tira y discorre la divisió dels Termes y Decimars fins a la Pedra Sobrealta»⁽¹⁶¹⁾.

Comentaris:

a) El capítol segueix parlant de «Termes y Decimars», paraules que considera sinònimes.

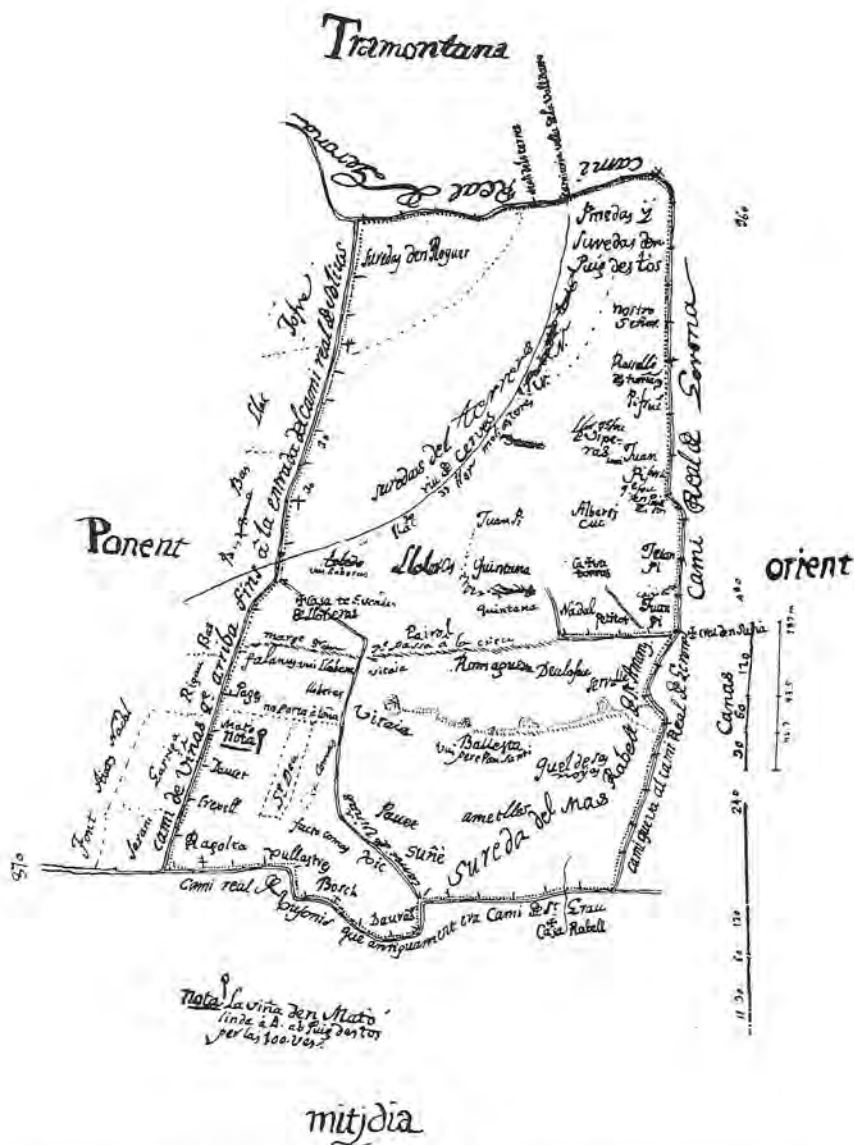

Fig 30. Mapa-croquis procedent d'un capbreu probablement del segle passat. S'hi veuen indicades cases, propietats, camins, camins rals i el «riu de Cerves». Incloem aquest dibuix perquè a la part de tramuntana s'hi veu el molí dels Terrers i la carneceria vella de la Vall d'Aro alçada dins del terme de Santa Cristina, a les immediacions del de Sant Feliu. També hi són representades les cases Lloberes, Rabell i Torras (avui coneguda per cal Xonc) i la creu d'en Surià o del Terrers —segons consta en el capbreu— a mà dreta del camí ral de Sant Feliu a Girona.

b) Pedralta, Pedra Alta, Pedra sobre Pedra o sobre Altra, és l'única fita que ningú mai no ha discutit. La trobem el 1057 en els límits entre Sant Feliu i Solius; el 1355 i el 1586 amb el nom «mitja serra de la Roca d'en Cateura» i últimament Pedralta⁽¹⁶²⁾.

c) Actualment és la fita núm 8, entre Sant Feliu i Santa Cristina d'Aro.

d) Aquest és, sens dubte, el sector més llarg que proposà el capítol, car té una distància aproximada de 3,5 km en ratlla recta. De la creu d'en Surià es veu Pedralta.

(156) ESTEVA, 1983, pàg 92. D'aquesta creu també se'n digué creu Gran (doc 5, pàg 11).

(157) Doc 2, fol 11.

(158) ESTEVA, 1983, pàgs 93-97.

(159) El mas Ferrer àlies Mora «afronta a orient en terres del Mas Valls part i part en terra del Mas Joher; a mitgdia en terra del Mas Valls de Aro; a ponent en terra de dit Mas Valls y a tremontana en terra de dit Mas Valls part i part en terra de dit Mas Joher de Aro» (Doc 13c, pàg 35).

(160) ESTEVA, 1983, pàg 93: «Sembla que, més o menys, la creu era plantada en el lloc on ara hi ha les restes del molí de vent d'en Provençal o dels Frares...»

(161) Doc 2, fol 11.

(162) ESTEVA, 1980.

SECTOR 6. DES DE PEDRALTA FINS A LA CREU
TRECADA

Diu el capítol (1677): «des de pedra Sobrealta discorre dita divisió y confí de dits termens y decimars, fins a la Creu trecada que és al camí vell per lo qual se anava des de dita vila de Sant Feliu de Guíxols a la Capella del Gloriós Sant Grau, ahont encara vui hi ha un terme de pedra, que ab la dita Creu denotan la divisió de dits termens y decimars»⁽¹⁶³⁾.

Comentaris:

a) El capítol seguia considerant sinònims les paraules «termes y decimars».

b) Com hem dit, antigament de la creu Trecada i del menhir («terme de pedra») en deien creus d'en Gras.

c) Tampoc no comprenem que el capítol proposés aquesta delimitació. A la del 1355, de Pedralta (roca d'en Cateura) el terme anava a la pedra d'en Basart, seguia al puig Alt i baixava a les creus d'en Gras. Per què el capítol renunciava ara graciosament a una bona extensió de territori? Creia que la creu Trecada era en un altre lloc o tentava l'abat per tal d'alterar —amb un guany— el termenal del 1355, que era la seva arma bàsica mentre fos íntegra?

SECTOR 7. DES DE LA CREU TRECADA FINS A
LES PLANES D'EN BASART O PLANA BASARDA

La creu Trecada és el punt on acaba el contacte entre el delmari del capítol i el de l'abat guixolenc. Des d'ací, el termenal del capítol confrontava amb Solius. Amb tot, seguirem descrivint les pretensions del capítol.

Diu el doc 2, a la pàg II: «y des de dita Creu

Trecada y terme, discorre dita divisió, tirant des de dita afrontació de mitxdia per la part de ponent, tirant dret al cers y serra avall passant per les Planes den Basart ahont encara vui se troba un terme dret y fixat en terra denotant dita divisió...»

Comentaris:

a) Des de la creu Trecada, la divisòria tirava cap a ponent i després, serra avall, cap al nord fins a les planes d'en Basart, dites ara plana Basarda⁽¹⁶⁴⁾. Recordem que des de la creu Trecada no es veuen les planes d'en Basart. Per això a la fig 44 hi ha assenyalada la creu Esculpida que és un punt intermedi entre els dos extrems d'aquest sector, punt des del qual es veuen la creu Trecada i la plana Basarda. N'hem parlat en el termenal gràfic per sectors i per fites, sector 13, apartat i).

b) El terme col·locat a plana Basarda, el 1677 sabem que era «dret i fixat en terra». Avui el senyor Gifre ens diu que el va veure molt abans de fer-se la plantació d'eucaliptus i que era trencat. En el mapa d'en Pumarola —propietat del mateix senyor Gifre— la fita és indicada a ponent del puig més alt de la plana Basarda, ran de camí.

c) Com hem dit, les planes d'en Basart i els sectors següents ja no tenen res a veure amb el delmari i terme de Sant Feliu.

d) A les figures 37 i 38 el terme de la plana Basarda hi és representat mitjançant un triangle dret.

SECTOR 8. DES DE LES PLANES D'EN BASART
[PLANA BASARDA] FINS AL MENHIR CAIGUT PRO-
PER A CAN LLAURADOR DE SOLIUS

Segons el capítol (1677), el termenal, «des de dites Planes den Basart, tirant serra avall envés lo cers, discorre dita divisió fins a cerca de la casa den Llaurador de Solius, a un terme de pedra gran que antes estava plantat per divisió, segons la antiga tradició y vui se troba ajagut en terra.»

Comentaris:

a) El terme ajagut encara es conserva en el mateix lloc. És d'un tipus de pedra portada d'un altre indret; serveix de fita entre Santa Cristina i Solius.

(163) Doc 2, fol 11.

(164) Planes d'en Basart = Plana Basarda. Dades en què ens fonamentem: En el vol 2 d'òbits, fol 61v, llegim: «Al primer de maig [1630] morí Rafela Basarda, viuda». En un tall del 20-VII-1632 consta «la viuda Basarda» (M.A. 1628-1638, fol 120), i en una altra partida de defunció: «Al primer de febrer de 1653 morí Anna Basarda» (Òbits, vol 2, fol 166v). Per tant, les planes d'en Basart, quan aquest morí, passaren a dir-se «planes de na Basarda», això és, plana Basarda. En un document del 1677 consta que encara el terme era «dret i fixat en terra»; ara és trencat i en queda només un fragment.

Convertir al femení un cognom masculí, és corrent a Sant Feliu. Així en el tall esmentat trobem: la viuda o senyora «Ametllera, Amorosa, Basarda, Babilònia, Carrerona, Col·lella, Favara, Feliua, Juliana, Lleonarda, Llorensa, Magina, Malareta, Masona, Melsiora, Monera i Visensa». El cas més curiós, però, el va sentir a Begur un de nosaltres. A l'esposa del sergent de carrabiners li deien «la sergenta». Doncs bé, un dia, una donà per indicar el sergent l'anomenava «l'home de la sergenta».

Fig 31. Menhir caigut de can Llaurador de Solius. Serveix de terme entre Solius i Santa Cristina. Esmentat i reproduït repetidament —ja caigut— en els croquis del capítol gironí (figs 34 a 47). És caigut al costat del camí, entre can Llaurador i la cova artificial dita la Tuna. Mides: 2,30 m totals per 1,25 per 0,60 m. És de granit biotític de gra fi, roca que no es troba al seu entorn.

b) Per les seves característiques considerem que és un menhir, caigut des de temps antiquíssim⁽¹⁶⁵⁾; pel que deixem dit, el 1677 ja no era dret.

c) A les figs 34, 35, 38 i 45 el menhir hi és representat per un triangle ajegut; a les figs 44 i 46 es llegeix «pedra ajaguda» i «terme ajagut», però és dibuixat dret.

SECTOR 9. DES DEL MENHIR CAIGUT DE CAN LLAUDADOR FINS AL TERME DELS JUGADORS

El 1677, segons el capítol gironí, «des de aquí [menhir de can Llaudador] discorre dita divisió del decimar de dita Vall de Aro ab lo decimar de Solius, fins al territori dit los Jugadors, y fins a un terme de pedra que allí se troba fixat y plantat en terra, que denota dita divisió.»

Comentaris:

a) Els Jugadors és fita entre Solius i Santa Cristina. Ve després del menhir de can Llaudador, en direcció a tramuntana, i continua clavada. Amida 98 cm d'alçària vista per 63 per 33, mides màximes. Granit de gra fi; forma allisada en tota la seva superfície.

b) A les figures 34, 35, 38, 44, 45 i 46 hi és representat per un triangle dret: a la fig 47 el dibuix és borrós.

SECTOR 10. DES DEL TERME DELS JUGADORS FINS A LA PEDRAFITA DE LA BARRACA

Diu el termenal del capítol: «y des de dit territori dit los Jugadors y terme allí fixat, va y discorre dita divisió fins» [nota al marge] «al territori de Perefita y en ell fins [...] a un altre terme de pedra plantat o fixat en terra, prop de la Barraca o Casa de Juan Berraquer, Ciutadà honrat de Barcelona».

Comentaris:

a) La Pedrafitja de la Barraca era clavada a uns 10 m al sud-est de l'actual casa del senyor Pijoan, entre la carretera de Girona, la de Solius, el Ridaura i el camí del Ridaura a la Barraca. Desapareguda. Era fita entre Solius i Santa Cristina. Per testimonis que l'havien vista, sabem que tenia més de 60 cm enterrats i sobresortia més d'un metre del nivell del camp. Clavat en terres d'al·luvió; per tant, fou dut expressament d'un altre indret.

b) La Barraca vella esmentada en el document transcrit, pertanyia i pertany a la família Barraquer, ara Burch-Barraquer; era a l'altre costat de la carretera, més a prop del Ridaura, des d'on fou traslladada a l'emplaçament actual.

c) És curiós, però aquesta Pedrafitja no fou esmentada ni per Agustí Casas, ni per Manuel Cazorro, ni per Lluís Esteva quan estudiaren els menhirs de la comarca guixolencà.

d) A les figs 34, 35 i 38 la fita hi és representada per un triangle dret; això demostra que encara era clavada quan foren dibuixats els croquis.

SECTOR 11. DES DE LA PEDRAFITA DE LA BARRACA FINS A LA FONT I CASA D'EN MAENSA

Segueix el termenal esmentat: «y des de dit

Fig 32. Els Jugadors. Serveix de fita entre Solius i Santa Cristina. És la que ve després del menhir de can Llaudador, en direcció a tramuntana, i segueix clavada. Fotografia feta el 1970.

territori de Perefita y terme allí fixat, discorre la circumvelació del decimar de dita Vall de Aro, tirant al cers fins a la font dita den Maensa que és prop de la casa den Maensa de Aro, ab sos edificis y abauradors; ahont se troba fixat o plantat altre terme denotant la divisió del decimar de dita Vall de Aro ab lo decimar de Rexach, que és del Sachristà Major de la Seu de dita Ciutat de Girona.»

Comentaris:

a) La font i la casa d'en Maensa encara existeixen; el terme no l'hem trobat.

b) En el croquis núm 2 (fig 35) hi són representades per un triangle dret. Text: «Va a la font de Maensa / esta sota lo Puig den / Maensa tira per lo mig / del puig». De forma més senzilla també són a la fig 34.

SECTOR 12. DES DE LA FONT I CASA D'EN MAENSA FINS A ROCA RUBIA

Segueix el delmari proposat pel capítol: «y des de dita font den Maensa y Terme fixat, discorre la circumvalació de dit decimar de la Vall de Aro tirant axi matex al cers, per la afrontació de ponent, fins a rocha Rubia ahont se divideix per ella lo decimar de dita Vall de Aro ab lo decimar de la Parroquia de Romanyà».

(165) CARLOS AULET, *¿Un menhir caído?*, «Áncora» 6-VII-1972. LUIS ESTEVA, *Sepulcros megalíticos de las Gabbarras (noticias complementarias)*, «Cypsela» II, 1977, pàg 84-1, làm XI.

Comentaris:

a) Roca Rubia (dita impròpiament per alguns roca Rovira) és una de les parts més altes de la Serrallonga; des de la major part de la Vall es distingeix per les seves roques característiques.

b) En el croquis núm I (fig 34) roca Rubia és representada per un triangle que en té un altre al seu interior i és voltada per aquesta inscripció: «Terme de Roca Rubia qui divideix Areu ab Belloch».

c) En el croquis núm 2 (fig 35) roca Rubia és representada per tres roques que fan punxa, com si fos una cresta de gall. Text: «Roca Rubia / Va a Rocha Rubia, y / passa per Coma Lladria⁽¹⁶⁶⁾ qui / divideix lo terme de Areu / ab Romanyà».

SECTOR 13. DES DE ROCA RUBIA FINS A LES PROXIMITATS DE L'ESGLÉSIA VELLA DE FENALS

Segueix el delmari proposat pel capítol i els seus associats: «y des de aquí tirant des de ponent per la afrontació del cers, dret a solixent se termina y divideix lo dit decimar de la Vall de Aro, per diversos termens y demostracions, fins a la Isglesia Vella de Fenals».

Comentaris:

a) Fins ací la delimitació era segura. Hem trobat totes les fites en ella esmentades. A l'actual sector, ni el capítol no sabia per on desitjava que passés la delimitació del seu delmari. Ho demostra clarament el text transcrit. Ja no esmenta ni defineix cada terme. Ara la delimitació passa «per diversos termens y demostracions». Pot haver-hi una definició més fosca? Altrament en el text es diu que el delmari arriba «fins a la Isglesia Vella de Fenals», cosa que no s'adiu amb la realitat, com veurem tot seguit.

b) En el primer croquis (fig. 34) veurem com el dubte sobre aquest sector és clar. L'autor proposava dues solucions: Segons la primera, de roca Rubia, passant per coma Lladria i per un terme amb una creu que divideix Calonge i Aro, s'anava a una fita que duia aquesta explicació: «terme sobre la Isglesia vella de Fanals divideix Fanals y Aro». La segona solució proposava que de roca Rubia el mateix delmari anava sobre l'església vella de Fenals, però no per coma Lladria, ni pel terme de la creu, sinó per un terme que duu aquesta explicació: «Terme [representat per un triangle dintre del qual es llegeix «nou»] trobat no ses vist per part de la almoyna / Diu Don Leandro que pot esser sie divisió de Calonge y de / Aro que lo terme que esta sobra la Isglesia vella no pot tirar / sinó a aquest y prete la almoyna que no que la linea no tira / de directa y los actes diuen lo contrari y axi tira al de la Creu».

c) Com veurem en el segon croquis (fig 35) la cosa tampoc no queda gens clara. Ací el delmari va de roca Rubia a coma Lladria, que és divisòria dels termes d'Aro i de Romanyà. Després baixa pel torrent d'en Terrades fins a un terme d'una creu que és a 20 passos del torrent esmentat i a «alguns cent passos de la riera Major»⁽¹⁶⁷⁾. Després continua i va al «termens mes / alt de la Isglesia de Fanals, / sobre de un puig y / esta a 20 pases a la / part de cers del / camí qui va

de / St. Culgat [Vallvanera] a la Isglesia / Vella» [Fenals d'Amunt].

Aquesta explicació, no solament no difereix de la descrita com a primera solució del primer croquis, sinó que l'enriqueix amb més localitzacions.

SECTOR 14. DES DE L'ESGLÉSIA VELLA DE FENALS FINS A ROCA MONERA

El delmari proposat pel capítol i els seus associats seguia així: «y des de aquí per sos diversos termens o divisions discorre dit decimar de la Vall de Aro fins a la dita Rocha Monera que es a la part de solixent».

Comentaris:

a) Des del terme sobre l'església vella de Fenals, el delmari anava pels «termens qui divideixen Fanals y Aro» (primer croquis, fig 34) a «les pedres agudes del Bosch del paborde»⁽¹⁶⁸⁾ per continuar a «dos termens qui divideixen lo terme de Fanals ab Aro y estan junt a un puig a la part de solixent de St. Culgat» (segon croquis, fig 35)⁽¹⁶⁹⁾. Des d'ací, el termenal enllaçava altra vegada amb la roca Monera.

b) Ambdós croquis deixen a llevant —això és, fora del delmari pretès pel capítol— les esglésies vella i nova de Fenals, detall que és correcte.

TERRITORI PRINCIPAL DE LA QÜESTIÓ

El territori que motivava la disputa principal comprenia: Pinell, la Conca, cala Pedrosa, l'actual S'Agaró, pla de Sant Pol, la Maura (amb el coll de Sant Pol), puig sobre les hortes de Crota, sa Lixarda, la Granolla, part de Vilartagues, les Eroles, coma de les Eroles o la Tontina, veïnat de Bufaganyes, puig Destos o dels Tors, molí dels Terrers, costa dels Terrers, Bujonis, roca Rodona, mas Mordenyac i can Miquel de Pau fins a Pedralta⁽¹⁷⁰⁾.

Segons el capítol, en conjunt ultrapassaven les 1.500 vessanes (3,28 Km² aproximadament).

(166) Coma Lladria creiem que són els plans situats entre can Castelló i l'inici del torrent d'en Terrades; potser adhuc arribava als plans de can Reparar. És segur, això sí, que era entre roca Rubia i l'església vella de Fenals.

(167) A les distàncies esmentades es troba l'actual fita, d'uns 30 cm d'alçària, amb les lletres R i C gravades, inicials de Romanyà i de Calonge. De la riera Major, avui se'n diu riera dels Molins o riera de Cabanyes.

(168) No podem assegurar quines són aquestes «pedres agudes». Creiem, però, que són unes pedres blanques, agudes, de quars, que es troben prop del collet situat entre el puig d'en Pi i el campet; tot és avui dintre la urbanització del mas Nou. Precisament en el puig d'en Pi es trobava, fins fa poc, una fita avui desapareguda. Era de roca granítica diferent de les altres; per això cridava l'atenció. Mides: 60-70 cm d'alçària per 40 d'amplària. Dividia quatre propietats particulars diferents (Comunicació oral del senyor Josep Badosa, que fou qui parcel·là la urbanització del mas Nou).

(169) Un d'aquests dos termes encara el va veure el senyor Pere Serra, de Fenals. Era situat sobre el puig Prunet, on avui hi ha un dipòsit per a l'aigua de la urbanització. L'altre ignorem on era, però creiem que estava en un lloc prominent a fi d'enllaçar amb les «pedres agudes»; això sí, hauria d'incloure l'antic mas Nou car sempre ha pertangut a Crota; mai a Fenals.

(170) Doc 7, fol·li I i doc 10, fol·li I.

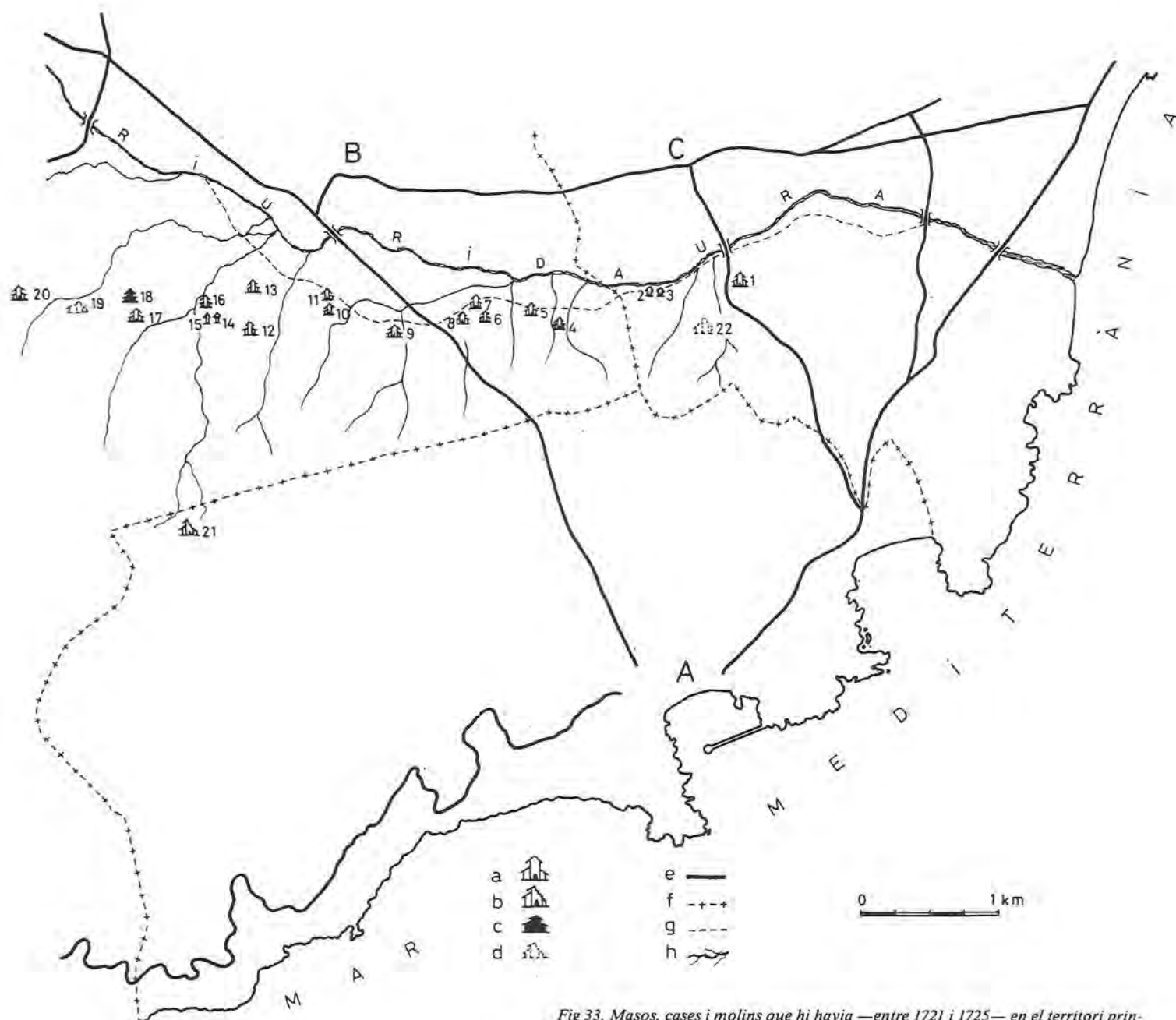

Fig 33. Masos, cases i molins que hi havia —entre 1721 i 1725— en el territori principal de la qüestió, segons el capítol de Girona. Llegendra: a) Mas que encara existeix; els números corresponen amb el text. b) Mas que existeix, però derruït. c) Mas que no sabem on era, però que actualment no existeix. d) No sabem amb exactitud on era plaçat. e) Carreteres actuals. f) Límit de termes municipals actuals. g) Rec de molins. h) Rius i torrents; només són representats els torrents del marge dret del Ridaura. A) Sant Feliu. B) Santa Cristina. C) Castell d'Aro.

Per altra part, entre els papers de Josep Mercader, prev de Sta Cristina d'Aro, i del canonge Miquel Bacó⁽¹⁷¹⁾ hi ha aquesta relació dels masos afectats:

«Los Masos, Casas, y Molins que són cituats en part o en tot en lo territori de la qüestió entre lo Molt Il·tre Capítol de la Seu de Girona per rahó de la Pobordria de Juliol, y damés interessats de una; y lo Abat, y Monastir de la vila de St. Feliu de Guíxols de altre, són los següents.

1. Primo. Lo mas de las Arolas pocehit per dit Monestir.

2. It. Lo molí de la Lixarda pocehit per Baret Barraquer de la vila de Sant Feliu de Guíxols.

3. It. La casa den Vilaret de la Lixarda, antes lo mas Vilaret de la Lixarda, vuy pocehida per Francesch Saguer y Vilaret del Castell de Aro.

4. It. Lo mas Prohensal del mas, del veynat de Bufaganyes, pocehit per Anna Prohensal, viuda de Joseph Prohensal, pagés del veynat de la P^a de Sta. Christina de Aro.

5. It. Lo molí Nou, que fou de Pera Says, després den Oliver, després den Vilaret de St. Amans, y vuy del dit Monastir.

6. It. Lo mas Sicars Dijous del dit veynat de Bufaganyes, pocehit vuy per Joan Blanch, botiguer de la vila de Sant Feliu de Guíxols⁽¹⁷²⁾.

(171) Guixolenc, doctor en ambdós drets. L'abat Romaguera, en 1684 acudió contra Miguel Bacó por haber usurpado un gran pedazo de bosque propio del monasterio, en el camino de S. Grau (MASSOT, 1971, pág 355). El 1713 pretenia una canongia a la seu de Girona, ciutat a la qual residia. Era partidari de Felip IV. El 1715 el bisbe informà favorablement «perquè prengui possessió de la canongia que demanava» (E. ZARAGOZA, *La familia guixolenc dels Bacó*, «Àncora» 1-VI-1989). El 26-VIII-1721 signà una carta —probablement adreçada a Josep Mercader, potser rector de Santa Cristina d'Aro, i consta que era canonge a la catedral de Girona. Creiem que era un dels que portaven l'assumpte de la contenció (Doc 4, pàgs 1 i 10, datat entre 1721 i 1725, i 5 i 7 principalment). També el trobem esmentat en un doc del 1724 (vegeu la nota 225). El 1750 era canonge comissionat del cabilde (ESTEVA, 1983, pág 94, nota 46).

(172) En un doc que va contra l'abat es parla del «Mas Dijous, vuy Mas Sicars Dijous, del veynat de Bufaganyes de la Parroquia de Santa Christina de la Vall de Aro». I s'especifica que «las terras que són de la part y envés Sant Feliu antes de arribar al Rech de Grifa fins a encontrar lo rech del molí que passa sota lo Porxo de dit mas pagan la mitat del Delma a la Almoyna y mitat de la Primicia als Curats de Aro y l'altra mitat del Delma y Primicia al dit abat...» (Doc 10, fol 7, del 22-VI-1723).

7. It. Lo mas Suriá alias Torrellas, vuy Castelló del veynat de Bufaganyes, vuy pocehit per Pera Vicens, pagés del lloch de Solius en nom de tudor y curador de la persona, y béns del pubill Joseph Castelló, Sr. del dit mas del dit veynat de la P^a de Sta Christina de Aro.

8. It. Lo mas Puigdestós del dit veynat de Bufaganyes, pocehit vuy per Francisco Pi, sastre de la vila de Sant Feliu de Guíxols.

9. It. Lo moli dels Terrés del dit veynat de Bufaganyes, pocehit per Pera Jaume Tarrés alias Llor, de la P^a de Sta. Christina de Aro.

10. It. Lo mas Ganiguer de la Brugada del dit veynat de Bufaganyes, vuy pocehit per Joan Ganiguer, pagés del dit veynat y P^a de Sta. Christina de Aro, vuy habitant en la vila de Sant Feliu de Guíxols.

11. It. Lo mas Mansea, vuy Roquer de la Brugada del dit veynat de Bufaganyes, vuy pocehit per Salvi Roquer, pagés del dit veynat y P^a de Sta. Christina de Aro, vuy habitant en la vila de Sant Feliu de Guíxols.

12. It. Lo mas Mordenyach del veynat del Vilar, vuy pocehit per lo dit Monastir de Sant Feliu de Guíxols⁽¹⁷³⁾.

13. It. Lo mas Magraner del dit veynat del Vilar, vuy pocehit per Margarida Fernandes, y Guardias, muller en segonas núpcias de Antoni Fernandes, portugués, y per Pera Guardias, fill de dita Margarida, y del quondam Sebastià Guardias.

14. It. Lo mas Bazart del dit veynat del Vilar, vuy pocehit en quant a la mitat per Joseph Dauçá, sastre del dit veynat, y en quant a laltre mitat per Pera Vilar, casat ab Catharina Vinyolas, y Vilar, y per Francesch Pi, pagesos del dit veynat, y Parroquia de Santa Christina de Aro⁽¹⁷⁴⁾.

15. It. Lo mas Miró del dit veynat del Vilar, vuy pocehit per Joan Rimbau del Molí, pagés del Castell de Aro.

16. It. Lo mas Llanví del veynat del Vilar⁽¹⁷⁵⁾, vuy pocehit per Francesch Llanví, pagés del dit veynat de la P^a de Sta. Christina de Aro.

17. It. Lo mas Sicars Albertí, antes mas Ramon, al qual son units y agregats los masos Catherura, y Motgera⁽¹⁷⁶⁾ del veynat del Vilar, vuy pocehit per Joseph Crosas, pagés del lloch de Salitja.

18. It. Lo mas Vilar, antes anomenat lo mas Vilar Sarpey del dit veynat del Vilar, vuy pocehit per Marianna Vilar, viuda de Jaume Vilar del dit veynat y Parroquia de Sta. Christina de Aro.

19. It. Lo mas Calvet de la Tuna, vuy pocehit per Pera Lloberas, pagés, vuy habitant en la Parroquia de Solius.

20. It. La casa Nova de Joan Roure del veynat de la Tuna⁽¹⁷⁷⁾, vuy pocehida per Magdalena Roure, viuda del dit Joan Roure. La casa «está situada prop lo termenal de Solius sota la casa de Francesch Llauredor ahont és un terme devant de la porta de dit Llauredor que a la part de tramuntana assenyala al Puig dit den Pla de Solius y de aquí a la Pedra Fita del Camí Real sobre la barraca y a la part de migdia tira a la Pedra Ajaguda molt grossa i tot serra amunt a las Planas

den Basart y de aquí a la Creu den Gras o Creu Trencada»⁽¹⁷⁸⁾.

21. It. La casa den Miquel de Pau, vuy pocehida per Salvador Sebater, casat ab la pubilla de Pau⁽¹⁷⁹⁾.

22. It. La casa, o, mas dit de na Tontina, demolida, la poseex Baltasar Riembau⁽¹⁸⁰⁾.

«CIRCUMSTÀNCIES» DEL CAPÍTOL PER A JUSTIFICAR EL SEU DELMARI

El capítol i els seus associats presentaven llurs arguments amb la pretenció de demostrar que la raó era de la seva part; que el delmari de la Vall d'Aro era el que ells havien dibuixat en els «mapes» que presentaven i que veurem més endavant.

Observarem, però, que cap d'ells no es recolza en sòlids fonaments. L'abat presentava un document reial i la seva confirmació continuada per qui tenia autoritat per a fer-ho. El capítol, en canvi, al·legava diverses «circumstàncies» avalades només per testimonis verbals que eren impugnats per l'abat servint-se d'altres testimonis que normalment contradeien els del capítol.

Els arguments d'aquest darrer eren els següents:

1 *Prohoms*. «Que los Proms de St. Feliu ni los de la Vall de Aro no passen ditas rieras y creus per judicar, y decidir las questions y debates de pessas de terra, y terminacions»⁽¹⁸¹⁾. «Circumstància» que queda completada a l'apartat 9.

2 *Notaris*. Diu el capítol: «En la vila de St. Feliu y son terme la Notaria [...] se te y reputa de distret; de tal manera que en dita Vila y son terme sols reb y acostuma a rebre actes lo Notari que regeix la Notaria y Escribania de dita Vi-

(173) El 1057, un dels límits de Solius era «la riera de Mordanyach»; en un trasllat del 1537 seguia essent-ho amb aquest nom: «Rech Monar del Molí den Mordanyach y vuí se diu Molí cremat» i encara ho era el 1655: «Molí den Mordanyach alias Molí cremat».

Al nostre entendre, la casa o masia del mas Mordanyach —suposant que no ha canviat d'emplaçament— mai no ha estat de Sant Feliu, ni el monestir ho pretengué; en tot cas es referia a les terres boscoses que pertanyien al mas i eren situades dins del delmari de l'abat, això és, dintre la línia roca Rodona-Pedralta.

(174) També ACA, M, H, núm 1.700, fol 82v.

(175) A la fita núm 10 dels 1355 es diu que els masos del Vilar quedaven exclosos del terme de Sant Feliu. Sabem que el mas Llanví o Llambí, del veñat del Vilar, annex a la casa hi anava un bosc que arribava prop de Pedralta. Per tant, la casa del Vilar sempre ha pertangut a Santa Cristina, però certes terres del mas estaven incloses en el territori de la qüestió; també ACA, Monacals, Hisenda, núm 1.700, f 96.

(176) En el doc 4, pàg 4v es diu que ambdós masos són «derruits». També ACA, M.H. núm 1.700, fol 88 de la part superior (té dues numeracions).

(177) «passat la riera de Dueda [...] en la qual si troben dos balsas de molins dirruits» (doc 4, pàg 4v).

(178) Doc 4, fol 3. Forma part del borrador d'una carta que el canonge Bacó trameté probablement a mossèn Mercader el 26-VIII-1721 (doc 4, fol 6v).

(179) En un altre borrador, diu: «per no haver volgut en temps de Jaume Pere Farrer, domer, baixar un albat de dita casa fins lo mas Modeñach lo enviaren enterrar en Sant Feliu ont so han pres per posesió».

(180) Doc 4, pàg 4.

(181) Doc 18, fol 5v, 1ª circumstància; també doc 3, fol 33-1^a.

la, de forma que si algun altre Notari foraster vol rebre ningun acte dins dita Notaria y terme acostuman a privarlo»⁽¹⁸²⁾.

Però el mateix capítol anula el que deixem transcrit: «els notaris reals de St Feliu a voltas han registrat actes que no havien de fer, perquè eren referits a finques o persones de fora de rieres i creus, que serveixen de fites»⁽¹⁸³⁾. Tant és així «que los notaris reals ques troben en St. Feliu han volgut lliurar algun acte que per rahó del distret no es permés, lo reben passat ditas Rieras y Creus, entrant dins lo terme de Aro»⁽¹⁸⁴⁾. També sabem que en temps del notari Blanc, que ho era de St Feliu i de la Vall, hi havia altres notaris reals a St. Feliu⁽¹⁸⁵⁾ i reben actes de gent de la Vall en el mateix St Feliu⁽¹⁸⁶⁾.

Com pot veure's, la cosa era molt embrollada; tant, que és difícil treure conclusions servint-se d'alguns documents notariais.

3 Batlle i somatent. «Quan lo Batlle y somatent de St. Feliu persegueixen alguns delinqüents, sols arriben a ditas Rieras y Creus, que passat aquelles, entrarien al terme de Aro»⁽¹⁸⁷⁾ i «Si el batlle de St. Feliu vol passar Creus y Rieras per perseguir algun delinqüent, el Batlle ha de tornar a alsar somatent a una de les Parroquias de la Vall de Aro»⁽¹⁸⁸⁾.

4 Virreis i bisbes. «Quan los Senyors Virreys y Bisbes van a St. Feliu, los Jurats los hixen a rebre a ditas Rieras y Creus, com a cap de terme»⁽¹⁸⁹⁾.

5 Contagi. «En temps de contagi se posa un Pal a la creu de Suriá y se feia un Vall ab guarda per impedir la comunicació de un terme al altre»⁽¹⁹⁰⁾. El pal significava «que los de St. Feliu no passassen mes enlla de dit pal, y Creu per esser fora de son terme [...] de tal manera que se havia fet un vall junt a dit pal porque ni los de St. Feliu, ni los de la Vall de Aro poguessin exir fora de sos termes y respectivament entrar en los termes dels altres»⁽¹⁹¹⁾.

6 Matar bous, i carniceria. «En la vila y terme de St. Feliu sols venen y podan vendre carn publicament los que tenen Carniceria de dita vila y no altres per no esser lícit ni permés a altres personas»⁽¹⁹²⁾. «Que cert temps del any la Universitat de la Vall de Aro fa matar y vendre carn de bou prop la creu den Suriá, y lo Mostassaph de la Vall de Aro dona lo preu a la Carniseria, que si territori no fos de la Vall de Aro, no podria»⁽¹⁹³⁾ «fenthi la Carniceria publicament, y ab ciencia y paciencia de la Universitat y particulars de St. Feliu y Honorable Abat del Convent»⁽¹⁹⁴⁾.

7 Cadàvers. «succehint lo cas de haverse fet alguna mort immediatament de passades ditas rieras y creus en vers la Vall de Aro, encara que lo tal mort fos de la vila y terme de St. Feliu lo subbatlle de la Vall de Aro ab son somatent acostuma [...] visurar lo cadaver y no lo Batlle y somatent de St. Feliu»⁽¹⁹⁵⁾. «Que sempre que ha succehit haver de enviar los de Sant Feliu algun cadaver a la Vall de Aro sols arriben a ditas Creus, y aquí los reben los curats de Aro»⁽¹⁹⁶⁾.

8 Delmes i censos. «lo Capítol y Pabordre de la Almoyna cobren Delmes y censos com a Decimadors Universals de la Vall de Aro fins ditas Rie-

ras y Creus, y si dits territoris fossen de Sant Feliu no hauria lo Abat permés»⁽¹⁹⁷⁾.

9 Rieres i creus. «Que en lo Bisbat de Gerona es consuetut inveterada que los termens es divideixen per Rieras y Creus»⁽¹⁹⁸⁾.

«Pero se deu advertir que los brassos de las creus no fan divisió de terme, si sols la designació de camins y sols fan la divisió de terme la situació de les Creus. Altrament la Creu dita de Vilartagas, de Pedra picada, faria divisió del terme de Sant Feliu ab la Vall de Aro, pues esta mira de pla de una part a la vila de Sant Feliu de Guixols y de altra pla o amplària a la Vall de Aro, y los brassos de dita Creu miran al camí que va de Vilartagas al de St. Pol»⁽¹⁹⁹⁾.

10 Sagraments. «Que entre ditas Rieras y Creus, y la pretesa fitació del Abat, se troben moltes casas y terras, en les quals administran los Curats de Aro los Sagraments y cobren de las terras la primicia»⁽²⁰⁰⁾ i «el Sachristá y Domer o Curats de las Parroquias de la Vall de Aro administren els sagraments fins Creus y Rieras»⁽²⁰¹⁾.

11 Veremes. «Que en temps de Baremas, tots los qui cultivan viñas dels territoris antes de arribar a ditas Rieras y Creus tenen obligació de portar la barema a la Tonya del Monastir; pero de las terras ques troben passat ditas Rieras y Creus envers la Vall de Aro, no tenen obligació de portar la décima al convent, sino que lo Abat la col·lecta per son llevador, de moltes pessas de terra que estan en son domini directe»⁽²⁰²⁾.

12 Mercaderia. «Que en las casas y terras se venen dins lo terme de Sant Feliu comprés dins ditas Rieras y Creus, lo comprador paga sis diners per lliura per rahó del dret de mercaderia, però de las casas y terras se venen passat ditas Rieras y Creus enves la Vall de Aro nos paga dret de Mercaderia per no ser del terme de Sant Feliu»⁽²⁰³⁾.

13 Allotjaments, talls i taxes. «Que los Jurats de la Vall de Aro allotgen i fan pagar talls i taxes als masovers, propietaris y estadans de las casas situadas mes enlla de la terminació del Abat envers Sant Feliu, menos del mas de las Arolas, per las rahons del Procés»⁽²⁰⁴⁾.

(182) Doc 5, fol 5, núm 42.

(183) Doc 3, fol 33, núm 2.

(184) Doc 3, fol 33.

(185) Doc 6, fol 24.

(186) Doc 6, fol 24, núm 28.

(187) Doc 3, fol 33, núm 3.

(188) Doc 6, fol 24, núm 35.

(189) Doc 3, fol 33, núm 4 i doc 18, fol 5v, núm 4.

(190) Doc 3, fol 34, núm 5 i doc 18, fol 5v, núm 5.

(191) Doc 5, fol 7, núm 48.

(192) Doc 5, fol 8, núm 52.

(193) Doc 3, fol 34, núm 6.

(194) Doc 5, fol 7, núm 50.

(195) Doc 5, fol 10, núm 57 i doc 18, fol 5v, núm 9.

(196) Doc 3, fol 34, núm 8 i doc 18, fol 5v, núm 8.

(197) Doc 3, fol 35, núm 11 i doc 18, fol 5v, núm 11.

(198) Doc 3, fol 35, núm 12 i doc 18, fol 6, núm 12.

(199) Doc 8, fol 3, núm 9.

(200) Doc 3, fol 35, núm 13.

(201) Doc 5, fol 15, núm 83.

(202) Doc 3, fol 35, núm 14.

(203) Doc 3, fol 35, núm 15.

(204) Doc 3, fol 36, núm 17.

14 *Senyor Directe i Campal*. «Que lo Capítol de Gerona per rahó de la Pabordria de Juliol es Senyor Directe Campal dels termes de Sta. Maria y Sta. Christina de Aro, com a Señor del Castell, y se exten a cobrar los censos fins a ditas Rieras y Creus»⁽²⁰⁵⁾. També: «en lo terme y Parroquias de Santa Maria y Santa Christina de la Vall de Aro [...] sols son y han estat Decimadors Universals lo Iltre. Capítol de la Sta. Iglesia de Gerona y lo obtenint de la Pabordria de la Pia Almoyna del Pa de la Sta. Iglesia de Gerona»⁽²⁰⁶⁾.

Per altra part, «en lo dit terme de la Vall de Aro, y en la P^a de Sta. Maria de Aro, se troba [...] construhida una casa a fi y afecte de recullir y replagarse la Décima Universal de ditas Pas. de tal manera que en lo frotispici de dita casa si troban esculpidas las Armas de la pia Almoyna de la Seu de Gerona»⁽²⁰⁷⁾. I «los Decimadors Universals [...] tenen y han tingut en dit terme casa y graner propi per recullir tots los fruyts resultants de tota la Décima Universal de dit terme, Pas. y Decimari. E posantse tots aquells en lo graner de la Pabordria de la Almoyna que es en una casa situada en dit lloch del Castell de Sta. Maria de Aro anomenada la casa y graner de la Almoyna y de dit graner se divideix en [...] 5 parts per la Almoyna y la sisena part per la Pobordria de Juliol»⁽²⁰⁸⁾.

15 *Vintè*. «Que sempre que en la Vall de Aro hi hagut imposat lo dret del vintè, los arrendataris se son extesos a cobrarlo dels singulars y terratinents fins a ditas Rieras y Creus»⁽²⁰⁹⁾.

16 *Les Eroles*. Segons el capítol, el mas de les Eroles —ara dit el Remei— era del terme de la Vall d'Aro. Arguments: «lo mateix Abat en tres actes de arrendament del mas [...] dels anys 1662, 1668 y 1675 ha dit que estava [...] en la Vall de Aro»⁽²¹⁰⁾; «privá en lo arrendament de 1662 que los masovers no prenguessen carrechs ni oficis en la Iglesia ni Universitat de Aro, señal evident que no se reputaba del terme de Sant Feliu»⁽²¹¹⁾. I «Diferents baptismes dels fills del Masover del Mas de las Eroles des de lo any 1567 y diferents obits des de lo any 1589 de persona de dit Mas enterradas en la Vall de Aro»⁽²¹²⁾.

17 *Camins i terres*. «Se corrobora lo mateix ab altre circumstancia, que los habitants de St. Feliu de Guixols adoban y han adobat los camins fins que arriban a la dita Creu den Suriá y pasada aquesta, no adoban ni may han adobat los camins; ans al contrari passada aquella los habitants de la Vall de Aro adoban dits camins comenssant a dita Creu den Suriá; de manera que tot lo camí real y públic que es en la costa dels Tarrés lo adoban, y obligan als dits habitants de la Vall de Aro adobarlo y tenirlo en condret.

No menos los terratinents de St. F. de G. que tenen terras passada la dita Creu den Suriá de la part miran a la V. de A. pagan lo real catastro y quiscu paga dit real catastro al terme ahont te las terras»⁽²¹³⁾.

En el doc 18 es recullen 35 d'aquestes «circumstancias», bé que, al nostre entendre, hem recollit les que tenim per més importants. Recordem, però, que estem ensenyant les cartes del ca-

pítol i dels seus associats i que, en canvi, desconeixem la majoria de les que jugaven l'abat i el monestir, car hem trobat força documentació d'aquells i ben poca dels darrers.

Com pot veure's, els arguments presentats pel capítol eren futils, sense consistència jurídica. Solament servien per a mantenir el caliu dels plets que no acabaren mentre les dues institucions religioses tingueren alè. Calgué l'expulsió dels benedictins per a posar fi a una baralla que mai no havia d'haver començat.

LA CLAU DE L'EMBOLIC

L'explica molt bé el doctor Josep Calzada: «aquesta Contenció de la Vall d'Aro consistia en un de tants litigis que provocava el fet, molt habitual en aquelles èpoques: l'existència simultània de jurisdiccions, senyoriales i reials, i de dominis directes, drets i servituds en un mateix territori. En la documentació succedània consta que tant el monestir de Sant Feliu com el Capítol Catedral i els Curats de les dues parròquies de la Vall d'Aro tenen els seus col·lectors de delmes i primícies dintre el territori de la Vall d'Aro que era objecte de litigi»⁽²¹⁴⁾.

És a dir, uns tenien drets en territori dels altres, i viceversa.

L'inici documentat de l'embolic —i sens dubte venia de temps molt més reculats encara— el trobem en el document de la primera delimitació guixolenc coneguda (1355) on es llegeixen els dos fragments que transcrivim:

«Els quals abans esmentats comissaris de cap manera no intenten, per raó de dita limitació i designació, prejutjar a les persones, si n'hi ha, que tinguin el domini directe en algunes terres dintre de dites designacions i límits». Altrament l'abat volgué salvar els seus interessos fora de Sant Feliu. Per això féu constar «que per raó i amb ocasió de dita designació i limitació no vol renunciar a cap dret que li pertoca o que pugui pertocar-li en els alous, masos, molins i possessions i altres béns i drets del dit monestir constituïts i situats fora dels dits límits».

(205) Doc 3, fol 36, núm 18. Aquesta afirmació no s'avé amb el contingut del cadastre oficial fet el 1729, que diu:

«1114. Decimador Universal de dit terme de Sant Feliu de Guixols es dit Iltre. Señor Abat, y Convent de la mateixa Vila, lo qual uns anys ab altres acostuma rebre tant per rahó de la Décima com per rahó de la Primissima per esser lo propi Parracho quinze quarteras forment, sexanta mestall, quinze quarteras favas, y llegums cent trenta carregas de vi, es a saber dels dits fruyts las tres parts las rep per rahó de la Décima, y la restant part fetas quatre iguals parts per rahó de la Primicia. *Catastro o inventari de tot lo que se conte en la Vila, y Parroquia de St. Feliu de Guixols, Bisbat de Gerona y son terme* (AHMSF, sec VIII, núm 5).

(206) Doc 6, fol 21.

(207) Doc 5, fol 2, núm 28.

(208) Doc 6, fol 22, núm 6.

(209) Doc 3, fol 36, núm 19.

(210) Doc 3, fol 38, núm 26.

(211) Doc 3, fol 38, núm 27.

(212) Doc 3, fol 39, núm 32.

(213) Doc 8, fol 5.

(214) CALZADA, 1981, pàg 112.

Per això el capítol i els seus associats feren el mateix i, amparant-se en els dos fragments transcrits del 1355, també al·legaren els que consideraven que eren llurs drets. Transcrivim alguns dels seus arguments:

Per la sentència del 1586 «expressament es veu que ni sa Magestat ab dita Concordia, ni dits Comissaris ab dita declaració de terminació, ni lo dit llochtinent ab sa provisió o sentència no entengueren en manera alguna aretar [...] ni restreynyer los termens ni parroquies de Aro, ni amplificar lo terme de dita vila de St. Feliu de Guíxols en cosa alguna ni en perjudici del dit sindich de dita Vall de Aro en lo exercici de la jurisdicció real, ni de dita almoyna y Pabordria, ni de dits Curats de dites Parroquies de Aro, en les senyories directes, drets...»⁽²¹⁵⁾.

En altra ocasió, el capítol assegurava que fins els termes acordats, el rei concedia tots els seus alous a l'abat. «Pero no entengueren los Comissaris del Rey en dita designació de 1355 perjudicar los alous, y demás drets que rebian altres personas en los territoris compresos dins dita terminació»⁽²¹⁶⁾.

En resum, cap de les parts no volia perdre els drets que tenia dins la demarcació de l'altra. Això queda clar. Però al nostre entendre també hi queda que la designació dels límits de Sant Feliu fou legal i definitiva ja que la portaren a cap les màximes autoritats del país a les quals corresponia decidir sobre aquest assumpte.

Per contra, el capítol es basava preferentment en testimonis personals fàcilment rebatibles per altres testimonis de tendència contrària, i en arguments fútils.

Per altra part, diversos documents contenen conceptes que expliquen la confusió existent entre aquestes qüestions. En recollirem uns quants:

En un manuscrit sense data, que podria ésser d'entre 1673-1689, l'abat del monestir guixolenc, en un procés contra la universitat, assegurà que dins els termes i rodalia de Sant Feliu diferents senyors alodials rebien censos, dècimes, primícies, tasques i, en cas de transportacions, lluïsmes, terços, foriscapis i altres drets dominicals⁽²¹⁷⁾.

En altre punt, deia que els senyors esmentats eren: «la Pabordia de la Almoyna del Pa de la Seu de Gerona, la Pabordia de Juliol de dita Seu, lo obtenint lo benefici sots invocació de Sant Joan dit rectoria fundat en la Seu de Girona, lo obtenint lo benefici sots invocació de Santa Maria fundat en l'església parroquial de la Vall d'Aro i lo obtenint el benefici dit dieconill fundat en l'església parroquial de Fenals i altres»⁽²¹⁸⁾.

També recollia que Rafael Favar, de Sant Feliu, el 22-XI-1617 confessà que tenia una vinya en el pla de Sant Pol i que pagava dècima al monestir per la meitat de la terra i per l'altra meitat pagava al paborde de l'Almoyna del Pa de la Seu⁽²¹⁹⁾.

En un doc del capítol es diu que entre els jurats i universitat de Sant Feliu i els de la Vall d'Aro s'ha fet un conveni: els habitants de la vila, si tenen terres de conreu en el terme i parròquia de la Vall, pagaran a la Universitat de Sant Feliu y no a la Vall; i al revés⁽²²⁰⁾.

En un altre document fet pel capítol es diu que s'havien de donar instruccions als testimonis per tal que no contradiguessin el que es va testificar en dates anteriors⁽²²¹⁾.

En un altre, el capítol assegurà que alguns particulars que havien comprat algunes peces de terra del terme i parròquia de la Vall d'Aro, que estaven en alou i directa senyoria de l'abat, per aconseguir gràcia de part del foriscapi degut per les compres, han posat que la terra comprada era del terme de St. Feliu. El capítol advertia que no fossin pagades a Sant Feliu les terres de la Vall perquè s'exposaven a pagar dues dècimes: una «Espiritual o Legal» al capítol i l'altra «Convenional» a l'abat⁽²²²⁾.

Per la seva part, el comú i particulars de la Vall temien caure sota el jou del capítol i —almenys alguna vegada— li feien oposició. Així en un doc que creiem del 1722 diuen que dits capítol y pabordre cobejaven «fer y adquirir actes positius per establirse y apropiarse lo titol que may han tingut de Decimadors Universals en las Parroquias [...] de dita V. de Aro».

El capítol intentà fer veure als de la Vall que pledejant com feia contra l'abat de Sant Feliu en realitat anava a favor de la Vall, car el capítol treballava per engrandir el terme, cosa útil i profitosa pels d'Aro. Però els de la Vall deien que no es deixaven enganyar. Opinaven que la baralla entre el capítol i el monestir era davant d'uns jutges comissaris apostòlics que «no poden ni may han pogut conixer ni judicar o ser jutges de temes de confins de jurisdiccions Reals porque aso en tot cas seria propi de Oficiais Reals y no de Comissaris Apostolichs.— I encara que estos declarassen a favor de dits Capítol y Pabordre lo pretes terme decimari, sempre restarie al Rey o a sos Ministres la declaració del termenal jurisdiccional de manera que per la dita declaració dels Comissaris Apostolichs quedarian lo Comu y particulars de la Vall de Aro obligats a pagar la Dècima Universal a dits Capítol y Pabordia de todas las ditas sas terras compresas dins lo dit pretes terme decimari, Y no res de tot lo que vuy los pintan o fan comprendre ques pledeja [...]— Que lo dit Abat y Monestir los farian portar la decima dels rayms als cellers de dit Monestir es gran desberat, pues may ho han fet ni intentat ni ho poden fer sino ab aquells queu tenen promés y confessat en llurs capbreus o ab los actes de establiment de las terras y encara ni ha molts que tenin tho promés y estanthi obligats ab los capbreus y establiment no la fan aportar y aso es ben sabut en tota la Vall de Aro que haurien de pagar dos Delmas tenen raho si los de la Vall de Aro

(215) Doc 2, fol 8.

(216) Doc 18, fol 2v.

(217) AHMSF, sec XXIII, núm 2-6, pàg 29, núm 93.

(218) Íd pàg 29-94.

(219) Íd pàg 29v-95.

(220) Doc 6, fols 37-69 del 1722.

(221) Doc 11b, pàgs 10 i 11, sense data, però probablement del 1724.

(222) Doc 7, fol 3 del 14-XII-1722; un cas semblant al doc 7, fol 4 del mateix any.

no obran los ulls porque lo dit Capítol y Pabordre assentat que tinga lo pretes títol de decimador universal, voldrà cobrar decima universal y lo dit Abat y monestir no voldrà perdre lo delme que li toca y sempre ha cobrat [...] y qui ho pagaria serian los pobres pagant dos delmes no devent pagarne sino un⁽²²³⁾.

I per a convèncer millor el comú i particulars de la Vall, que no els convé anar de bracet amb el capítol, segueix l'escrit: (fol 7) «Si lo Capítol y Pabordre [...] son decimadors universals [...] ningú pora escaparse de pagarlos lo delme de tots los fruits que cullirà dins lo terme decimari que ells pretenen; de tal manera (fol 8) que los dits Capítol y Pabordre no tindran menester ni capbreu, ni acte, ni títol algu per obligarlos a pagar dit delma, sino tant solament dir que las terras son situadas dins lo dit terme decimari, y ab això los obligara a pagar per la Senyoria de Decimadors Universals».

Enumera a continuació algunes de les altres coses que els podien passar si el capítol i el paborde fossin nomenats decimadors universals: «y per desenganyarlos mes, vegen com es trobe la villa (fol 9) de Lloret ab dit Capítol en lo plet que tenen en la R1. Audiencia sobre volerlos fer pagar la tascha dels rayms de las vinyas que may han pagada ni confessada, y vegen en lo lloch de Peratallada y altres llocs ahont se troba decimador Universal, com los va»⁽²²⁴⁾.

En un document del 2-X-1724 es llegeix: «Instrucció per los regidors de la Vall de Aro, sobre las cridas que han fet publicar lo lltre. Capítol y lo Pabordre de la pia Almoyna de la Seu de Gerona ab las quals cridas se intitulan decimadors universals en todas las Parroquias y Termes de Santa Maria del Castell de Sancta Christina de la Vall de Aro.— A notícia dels regidors de las Parroquias de Sta. Maria y Sta. Christina de la Vall de Aro ha previngut, Que per part del Venerable Capítol de Canonges de la Iglesia Cathedral de Gerona, y del Pabordre de la Pia Almoyna del Pa de la mateixa Iglesia se pretendria esser decimadors universals de ditas Parroquias, y que axí ho haurian deduhit y allegat en la Causa que verteix devant cert delegat Apostolich entre los dits Capítols y Pabordre de una, y lo Venerable Abat y Monestir de St. Feliu de Guíxols de altre, notari Joseph Mas; y que per est effecte lo procurador, o, procuradors de dits Capítols y Pabordre se haurian conferit en las presents Parroquias ab lo notari de la Causa pera ministrar y rebre testimonis sobre alguns artícles concernents sobre dita pretesa qualitat de Decimadors Universals. Y com la veritat sie, que ni vuy en dia, ni ja may, los dits Capítols y Pabordre han estat decimadors Universals de ditas Parroquias, si que solament han percibit la decima en aquellas terras particulars, per las quals tenen sos capbreus, o, altres legítims títols specials: De forma que qualsevols particulars que forsan declaren lo contrari, será manifesta falsedat, a, impulsos de la subornació y sinistres informes. Perço los dits Regidors requereixen al dit procurador, o, procuradors cessen, y se abstinan de voler probar dita

pretesa qualitat com a agena de Veritat, y en cas de fer lo contrari los diuen de nulitat de dita proba axí per equivocada y falsa [...]— Fou intimada als canonges Narcís de Font y Miquel Bacó per Joan Verges nuncio en poder de Axandri, Notari de Sant Feliu de Guíxols o com a secretari de la Vall de Aro als 2 Xbre 1724.— Copia de una protesta donada per los regidors de la Vall de Aro»⁽²²⁵⁾.

ELS «MAPPAS» O CROQUIS

Hem trobat un conjunt de 15 «mappas», paraula usada en diversos documents; en realitat, no són més que croquis arbitraris, perquè cap d'ells no s'ajusta a la realitat, com veurem. Els sis primers són a l'ACG (carpeta o lligall Sant Feliu), els vuit següents a l'AHG (fons Hospici, carpeta Vall d'Aro, plets) i el darrer —que no fa referència als límits, però en complementa alguns detalls— és a l'AHMSF.

Creiem que tots foren realitzats pels contraris de l'abat guixolenc per tal de fer més entenedores les pretensions del capítol catedralici i dels seus associats; potser per ajudar llurs advocats o valedors que probablement no sabien on eren les fites del terminal que els tocava defensar.

Encara hem trobat una descripció que potser acompanyava un croquis —ara extraviat—; nosaltres hem fet el dibuix corresponent, guiant-nos per l'esmentada descripció. En conjunt són 16 dibuixos.

Si exceptuem el núm 1, que ja fou publicat⁽²²⁶⁾, els altres creiem que són inèdits.

PRIMER CROQUIS (FIG 34)

Conté tres dates: 1585 al costat de «migdie»; 1-VII-1628 en el text núm 2 que transcriurem, i 1689 al dors. Mides: 41 per 31,5 cm. ACG. Text del revers: «1689. Rodalia del terme de la Vall de Aro».

Particularitats: Per llegir els escrits del croquis, hom l'ha d'anar girant, car els textos són encarrats als quatre punts cardinals. Nosaltres publiquem el croquis de manera que quedi orientat al nord.

Textos principals que s'hi llegeixen:

1) «Terme [és representat per un triangle a l'interior del qual es llegeix «nou»] trobat no ses vist per part de la almoyna / Diu Don Leandro que pot ésser sie divisió de Calonge y de / Aro que lo terme que esta sobre la iglesia vella no pot tirar / sinó a aquest y preté la almoyna que no que la linea no tira / de directa y los actes diuen lo contrari y axí tira al de la Creu.»

2) «Lo abat de St Feliu feu posar estos termens en virtud de una provisió feta per lo Bat-

(223) Doc 7, fols 5 i 7.

(224) Doc 7, fols 8 i 9.

(225) Doc 11a, fols 5 a 7.

(226) Aquests dibuixos feia anys que ens eren coneguts. Ens n'havien parlat els nostres amics, doctors Jaume Marquès i Benet Julià. Un de nosaltres n'havia publicat fragments (ESTEVA, 1980) i CALZADA, 1981, publicà tot el dibuix núm 1 (fig 34).

lle/General de Girona fa 40 anys vuy del primer de Juliol 1628 sens esser citat lo/Pobordre de la Almoyna sols cita ab veu de trompa los incerts y la almoyna ha estat sempre/en possessió de antes y després de dits termens de temps immemorial de la decima fins a la riera/de St. Pol y de Vilartaga y fins a las Creus posades dalt. Y conve volar los dits termens porque/de assi a 50 anys y nos dira dit Abat son de temps immemorial conforme diu ara que sols/renovaren dits termens, que los vells ja estaven axi mateix quod est falsum».

3) «Assí hi ha una casa y 25/vessanes de terra que lo/Abat reb la decima sens/títol y es en frau de/Areu».

4) «La Almoyna ha rebut sempre lo delme fins a la riera de St Pol y de Vilartagas y antes y després dels/termens que son posats frustra pus no ha tinguda may la possessio y des dels termens fins a la dita riera/y ha mes de 1.500 vessanes y 2.500 que paga a la Vall d'Aro».

Comentari:

a) Hem dit que el croquis duu tres dates: la primera indica que el 1585 el capítol ja es preparava per a la «qüestió» (recordem que aquesta començà a principis del 1586); la segona, I-VII-1628, sembla indicar que aleshores el capítol féu servir el croquis, i la tercera, 1689, que tornà a fer-lo servir en el mateix plet que no acabava mai. Per tant, abans que el 1586 estallés la contenció, el capítol ja havia preparat la seva estratègia que anà modificant segons eren els arguments de la part contrària.

b) Aquest croquis indica —de manera esquemàtica i del tot arbitrària— el perímetre del delmari de la Vall d'Aro, segons el capítol gironí i els seus associats. Vegeu-lo correctament indicat a la fig núm 50.

c) El text núm I demostra les vacil·lacions del dibuixant, que no sabia per on fer passar la delimitació.

d) Junt al text núm 2 hi ha 4 triangles damunt d'una ratlla. Representa la delimitació defensada per l'abat, segons el capítol. Dibuix absurd perquè mai l'abat no havia pretès arribar al menhir caigut situat «prop la casa de Llaurador» de Solius.

e) En el mateix segon text transcrit, llegim que el lloctinent de batlle general va fer clavar els termes sense citar personalment el paborde de l'almoyna, car només ho fou «ab veu de trompa». Això és veritat; amb tot, si el paborde hagués volgut, podia haver-hi estat present i al·legar les raons que hagués considerat pertinents.

f) En el mateix segons text, la part contrària a l'abat no s'està de romanços: «convé volar los dits términos». Expressió que pot denotar dues coses: 1) Que el capítol i el seu representant, el paborde, sabessin de bona font que tenien culpa i que en aquest sentit seria fallat el plet. 2) Que no confiessin en la justícia del lloctinent i de la seva cort. Amb tot, per un capítol catedralici l'expressió ens sembla una mica forta.

g) En el text núm 4 el capítol diu que el delmari arribava «fins a la riera de Sant Pol y de Vi-

lartagues». Recordem que era una sola riera. Des de la part alta fins a l'encreuament amb l'antic camí ral de Palamós se'n deia riera de Vilartagues, i des del mateix encreuament fins al mar, riera de Sant Pol.

Segons el capítol, el seu delmari seguia el camí ral, sense que passés —en cap lloc— en direcció a llevant o sigui al mar. En tornarem a parlar tot seguit.

h) És importantíssim assenyalar que, segons aquest croquis i els textos de què disposem, el pla de Fenals i el terreny situat entre el Ridaura, la riera de Sant Pol, el camí ral i el mar pertanyia al delmari del monestir guixolenc. En el croquis es llegeix ben clar: «Camí qui divideix a Sant Feliu lo delmar del Abat ab lo delmar de la almoyna ab lo Abat de Sant Feliu». Altrament, des del Ridaura a la riera de Sant Pol i des del camí ral al mar, diu: «Del Delmar del Abat fins ab riera de St. Pol». El croquis i el seu text no deixen lloc a cap dubte.

Recordem: Bona part de la costa pertanyia a la parròquia de Fenals, que era de l'abat de Sant Feliu.

i) El que hem dit a l'apartat anterior lliga amb el document del 1163 segons el qual el papa Alexandre III confirmà els béns del monestir guixolenc i, entre altres hi ha «el delme de tots els peixos pescats des de Conanglo [inici del terme de Calonge] fins a Sant Leonci»⁽²²⁷⁾.

j) Segons el croquis, el delmari anava des de la riera de Vilartagues fins a la creu d'en Basart [representada per una creu que té un triangle caigut amb un punt al seu interior, sens dubte representació d'una fita antiga, aleshores caiguda], a la d'en Surià, després a Pedralta i seguia fins a la creu Trencada [que té un triangle caigut al seu costat] del camí «qui va a Sant Grau», on acabava el terme entre la Vall i Sant Feliu.

k) Després del que acabem de dir, el delmari d'Aro ja no afectava Sant Feliu; la continuació és a «Límits i fites que pretenia el capítol (1677)», sector 9.

l) En el croquis s'hi veuen tres masos: Sicars o Tontina, Eroles i Lixarda.

SEGON CROQUIS (FIG 35)

Data, 1628. Mides 40 per 31 cm. ACG. Text del revers: «Per lo delma de la Valldaro, se dupta fassa per lo Comenador». Particularitats: Les mateixes que les del croquis anterior.

Transcrivim onze textos del croquis; són aquests:

1) «Fins a esta riera [Sant Pol-Vilartagues] està en possessió de rebra la almoyna la decima de temps/memorial no obstant los infrascripts términos y estan posats frustra però/poria ésser que de assí a 100 anys porian dir los monges que arriban/fins dits términos, pus volen todo però, así, y importa se arranquen».

(227) CANO, pág 65; MARCA, col 1336; GRAHIT, pág 128, nota 4; PELLA, pág 421; HURTEBISE, pág 48; traducció al català de J.M. MARQUÉS dins *Història del monestir de Sant Feliu de Guíxols* de J.M. Cervera, 1984, pág 95.

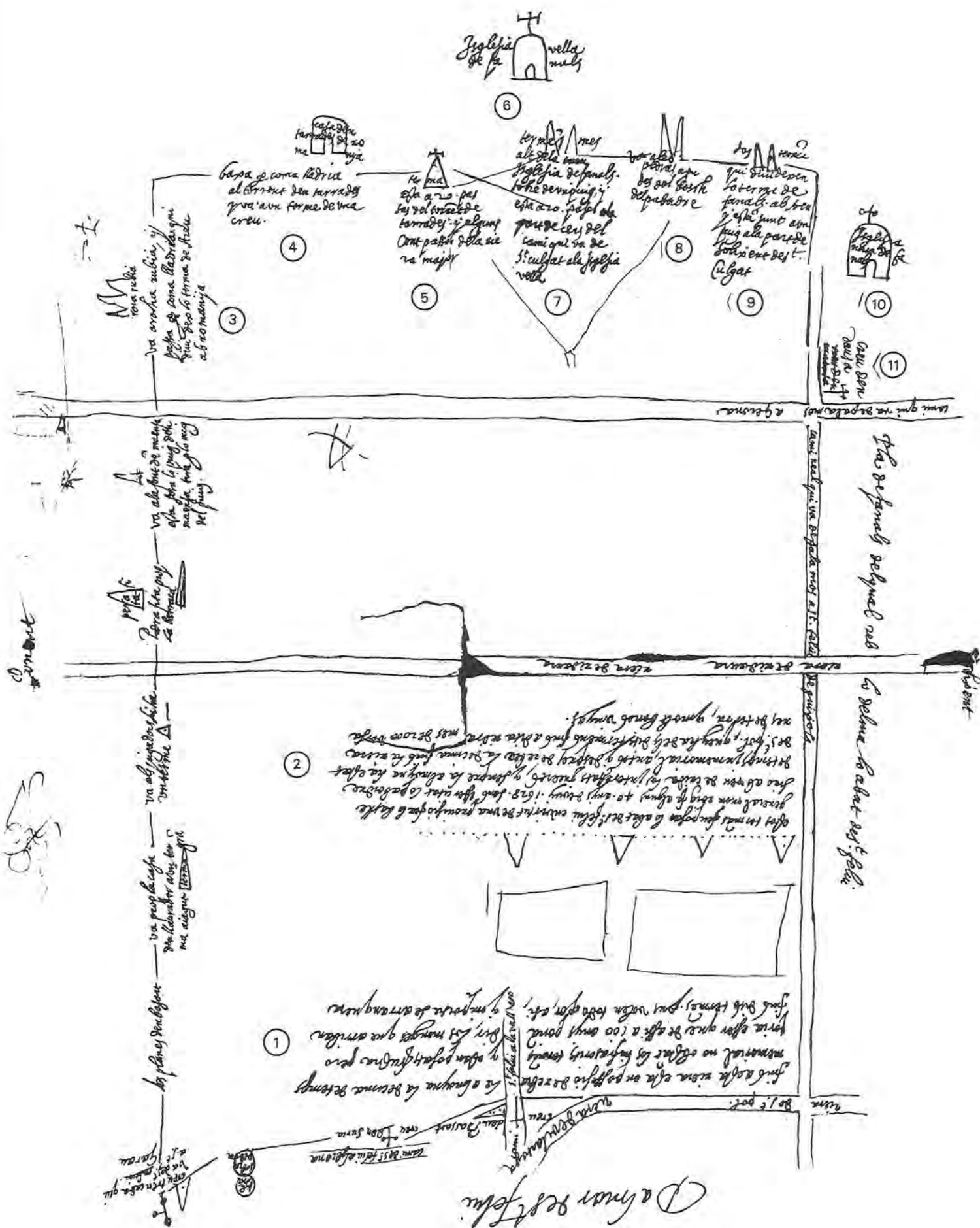

Fig. 35. Segon croquis del delmari de la Vall d'Aro. Els núms 1 a 11, dintre de cercles, els hem posat nosaltres. Orientació correcta.

2) «Estos termans feu posar lo abat de Sant Feliu en virtut de una provisió féu lo batlle / general mon roig fa alguns 40. anys de vuy. 1628. sens ésser citat lo pabordre / sinó ab veu de crida los interessats incerts, y sempre la Almoyna ha estat / de temps inmemorial, antes y després de rebre la dècima fins la riera / de Sant Pol, que y ha dels dits termens fins a dita riera més de 2.000 vessa / nes de terra, y molt bones vinyes.»

3) Tres roques punxegudes. Text: «Roca Rubia. Va a Rocha Rubia, y / passa per Coma Lladria qui/divideix lo terma de Areu/ab Romanyà».

4) Fora del delmari: «Casa den/ Terrades de Ro-/ manyà». En el delmari: «Baxa per Coma Lladria/ al torrent den Terrades / y va a un terme de una / creu».

5) Triangle amb una creu. Text: «Terma. Està a 20 pas/sas del torrent de/Terrades y alguns/cent passos de la rie/ra Major» [la de Calonge].

6) Fora del delmari, una edificació amb una creu. Text: «Iglesia Vella/de Fanals».

7) Dues roques punxegudes. Sobre seu i a continuació, el text següent: «Termens mes/alt de la/Iglesia de Fanals/sobre de un puig y/esta a 20 passos a la/part de cers del/camí qui va de/St. Culgat [Vallvanera] a la Iglesia/Vella» [dita de cal Monjo o de Fenals d'Amunt].

8) Dues roques punxegudes. Text: «Va a les/pe-dras agu/des del Bosch/del pabordre».

9) Dues roques punxegudes. Text: «Dos termens/quí dividexen/lo terme de/Fanals ab Aro/y estan junt a un/puig a la part de/solixent de St./Culgat».

10) Fora del delmari: «Esglesia/Nova de Fa/nals».

11) «Creu den/Dausà».

Comentaris:

a) La data d'aquest croquis és la mateixa que la segona data del croquis núm 1.

b) Els dos textos transcrits no diuen res de nou.

c) Fites del delmari d'Aro, segons el capítol i els seus associats, dibuixades en aquest croquis: riera de Sant Pol i riera de Vilartagues; creu d'en Basart [amb la fita caiguda al seu costat, representada per un triangle caigut i diversos punts al seu interior]; creu d'en Surià al camí de Sant Feliu a Girona; Pedra-sobre-pedra o Pedralta; creu Trencada al camí que va de Sant Feliu a Sant Grau [té al costat una fita dreta, representada en el dibuix per un triangle amb un punt al seu interior, probable representació del menhir terme Gros]. Ací acaba el delmari del capítol amb el de l'abat de Sant Feliu.

d) Sense contacte amb Sant Feliu, el delmari que pretenia el capítol seguia així: les planes d'en Basart [plana Basarda]; un terme gran, caigut, abans de la casa d'en Llaurador de Solius; un terme als Jugadors; Pedrafitxa prop la Barraca vella⁽²²⁸⁾; la font d'en Maensa sota del puig d'en Maensa, i seguia pel mig del mateix puig, i anava a roca Rubia. La continuació del delmari fins arribar a la roca Monera, ni el mateix capítol no sabia per on passava.

e) El capítol, en canvi, tenia clara la delimita-

ció de la resta del delmari: roca Monera, creu d'en Dausà i camí ral fins a la riera de Sant Pol. N'hem parlat a «Límits i fites que pretenia el capítol (1677)».

f) En aquest croquis es diu «importa se arranquen» els termes; a l'anterior, apartat i, «convé volar dits termens». El comentari que li escau és el mateix que hem fet en el croquis anterior.

TERCER CROQUIS (FIG 36)

Sense data. Mides: 42 per 32 cm. ACG. Text del revers: «Vall de Aro. Planta bona». Particularitats: les mateixes que els croquis anteriors.

Comentaris:

a) Queden diferenciats el pla de Fenals del pla de Pinell, separats pel Ridaura.

b) Es llegeix «Riera de St. Pol del Segaró», expressió que sembla demostrar desig d'embolicar la qüestió.

c) Es dona la situació de Calvell, coll de Sant Pol, puig de les hortes de Crota i puig de la Granolla.

d) Es dona la situació dels masos següents: Ganiguer, Roquer, Provençal, Puigdestos, Sicars Dijous, Surià o Castelló (ara Darder), molí de sa Lixarda, casa d'en Vilaret, les Eroles i Sicars o Tontina. El mas Provençal és situat incorrectament, car hauria d'estar entre el molí de sa Lixarda i el mas Surià.

e) Es veuen les següents fites que proposava el capítol: creu d'en Basart, creu d'en Surià, Pedralta i creu Trencada. Per contra, no hi ha la continuació del delmari pels altres pobles de la Vall. Això demostra que el croquis era destinat només a la qüestió entre el capítol i l'abat.

f) Les hortes de Crota estaven situades al sud del Ridaura; no al nord on hi ha ara el raval de Crota. El puig de les hortes de Crota se'l coneix actualment pel puig d'en Torra del Molí i puig de Sant Pol.

g) A la part inferior de «Ponent» hi ha unes lletres que són il·legibles, ja a l'original.

h) En aquest croquis, Bell-lloc es veu separat de Solius i de Santa Cristina, com era en realitat. Recordem que Bell-lloc, Solius, Fenals i Romanyà no van entrar en el litigi, que agafava només la part central de la Vall d'Aro (Santa Cristina i Castell d'Aro), sense que arribés al mar.

i) Són indicats els 4 camins que sortien de Sant Feliu: a Girona, a Santa Cristina, a Castell d'Aro i a Palamós; l'altre és tatxat.

j) Es dona la situació correcta de la creu de Sant Pol: en el camí ral, entre la riera de Tueda i la de Sant Pol, molt més a prop de la primera que de la segona. Era a la sortida de Sant Feliu, dalt de la pujada, quan per primera vegada es veu Sant Pol. També és correcta la situació de la creu de Vilartagues, en el camí de Sant Amanç a Sant Pol.

(228) «Pera fita» damunt d'un triangle dret i, a sota, «Pera fita prop / la Barraca» i un triangle caigut, contradicció que evidència el desconeixement de la realitat per part del dibuixant.

k) És representada correctament la divisòria del terme de Sant Pol, segons el criteri del capítol: «Pla de St. Pol que és terme de Sant Feliu de Guíxols», entre el S'Agaró, el camí ral i la riera de Sant Pol i el mar; «Pla de St. Pol, terme de la Vadaró», entre el camí ral, el S'Agaró, la riera de Vilartagues i el coll de Sant Pol.

QUART CROQUIS (FIG 37)

Sense data. Mides: 42 per 32 cm. ACG. Text del dors: «Rodalia de la Vall de Aro».

Particularitats: Les mateixes que les dels croquis anteriors. L'autor ha col·locat el «Migdie» al lloc que correspon al nord, circumstància que mantenim, contra la nostra voluntat puix, del contrari, les esglésies i les cases quedarien cap per avall.

Comentaris:

a) En aquest croquis es veuen la riera de Sant Pol (dita de Vilartagues a la seva part alta), la creu d'en Basart, la d'en Surià, Pedra «Sobrepedra» o Pedralta i la creu Trencada, totes elles en relació amb Sant Feliu, i les planes d'en Basart en relació amb Solius.

b) També es veuen el molí de sa Lixarda, la casa Vilaret de sa Lixarda, el molí dels Terrers, les Eroles i el mas Sicars —o Tontina— en el territori de la qüestió; can Rabell i can Barella o Bareia, després dit cal Pitxo, en el barri de Sant Amanç.

c) Els quatre triangles de la part central del dibuix representen les fites preteses per l'abat d'acord amb les fitacions del 1355 i del 1586. És absurd que la delimitació no vagi a Pedralta, sinó més o menys a can Llaurador de Solius, com en el croquis núm 1.

d) El delmari de la Vall tampoc no passa del camí ral que va de Sant Feliu a Platja d'Aro, de manera que el territori comprès entre l'esmentat camí i la platja corresponia en bona part a la parròquia de Fenals, i el mar —amb els seus peixos— era alou de l'abat i monestir de Sant Feliu.

e) El croquis només serveix per la Vall i Sant Feliu; si exceptuem les planes d'en Basart, no hi ha cap més fita referida a la resta del delmari.

f) Encara que ben diferent i orientat al revés, aquest croquis té una disposició semblant a l'anterior.

g) En el croquis, can Vilaret i sa Lixarda són a l'oest —dreta mirant el croquis— del camí ral de Santa Cristina; en realitat, era al revés.

CINQUÈ CROQUIS (FIG 38)

Sense data. Mides: 41 per 31,5 cm. ACG. Text del revers: «Rodalia nova de la Vall de Aro». Autor: canonge Pagès⁽²²⁹⁾.

Particularitats: Com l'anterior, aquest croquis és orientat al revés, car el sud queda a la part superior; el deixem així perquè del contrari les explicacions quedarien cap per avall.

Comentaris:

a) Segons aquest croquis, tota la costa fins on desguassa la riera de Sant Pol és de la parròquia

de Fenals, cosa que encara empetitiria més el terme de Sant Feliu, que ja és ben petit.

b) Les fites de Sant Feliu s'ajusten força a les actuals, excepte l'última: riera de Sant Pol (núm 1 del croquis), «serra amont», creu d'en Basart (núm 2), creu d'en Surià (núm 3); Pedra-sobrepedra (núm 4) i creu Trencada (núm 5, dibuixada com si fos sencera).

De la delimitació amb Solius segueixen: les «Planes den Basart» (núm 6), «Costes den Llaurador» (núm 7) i «Jugadors den Llauradó de Solius» (núm 8); el termenal acaba ací; per això creiem que el croquis fou realitzat per anar contra el monestir guixolenc.

c) Es veuen el pla (núm 9) i el coll de Sant Pol (núm 10), el puig de la Granolla (núm 11), Vilartagues (núm 12), puig de la Guineu o de sa Lixarda (núm 16), i els masos Sicars (núm 13), Eroles (núm 14), Vilaret de sa Lixarda (núm 15), i el molí de sa Lixarda (núm 17), col·locats arbitràriament, en especial el puig de la Granolla.

d) Els set termes, paral·lels al Ridaura, representen les fites acordades l'any 1355, plantades el 1586; per l'esquerre del dibuix enllacen amb el puig de Pinell al qual ens referim tot seguit.

e) A la part central esquerra del croquis, sota «Solixent», a l'original es llegeix «Puig de Pinell», detall que no consta en el nostre croquis.

f) El delmari de la Vall acaba també al camí ral, és a dir, no arriba al mar en cap indret.

g) El canonge Pagès, autor del croquis, es féu un embolic. A la part superior barreja «migdie», «Sant Feliu», «Plaja de Aro», «Sant Feliu», «Plaja de Sant Pol», etc; això demostra que desconeixia la situació real dels topònims esmentats.

h) La disposició del croquis és semblant a la dels dos anteriors.

i) En el croquis, tres camins rals surten de Sant Feliu. En realitat, en sortien quatre: el de Palamós i el de la Vall d'Aro estan representats; un altre anava a Girona pel molí dels Terrers, i el quart anava també a Girona, però per Santa Cristina. L'últim sembla el que és representat en el croquis perquè passa a llevant del molí de sa Lixarda.

SISÈ CROQUIS (FIG 39)

Sense data. Mides: 41,5 per 32 cm. ACG. Text del revers: «Mappas de St. Feliu y de la Vall de Aro feta per lo Sr. Canonge Cristobal Pagès. Rodalias». Autor: Canonge Pagès⁽²³⁰⁾.

Particularitats. Les mateixes del croquis anterior; el sud queda a la part superior. Potser aquest fou dibuixat abans de l'anterior, perquè el darrer (núm 5) diu que és la «Rodalia nova» i és més ben acabat.

Comentaris:

a) Segons aquest croquis, el terme de Sant Fe-

(229) «El canonge Cristófor Pagès, Doctor en Sagrada Teologia. Canonge i Addor. de la Prepositura del mes de Juliol, anomenada d'Aro, de l'Església de Gerona», és en el text d'un trasllat del doc del 881 fet el 16-VII-1686.

(230) Els sis «mappas» descrits fins ací són a l'ACG i llur tamany varia de 40-42 a 31-32 cm; tots són doblats per la meitat. Per tant, el paper era tamany quadern d'aquell temps.

liu començava al migdia de la riera de Sant Pol, a la platja del mateix nom; riera que, per la part alta, s'anomena de Vilartagues. Això vol dir que no pot confondre's amb el S'Agaró.

b) Per tant, la «plaga» (sic) de Sant Pol era dividida per la riera del mateix nom; segons el canonge Pagès, la mitja platja del nord era de la parròquia de Fenals i la del sud, de la de Sant Feliu. Delimitació que l'abat no acceptà mai.

c) Els termes són com en el croquis anterior i acaben a la creu Trencada de St Baldiri (que en aquest croquis és dibuixada correctament, sense el braç que li faltava).

d) Es veuen localitzats el pla de Sant Pol, Vilartagues de Sant Feliu, Vilartagues de la Vall, el puig de la Guineu, el veïnat de Bufaganyes i els masos Sicars, Eroles, Vilaret de sa Lixarda (de Joan Barraquer) i el molí de sa Lixarda, dins les terres de la «qüestió».

e) Més cap a tramuntana es veuen quatre termes (en forma de triangle) que indiquen el final del delmari segons l'abat. La delimitació acaba a la creu Trencada de Sant Baldiri, tal com proposava el capítol.

f) En el territori de la Vall es veuen el molí d'en Domènec (mas Candell), el de la Bassa (d'en Riembau) i el dels Terrers, essent així que aquest darrer quedava just dintre del terreny de la contenció i ací queda fora.

g) La disposició del croquis és semblant a la dels tres anteriors.

h) Es veu la creu de Sant Pol entre Sant Feliu i el «camí que va de St. Pol a Santamans», situació que considerem correcta.

SETÈ CROQUIS (FIG 40)

Data, 1719. Mides: 84 cm llargària per 62 d'alçària. AHG. Acolorit; el mar és de color verd. Revers: «Nº 149. Plan Vall de Aro».

Explicació que hi ha en el dibuix:

Plano de los territorios de la Valle de Aro y San Feliu de Guíxols, año de 1719.

1 San Feliu de Guíxols. 2 Punta de Pinell. 3 Playa de San Pol. 4 Riera de San Pol, o, de Vilar-tagas. 5 Cruz den Bazant. 6 Cruz den Suria. 7 Pedra sobre Pedra. 8 Cruz Trencada. 9 Punta, o, división de San Feliu, Tossa y Vall de Aro. 10 Casa den Sicars. 12 Casa de las Arolas. 11 Molino den Rimbau [per l'ordre transcrit]. 13 Casa Rimbau. 14 Casa Vilaret. 15 Molino den Vilaret. 16 Bufaganyas [ara Bufaganyes]. 17 Casa Terrés. 18 Casa Suria. 19 Puig de la Llisarda. 20 El Vilar. 21 Vilartegas. 22 Barracas. 23 Can Corto de Sant Amans. 24 Coll de San Pol.— Que la Casa de las Arolas pertenece al Convento de San Feliu de Guíxols y los diezmos pertenecen a los monjes respeto de ser dicha Casa como quadra.— Que la parte donde se extiende la Jurisdicción del abbate de San Feliu de Guíxols dentro del término de la Valle de Aro solo sirve para la Jurisdicción Civil, como consta por la Real Sentencia del año 1556 y que los límites que se hallan plantados en dicha parte solo lo fueron por dicho abbate en consecuencia de un decreto del Teniente de Bayle general del año 1628, sin interevención alguna

de los pabordes, ny otras personas interessadas.

Comentaris:

a) Pel que es diu a la segona columna del requadre, el croquis és fet pel capítol o algun dels seus associats. Per això el termenal entre Sant Feliu i la Vall és el que proposava el capítol.

b) Així veiem que de Pedralta el termenal va a la creu Trencada que és una de les creus d'en Gras. Aquesta és —com sabem— al costat de l'antic camí que va de Sant Feliu a l'ermita de Sant Grau. La ratlla Pedralta-creu Trencada deixa dintre del termenal guixolenc tota la muntanya del puig de les Cols (més del que demanava l'abat i del que concedien les delimitacions del 1355 i 1586, que les feien passar —i passen actualment— per la mitja pedra d'en Basart i del puig Alt).

c) Molt curiosa és l'explicació del núm 9: *Punta, o, división de San Feliu, Tossa y Valle de Aro* i, també, *Montañas de Tossa*, la qual cosa sembla indicar que la Vall d'Aro (amb Solius comprès) llavors no arribava al mar. Aquest tema requereix una llarga explicació, perquè Solius unes vegades arribà fins al mar i altres no. En el segon cas, des de Pedralta la divisòria seguia a Pedra Espolla, bastant a l'interior. Preferim no aprofundir en aquest tema perquè estem preparant un segon treball en el qual pensem tractar-lo en profunditat.

El punt 9 és al fons d'un torrent que va des de Sant Baldiri fins al mar i deixa el turó de l'Avi a ponent: sembla que no pot ser cap més que la riera de Canyet. També —el punt 9— és situat en un torrent que va des de la creu Trencada (núm 8) fins a trobar la riera de Canyet, torrent avui conegut per clot de l'Infern en el qual hi ha el paratge anomenat el pujant de la Font. És la primera vegada que trobem esmentat el punt 9, que no coincideix amb cap de les fites conegudes.

d) Indicades correctament —bé que quasi no es veuen en el croquis— hi ha Sant Grau, Sant Baldiri, can Rifà, Sant Benet, riera de Canyet, Santa Cristina, Castell d'Aro i Santa Maria de Fenals.

e) En el croquis, el mas Surià (núm 18) és plaçat al nord-est del molí dels Terrers (núm 17) essent així que és al sud-est. Tampoc no són ben situades ni la casa Riembau (núm 13) ni el puig de sa Lixarda (núm 19).

f) El disbarat més gros, però, és quan a l'última part del text explicatiu del croquis diu «que los límites que se hallan plantados [...] sólo lo fueron por dicho abbate en consecuencia de un decreto del Teniente de Bayle general del año 1628» essent així que ho foren el 1586 i no foren plantats per l'abat, sinó que ho foren pel consistori del lloctinent Montroig.

g) Observem com Pedralta ha estat sempre feta, sense cap discussió. La proposaven tant l'abat com la seu gironina; ja era a la delimitació del 1355, bé que amb nom diferent.

h) Perquè es vegi millor quin era el territori de la disputa, hem engruixit les ratlles que el delimiten, però no ho hem fet en el tros conflictiu que va des de la creu d'en Basart fins el mar, perquè tampoc no és a l'original.

Fig 40. Setè croquis en el qual, quan els números originals no es veuen bé, al seu costat n'hi hem posat uns altres més clars i de major tamany. Orientació correcta. Llegendes: A) Sant Grau. B) Sant Baldri. C) Can Rifà. D) Sant Benet. E) Riera de Canyet. F) Santa Cristina. G) Castell d'Aro. H) Santa Maria de Fenals.

i) Can Cortó de Sant Amanç (núm 23) és un mas, avui quasi derruït, situat a ponent del mas Vilaret, en el camí que va de la capella de Sant Amanç al mas Negat. Primer va pertànyer a la família Cortó i després a les famílies Garrell, Aixada, Pellisser i Sunyer. Avui encara se'l coneix amb el nom mas Sunyer i cal Nano, motiu, aquest darrer, de l'últim pagès que l'habitava.

j) Es veuen bé els camins rals més importants. De Sant Feliu surt el de St Guerau per anar a Tossa; el de Girona que passava per la creu d'en Surià; el de Castell d'Aro per la creu d'en Basart; i el de Palamós. També es veuen bé els camins rals de Palamós a Girona per Santa Cristina, amb bifurcacions —menys importants— cap a Penedes i Llagostera, així com el de Fenals de Baix a Santa Cristina per Crota i Castell d'Aro.

VUITÈ CROQUIS (FIG 41)

Sense data. Mides: 44 cm d'amplària per 48'5 d'alçària. AHG. Orientació: ponent és a la part superior.

Comentaris:

a) El termenal passa, com en els dos croquis anteriors, per la creu d'en Basart, la d'en Surià, per Pedra-sobre-pedra i per la creu Trencada (representada com si tingués forma de T). En canvi, no queda clara la delimitació des d'abans de la creu d'en Basart. Per tant, el terreny de la qüestió queda ben delimitat, excepte la part suara esmentada.

b) Es veuen localitzats Vilartagues, puig de la Guineu, coll i pla de Sant Pol, puig de la Grano-

lla, hortes de Crota, comes de les Eroles, puig de sa Lixarda i el veïnat de Bufaganyes. Però amb evidents arbitrarietats: situa el veïnat de Bufaganyes entre les cases Roquer i Ganiguer, essent així que hauria d'arribar fins on es llegeix «puig de sa Lixarda»; col·loca Vilartagues al costat de la platja de Sant Pol i hauria d'arribar fins prop de la creu d'en Basart; posa primer el puig de la Granolla i més enllà les hortes de Crota, quan, en realitat, és al revés; el mas Sicars Dijous és a ponent del camí ral de Sant Feliu a Girona i hauria de ser a llevant, a prop de «casa Surià»; del camí ral de Sant Feliu a Palamós, el branca de Fenals surt en direcció a l'est essent així que hauria de sortir del costat contrari. Els errors esmentats denoten desconeixement de la topografia local. Com es podia defensar un plet amb aquests arguments?

c) Es veuen les cases «Sicars o de la Tontina», masos de les Eroles, Vilaret, Surià, Sicars (Dijous d'Aro, avui Beuloli), Roquer, Ganiguer i els molins d'en Vilaret i dels Terrers.

d) També 4 fites que semblen clavades: una a Pinell i tres a prop del mas Surià. Sens dubte volen indicar la delimitació del 1354-1355.

e) El termenal des de Pedralta apunta a la creu Trencada, és a dir, deixa de Sant Feliu tot el puig de les Cols o puig Alt. ¿Per què aquesta insistència a concedir el terreny esmentat que el monestir guixolenc mai no havia pretès?

1. Casa Ganiguas
2. Casa Rogués
3. Molí del Tarter
4. Casa de Sion
5. Casa Provençal
6. Molí del Vilaret de Lixarda
7. Casa del Vilaret de la Lixarda
8. Casa de las Azules
9. Casa Fructuosa del Vilaret de la Fontana
10. Roca Rodona.

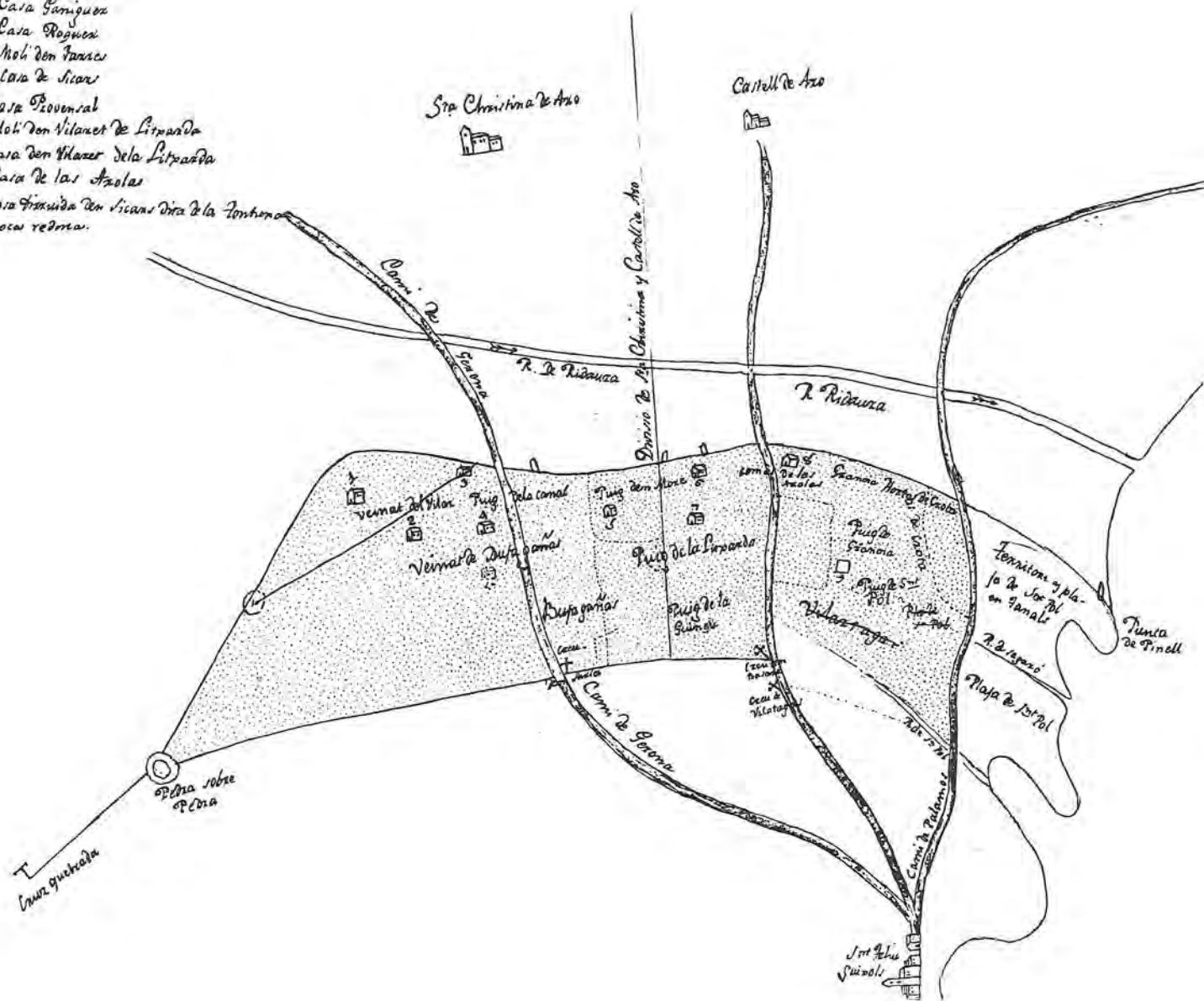

Fig 42. Novè croquis. El terreny principal de la qüestió, segons els contraris de l'abat guixolenc. Orientació correcta.

creu de Tau. Des del camí ral fins al mas és sense puntejar; això vol dir que no entrava a la disputa. Ni el capítol ni cap dels seus associats no van demanar mai cap d'aquests terrenys que, per tant, eren fora del delmari que pretenien.

L'autor del dibuix demostra una vacil·lació: la part puntejada que pretenia el capítol va des de la riera de Vilartagues a la drecera de Castell d'Aro, tal com és avui. Però, pel que pogués ésser, assenyalava —amb ratlla de punts— la divisòria que va des de la riera de Vilartagues fins a la creu de Vilartagues. És el punt que, com hem dit, el dibuixant no deixà clar, ignorem si de bona fe o si intencionadament.

b) La delimitació pel costat del nord vol representar les pretensions de l'abat, però s'hi observa un error important: el veïnat del Vilar hi és inclòs, cosa que l'abat mai no demanà. Potser per això una ratlla uneix el núm 3 (molí dels Terrers) i el 10 (roca Rodona) que és la veritable divisòria del 1355.

c) Són correctament representades les creus de Vilartagues i d'en Basart, essent així que en alguns documents àdhuc són posades en ordre contrari.

d) Localitzacions de dreta a esquerra i de baix a dalt dins del pretès delmari: puig de Sant Pol, id de la Granolla (escrit Granoia), hortes de Crota, puig de la Guineu, id de sa Lixarda, id d'en

Mora, Bufaganyes, veïnat de Bufaganyes, puig de sa Canal i veïnat del Vilar. Disposició correcta que denota un bon treball de toponímia local, bé que dues paraules ratllades indiquen certa vacil·lació.

e) Les cases que s'esmenten —correctament col·locades— també s'indiquen al marge esquerra superior; la derruïda (de ratlles discontinues i numerada 4a, segons sembla) era can Mateu d'Aro.

f) En el croquis es veu part de la delimitació entre Santa Cristina i Castell d'Aro.

g) El rec dit S'Agaró separa dues platges de Sant Pol, que no han existit mai. La de «Sant Pol en Fanals» en realitat és la Conca. Els contraris del monestir sovint parlaven dels dos Sant Pol, com en aquest cas.

DESÈ CROQUIS (FIG 43)

Data: aquest croquis probablement fou dibuixat després del 1751. Mides: 42'5 per 31 cm. AHG. Explicació del revers: *Papeles relativos al visorio de Santa Cristina de Aro*. Orientació correcta.

En un text adjunt al croquis, es llegeix:

Explicación del Plano. Sta. Cristina, nº 1.— Castillo de Aro, nº 2.— Fanals, nº 3.— Riera de Ridauna, nº 4.— Fitas dels Monjos, nº 5.— Creu

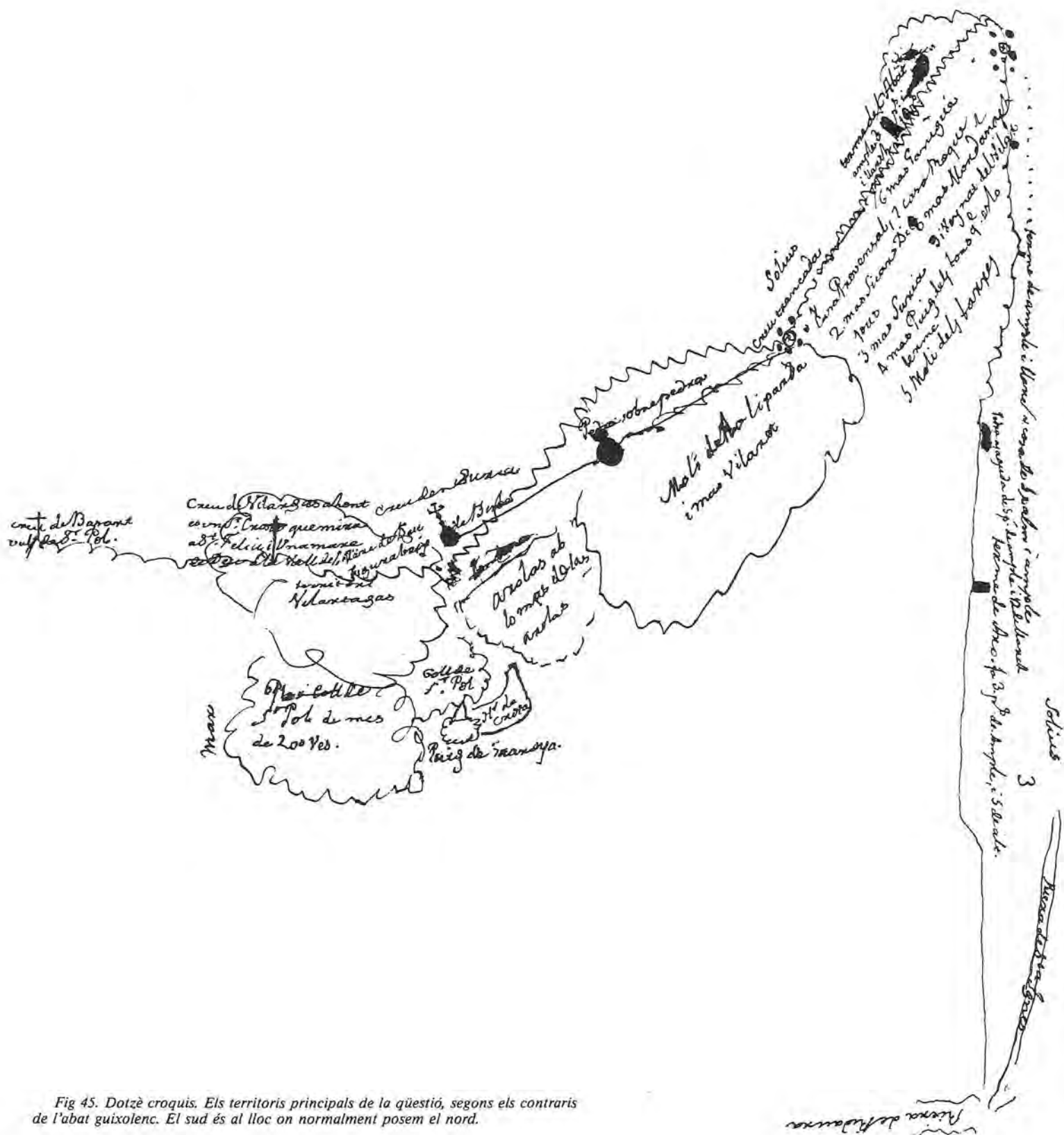

Fig 45. Dotzè croquis. Els territoris principals de la qüestió, segons els contraris de l'abat guixolenc. El sud és al lloc on normalment posem el nord.

f) Els triangles negres representen les fites de la delimitació del 1355 i fitació del 1586.

g) Falta la part marítima de la fitació, com la majoria dels croquis; senyal evident que el delmari de la Vall no arribava al mar.

h) Notem la representació del rec de Grifa i de la riera de Santa Agnès de Solius.

DOTZÈ CROQUIS (FIG 45)

Sense data. Mides: 42,5 cm d'amplària per 29,5 d'alçària. AHG. Orientació al revés, això és, el sud a la part superior.

Explicacions interessants del text, començant per l'esquerra: «Creu de Basart o de St. Pol»; «creu de Vilartagues ahont es un St. Cristo que mi-

ra a Sant Feliu i una mare de Déu a la Vall d'Aro»; «creu den Suria. Mare de Deu figura baix de Bisba», «Pedra sobre pedra», «creu trancada», «terme del Abat de ample 3 pams i llarch 10 pams». Al menhir proper a can Llaurador, posa «Pedra ajaguda de 5 p. de ample i 12 de llarch»; al dels Jugadors, «terme de Aro, fa 3 pams de ample i 5 de alt».

Comentaris:

a), b), c), d) i e) com en el croquis anterior.

f) Són interessants les descripcions de les creus de Vilartagues i d'en Surià. Les notícies del Crist i de la Mare de Déu de la creu de Vilartagues són inèdites. Sobre la creu d'en Surià, vegeu ESTEVA, 1983, pàg 93, on es donen detallades versions, una de les quals s'assembla a la transcrita.

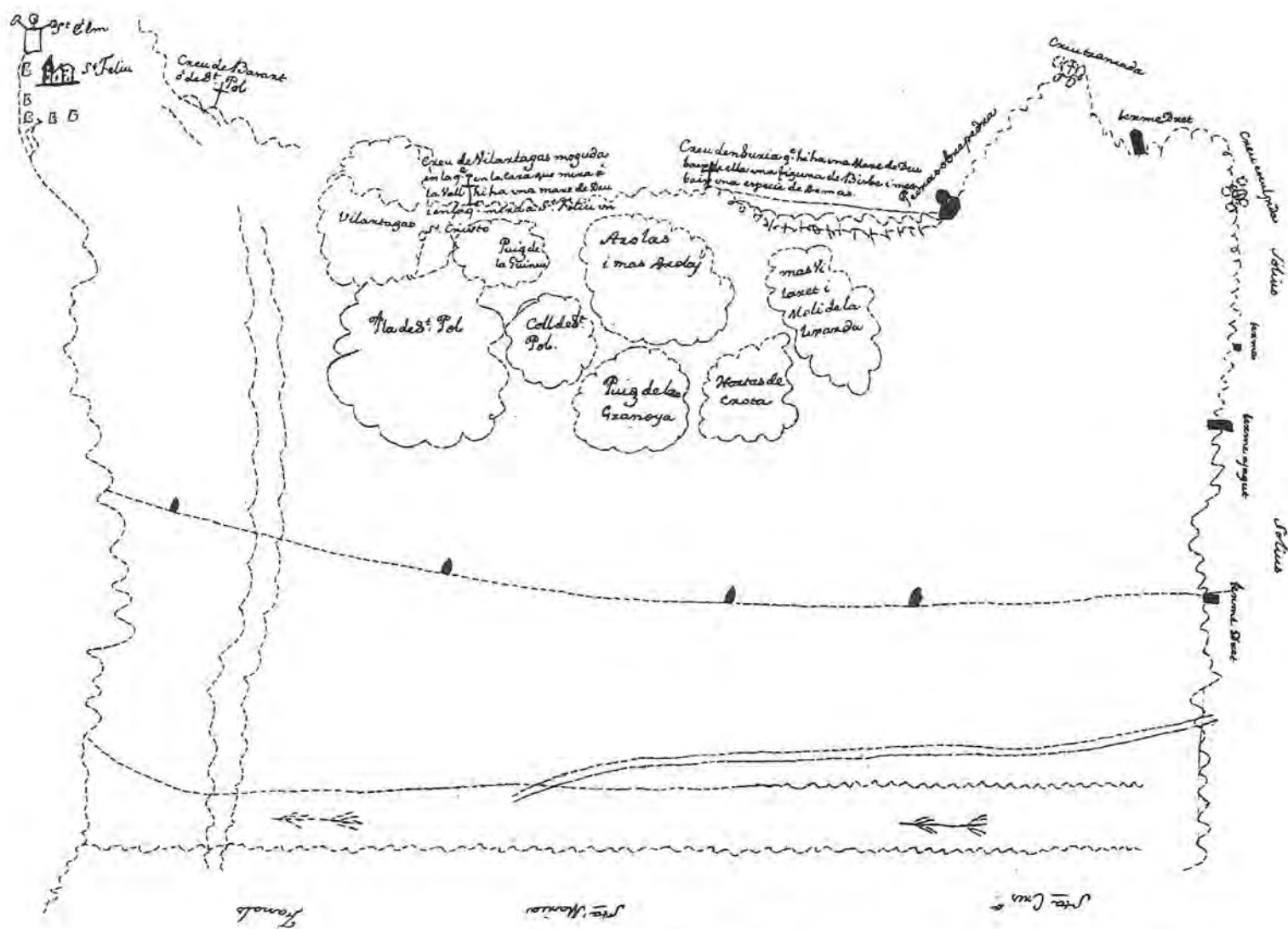

Fig 46. Tretzè croquis. Els territoris principals de la qüestió, segons els contraris de l'abat guixolenc. El sud és a la part superior.

g) Hi ha el dibuix de la creu Esculpida, però no duu el nom.

h) El «terme del Abat» entre les creus Trençada i Esculpida (sense nom) és el menhir terme Gros, també dit creu d'en Barraquer o una de les creus d'en Gras.

i) A la part dreta superior, entre la creu Trençada, l'Esculpida i el menhir de can Llaurador és llegeix: «1 Casa Provensal. 2 Mas Sicars Dijous. 3 Mas Surià. 4 Mas puig dels Tors que es lo terme. 5 Molí dels Tarrés. 6 Mas Ganigué. 7 Casa Roque. 8 Mas Mordañach. 9 i Veynat del Vilar». Entre la creu d'en Surià i les Eroles — mig empastifat, no sabem si intencionadament o involuntària — es llegeix: «Tontina».

j) Notem la representació de la riera de Santa Agnès de Solius.

TRETZÈ CROQUIS (FIG 46)

Sense data. Mides: 42'5 cm d'amplària per 29'5 d'alçària. Dors: a la dreta hi ha un semicercle de 4 cm de diàmetre, del qual surten dues rectes paral·leles, separades 8 mm, que també són paral·leles al marge superior, del qual disten 4 cm (mides aproximades, irregulars). Les paral·leles arriben fins al marge esquerre. Entre les paral·leles i el marge superior hi ha escrit «Sta. Christina» a l'esquerra, «Castell de Aro» al centre, i «Fanals» a la dreta: això és, Castell d'Aro al centre, Fenals a l'est i Sta Cristina a l'oest. Procedència: AHG. Orientació al revés, això és, el sud a la part superior.

Explicacions interessants del text, començant per l'esquerra: «Creu de Basart o de St. Pol», «Creu de Vilartagas moguda en la que en la cara que mira a la Vall hi ha una mare de Deu i en la que mira a St. Feliu un St. Cristó», «Creu den Suria que hi ha una Mare de Deu, baix de ella una figura de Bisbe i mes baix una especie de Armas». A continuació segueix «Pedra sobra pedra», «Creu trancada», «terme Dret» [menhir], «Creu esculpida», «terme» [de plana Basarda], «terme ajagut» [de can Llaurador], «terme Dret» [dels Jugadors], cada un amb el dibuix corresponent.

Comentaris:

a), b), c), d) i e) com en el croquis onzè.

f) El «terme Dret», entre les creus Trençada i Esculpida, és el menhir dit terme Gros.

g) El més curiós és el «terme ajagut» proper a can Llaurador, perquè malgrat que digui ajagut és dibuixat dret.

h) És curiosa també la ratlla suaument còncaua que acaba en el «terme Dret» (Jugadors) i té quatre fites dretes. Suposem que vol representar la delimitació del 1355; si és així, el termenal és erroni car hauria d'anar a Pedralta i no al «terme Dret».

i) Hi ha representada la part marítima i el camí ral de Sant Feliu a Palamós bé que sense nom; també el Ridaura.

j) Sembla que aquest croquis és el mateix que els anteriors, núms 44 i 45, passats en net.

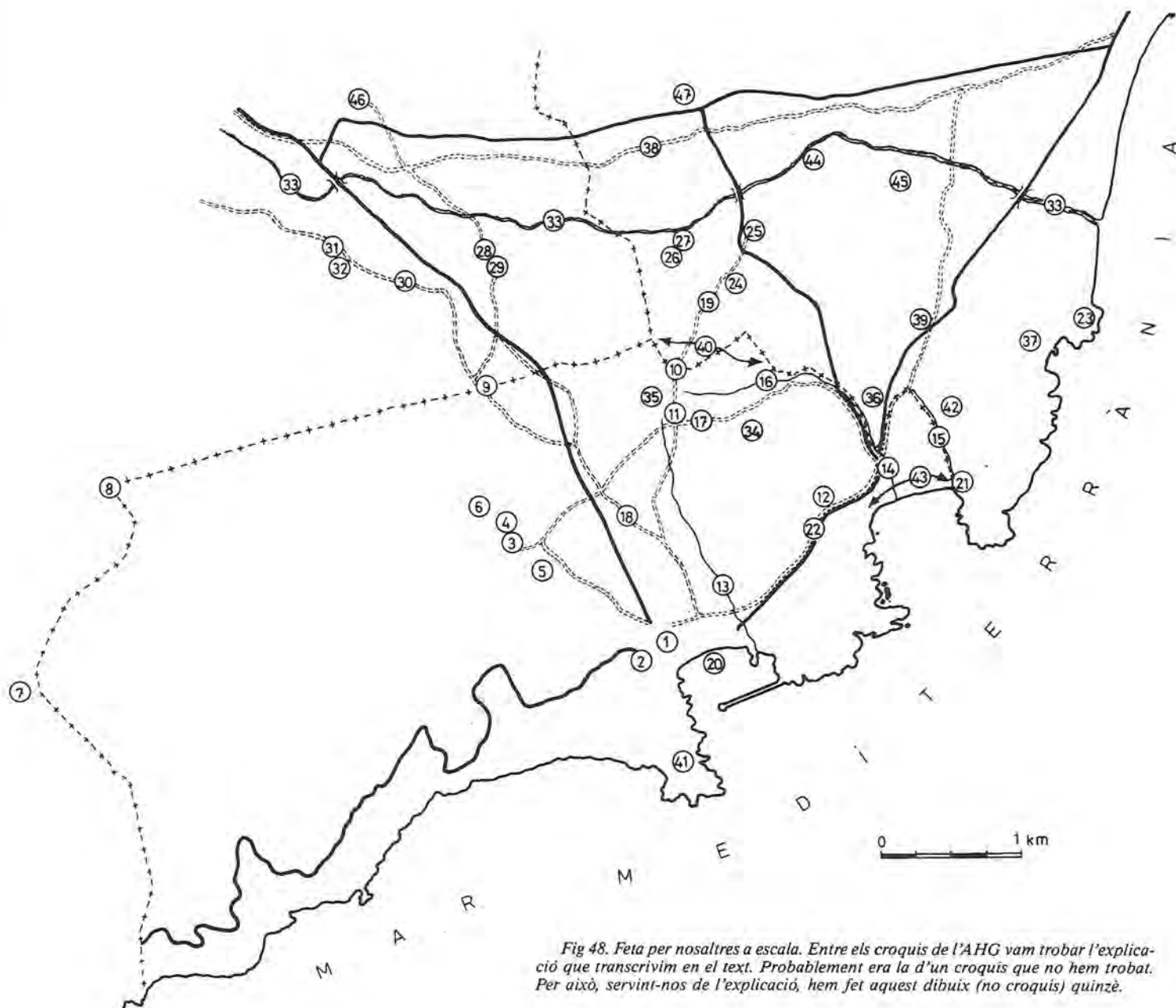

Fig 48. Feta per nosaltres a escala. Entre els croquis de l'AHG vam trobar l'explicació que transcrivim en el text. Probablement era la d'un croquis que no hem trobat. Per això, servint-nos de l'explicació, hem fet aquest dibuix (no croquis) quinzenè.

Comentaris:

a) Can Barella és ara cal Pitxo; can Cortó, el mas Sunyer, mig derruït.

b) En aquest document, de la riera de Sant Pol se'n diu de Sant Pol la Major, i del torrent S'Agaró, «riera de Sant Pol la Nova, vulgarment dita del Sagaró y divideix Sant Feliu de Fanals», noms que només hem trobat aquesta vegada (núms 14 i 15).

c) Del terme trobat (núm 21) no en tenim cap més referència.

d) En el núm 23 s'esmenta un «terme que està al Puig de Pinell dins Fanals». Aquesta és la versió del capítol, perquè la delimitació de 1354 parla del «final del puig de sa Conca o de Pinell» com a límit entre Sant Feliu i Fenals (vegeu el sector núm 1 del terrenal del 1354).

e) El molí d'en Vilaret o de sa Lixarda, abans s'anomenava d'en Buscà i quan hom escriví el document era d'en Barraquer (núm 27). El mas Surià llavors era d'en Castelló.

f) Territori dit los Calbells (núm 34). Encara avui s'anomena d'igual manera, però també l'hem trobat escrit així: Calvells, Cubells i Canyells. És sota les Bateries o puig Gustinol de Sant Feliu.

g) El paratge de Vilartagues era en part de Sant Feliu (núm 35) i en part de Castell d'Aro (núm 40).

DIBUIX SETZÈ (FIG 49)

Sense data. Desconeixem les mides i el lloc on es guarda l'original. Una fotografia bastant defectuosa del mateix, a tamany 37,2 per 26,8 cm, fou entregada per Lluís Blanch, junt amb altres documents, a l'AHMSF. La donació fou feta per mossèn Llambert Font poc abans de morir.

Aquest croquis, bé que no fa referència als límits, conté diversos detalls interessants de Sant Feliu i dels seus voltants; per això —i amb desig de donar-lo a conèixer als estudiosos— hem decidit publicar-lo. Creiem que és inèdit. Sembla que també fou dibuixat pels contraris de l'abat.

Com que els epígrafs de la còpia que tenim no són fàcils de llegir i menys ho seran a la reproducció, decidim transcriure els que considereu més interessants. La numeració és molt incompleta i els números, saltats. Nosaltres els hem ordenat per tal de facilitar la recerca. El text del requadre diu:

«1) Vila de Sant Feliu. 2) Arrabal de Toheda. 3) Fort dels Guíxols. 4) Montanya de las Forcas. 6) Lo Monestir. 7) Lo hort del monestir. 8) Lo Port de cala Padrosa. 9) Lo Port de la Conca. 10) Font de Sant Joan. 15) Lo port de Pinell. 18) Las planas prop. 19) Lo port de Sant Pol. 20) Puig de Pinell. 21) La playa de Aro. 25) Lo Port Rovi-

Fig 49. Bé que no és referit a la qüestió, creiem interessant la publicació d'aquest esborrany. Orientat a ponent.

ra [ca n'Artigues o Pla de Palol]. 26) Lo port de la Cova. 28) Lo terme que divideix Fanals de Calonge. 29) Lo cap Roig. 30) La riera de Sant Pol de la part de ponent hont fineix lo terme de Sant Feliu. 34) Los Penjats. 36) Riera de Sant Pol de la part de llevant dita lo Sagaró. 38) Sant Arrossays o Sant Arrosarys [no es llegeix bé]. 39) Lo Port Sauvi. 50) Lo freu de ponent. 51) Las Planas Lluny. 53) La Cala den Sias. 54) Lo Port de Calassans. 70) Punta dels Guixols. 80) Lo Freu de Llevant. 88) Las Balellas. 90) Lo Port de Sant Feliu. 92) Lo Arreval de la Riera. 93) Lo Monjoy. 94) Riu de Ridaura. 95) Camí qui va de la Tauleta a la Playa de Aro. 96) Pla de Fanals. 97) Casa den Bas de Fanals. 98) Camí qui va de Fanals al veynat de Cabanyas del terme de Calonge y lo desots de est camí es de lo delme del Abat. 99) Església nova de Fanals. 100) Església vella de Fanals. 101) Terme que divideix Fanals ab Calonge. 102) Castell y Pla de Aro [en el dibuix, Castell de la Vall de Aro]. 103) Santa Christina. 104) La Teulera, casa Roca i una creu. 105) Iglésia de Vallvanera. 106) Molí de vent més alt. 107) Molí de Vent més bax. 108) Creu de Sant Pol. 109) Puig. 110) Camí qui ix del Monestir i va a Calonge. 111) Camí de la Creu a la playa de Sant Pol».

Comentaris:

a) Núms que fan referència a la delimitació del terme de Sant Feliu:

«Núm 30 La riera de St Pol de la part de ponent hon fineix lo terme de Sant Feliu». Que la

riera de Sant Pol és el límit del terme de Sant Feliu ho hem trobat igualment a la majoria dels croquis. Això passa des del camí ral per amunt, però no del camí ral al mar.

«Núm 36 Riera de Sant Pol de la part de llevant dita lo Sagaró». Del torrent S'Agaró, els contraris de l'abat en deien riera de Sant Pol del S'Agaró; ho trobem també en el croquis núm 3 i en diversos textos.

«Núm 98 Camí qui va de Fanals al veynat de Cabanyas del terme de Calonge y lo desota de est camí es de lo delme del Abat». Cabanyes pertanyia a Calonge; Fenals era alou de l'abat, com ho era també tota la costa des de Calonge fins a Tossa.

b) Les coincidències d'algunes circumstàncies d'aquest croquis amb les d'altres croquis ací reproduïts, confirmen que aquest fou dibuixat per encàrrec del capítol o d'alguns dels seus associats.

c) Malgrat que res no tingui que veure amb els termes guixolencs, anem a fer unes observacions sobre toponímia local, car en aquest croquis observem els errors o canvis següents, sense que puguem assegurar si l'autor del croquis s'equivocà o si, amb els anys, hom adulterà el toponím original.

«Nº 18 Las Planas prop» i «Nº 51 Las Planas Lluny». Ara només tenim les Planetes que, més o menys coincideixen amb l'emplaçament de les segones.

«Nº 34 Los Penjats». En el croquis són al nord-oest de la punta de Garbí; actualment els situem al nord-est de la mateixa.

«Nº 38 Sant Arrossays o Sant Arrosarys» [no

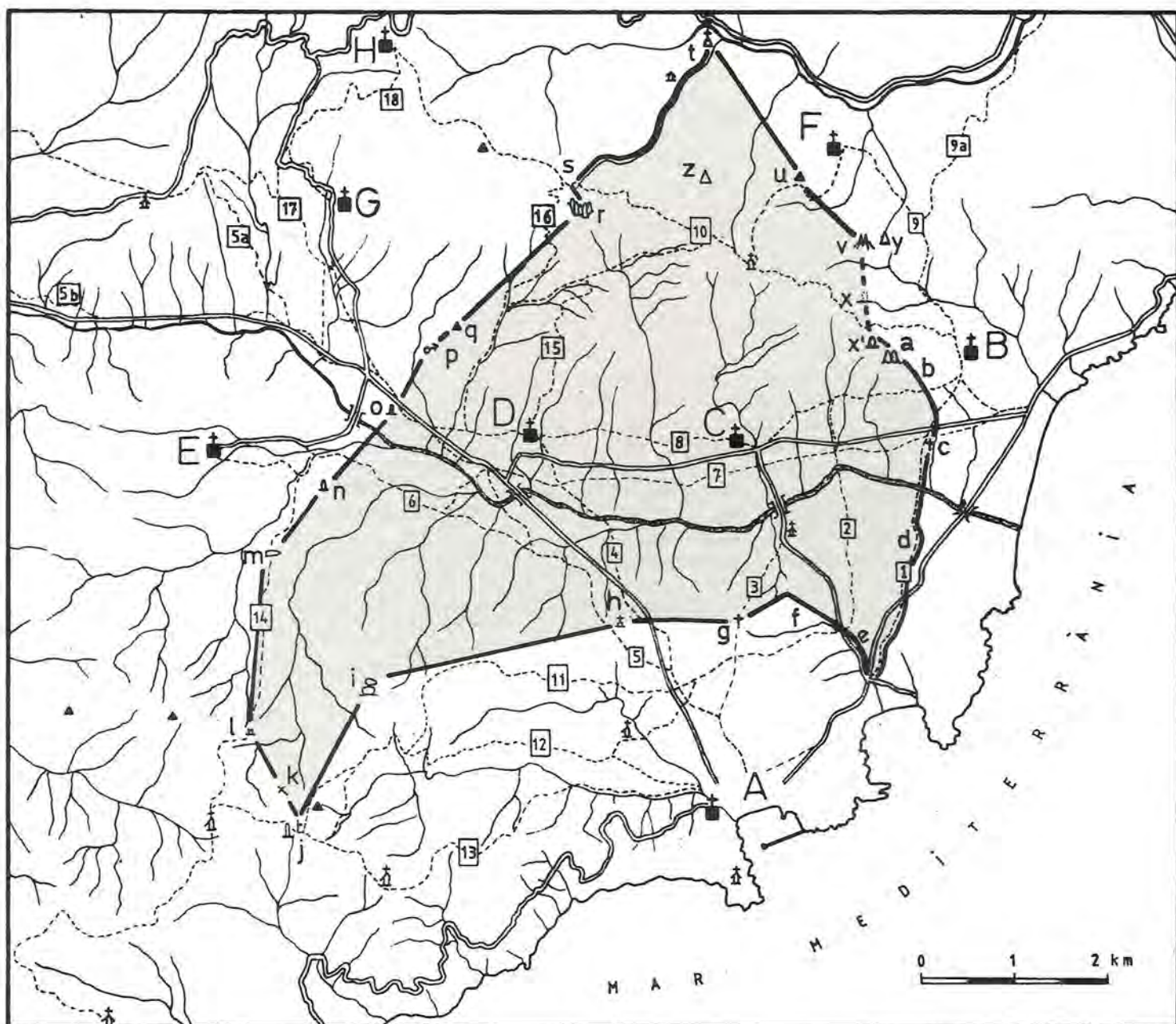

Fig 50. Mapa, fet a escala, del pretès delmari capitular de la Vall d'Aro, segons un document del 1677. Com pot observar-se, la forma difereix totalment de la que presenten els «mappas» que acabem de comentar. Els límits del nostre dibuix són força complets, car només hem deixat de localitzar dues files; si es trobessin, no creiem que el conjunt del mapa variés gaire.

es llegeix bé], probablement una variant de Santa Rosaris⁽²³²⁾, actualment Santa Rosària⁽²³³⁾. Queda clar, en canvi, que el text diu Sant, en masculí. Darrerament hem trobat: *en el territorio nombrado de San Arrossays* [o Arronnays] a ponent del port de Sant Feliu^(233a).

«Nº 39 Lo Port Sauvi», ara Port Salvi.

«Nº 53 La Cala den Sias», de la qual tenim recollides aquestes notícies que l'identifiquen amb la cala del Raig: 1) «Francesc Rovira, una botiga a la platja del mar *versus lo rachó den Sala sine la cala den Sias*»⁽²³⁴⁾. 2) *en el lugar nombrado la cala den Sias o del Raig*»⁽²³⁵⁾. 3) «Racó de Garbí o platja dels «vagos» (Cala d'en Sias o del Raig»⁽²³⁶⁾. Altrament el cognom Sias o Cies el trobem esmentat en un document del 1384⁽²³⁷⁾.

d) Creu de Sant Pol (núm 108). En el dibuix hi ha 2 creus: la que té al costat el núm 108 i la que és a l'encreuament del camí ral i el camí que va del mateix a la platja de Sant Pol, que duu l'explicació «Creu de St. Pol». Creiem que la segona és la correcta. És al camí que anava i va dels antics «burots» —part alta de la carretera entre Sant Feliu i Sant Pol— a la cala d'en Maset; ara és carretera.

e) Núm 100. Església vella de Fenals, amb una torre o campanar.

f) Sense núm, es llegeix «Castell de Santem». Té forma quadrangular amb una torre a cada angle «ab sos marlets y gritas corrent de torra a torra la muralla ab son terraplà [...] tenint en lo medi de dits terraplens una torra més eminent que las altres la qual torra és dita de la Atalaia», segons un document de les darreries del segle XVII⁽²³⁸⁾.

g) A la dreta (part alta i a nivell inferior al

(232) SALA, 1985, pàgs 102 i 110, núms 254 i 280.

(233) PALLÍ, 1983, núm 57.

(233a) M.A. núm 35a i 157 —duu dues signatures— 1731, fol 39. Escrit del rei Felip de Castella a l'abat de Sant Feliu sobre trencar pedra de les roques; datat el 8-V-1731.

(234) ACA. Monacals, Hisenda, núm 1664, *Cabreo villa y término de Sant Feliu de Guíxols*, any 1663, fol 221.

(235) M.A. de Sant Feliu, sessió del 19-IX-1791.

(236) PALLÍ, 1983, núm 63.

(237) HURTEBISE, 1905, pàg 68-2.

(238) Vegeu la descripció completa del castell a LLUÍS ESTEVA, *La població treballadora guixolenc, de 1556 a 1645*, «XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos», St.F.G., 1977, pàg 199.

castell de Sant Elm) s'hi veu una construcció amb una creu de bones mides. No sabem què representa.

EL MAPA REAL DEL DELMARI PRETÈS PEL CAPÍTOL

Acabem d'examinar els 14 croquis (prescindim de les dues darreres figures); tots són contraris als interessos de l'abat guixolenc. No tenim cap dubte: foren realitzats per encàrrec del capítol gironí.

Els croquis i altres documents que hem trobat demostren que llurs autors desconeixien els límits reals del delmari que pretenien defensar. N'hem presentat proves evidents en els comentaris que segueixen a la seva descripció i no cal repetir-nos.

Per a demostrar-ho fins a l'evidència, però, hem dibuixat —a escala— un mapa del delmari, segons el text del propi capítol (1677). Qui examini la fig 50 comprendrà, a cop d'ull, l'absurditat dels croquis en els quals es basaven els contraris de l'abat. El nostre mapa i les indicacions que tot seguit donem són tan clars que ens estalviem de fer més comentaris.

Explicacions: a) Roca Monera. b) «torrent avall». c) Creu d'en Dausà. d) Camí ral de Palamós a Sant Feliu. e) Riera de Vilartagues. f) «peu de la vinya del Dr. Palliser». g) Creu d'en Basart. h) Creu d'en Surià. i) Pedralta. j) Creu Trencada i «un terme de pedra» (terme Gros). k) Creu Esculpida. l) Planes d'en Basart. m) Terme ajegut proper a can Llaurador. n) Terme de pedra, plantat, dit els Jugadors. o) Pedrafit, prop de la Barraca (desaparegut). p) Font i casa d'en Maensa o Mayensa. q) Puig d'en Maensa. r) Roca Rubia. s) Coma Lladria. t) «terme de una creu». u) «terme sobre el puig de l'església vella de Fenals». v) «Pedres agudes del bosch del Paborde». x i x') Dos termes que separen Fenals i Aro. y) Fita desapareguda. z) Terme no trobat.

Altres explicacions: 1) Camí ral de Sant Feliu a Palamós. 2) Íd a Crota. 3) Íd a Castell d'Aro. 4) Íd a Sta Cristina i a Girona. 5) Íd a Girona (5a per Penedes i 5b per Llagostera). 6) Íd a Solius. 7) Íd de Palamós a Girona. 8) Íd de Fenals a Crota i a l'església de Santa Cristina. 9) Íd de Fenals d'Avall a Fenals d'Amunt, i 9a) a Calonge. 10) Íd de Fenals d'Avall a Romanyà per Vallvanera. 11) Íd de Bujonis a Sant Pol. 12) Íd a Tossa per Bujonis i Sant Grau. 13) Íd a Tossa per la Divina Pastora i Sant Baldiri. 14) Camí de Solius a Tossa per Sant Baldiri. 15) Íd de Santa Cristina a Fenals d'Amunt. 16) Íd de Santa Cristina a Romanyà. 17) Íd de Solius a Romanyà. 18) Íd de Romanyà a Bell-lloc, Panedes, Solius i la Teulera.

Quedaven fora del delmari que pretenia la seu gironina les esglésies de Sant Feliu (A), Fenals d'Avall (B), Fenals d'Amunt (F), Solius (E), Bell-lloc (G) i Romanyà (H). Quedaven dintre només les de Santa Cristina (D) i de Castell d'Aro (C). Ben poca cosa si hom recorda que el 881 la mateixa seu de Girona senyorejava tota la Vall des de Romanyà-Calonge fins a Tossa, i des del mar fins a Llagostera.

RESUM

L'estudi dels 14 croquis anteriors permet aquestes puntualitzacions:

1) Sis croquis són orientats correctament al nord (núms 1 a 3, 7, 9 i 10); sis ho són al sud, això és, tenen el sud a la part superior (núms 4 a 6, i 11 a 13), i tres a l'oest (núms 8, 14 i dibuix 16).

2) Els croquis núms 1 i 2 tenen tot el delmari. La resta, només els territoris de la qüestió amb el monestir, segons el punt de vista del capítol.

3) Creiem que els croquis núms 10 a 14 foren dibuixats aproximadament al mateix temps, en data tardana, car a dos d'ells —núms 10 i 13— es veu la torre-semàfor de Sant Elm.

4) Els mateixos cinc croquis —10 a 14— tenen, dintre del territori de la qüestió, indicats els diferents paratges: Vilartagues, puig de la Guineu, pla de Sant Pol, etc, delimitats dintre d'espais en forma de núvols. Probablement foren realitzats per una mateixa persona.

5) El conjunt de croquis fou alçat entre 1585 i les darreries del s XIX o més ençà. Els que duen data són: núm 1 (1585-1628 i 1689), 2 (1628), 5 (1686 o data propera), 6 (id), 7 (1719) i 10 (posterior al 1751). Per tant, foren realitzats des d'un any abans que estallés la Contenció fins als últims anys del s XVIII o començaments del XIX.

6) En el croquis núms 1, 2, 4 a 8 i 10 la part delimitada per creus comença a la d'en Basart, a la qual segueix la d'en Surià, és a dir, abans de la creu d'en Basart no se'n veu cap més.

En el croquis núm 3 hi ha dibuixada una creu, sense nom, a la qual segueixen les d'en Basart i la d'en Surià (amb la creu dibuixada i el nom respectiu); per tant, la primera era la de Vilartagues.

En el croquis núm 9 s'hi veu la creu de Vilartagues, la d'en Basart i la d'en Surià (amb noms i creus); ordre i emplaçament que són els correctes.

En canvi, en els croquis núms 11 a 14 la delimitació comença a la creu d'en Basart «o de Sant Pol», segueix la de Vilartagues i la d'en Surià. En realitat, la creu de Sant Pol i la d'en Basart eren dues creus diferents, com ja hem dit. L'ordre de les creus era: de Sant Pol, de Vilartagues (que no servien de fita), d'en Basart i d'en Surià (que ho eren, segons el capítol).

7) En el croquis núm 2 el terme Gros (creu d'en Gras) és abans de la creu Trencada (altra creu d'en Gras); en els croquis 1 i 10 a 14 són al revés. En els altres croquis, núms 3 a 9, només hi ha representada la creu Trencada. Recordem el que ja hem dit al parlar de les creus d'en Gras: considerem que el terme Gros i la creu Trencada formaven unitat.

8) Queda clar que el delmari de la Vall acabava al camí ral de Sant Feliu a Palamós; en cap moment no el traspassava, és a dir, el delmari no arribava ni al mar ni als aiguamolls propers al mateix. En això estaven plenament d'acord el capítol i els seus associats per un costat i l'abat guixolenc per l'altra. Ni una sola vegada hem trobat cap disconformitat entre els pledejadors. Tota la costa —amb els seus peixos— pertanyia a l'abat

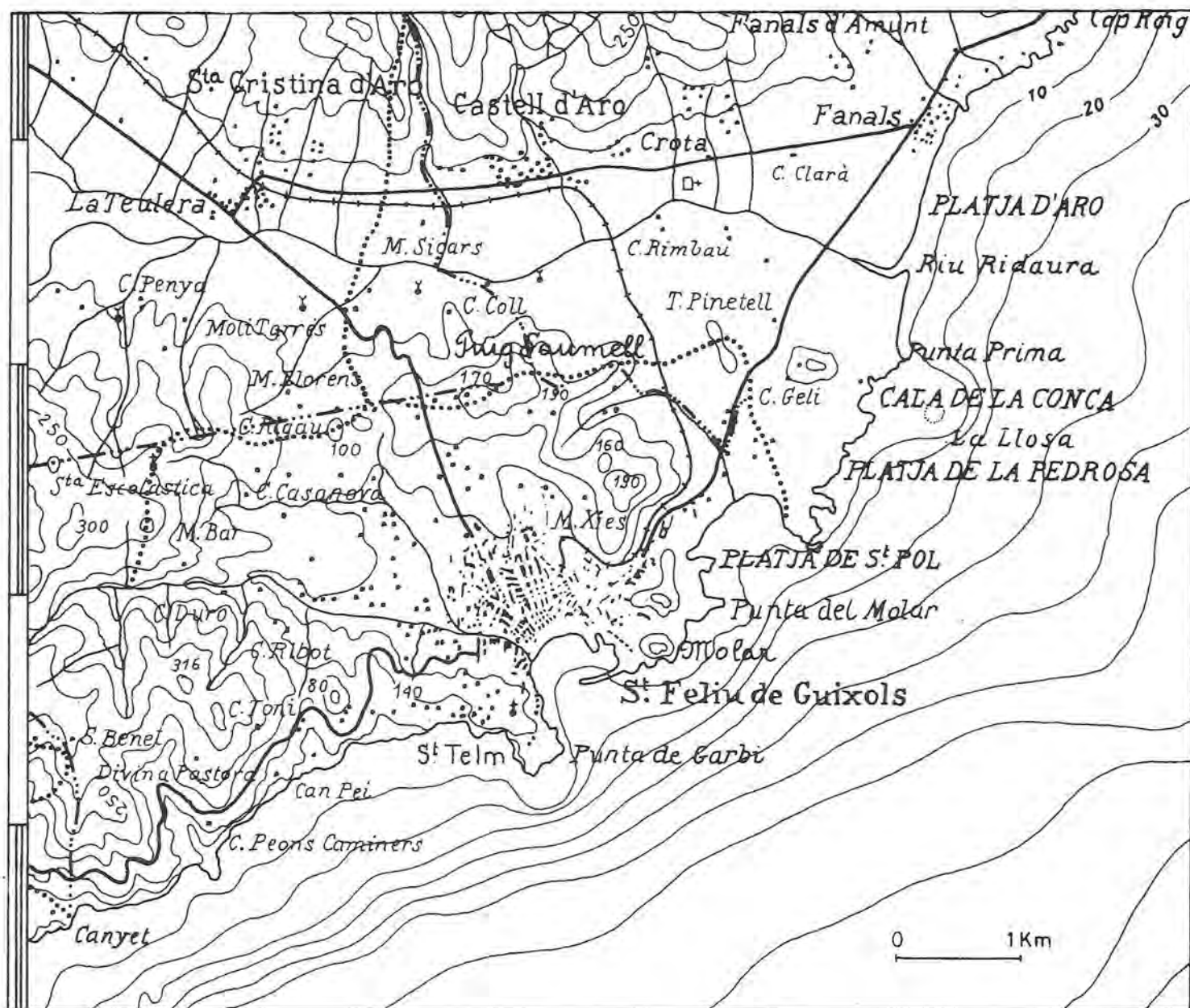

Fig 51. Fragment del full 24 editat per la Mancomunitat de Catalunya el 1923. És delimitat pels paral·lels $41^{\circ} 45'$ i $41^{\circ} 49' 30''$ i els meridians $6^{\circ} 40'$ i $6^{\circ} 46' 10''$. A la part reproduïda hem engruixit els punts que assenyalen el terme guixolenc i el que separa Santa Cristina i Castell d'Aro per tal de fer-los ressaltar.

Observacions: 1) Equivocadament, el terme va des del rec S'Agaró al Coll de Sant Pol i d'ací, pel puig de la Granolla, al puig del Remei, essent així que actualment passa per la riera de Vilartagues des d'on va al puig de Remei. 2) Des d'ací el termenal és correcte fins a Santa Escolàstica. 3) Després la delimitació va cap a migdia fins a la riera de les Comes on incomprensiblement queda parada. 4) Com un nou Guadiana, la delimitació reapareix a prop de Sant Benet i can Rifà, i acaba en el llit de la riera de Canyet. 5) La divisòria entre Santa Cristina i Castell d'Aro tampoc no és correcta, car inclou tot el barri de Bufaganyes dintre de Castell d'Aro. 6) No coneixem cap acta oficial que indiqui les anomalies esmentades.

Amb ratlla de tres punts i una ratlleta representem el terme guixolenc actual i el que separa els municipis de Santa Cristina i Castell d'Aro, quan no coincideixen, —delimitacions que, òbviament, no figuren en el mapa de la Mancomunitat— per tal de donar a conèixer les diferències entre aquest mapa (1923) i l'actual delimitació.

guixolenc com a senyor de Sant Feliu i de la paròquia de Fenals. La divisòria entre Sant Feliu i Fenals era al «final del Puig de Sa Conca o de Pinell», segons la delimitació del 1354 i les confirmacions següents.

9) Acceptada per ambdues parts que la franja costanera pertanyia al delmari de l'abat, comprovem que la discrepància començava tot seguit: l'abat —d'acord amb la delimitació del 1355— deia que el seu delmari arribava al pla de Fenals, això és, al peu nord del coll de Sant Pol; el capítol, en canvi, pretenia que la fita era al centre de l'encreuament de la riera de Sant Pol i del camí ral de Sant Feliu a Palamós.

10) La zona de desacord continuava fins a Pedralta, fita que ambdues parts acceptaven. Els croquis núms 8 i 9 (especialment el segon pel que fa referència a la part del camí ral al mar) contenen, de manera força clara, el territori més important de la qüestió. Observem que el croquis 9 atribuïa a l'abat la pretenció d'incloure en el dalmari guixolenc les cases del Vilar, cosa que l'abat mai no havia demanat. Per si aquest protestava de l'esmentat fragment del croquis, el seu autor assenyalà la divisòria correcta: una ratlla recta que uneix el molí dels Terrers amb la roca Rodona. El puntejat que inclou el Vilar, però, no deixa dubte del desig —o ignorància— del dibui-

xant, de confondre les veritables raons de l'abat.

11) El tram més sorprenent és el que fa referència al sector nord-occidental de Sant Feliu. L'abat proposava Pedralta, pedra d'en Basart, puig Alt i creu d'en Gras. El capítol concedia Pedralta-creu Trencada, amb la qual delimitació cedia bona part de territori, sense que conegués, a canvi, cap contrapartida⁽²³⁹⁾. Proposta del ca-

(239) A no ser que el capítol cregués que la creu Trencada era la creu de ferro propera a l'actual fita núm 13a, de secció triangular; cosa absurda, car des de la creu de ferro no es veu Pedralta.

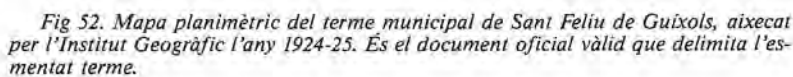
No entenem el perquè d'aquesta cessió voluntària per part del capítol. L'abat potser no l'acceptà per tal de no variar, en res, les delimitacions oficials del 1355 i 1586.

El 1354 el rei, Pere III de Catalunya, ordenà la delimitació del terme de Sant Feliu, cosa que realitzaren Pere Çacosta i Pere de Prats, procuradors reials, el 16 de gener i dies següents del 1355. La delimitació es féu per sectors, això és, sense clavar cap fita. Hi foren presents nombrosos testimonis, però no sabem que, entre ells, hi hagués cap representant del capítol gironí, ni d'un sol dels seus associats. El rei, en canvi, s'havia interessat tant per aquesta i altres qüestions que afectaven la nostra vila que, un mes abans, sabem que havia estat a Sant Feliu per tal de lligar caps (vegeu la nota 20). Fet que demostra la importància que el rei li donava, i el valor legal que la delimitació tenia.

monial, i els agutzils Bernat del Soler i Narcís Frigola. És a dir, tota la plana major de l'organisme gironí encarregat de fer les delimitacions territorials en nom del rei. S'enviaren citacions individuals a jurats i altres càrrecs de Sant Feliu, de la Vall d'Aro i de Solius, i es feren crides públiques a les places de Sant Feliu i de la Vall d'Aro. Qui volgués podia ser present a la delimitació i podia presentar alegacions per tal de defensar els seus interessos. El consistori gironí advertí, però, que, tant si hi anaven com si no hi anaven, la delimitació començaria el dia 9 de gener del 1586 i seguiria els dies successius fins que fos acabada.

Quan el consistori gironí donà per complida la seva missió, el termenal fou donat a conèixer per si algun interessat desitjava presentar reclamació. Fou aleshores quan —dins del plaç legal, això sí— el síndic de la Vall (que no el sabem present a l'acte de la delimitació) «apel·là» la sentència basant-se en un argument infantil que fou rebutjat pel consistori gironí. Acabava de començar la disputa que no finí fins que els monjos benedictins foren expulsats de Sant Feliu.

Els arguments d'uns i altres no tenien punt de comparació. El terme que defensava l'abat guixolenc tenia l'origen en un manament reial i es basava en documents jurídics signats per les màximes autoritats en la matèria. Els arguments del capítol gironí i dels seus associats no tenien base jurídica acceptable. Per això el consistori gironí donà per ferma la delimitació del terme de Sant Feliu.

SEGONA PART

PERÍODE MUNICIPAL (1835-1980)

FITACIONS CONTEMPORÀNIES

Dissolta la comunitat benedictina de Sant Feliu, expulsats els seus monjos el 29-VII-1835⁽²⁴⁰⁾, i abolits, de fet, per llei del 31-VIII-1841 els delmes i servituds⁽²⁴¹⁾ sense que el bisbat i el monestir haguessin arribat a cap acord, la delimitació dels termes —ara municipals— quedà sense resoldre.

No sabem que cap dels ajuntaments afectats hagués pres la més petita iniciativa. Els termes municipals seguien sense ésser definits; malgrat tot, la qüestió exigia una solució. Entenent-ho així, el govern civil de Girona, en data 25-XI-1859, ordenà que, posats d'acord els municipis afectats, es marquessin definitivament els termenals entre Sant Feliu, Castell d'Aro i Santa Cristina d'Aro.

La disposició governativa, referida a Sant Feliu —Santa Cristina, no fou complida fins el 1889, però el termenal Sant Feliu— Castell d'Aro, delimitat mitjançant fites clavades, encara no s'ha dut a terme malgrat els 130 anys que han passat des que l'ordre fou rebuda als ajuntaments.

Pel que afecta al terme municipal de Sant Feliu, cal distingir dues delimitacions: amb Santa Cristina i amb Castell d'Aro.

1.ª) Sant Feliu amb Santa Cristina d'Aro. En coneixem dues versions: la del 1889 i la del 1924⁽²⁴²⁾. En conjunt hi ha esmentades 18 fites: 16 són clavades; una —la núm 14— fou arrencada el 1978 i ningú no parla de tornar-la a clavar, i una altra —la núm 18 que correspon a la desembocadura del torrent Canyet— mai no ha estat posada, ni és fàcil que ho sigui donada la seva situació.

2.ª) Sant Feliu amb Castell d'Aro. En coneixem dos esborranys i dues versions oficials, bé que més modernes: la del 1924 i la del 1980⁽²⁴³⁾. En conjunt hi ha esmentats 14 punts senyalitzadors, però només 4 tenen fites clavades: la núm 1 que serveix per als tres municipis veïns, i les núms -3, -3a i -3b, que foren clavades fa pocs anys.

Les dades que sobre ambdues fitacions hem pogut reunir són aquestes:

Per R.O. del 3-IV-1858, Santa Cristina d'Aro, Bell-lloc, Romanyà i Solius van quedar segregats del municipi de Castell d'Aro i van formar el de Santa Cristina d'Aro⁽²⁴⁴⁾. Per tant, el termenal de Sant Feliu afecta, des de la data esmentada, els dos municipis veïns.

25-XI-1859. Assabentat l'ajuntament guixolenc de la circular núm 879 (B.O. 112) en la qual s'indica que a conseqüència de la R.O. de l'11, *procedan los Ayuntamientos sin levantar mano*⁽²⁴⁵⁾ a la demarcación de sus respectivos términos municipales por medio de hitos, postes o mojones perceptibles, nomenà una comissió —composta de Benet Pagès, segon tinent d'alcalde, Rafael Robert i Nicolau Anglada, regidors— perquè es posés d'acord amb les de Castell i de Santa Cristina d'Aro per tal de col·locar les fites respectives⁽²⁴⁶⁾.

16-III-1860. La comissió guixolenc donà compte que, amb Santa Cristina, estava acabat *dicho señalamiento excepto tan sólo en una reducida porción de bosque en el extremo de poniente por estar discordes sobre este punto con la Comisión del pueblo de Solius*⁽²⁴⁷⁾. Quan el municipi de Sant Feliu ho comunicà al governador, després de la paraula *poniente* afegí *que va a unirse al mar* i acabava *bien que espera que no se hará esperar mucho un acuerdo amistoso*⁽²⁴⁸⁾. Ací començà a forjar-se l'error lamentable de confondre les dues creus dites d'en Barraquer, de les quals tornarem a parlar.

Per intentar aclarir què havia passat amb els delegats de Solius al sector de ponent, vam recórrer al Manual d'Acords de Santa Cristina, però no ens va servir per a res, car falten les actes que van des de primers de gener fins al 24 de març del 1860; per tant, res no vam posar en clar.

4-II-1879. Els tràmits per a fer les delimitacions no anaven pas massa de pressa. En la data esmentada —havien passat 20 anys de l'anterior— trobem que a Santa Cristina fou nomenada una nova comissió composta pels regidors Esteve Noguera i Joan Jofra *asociados del secretario de es-*

(240) HURTEBISE, 1905, pàgs 164-170. GUILLEM TORRENT i PUIG, *Una efemérides memorable. Extinción de la Comunidad Benedictina del Convento de Sant Feliu, «Àncora»* F.M. 1960. *Crònica de l'expulsió dels monjos de Sant Feliu de Guíxols* (sense signatura d'autor) «Àncora», 5-III-1987 a 17-XII-87.

(241) CALZADA, 1981, pàg 119.

(242) Apèndixs núms VI, VII i X.

(243) Apèndixs núms VIII, IX, XI i XII.

(244) PERE BARREDA, *Ressenya històrica de la segregació dels pobles de la Vall d'Aro*, «Vall d'Aro. Butlletí d'Informació Municipal», núm 6, gener 1980. També LLUÍS ESTEVA, *Escuts de Castell i Santa Cristina d'Aro*, «Calíu», Fenals, núm 11, Nadal 1984.

(245) *Sin levantar mano* equival a «tot seguit» o «sense parar».

(246) AHMSF, M.A. núm 58, fol 126 del 1859. La comissió de Santa Cristina (que fou nomenada a la sessió del 29-XI-1858) estava composta per Josep Bousarenys, Jaume Roca i Salvi Parleris, de Santa Cristina; Vicenç Auladell, Vicenç Boada i Josep Pla, de Solius; Esteve Casas, Pere Bou i Salvi Gispert, de Romanyà «en lo terme de S. Sabrià y Calonge»; Pere Bou, Josep Salvador, Andreu Anglada i Josep Mestres, de Romanyà «en lo terme de els Metges», i Salvador Anglada, Josep Salvador, Andreu Anglada, Josep Mestres i Esteve Casas, de Romanyà «en lo terme de Llagostera». (M. d'A. de Santa Cristina, sessió esmentada).

(247) M. A. de Sant Feliu, núm 58, fol 21 del 1860. Una part de la finca de mossèn Vicens dita bosc de Canyet, de 21'874 Ha, pertanyia a la confraria de Sant Elm, societat de pescadors o *gremio de mareantes*. Quan aquest quedà extingit, n'erren socis 84 homes de mar. Encara el 22-VI-1866 el govern civil reclamà el 20% del valor de l'esmentat bosc, que pertanyia a Sant Feliu com a béns propis (M.A.60,f.69). El 10-IX-1867 la finca fou venuda a Joan Codolar i Morera per 8.200 escuts (20.500 ptes), però més endavant la venda fou anul·lada i el 14-V-1871 s'adjudicà definitivament a Antònia Campaneria i Pruhias, vídua d'Heriz, els hereders de la qual la vengueren (algunes de les notícies anteriors les hem tretes d'uns documents notariais que, amablement, Antoni Blanch ens facilità).

(248) AHMSF, sec X, núm 75.

te Cabildo municipal confiriendo a los mismos facultades ilimitadas para acordar el deslinde de este pueblo con San Feliu de Guíxols.

19-I-1881. L'alcalde de Santa Cristina comunicà al de Sant Feliu que *habiéndose procedido hace tiempo por una Comisión mixta de ambos municipios al deslinde de los términos municipales, se acordó la colocación de mojones y estando éstos arreglados ya se hace preciso el señalamiento del día en que debe tener lugar a fin de formular el correspondiente acuerdo. En su virtud el Ayuntamiento acuerda que procediendo aquella Comisión por lo que respecta a esta villa, de la Junta municipal de amillaramiento, se encargue a la misma que en unión con la de Santa Cristina disponga la colocación de los citados mojones, dando de ello cuenta a esta Corporación para la resolución que proceda y satisfaciéndose los gastos del concepto de Imprevistos*⁽²⁴⁹⁾.

No hem trobat cap referència que assegurí haver estat col·locada ni una sola fita, però probablement poc després de la data esmentada foren fixades les sis que duen els nostres nùms 1,3-7. Ens basem en els motius següents: 1) Perquè a la reunió del 2-XI-1889 (de la qual parlarem més endavant) s'acordà clavar 11 termes *además de los seis ya existentes*. 2) Perquè els sis esmentats són els únics que tenen les arestes bisellades; per tant, donem per segur que foren realitzades ensems i pel mateix picapedrer. 3) Perquè si exceptuem el terme núm 2 —fet a la roca el 1924— aquests sis són els primers que foren clavats.

7-III-1882. A la sessió municipal de Santa Cristina, l'alcalde diu *que toda vez que los mojones de este distrito con el de San Feliu de Guíxols están ya en los parajes donde aproximadamente deben colocarse para el deslinde de ambos municipios, sería de parecer nombrar una comisión y al propio tiempo pasar una comunicación al Sr. Alcalde de la villa de San Feliu de Guíxols a fin de que aquel Ayuntamiento se dignara nombrar otra y que eligiera día para pasar las dos comisiones sobre el terreno y colocar en sus puestos correspondientes los expresados mojones*.

14-III-1882. En aquesta data, l'ajuntament de Santa Cristina nomenà la comissió a què fa referència la sessió del dia 7. Era formada per Pere Balmaña, Joan Roca i Pere Lloveras.

30-VIII-1889(?). Probablement és d'aquesta data un esborrany fet per a delimitar els termes municipals de Sant Feliu amb Castell d'Aro; és transcrit a l'apèndix VIII.

13-IX-1889. A conseqüència d'una circular publicada en el B.O. de la província —núm 109 de l'11, decret del 30 d'agost—, l'ajuntament de Sant Feliu nomenà una altra comissió (formada pels regidors Agustí Calvet, Josep Rasós i Narcís Roca, i els perits Isidre Ferrer i Jaume Arxer i Serra) que *llevará a cabo la renovación del amojonamiento*⁽²⁵⁰⁾.

12-X-1889(?). És un altre esborrany per a delimitar també els termes municipals de Sant Feliu amb Castell d'Aro. Ignorem la seva data; la que li donem és només probable; el reproduïm a l'apèndix IX.

28-X-1889. El governador civil envià un ofici en el qual fixà el 2 de novembre perquè es fes *el deslinde y amojonamiento del término municipal en la parte que linda con el de Santa Cristina*⁽²⁵¹⁾.

2-XI-1889. Es reuniren a l'ajuntament de Santa Cristina les dues comissions. Per Santa Cristina, Joan Roca, alcalde; Joan Bta. Dausà, Manuel Rigau i Grau Llauredor, regidors, i Joan Vicens i Puig, i Pere Cama i Casas, perits. Per Sant Feliu, Joan Valls, alcalde; Agustí Calvet i Serra, Josep Rasós i Josep Torrent, regidors, i Isidre Ferrer i Jaume Arxer, perits; també el secretari que certifica l'acta. Tot seguit *se puso en marcha la comitiva, reconociendo los límites de ambos términos en toda su estención. Después de reconocidos y examinados estos se ha acordado fijar once mojones además de los seis ya existentes, formando un total de diez y siete mojones, los cuales formarán el deslinde de ambos términos municipales quedando acordado ya en principio el sitio donde deberán colocarse los nuevos mojones.— Y después de acordarse igualmente reunirse ambas comisiones en este pueblo el día treinta del próximo diciembre para proceder al acto de fijarse definitivamente dichos mojones...* L'alcalde de Santa Cristina s'encarregà de fer-los fer⁽²⁵²⁾. Els sis ja clavats eren els propers a Castell d'Aro, que són diferents dels altres, com hem dit.

Poc després (probablement el 30-XII-1889) foren fixades oficialment les 11 fites, nùms 8 a 13 i 13a a 17 (les nùms 8, 9 i 12 gravades a la roca). Aquest dia és segur que va haver-hi una confusió. Recordem que el 16-III-1860 no s'acabà el senyalament perquè sorgí discrepància *en una reducida porción de bosque en el extremo de poniente por estar discordes sobre este punto con la Comisión del pueblo de Solius*. Al nostre entendre, la confusió sorgí a causa d'haver-hi dues creus dites d'en Barraquer: 1) el menhir terme Gros o altra creu d'en Gras; 2) la creu de pedres posades a terra o la creu de ferro plaçada prop d'elles (dedicada, per uns, a en Codolar i, per altres, a en Barraquer)⁽²⁵³⁾. Doncs bé, en lloc de confirmar com a fita el menhir (que n'havia estat sempre) en posaren una altra a les proximitats de la segona, lloc on mai no n'hi havia hagut cap. Volem creure que fou un error involuntari. Però el cas és que de la proposta capitular Pedralta-creu Trencada tan favorable a Sant Feliu i mai no acceptada per l'abat, s'havia passat a aquesta injusta i equivocada solució, desfavorable als interessos guixolencs.

31-XII-1889. *Vistas las actas de deslinde y amojonamiento entre este término municipal y el de Santa Cristina de Aro y que han sido firmadas por las respectivas Comisiones, se acuerda enterado y que las mismas originales se unan*

(249) AHMSF, M.A. núm 68, fol 94v del 1881.

(250) AHMSF, M.A. 72, fol 104 v.

(251) AHMSF, sec XVII, 8-9 bis.

(252) AHMSF, M.A. núm 72, fol 141.

(253) ESTEVA, 1983, pàg 99, nota 67.

a la presente. Así mismo se acuerda consignar en el presupuesto Adicional hacedero la suma de 197,75 ptas. importe de los gastos ocasionados con motivo de dicho deslinde...⁽²⁵⁴⁾.

El mateix dia l'ajuntament de Santa Cristina prengué un acord semblant. El terme municipal guixolenc quedà oficialment delimitat amb important pèrdua de territori.

1923. Publicació pel Servei Geogràfic de la Mancomunitat de Catalunya del full topogràfic núm 24. Amida 41,5 per 28 cm, és fet a escala 1:100.000 amb equidistància entre corbes cada 50 m, presenta 42 signes convencionals i comprèn des de Canyet i Monells per ponent, Corçà i la platja de Pals per tramuntana i el mar per llevant i migjorn. En el mapa que publiquem (fig 51) hi són representats noms, cases, corbes de nivell, cotes topogràfiques, hidrografia, carreteres, tren i molins; no hi ha, però, els camins, conduccions elèctriques, pous i altres signes menors que figuren a l'original de la Mancomunitat.

13-VI-1924. Delimitació oficial entre els municipis de Sant Feliu i Santa Cristina. Primer els representants d'ambdós municipis, junt amb els de Castell d'Aro, reconegueren la fita núm 1. Després es retiraren els de Castell d'Aro i els altres seguiren reconeguent les seves fites. Observem que la segona fou «reconeguda» essent així que no constava a la delimitació del 1889; en canvi no s'esmenta la 13a que era a la delimitació del 1889 (apèndix X).

20-VI-1924. Es delimità oficialment la divisòria entre els municipis de Castell d'Aro i de Sant Feliu. Més endavant parlarem detalladament d'aquest document que oblida la fita núm 1 —comuna als tres municipis—, descriu fites estrambòtiques que avui fan somriure perquè les dades que dona no serveixen per a res, esmenta *mojones auxiliares* i altres ambigüitats que, en conjunt, fan difícil seguir la delimitació (apèndix XI).

Octubre 1925. José García Puchol, tinent coronel d'estat major de l'Institut Geogràfic, signà a Barcelona el plànol oficial del terme de Sant Feliu⁽²⁵⁵⁾.

1-X-1926. A l'extracte de la sessió municipal consta: *Leída [...] una comunicación de la Presidencia, participando que el Sr. Teniente Coronel Jefe de la Comisión Geográfica del N. E. de España, D. José García Puchol, ha regalado a este ayuntamiento un plano de esta Ciudad, y otro del término municipal, con dos copias de cada uno, y proponiendo se otorgue un voto de gracias al mencionado St. Teniente Coronel, por unanimidad ha quedado acordado* ⁽²⁵⁶⁾.

26 i 27-VIII-1980. Replantejament dels límits jurisdiccionals del terme de Castell d'Aro amb el de Sant Feliu de Guíxols. Els llocs que haurien d'ocupar les fites de pedra, quedaren indicats mitjançant estaquets. Han passat deu anys i no sabem que s'hagi parlat de clavar les fites definitives. Seran posades algun dia?

FITACIONS ENTRE SANT FELIU I SANTA CRISTINA (1889 i 1924)

Com acabem de dir, el 1889 quedaren clava-

des o gravades a la roca natural les 17 fites que delimiten els termes municipals entre Sant Feliu i Santa Cristina: sis ho foren el 1881 (núms 1, 3 a 7 actuals) i onze el 1889 (núms 8 a 13 i 13a a 17, tres de les quals —núms 8, 9 i 12— són gravades a la roca). Però si afegim a les esmentades la senyalització que correspon al centre del torrent Canyet, seran 18 fites.

Ara bé, a la delimitació del 1924 es va gravar una fita nova: la que duu el núm 2; les altres només foren reconegudes. Aquesta vegada, per tant, a les 18 fites del 1889 (comptant la imaginària del Canyet) s'hi afegí l'actual núm 2. Per contra, la núm 13a actual, l'única que és triangular i que constava a la delimitació del 1889, una de les més conegudes perquè és a prop d'un camí fressat, no consta a la delimitació del 1924. Aquesta realitat ens deixa perplexes, car no trobem cap explicació mitjanament acceptable per a justificar l'esmentat oblit.

Per això a la delimitació del 1924 (mapa publicat el 1925) consten també 18 fites, com a la del 1889, bé que no són les mateixes: s'inclou la fita núm 2 (que el 1889 no hi era) i s'oblida la 13a, que encara actualment és clavada. Total 19 fites, inclosa la del Canyet.

Ara bé, la numeració del 1889 començava a Canyet i acabava a l'actual terme núm 1 (can Ribes), però a la numeració del 1924 —que és l'actual i, per això, la vàlida— comença a l'actual fita núm 1 i acaba a Canyet⁽²⁵⁷⁾. Com que la delimitació oficial vigent és la darrera, conservem la numeració del 1924 i a la fita triangular (no esmentada el 1924) li donem el núm 13a perquè volem inventariar-la, però sense variar la numeració de les que la segueixen. Total 19 fites, inclosa la del torrent Canyet.

Fetes aquestes aclaracions, passem a estudiar les 19 fites que actualment marquen els límits entre Sant Feliu i Santa Cristina. Són aquestes:

FITA NÚM 1 (CAN RIBES)

És l'única fita que serveix per als tres municipis veïns; per això el 13 de juny del 1924 es reuniren ací, per primera i única vegada, els representants dels tres ajuntaments (Sant Feliu, Santa Cristina i Castell d'Aro) i signaren un acta que reconeix aquesta sola fita, que fou clavada abans

(254) AHMSF, M.A. núm 72, fols 139v i 140.

(255) El plànol duu la següent explicació: GERONA — Sant Feliu de Guíxols — Hoja 366. Carpeta 4 (P).— Dirección General del Instituto Geográfico. Trabajos Topográficos. Provincia de Gerona. Término municipal de San Feliu de Guíxols. Escala de 1:20.000.— Planimetría. Hoja única. Hoja 366. Carpeta 4.— Barcelona Octubre 1925.— El Tte. Coronel de E.M. Jefe. José Puchol.— Hi ha un segell que diu: Instituto Geográfico. Archivo Topográfico.

(256) AHMSF, M.d'A. núm 109, fol 98.

(257) El 21-XII-1923, la junta local de sanitat de Sant Feliu contestà al governador *en el sentido de no haber inconveniente a que se acceda la implantación de un criadero de mejillones en Cañet* (AHMSF, sec X, 157-2464). La sol·licitud l'havia signada Ricard Castelló i Badia. El criador de musclos fou instal·lat a ponent de les glorietses; per tant, actualment en aigües de Solius-Santa Cristina.

del 1889, potser el 1881. En el mapa oficial duu la sigla M. 3T.

Es troba entre pins i algunes alzines sureres en el puig Ribes (també dit puig del Terme, puig Xarric, Tauler, Vidal i, segons les cartes marines, turó del Gaucho), proper a l'antiga masia de can Ribes, a 123 m s n m⁽²⁵⁸⁾ en un indret només dominant pel nord i per l'est.

Terme artificial tallat en granodiorita i forma prismàtica rectangular d'arestes bisellades; la part vista amida 27 per 29 per 90 cm.

Inscripcions gravades: C a la cara est i A. a la cara nord (Castell d'Aro); S a la cara oest i C. a la nord (Santa Cristina), i S F a la cara sud (Sant Feliu) amb lletres de 19 cm. Notem ací que les inscripcions gravades C A. i S C. tenen punt al final; per contra, S F no en té. A la cara superior de la fita, un angle assenyala les direccions de les divisòries municipals de Santa Cristina d'Aro amb Sant Feliu, i de Santa Cristina amb Castell d'Aro, orientades respectivament a N 158° E i N 112° O, segons l'angle gravat sobre la fita (N 160° E i N 105° O, segons l'angle real sobre el plànol). La ratlla primera de l'angle, quan arriba a l'aresta horitzontal, baixa 45 cm per la cara nord i separa les lletres A i C.; per tant, el terme municipal de Santa Cristina queda, en aquest indret, perfectament definit. En canvi, falta la divisòria de Sant Feliu amb Castell d'Aro, absència que considerem un defecte important de la delimitació; entenem que, d'acord els dos municipis, aquesta deficiència hauria d'esmenar-se.

Fig 53. Fita núm 1 plaçada al puig Ribes, també dit puig del Terme, puig Xarric, Tauler, Vidal i, segons les cartes marines, turó del Gaucho.
Fig 53a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 1.

Des de la fita —avui sense res que dificulti la visibilitat— es veu l'emplaçament del terme que segueix (núm 2), però no l'anterior (núm -1); també es veu l'ermita de Sant Elm, la costa d'en Cirera, el puig de les Cols, Pedralta, Rocatosa, Santa Cristina, Platja d'Aro i el pic Gustinói.

Comentaris:

a) Aquesta fita és la núm 17 de la delimitació del 1889 que fou descrita així: *Nº 17 y último, que es igual a los anteriores y lleva las inscripciones de «S. Feliu», «Santa Cristina» y «Castillo de Aro» por ser divisoria de estos tres términos municipales.*

b) És la núm 1 de la delimitació del 1924, numeració que respectem i seguim. Fou definida així: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son: 37 cm de longitud por 26 de latitud en su base y 84 cm de altura. —Tiene grabadas a cincel las letras S.F. — C.A. y S.C. iniciales de los nombres de los términos municipales de San Feliu, Castillo de Aro y Santa Cristina de Aro a los cuales es común.— Está situado en terreno de monte bajo y al borde de un viñedo y almendral llamado viña Taulé propiedad de don José Taulé y a 20 m de una caseta de guardar aperos de dicho señor.— Desde su emplazamiento en una pequeña colina en cuya ladera oeste se asienta Can Ribas se ven los vértices de Cols, Roca Lisa⁽²⁵⁹⁾, Santa Cristina de Aro, Castillo de Aro y Gustinoy y los puntos notables siguientes: Vallbanera, ermita de San Telmo, Costa Cirera y Cabo de San Sebastián.— Es común a los términos municipales de San Feliu de Guíxols, Santa Cristina de Aro y Castillo de Aro.*

c) A l'esborrany núm 1 (apèndix núm VIII) trobem: *Mojón nº 7.— Está situado en el Puig Vidal, es de piedra labrada y debidamente rotulado con las iniciales de los pueblos de San Feliu de Guíxols, Sta. Cristina de Aro y Castillo de Aro, como límite de los términos de dichos tres distritos municipales.* En el croquis duu el núm 7 i l'explicació «Puig Vidal».

d) A l'esborrany núm 2 (1889) (apèndix núm IX), diu: *...al mojón del Puig Vidal en el cual está ya fijado el mojón nº 5 [creiem ha d'ésser el núm 6] y último, debiéndose tan sólo labrar éste con las iniciales de S. Feliu, Sta. Cristina y Castillo de Aro.*

FITA NÚM 2 (TURÓ BEULOLI)

Es troba al cim d'una roca del contrafort nord-occidental del turó anomenat Beuloli a les cartes marines (també dit del pou d'Amunt). Forma part d'un conjunt granític d'uns 8 per 6 per 6 m, en lloc semi-dominant situat a 102 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M.2.

Terme fet, probablement el 1924, a la mateixa roca, rebaixant-la amb escarpra a tot el seu vol-

(258) Metres sobre el nivell del mar.

(259) El nom roca Lisa o Lliça és el que figura en el *Mapa Topográfico Nacional*, escala 1:50000, edició del 1950. No saltres n'hem sentit dir i n'hem dit sempre Rocatosa.

tant. Forma prismàtica rectangular de 44 per 25 per 8-10 cm; arestes pronunciades.

Inscripcions gravades: al nord, S C, i al sud S F. Les lletres amiden 23 per 13 cm i són damunt la roca rebaixada, a l'exterior del rectangle que serveix de fita. A la part superior de la mateixa, un angle —sense cassoleta en el vèrtex— assenyalava les direccions de les fites anterior i posterior, orientades respectivament al N 75° E i N 95° O (N 75° E i N 100° O); la divisòria del termenal segueix les direccions susdites.

Des d'ella hom distingeix els emplaçaments de les fites anterior i posterior (núms 1 i 3); també l'ermita de Sant Elm, la costa d'en Cirera, puig de les Cols, Pedralta, Rocatosa, castell de Solius, la muntanya del Far a la llunyania, Santa Cristina, Vallvanera i Castell d'Aro.

Dista 415 m de la fita anterior. Pel nord, el terreny és suaument pendent cap a la Vall, i planer pel sud; bosc clarell de pins i d'alzines sureres.

Comentaris:

a) Aquesta fita no és a la delimitació del 1889.

b) És la núm 2 de la delimitació del 1924. Diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 43 cm de longitud por 25 de latitud y 8 de altura. Está labrado en lo alto de una roca que forma parte de un macizo de unos 6 m de altura por 8 de longitud y 6 de anchura en su base. Está situado en terreno pedregoso de bosque claro de alcornoques propiedad de Don Narciso y Don Joaquín Provencals y Viñals. Desde él se divisa la Ermita de San Telmo, Costa Cirera, Cols, Roca Lisa [Rocatosa], Castell de Solius, Santa Cristina de Aro, Vallbanera, Castillo de Aro y el emplazamiento del mojón anterior situado a unos 400 m; se reconoció como línea de término entre este mojón y el anterior, la recta que los une.*

FITA NÚM 3

(MOLÍ DE VENT DELS FRARES)

És clavada en una roca, a uns 10 m de l'abandonat molí de vent dels Freres (dit també d'en Provençal, del mas Romeu i d'en Cadiré), a mà dreta de l'antiga carretera de Sant Feliu a Girona; lloc semi-dominant situat a 87 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M.3.

Terme artificial de granodiorita, color gris; forma prismàtica rectangular d'arestes bisellades, amida 87 per 35,5 per 31,5 cm. Fou clavat abans del 1889, potser el 1881.

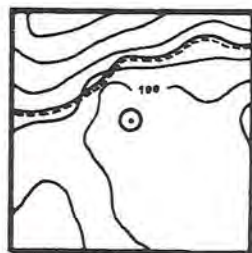
Inscripcions gravades: a la cara sud, S F i a la nord, S C amb lletres de 19 cm. A la part superior, una ratlla recta assenyalava la direcció de les fites anterior i posterior, orientades al N 78° E i N 102° O (N 80° E i N 100° O); la divisòria dels termes segueix les direccions susdites.

Des d'ella hom distingeix l'emplaçament de les fites anterior i posterior, encara que aquesta última queda tapada per la vegetació; també es veu la costa d'en Cirera, el puig de les Cols, Pedralta, Rocatosa, Santa Cristina d'Aro i Vallvanera.

Fig 54. Fita núm 2 dita del turó Beuloli o del Pou d'Amunt. Fou gravada sobre la roca probablement el 1924. La segona fotografia té per objecte facilitar la seva localització.

Fig 54a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 2.

La distància a la fita anterior és de 350 m. El terreny és suaument inclinat, de bosc clarell d'alzines i pins.

Comentaris:

a) És la fita núm 16 de la delimitació del 1889, que diu: *También igual en todo al anterior colocado a una distancia de cinco a seis metros del molino de viento derruido, conocido vulgarmente por «Molí d'en Provencal» propiedad de Dª Maria Sibils y a unos 660 m, siguiendo las divisorias de las propiedades de Miguel Soler, Vda. de Provencal, Victoria Bonet y José Clara...*

b) És la núm 3 del 1924. Diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 36 cm de longitud por 30 de latitud en su base y 85 cm de altura. En su cara sureste tiene grabadas las letras S.F. y en su cara noroeste las letras S.C. en caracteres de 18 cm de altura. Tiene biseladas todas sus aristas y en su parte su-*

Fig 55. Fita núm 3, dita del molí de Vent dels Frares, d'en Provençal, del mas Romeu i d'en Cadiré, perquè és a tocar l'esmentat molí de Vent.
Fig 55a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 3.

perior tiene grabada una línea que indica la dirección del término. Está empotrado en una losa a 10,20 m de un torreón abandonado llamado Molino de los Frailes y a 15 m de la carretera de San Feliu a Llagostera en terreno propiedad de Don Rafael Pachot [Patxot]. Desde su emplazamiento se ve la Ermita de San Telmo, Costa Círrera, Cols, Castillo de Solius, Santa Cristina de Aro, Vallbanera y el emplazamiento del mojón anterior. A 300 m se encuentra la casa llamada Huerta de Maré [Marí], frente a la cual y pasada la carretera está la casa Filó [Can Flor, avui desapareguda]. La distancia al mojón anterior es de 400 m reconociéndose como línea de término entre ambos la recta que los une.

Fig 56. Fita núm 4, dita del mas Trempat. Es a un costat del tercer carrer de la urbanització del mateix nom.
Fig 56a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 4.

FITA NÚM 4 (MAS TREMPAT)

És ben a prop d'un xalet, al costat del tercer carrer de la urbanització mas Trempat. Lloc semi-dominant situat a 92 m s n m, a tocar el puig d'en Rigau. En el mapa oficial duu la sigla M.4.

Terme artificial com l'anterior, amida 36 per 26 per 81 cm fins la part cisellada, però com que queden al descobert 15 cm del peu, avui l'alçària total amida 96 cm pel costat de ponent, per on convindria que fos reforçat. Arestes bisellades. Clavat abans del 1889, probablement el 1881.

Inscripcions gravades: a la cara sud, S F i a la nord, S C amb lletres de 19 cm. A la part superior una ratlla recta assenyala la direcció de les fites anterior i posterior, orientades a N 75° E i N 105° O (N 80° E i N 100° O); la divisòria dels termes segueix les direccions susdites.

Des d'ella es distingeix l'emplaçament de la fita anterior però no la posterior, que queda tapada per la casa mas Trempat; per contra es veu la costa d'en Cirera, el puig de les Cols, Pedralta, Rocatosa, Santa Cristina, Castell d'Aro i el cap de Sant Sebastià.

La distància a la fita anterior és de 300 m. El terreny abans era cobert d'alzines sureres i pins; ara, com hem dit, hi ha una urbanització.

Comentaris:

a) És la fita núm 15 de la fitació del 1889, que diu: *Este es también igual al anterior y a una distancia de 276 m se halla colocado otro mojón.*

b) És la núm 4 del 1924: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 39 cm de longitud por 28 de latitud y 90 cm de altura. En su cara sur tiene grabadas las letras S.F. y en su cara norte las letras S.C. en caracteres de 18 cm de altura; en su parte superior una raya grabada indica la dirección del límite. Tiene sus aristas desgastadas. Se encuentra situado en lo alto de un pequeño cerro en terreno de monte bajo y algunos pinos y alcornoques propiedad de Don Manuel Rigau a 120 m de la casa Trampat. Desde él se divisa la ermita de San Telmo, Costa Círrera, Roca Lisa [Rocatosa], Santa Cristina de Aro, Castillo de Aro, Vallbanera y Cabo de San Sebastián; no se ve el mojón siguiente ni el anterior situado a 450 m. Se reconoció como línea de término la recta que le une al mojón anterior.*

FITA NÚM 5 (TURÓ D'EN RABELL)

És al vessant nord del turó d'en Rabell, al mig d'una vinya. Abans, a 18 m hi havia una barraca de guardar eines del camp, però ara és enderrocada. Es troba a 300 m del mas Xonc i a 180 del mas Roca. Lloc dominant de cara al nord, a 96 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M.5.

Terme artificial com els dos anteriors, amida 30 per 25 per 78 cm; actualment, com que la fita té una inclinació de 33° i és mig descalçada, queden 16 cm del peu al descobert i, per tant, l'alçària total amida 94 cm. Entenem que, d'acord els dos municipis afectats, hauria de retornar-se-li la posició vertical, que és la correcta. Arestes bisellades. Clavat abans del 1889, probablement el 1881.

Inscripcions gravades: a la cara sud, S F i, a l'oposada, S C amb lletres de 19 cm. A la part superior, una recta orientada al N 73° E i N 107° O (N 80° E i N 100° O) assenyalava la direcció de les fites anterior i posterior; la divisòria dels termes segueix les direccions susdites.

Des d'ella hom veu només l'emplaçament de la fita posterior; també la costa d'en Cirera, el puig de les Cols, el mirador de Pedralta, Rocatosa, Santa Cristina i Castell d'Aro.

La distància a la fita anterior és de 480 m. Comentaris:

a) És la fita núm 14 del 1889, que diu: *Es asimismo igual en todo al anterior, encontrándose a una distancia de 414 m...*

b) És la núm 5 del 1924: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 33 cm de longitud y 27 de latitud medidos en su base y 85 cm de altura. En su cara sur tiene grabadas las letras S.F. y en su cara norte las letras S.C. en caracteres de 18 cm de altura. En su parte superior una raya grabada indica la dirección del término: sus aristas están desgastadas. Se encuentra situado en una ladera de viñas propiedad de Don Miguel Cruañas a 18 m de una barraca de guardar aperos de labor y 100 m del Mas Chon [Xonc]. Desde él se divisa Roca Lisa [Rocatos], Santa Cristina de Aro y Castillo de Aro. La distancia al mojón anterior es de 400 m. Se reconoció como línea de término, la recta que los une.*

FITA NÚM 6 (MAS BARTRA)

És al vessant sud-est de la muntanya anomenada puig d'en Jofre, a 5 m d'un transformador d'electricitat, a 4 m del camí de Sant Feliu a Santa Escolàstica, a 170 del mas Bartra i a 320 del mas Rigau; lloc no dominant, a 158 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M.6.

Terme artificial com els tres anteriors, amida 29 per 31 per 70 cm. Arestes bisellades. Fou clavat abans del 1889, probablement el 1881.

Inscripcions gravades: a la cara nord, S C i a la sud, S F. A la part superior una recta orientada a N 73° E i N 107° O (N 80° E i N 100° O) assenyalava la direcció de les fites anterior i posterior; la divisòria dels termes segueix la direcció de la ratlla gravada.

Des d'ella hom veu els emplaçaments de les fites anterior i posterior; també Sant Feliu, Sant Elm, costa d'en Cirera i Santa Escolàstica.

La distància a la fita anterior és de 940 m; el lloc és bastant pendent amb vegetació de pins i d'alzines sureres.

Comentaris:

a) És la fita núm 13 de la delimitació del 1889. Diu: *Es igual al anterior y se reconoce como tal y a una distancia de 848 m poco más o menos, siguiendo la misma dirección se halla colocado otro mojón...*

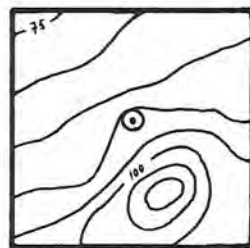
b) És la fita núm 6 del 1924, que diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo cuadrangular de 30 cm de lado y 65 cm de altura. En su cara sur tiene grabadas las letras S.F. y en su cara norte las*

Fig 57. Dos aspectos de la fita núm 5, dita del turó d'en Rabell; el seu estat actual aconsella una reposició concertada entre els ajuntaments de Sant Feliu i de Santa Cristina d'Aro. Fotografies de Joaquim Bigas.

Fig 57a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 5.

letras S.C. Está situado a 4 m del camino de San Feliu a Santa Escolástica y a 200 m del Mas Baltrá [Bartra] en terreno de bosque de alcornoques y arenoso propiedad del señor Jofre. Desde él se divisa San Feliu de Guíxols, la Ermita de San Telmo, Costa Cirera y [...] Santa Escolástica en cuyas inmediaciones se encuentra el mojón siguiente. Se ve el emplazamiento del mojón anterior situado a 600 m. La línea de término es la recta que los une.

FITA NÚM 7 (SANTA ESCOLÀSTICA)

És a 10 m a ponent de la glorieta —avui derruïda— de Santa Escolàstica, a la divisòria d'aigües que va des del puig de les Cols a Rocatosa. Lloc dominant pels dos vessants, si bé n'hagués estat més si hom hagués col·locat la fita un xic més cap a ponent, dalt del pic més elevat d'aquell indret. Es troba a 245,5 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M.7.

Terme artificial com els quatre anteriors, amida 32 per 25 per 50 cm. Arestes bisellades. Fou clavat abans del 1889, probablement el 1881.

Inscripcions gravades: a la cara nord, S C i

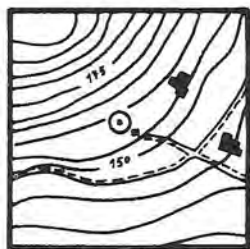

Fig 58. Fita núm 6 plaçada a les proximitats del mas Bartra, a uns 5 m d'un transformador d'electricitat; les seves arestes són bisellades, detall que es veu bé a la part superior de la fita.

Fig 58a. Emplaçament topogràfic de la fita n° 6.

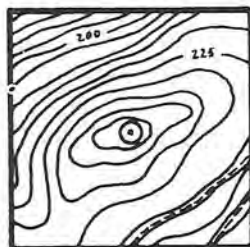

Fig 59. Fita núm 7 clavada a uns 10 m de la glorieta —avui derruïda— de Santa Escolàstica. És la darrera de les fites que té les arestes bisellades, puix les 6 descrites fins ací —la núm 2 és gravada a la roca— foren clavades abans del 1889.

Fig 59a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 7.

a la cara sud, S F en lletres de 19 cm. A la part superior, una recta orientada a N 80° E i N 100° O (igual) assenyalava la direcció de les fites anterior i posterior; la divisòria dels termes segueix la direcció de la ratlla gravada.

Des d'ella hom veu els emplaçaments de les fites anterior i posterior; també Sant Feliu, Sant Elm, Pedralta, Solius, Cassà, puig Gros, el Vilar, Santa Cristina i Castell d'Aro, cap de Sant Sebastià i Palamós.

Dista de la fita anterior 770 m.

Comentaris:

a) És la fita núm 12 de la fitació del 1889. Diu: *Este se ha reconocido como tal y está colocado en propiedad del repetido Sr. Heriz llevando las citadas inscripciones y en su testera marca la dirección hacia el Este hasta la distancia aproximada de 633 m que se halla colocado igualmente otro mojón...*

b) És la fita núm 7 del 1924, que diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones medidas en su base son 25 cm de longitud y 32 de latitud. Su altura es de 87 cm. En su cara sur tiene grabadas las letras S.C. y en su cara norte las letras S.F. y en su parte superior una raya que indica la dirección del límite. Sus bordes están desgastados. Está enclavado 10 m al oeste del kiosco de Santa Escolàstica en la divisoria que va desde el pico de Cols hasta Roca Lisa [Rocatos] y llano de Santa Cristina de Aro: el terreno en que está situado es de monte bajo del señor Campanería. Desde él se divisa San Feliu de Guíxols, la Ermita de San Telmo y Castillo de Solius, Cassà de la Selva, Puig Gros, Santa Cristina de Aro y el Cabo de San Sebastián. Dista del mojón anterior unos 800 m siendo la línea de término entre ambos la recta que los une.*

FITA NÚM 8 (PEDRALTA)

És l'única fita que ho ha estat sempre, almenys des del 1057. Veritablement, és un conjunt granític que crida i ha cridat l'atenció en tot moment. La fita és gravada a Pedralta, la pedra basculant abastament coneguda; potser seria més apropiat dir-ne Pedra-sobre-pedra, com era coneguda en temps reculats, perquè és una pedra de 6 per 5,1 per 3 m col·locada sobre una altra major que li serveix de basament. Per a demostrar que la pedra superior es mou, hom l'empeny amb l'esquena, posa vidres entre les dues pedres, deixa d'empenyer la pedra, i els vidres, amb un cri-cric demostratiu, queden esmicolats. Davant dels vidres hi ha la fita, gravada a la roca inferior. El lloc és dominant: està a 294 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M. 8.

Inscripcions gravades: La divisòria dels termes és indicada, per un angle de 70° que té una cassoleta en el vèrtex. Les senyalitzacions, com és natural, són gravades horitzontalment a la pedra inferior. L'angle assenyalava les direccions de la fita anterior i de la posterior, orientades respectivament a N 80° E i N 150° E (l'orientació sobre el plànol és la mateixa); la divisòria del terme segueix les damunt dites direccions. Al nord-est hi

ha SA i al sud-est, CA, ambdues a l'exterior de l'angle; dintre del mateix, al sud-est, SNFU, com es veu a la fotografia ací adjunt, amb lletres de 18 i 15 cm respectivament.

Des d'ella hom distingeix els emplaçaments de les fites anterior i posterior; també Sant Feliu, plana Basarda, Montclar, cova artificial la Tuna, Llagostera, Santa Cristina, Castell d'Aro i Palamós, així com la divisòria d'aigües el pic més alt de la qual és el puig de les Cols.

La fita anterior és a 685 m.

Comentaris:

a) És la fita núm 11 de la delimitació del 1889. Diu: *Este mojón está inscrito en la misma roca denominada «Pedralta» en propiedad de los espresados Herederos de Boada indicando por medio de una ranura hacia el Este, y a una distancia de 654 m se encuentra un mojón...*

b) És la fita núm 8 del 1924, que diu: *Se reconoció como tal un bloque de piedra granítica llamada Pedralta situado en terreno escarpado de alcornoques y monte bajo propiedad del señor Vidal; desde él se divisa el pico de Cols, Santa Cristina de Aro, el faro de Palamós y Castillo de Aro. La distancia al mojón anterior es de 500 m. Tiene grabadas a cincel en la roca que sirve de base a otra sostenida sólo en un pequeño trozo las letras SA.CA. y SN.FU. separadas por un ángulo que señala la dirección del mojón anterior y posterior. Se reconoció como línea de término entre esta roca y el mojón anterior la recta que los une.*

c) En un plànol del Vilar —fet a finals del segle passat— es comprova que Pedralta era propietat de Maria Boada; també que el Vilar no arribava a Pedralta, però sí bastant a prop (el plànol era propietat de Miquel Cruañas i fins fa poc el tenia la seva néta Maria Cruañas i Cruañas que amablement ens l'havia deixat examinar)⁽²⁶⁰⁾.

FITA NÚM 9 (TURÓ D'EN MIQUEL DE PAU)

Es troba a uns 40 m a llevant del corriol —ara poc fressat— que, carenant, va de Pedralta al puig de les Cols, abans de trobar el caminet de la conducció elèctrica. Lloc dominant —anomenat turó d'en Miquel de Pau—, bé que no tant com els tres següents; és a 316 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M.9.

Terme fet al cim de la roca natural, de granit rosat, visible des de Pedralta, obtingut rebaixant amb escarpa la roca a tot el seu entorn; forma prismàtica rectangular de 48 per 20-27 (24 en el centre) per 22-27 cm; per tant, força irregular. Feta probablement el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: a la cara nord, SA i a l'oest, CA (Santa Cristina); a la sud, SN i a l'est FU (Sant Feliu), amb esses de 19 cm i les altres lletres de 18 cm, menys les petites que amiden 5 cm d'alçària. Les arestes nord-est i sud-oest són trencades. A la part superior de la fita, un angle —amb cassoleta en el vèrtex— assenyala les direccions de les fites anterior i posterior, orientades respectivament a N 25° O i N 150° O (N 30° O i N 155° O); la direcció dels termes segueix les damunt dites direccions.

Fig 60. Pedralta, abans dita Pedra-sobre-pedra, Pedra-sobre-alta i Pedra-sobre-altra; el 1057 ja era fita entre Solius i Sant Feliu.

Fig 61. Fita núm 8 gravada a Pedralta; al seu costat s'hi veu una creu que probablement era la senyalització feta el 1586. Dada comparativa; els costats de l'angle amiden 40 cm cada un.

Fig 61a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 8.

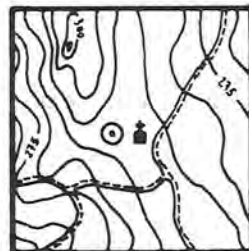
Des del seu emplaçament, hom distingeix els de les fites anteriors i posterior; també la costa d'en Cirera, Platja d'Aro, Palamós, tota la Vall d'Aro i el Montclar; a les llunyanies, el Montseny.

La fita anterior és a 325 m.

Comentaris:

a) És la fita núm 10 del 1889, que diu: *Es labrado el mojón en la misma roca, a la misma divisoria de dichos propietarios marcando iguales inscripciones i lleva en su testera la dirección hacia el N.O.; y a la distancia aproximada de 272 m se halla el mojón...* [següent].

b) És la núm 9 del 1924, que diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 46 cm de longitud por 24 de latitud medidos en su base y 22 cm de altura. Está labrado en una roca situada en terreno de monte bajo propiedad de Don Miguel Pau. Tiene grabadas las cuatro abreviaturas SA.CA., SN.FU. una a cada cara. Su emplazamiento se encuentra a 40 m del sendero que siguiendo la divisoria llega hasta el Pico Cols. Desde él se divisa Costa Cirera, Pedralta, Puig Gros, Romañá, Llagostera, Cassá de la Selva y Puig Colls. La distancia a Pedralta unos 350 m. La línea de términos es la recta que la une con Pedralta.*

(260) Detalls de Pedralta a PALLÍ, 1967 i 1972; ESTE-VA, 1980.

Fig 62. Fita núm 9 feta al cim de la roca natural del turó d'en Miquel de Pau: 1) Detall de la fita: al fons, el Montclar —el puig més alt— i, a la dreta, els «carcassells» d'en Dalmau. 2) El conjunt granític on es veu el terme a la part més alta.

Fig 62a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 9.

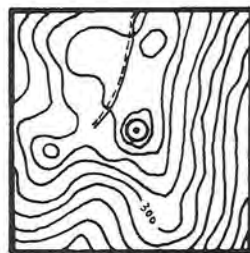
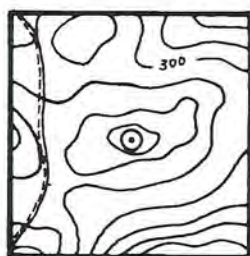

Fig 63. Fita núm 10 clavada al cim del puig Vidal, a la divisòria d'aigües que va del puig de les Cols a Rocatosa. Les arestes ja no són bisellades; eren vives, però foren desgastades pels agents atmosfèrics.

Fig 63a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 10.

FITA NÚM 10 (PUIG VIDAL)

És al cim del pujol anomenat puig Vidal, a la mateixa divisòria d'aigües del puig de les Cols a Rocatosa, a 323 m s n m. Lloc molt dominant, dista —cap a llevant— 50 m de la conducció elèctrica. El terreny és a prop d'una divisòria de propietats, la fita artificial núm 102 de les quals es troba a 2,5 m cap a migdia del terme que descriu. En el mapa oficial duu la sigla M.10.

Fita artificial de granit rosat; forma prismàtica rectangular d'arestes vives, desgastades (és la primera que no les té bisellades). Amida 32 per 23 per 50 cm, si bé ara se'n veuen també 7 del peu, el que dona un total de 57 cm. Fou clavada el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: a la cara nord, S^A.C^A. i a la sud, S^N.F^U., amb lletres de 18 i 4,5-5 cm. A la testera, un angle —amb la corresponent casoletta de 3 cm de diàmetre en el vèrtex— assenyalava la direcció de les fites anterior i posterior, orientades respectivament a N 23° E i N 130° O (N 25° E i N 125° O); la divisòria dels termes segueix les susdites direccions.

Des de la fita hom distingeix els emplaçaments dels termes anteriors i posterior; també Sant Feliu, la costa d'en Cirera, el Montclar, Castell d'Aro i Palamós.

La fita anterior és a 220 m.

Comentaris:

a) És la núm 9 del 1889, que diu: *Es igual a la anterior con las mismas inscripciones y divisórias siguiendo igual dirección hasta la distancia aproximada de 180 m que se encuentra el mojón...* [següent].

b) És la núm 10 del 1924, que diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 30 cm de longitud por 23 de latitud medidos en su base y 55 cm de altura. Tiene grabadas en sus caras las letras S^A.C^A. y S^N.F^U. en caracteres de 18 cm. En su parte superior un ángulo grabado indica la dirección al mojón anterior y siguiente. Está emplazado en terreno pedregoso y de monte bajo, en la linde de las propiedades de los señores Creselles [Creixell] y Vidal. Desde él se divisan los mismos puntos que desde el mojón anterior del que dista unos 150 m. La línea que se reconoció como término es la recta que los une.*

FITA NÚM 11 (PUIG D'EN BASART)

És al nord del coll del Vidre, al cim d'un pic anomenat puig Creixell, abans puig Basart, que pertany també a la divisòria que del puig de les Cols baixa a Rocatosa. El lloc és molt dominant, a 361 m s n m. Per anar-hi és aconsellable passar per la casa Nova i la font de la Guilla. En el mapa oficial duu la sigla M.11.

Fita artificial de granit rosat; forma prismàtica rectangular d'arestes desgastades, sense bisell. Amida 30 per 25 per 48 cm. Fou clavada el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: a la cara est, S^N.F^U i a la oest, S^A.C^A (sense ratlles ni punts) amb lle-

tres de 18-19 i de 5 cm. A la part superior, un angle —amb una cassoleta d'1,5-2 cm en el vèrtex— assenyala la direcció de les fites anterior i posterior, orientades respectivament a N 55° E i N 160° O (N 55° E i N 170° O); la divisòria dels termes segueix les susdites direccions.

Des de la fita hom distingeix els emplaçaments dels termes anterior i posterior; també Sant Feliu, Sant Elm, puig de l'Àliga, el Montclar, Solius, Santa Cristina, Castell d'Aro, cap de Sant Sebastià, Palamós i Platja d'Aro.

La fita anterior és a 590 m.

Comentaris:

a) És la fita núm 8 de la delimitació del 1889, que diu: *Es de piedra labrada y forma rectangular con iguales inscripciones y está colocado en las mismas divisorias que el anterior siguiendo la propia dirección Norte y a la distancia de 492 m poco más o menos se coloca el mojón* [següent].

b) És la núm 11 del 1924. Diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 30 cm de longitud por 25 de latitud medidos en su base y 43 cm de altura. Tiene grabadas en sus caras las letras SACA, SNFU y en su parte superior un ángulo indicando las direcciones a los mojones anterior y siguiente. Está situado en terreno escarpado y de monte bajo propiedad de Don Salvador Vidal; por estar situado en la divisoria de Roca Lisa [Rocatosà] a Puig Cols se ven desde él todos los puntos citados en los mojones noveno y décimo y el emplazamiento de este último situado a 600 m. La línea de término reconocida es la recta que los une.*

FITA NÚM 12 (PUIG ALT)

Es troba a uns 30 m al sud-est del puig Alt (també dit puig de les Cols i turó de l'Home) en el lloc més elevat del terme municipal guixolenc —416 m s n m—, aproximadament a la partió de les finques Campaneria-Heriz i Boada-Creixell. En el mapa oficial duu la sigla M.12.

Terme fet a la mateixa roca natural (granit rosat) rebaixada, principalment pel nord-est, per tal de donar-li la forma més o menys prismàtica rectangular; amida 45 per 28 per 36 cm i té rompu da l'aresta encarada a migdia. Fou realitzada probablement el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: a la cara est, SNFU. i a la cara oest, SACA. A la testa, un angle amb la cassoleta de 3 cm de diàmetre, assenyala les direccions de les fites anterior i posterior orientades a N 23° E i N 178° O (N 10° E i N 175° O); la divisòria dels termes segueix les esmentades direccions. Les incisions d'aquesta fita són desgastades per l'erosió dels agents atmosfèrics.

Des de la fita hom distingeix els emplaçaments de les fites anterior i posterior; també una panoràmica extensíssima: Sant Feliu, turó de l'Àliga, Sant Grau, Cadiretes, Solius, Llagostera i tota la Vall d'Aro.

La fita anterior és a 475 m en ratlla recta; el terreny és acinglerat amb vegetació arbustiva i d'alzines sureres.

Fig 64. Fita núm 11 clavada al puig d'en Basart dit també puig Creixell; fou clavada el 1889. L'indret es molt dominant; la fotografia no deixa lloc al més petit dubte sobre el particular. Al fons, Sant Feliu.

Fig 64a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 11.

Comentaris:

a) És la fita núm 7 de la fitació del 1889, que diu: *Se ha labrado en la misma piedra que existe en el parage conocido por «Puig del Homa o de las Cols» en la divisoria aproximadamente de las propiedades del Sr. Heriz y de los Herederos de Boada y se ha marcado con las mismas inscripciones que el anterior. En su testera lleva indicada la línea hacia el Norte que siguiendo la divisoria de las citadas propiedades hasta una distancia aproximada de 515 m que se fija el mojón* [següent].

b) És la núm 12 del 1924. Diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 38 cm de longitud y 24 de latitud medidos en su base y 33 cm de altura. En sus caras tiene grabadas las letras SACA. y SNFU. y en su parte superior un ángulo indicando las direcciones a los mojones anterior y siguiente. Está labrado sobre una roca situada a 30 m del Puig Cols en terreno escarpado propiedad del señor Barraquer. Desde él se divisan los mismos puntos que desde el mojón anterior situado a 700 m. La línea de término reconocida es la recta que los une.*

FITA NÚM 13

(SUD DEL PUIG ALT DIT PUIG BARRAQUER)

És clavada en lloc molt dominant, a 382 m s n m; es troba al sud i a una distància de 225 m del puig Alt. En el mapa oficial duu la sigla M.13.

Terme artificial fet amb pedra granítica rosada; forma prismàtica rectangular d'arestes desgastades, sense bisell. Amida 40 per 28 per 60 cm. Fou clavat el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: cara est, SNFU (sense ratlla ni punt) i cara oest, SACA. (amb ratlla i punt). A la testa, un angle sense cassoleta assenyala la direcció de les fites anterior i posterior, orientades a N 4° E i N 176° E (N 5° E i N 150° E); la divisòria dels termes segueix les esmentades direccions.

Des de la fita hom veu l'emplaçament del terme anterior, però no del posterior (núm 13a), degut a la vegetació que dificulta la visibilitat; també es veu Begur, Palamós, Platja d'Aro, Sant Feliu, costa d'en Cirera, Sant Grau i puig Cabanyes, entre altres.

La fita anterior és a 235 m en ratlla recta. El terreny, força pendent (perd 42 m d'alçària en una distància de 100 m), té vegetació arbustiva i d'alzines sureres.

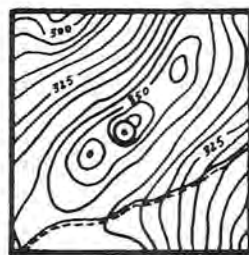

Fig 65. Fita núm 12 feta a la mateixa roca del puig Alt, també dit puig de les Cols i turó de l'Home. És en un lloc molt dominant des d'on es veu una gran panoràmica.
Fig 65a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 12.

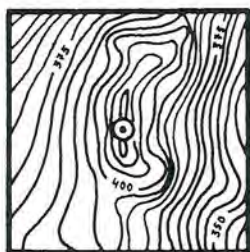

Fig 66. Fita núm 13 clavada en lloc dominant, a uns 225 m en ratlla recta del puig Alt.
Fig 66a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 13.

Comentaris:

a) És la fita núm 6 de la delimitació del 1889, que diu: *Es de piedra labrada y forma rectangular con las inscripciones de «S. Feliu», «Sta. Cristina». En su testera tiene marcada la dirección hacia el Norte hasta la distancia aproximada de 180 m que se encuentra otro mojón...*

És la núm 13 del 1924, que diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son: 38 cm de longitud, 25 de latitud medidos en su base y 50 cm de altura. En sus caras tiene grabadas las letras SA.CA. y SN.FU. y en su parte superior una línea indicando la dirección que sigue el límite. Está situado en terreno escarpado de monte bajo y alcornoques propiedad del señor Barraquer: desde él se divisa el Faro de Palamós, Sant Feliu de Guíxols, la ermita de San Grau y Roca Cabaña; la distancia al mojón anterior es de unos 400 m; la línea de término es la recta que los une.*

FITA NÚM 13a (CREU D'EN BARRAQUER)

Li donem aquest núm 13a perquè —cosa estranyíssima— no figura a la fitació oficial, que és la que fem servir per a donar número a les fites. Així mantindrem el mateix número de la fitació del 1924 a les fites que segueixen. ¿Com és possible que aquesta fita, potser la més coneguda d'aquest sector, hagués passat desapercibuda als que, el 1924, reconegueren tota la fitació i n'aixecaren acta? És que no tenien l'acta del terrenal reconegut el 1889?

És clavada a uns 5 m del camí de carro (ara camí forestal) de Sant Benet a can Codolar, i a uns 20 m a ponent de la creu feta amb pedres damunt del sòl, coneguda igualment per creu d'en Barraquer (per alguns, d'en Codolar); el lloc del seu emplaçament és a 340 m s n m, sense que sigui gens dominant.

Terme artificial fet amb pedra granítica rosada; forma prismàtica triangular (l'únic d'aquesta forma) d'arestes bisellades que presenten un desgast evident. La cara nord-est amida 43 cm; la cara oest, 40 i l'altra, 38; altura vista, 70 cm. Fou clavat el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: cara nord-est, SN.FU.; cara oest, SA.CA., i cara sud-sud-est, SS. A la testa, un angle —amb la típica cassoleta de 3 cm de diàmetre al centre— assenyala les direccions de les fites anterior i posterior orientades respectivament a N 15° O i N 107° E (N 30° O i N 135° E); la divisòria de la fitació segueix les esmentades direccions.

La fita anterior és a 110 m en ratlla recta. El terreny no és accidentat i la vegetació, arbustiva i bosc clarell d'alzines sureres.

Comentaris:

a) És la fita núm 5 de la delimitació del 1889, que diu: *Es de piedra labrada y forma triangular con las inscripciones de «S. Feliu», «Solius», «Sta. Cristina». Se halla en el indicado punto de «Creu den Barraquer» a la distancia de unos 3 m de la referida carretera de S. Feliu a Tossa y en su testera está marcada la línea divisoria ha-*

cia el Norte hasta la distancia aproximada de 128 m que se ha fijado otro mojón...

b) Repetim: no arribem a comprendre com aquest terme no és esmentat a la fitació oficial del 1924, essent així que consta a la del 1889.

c) És l'única fita que duu les inicials dels tres municipis, el que equival a dir que el terme municipal de Santa Cristina oficialment acaba ací. Per això les fites que seguiran porten només les inicials S.F. i S., de Sant Feliu i Solius.

d) Sobre la creu d'en Barraquer, vegeu el que diem a la creu d'en Gras, p. 35-e.

e) Recordem que el 16-III-1860 les comissions que delimitaven els termes municipals s'havien posat d'acord *excepto tan sólo en una reducida porción de bosque en el extremo de poniente por estar discordes sobre este punto con la Comisión del pueblo de Solius*⁽²⁶¹⁾. Poc després, la fita fou canviada de lloc, ignorem per quins motius, bé que sembla segur a instàncies dels representants de Solius. La veritat és que la fita-menhir dit terme Gros, potser —junt amb Pedralta— la més clara i antiga de tot el terme de Sant Feliu, fou anul·lada i substituïda per aquesta fita triangular, canvi que representà una pèrdua considerable de terreny, com veurem més endavant.

f) És important recalcar que des d'aquesta fita no es veu la posterior, núm 14, però sí el puig de Ballaron, avui dit dels Trialls o de can Rifà. Al nostre entendre, això és un argument a favor de l'absurditat d'aquesta i de la fita següent.

FITA NÚM 14 (SANT BENET)

Estava clavada a 1,5 m a migdia del camí que anava a can Codolar, a 100 m de la masia-ermita de Sant Benet i a 200 m de can Rifà. El lloc està a 300 m s n m. La fita fou arrencada el 1978⁽²⁶²⁾ i, per més que la vàrem cercar, no la vam veure enlloc; desaparegué en eixamplar el camí quan hom intentava muntar una urbanització clandestina. És de lamentar que, malgrat els anys passats, la fita no ha estat substituïda, car l'autèntica ha desaparegut. En el mapa oficial duu la sigla M.14.

Terme artificial de forma prismàtica rectangular de 36 per 29 per 52 cm. Fou clavada el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: SN.FU. i S^s., en lletres de 18 cm d'alçària. A la part superior, un angle indicava la direcció de les fites anterior i posterior. La falta d'aquest terme és més de doldre car estava en un dels indrets conflictius entre la divisòria de Sant Feliu i de Solius, bé que la delimitació del 1889 diu que la divisòria segueix la direcció del camí de carro (ara, en part, carretera asfaltada) fins l'actual fita 13a. Com que el terme no hi és, desconexim la direcció gravada sobre la fita; la real sobre el mapa és N 45° O i N 170° E.

Des del lloc on hi hagué el terme, hom veu l'emplaçament del terme posterior, però no l'anterior; també l'antic puig de Ballaron, Sant Benet, turó de l'Àliga, Palamós i turó de l'Àvi.

La fita anterior —13a— és a 740 m; terreny pedregós, més o menys pla, amb vegetació arbustiva i bosc clarell d'alzines sureres.

Fig 67. Fita núm 13a dita de la creu d'en Barraquer. Consta a la delimitació del 1889, però —cosa incomprensible— no a la del 1924. És l'única que té forma triangular i, en aquest sector, també és l'única d'arestes bisellades. Fita molt conflictiva, car s'usa en lloc del menhir-terme Gros, una de les fites més importants i segures de tot el terminal.

Fig 67a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 13a.

Comentaris:

a) És la fita núm 4 de la delimitació del 1889. Diu: *Es de la misma piedra e igual forma e inscripciones y se coloca a unos 60 m a la parte Oeste de la casa conocida por «San Benet» a los límites aproximadamente de la propiedad del citado Sr. Clara, llevando en su testera la dirección más hacia el Norte, siguiendo la carretera de la finca del repetido Sr. Heriz, que luego se confunde con la carretera que de S. Feliu se dirige a Tossa; y ambas carreteras sirven de línea divisoria hasta el punto conocido por «Creu den Barraquer» donde se fija el mojón* [següent].

b) És la núm 14 del 1924, que diu: *«Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son: 36 cm de longitud por 29 de latitud medidos en su base y 52 de altura; en sus caras tiene grabadas las letras SN.FU. y S^s. en caracteres de 18 cm de altura. En su parte superior una línea indica la dirección del límite. Está situado en terreno pedregoso de monte bajo con algunos alcornoques a 1,50 m del camino carretero de Tossa a San Feliu de Guíxols, a 80 m de la Ermita de San Benet y muy próximo a can Rifà. Desde él se divisa Palamós y Costa Cirera. La distancia al mojón anterior es de unos 900 m. La línea que se reconoció como de término es la recta que los une.*

c) Com que no hem pogut estudiar aquesta fita, treiem les dades dels documents dels anys 1889 i 1924.

d) Els dos termes dits creu d'en Gras i puig de Ballaron a les delimitacions del 1355 i 1586, foren canviats d'emplaçament el 1889. Com hem dit abans, en lloc de la creu d'en Gras (menhir) posaren la fita 13a —de forma ben diferent de les altres— i en lloc del puig de Ballaron col·locaren, en un indret inadequat, la que estem estudiant. Amb aquests canvis, el terme municipal de Sant Feliu encara quedà més migrat del que ja era.

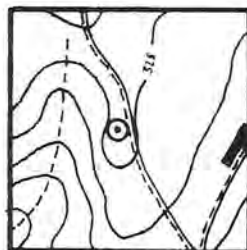
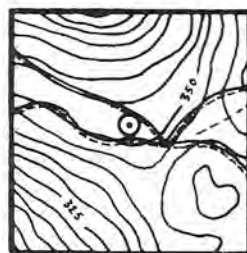

Fig 68. Emplaçament topogràfic de la fita núm 14, desapareguda.

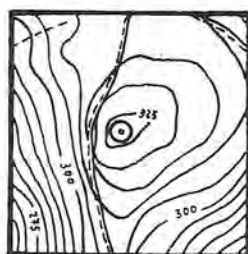
(261) AHMSF, M.A. núm 58, fol 21 del 1860.

(262) M.A. sessió del 12-XII-1978.

Fig 69. Fita núm 15 clavada al cim del puig de Sant Benet o puig Duran. Al seu costat n'hi ha una altra, molt tosca, amb dues filloles —una a cada costat—; potser és la que fou clavada el 1586, però no n'estem segurs. A una de les fotografies es veuen els solcs que assenyalen les direccions de les fites anteriors i posteriors.

Fig 69a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 15.

e) És curiós, però: si tirem una ratlla recta des de la creu d'en Gras (menhir) fins al terme del puig de Sant Benet (fita núm 15), la línia passa justament per la fita 13a i pel puig de Ballaron (vegeu la fig 20).

FITA NÚM 15 (PUIG DE SANT BENET)

És clavada dalt del puig de Sant Benet o puig Duran, a prop del qual passa l'actual carretera del mateix nom. Lloc dominant situat a 327 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M.15.

Terme artificial fet amb granit rosat; forma prismàtica rectangular d'arestes pronunciades, sense bisell, amb desgast evident; amida 30 per 25 per 50 cm. Fou clavat probablement el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: a la cara est, SN.FU. i a la cara oest, SS. Les lletres amiden 19 i 6 cm d'alçària. A la part superior de la fita, un angle —amb la corresponent cassoleta de 3 cm de diàmetre en el vèrtex— assenyalen les direccions de la fita anterior i posterior, orientades respectivament a N 10° O i N 178° E (N 10° O i N 170° E); la partió dels municipis segueix les esmentades direccions.

Des de l'indret, hom distingeix els emplaçaments de la fita anterior (ara desapareguda) i probablement de la posterior, bé que l'actual vegetació ens ha privat de comprovar-ho; també es veu la torre de Giverola,⁽²⁶³⁾ Sant Grau, Montagut, can Rifà, Sant Benet i el puig de l'Àliga, entre altres.

A la seva vora hi ha una altra fita molt basta, amb dues filloles, una a cada costat; potser és la que fou clavada el 1586.

La fita anterior és a 240 m.

Comentaris:

a) És la fita núm 3 de la delimitació del 1889, que diu: *Es asimismo de piedra labrada y de forma igual a los anteriores y con idénticas inscripciones. Queda colocado en el sitio conocido por «Puig de Duran» entre la línea divisoria de las propiedades de dicho Sr. Heriz y D. Juan Clara con dirección al Norte y a la distancia de 206 m aproximadamente se ha fijado el mojón [següent].*

b) És la fita núm 15 del 1924. Diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son 30 cm de longitud por 25 de latitud medidos en su base, y 50 cm de altura. En sus caras tiene grabadas las letras SN.FU. y SS. en caracteres de 18 cm de altura. Está emplazado en la ladera norte del arroyo Cañet, en un pequeño mogote en terreno de alcornoques y monte bajo, propiedad de Don Carlos Castelló. Desde él se divisa la Ermita de San Grau. La distancia al mojón anterior es de unos 350 m. Se reconoció como línea de término entre ambos, la recta que los une.*

c) Aquesta fita ja ho era a la delimitació del 1355 i a la del 1586; vegeu el «Sector, núm 15» de la data última.

FITA NÚM 16 (PUIG SA GUAITA)

És clavada al cim del puig sa Guaita, en lloc dominant, a 277 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M. 16.

Terme artificial de granit rosat; forma prismàtica rectangular d'arestes pronunciades, sense bisell, amb desgast evident. Amida 36 per 34 per 60 cm, però com que es veuen 9-15 cm del peu a conseqüència de les erosions que el seu entorn ha sofert, en conjunt actualment amida 69-75 cm d'alçària. Fou clavat el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: a la cara est, SN.FU. i a la oest SS., amb lletres de 19 i 6 cm d'alçària. A la part superior, un angle —amb igual cassoleta que l'anterior— assenyalen les direccions corresponents, orientades respectivament a N 8° O i N 160° O (N 10° O i N 160° O). La partió dels municipis segueix les esmentades direccions.

Des de la fita hom veu els emplaçaments de les fites anterior (sense que puguem assegurar-ho degut a la vegetació actual) i la posterior; també una bella panoràmica de la costa amb Canyet, torre de Giverola i el far de Tossa; repetidor de Sant Grau, Montagut, can Codolar, can Rifà, puig Gros, puig de l'Àliga, puig Badat, collet de la Mare de Déu, pi de la Milana, puig de les Forques, ermita de Sant Elm i port Salvi.

La fita anterior es troba a 550 m muntanya amunt, en terreny de forta pendent cobert de pins i d'alzines sureres amb sotabosc de gatoses.

Comentaris:

a) És la núm 2 de la delimitació del 1889, que diu: *Es también de piedra labrada y de forma rectangular con iguales inscripciones que el anterior. Está colocado en sitio conocido por «Puig de la Goita», propiedad del Sr. Heriz; en su testera lleva la dirección hacia el Norte hasta la distancia aproximada de 494 m, que se ha fijado el mojón [següent].*

b) És la núm 16 del 1924. Diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensio-*

(263) Llibarola segons consta en el mapa núm 14 de l'Atlas Marítimo de España, 1789, de TOFIÑO; Giverola = afrau de cabres, segons DALMAU, 1969, pàg 55.

nes son 36 cm de longitud por 34 de latitud, medidos en su base y 60 cm de altura. En sus caras tiene grabadas las letras *SN.FU.* y *SS.* en caracteres de 18 cm. En su parte superior un ángulo grabado indica las direcciones a los mojones anterior y siguiente. Está situado en un pequeño pico llamado Puig Goytrá [Goita] desde el cual cambia rápidamente la pendiente hasta el mar. El terreno en que está enclavado es escarpado y con alcornoques en sus inmediaciones, siendo su propietario Don Carlos Castelló. Desde él se divisa el faro de Tosa, Roca Cabañas y Costa Cirera. La distancia al mojón anterior es de unos 500 m. La línea de término es la recta que los une.

c) En alguns documents trobem puig Goytra y en altres puig de la Goita i de la Guaita.

d) Creiem que ja passava per ací la delimitació del 1355 i la fitació del 1586.

FITA NÚM 17 (SOBRE CARRETERA)

Per a localitzar-la cal parar en el quilòmetre 15 de la carretera de Sant Feliu a Tossa. Muntanya avall hi ha l'antiga caserna de carrabiners i, més avall encara, les dues gloriets de Canyet. La fita és en un lloc dominant, a 25 m més amunt de la carretera i a 142 m s n m. En el mapa oficial duu la sigla M.17.

Terme artificial fet amb pedra granítica rosada, té forma prismàtica rectangular d'arestes pronunciades, sense bisell, amb desgast evident. Amida 27 per 20 per 55 cm, mesures màximes. Fou clavat el 30-XII-1889.

Inscripcions gravades: a la cara est, *SN.FU.* i a l'oposada, *SS.*; les altres dues cares són llises. Les lletres amiden 19 i 6 cm d'alçària, respectivament. A la part superior de la fita, un angle que s'apropa a l'angle pla, amb una cassoleta de 3 cm de diàmetres en el vèrtex, assenyalen les direccions de la fita següent i de l'anterior, orientades respectivament al N 17° E i N 165° O (N 20° E i N 170° O); la fitació segueix les esmentades direccions.

Des de la fita hom veu els emplaçaments de les fites anterior i posterior; també Canyet, Sallions, Giverola i Sant Grau.

La fita anterior es troba a 340 m en ratlla recta; terreny de forta pendent, com a la fita anterior.

Comentaris:

a) És la núm 1 de la delimitació del 1889, que diu: *Es de piedra labrada de forma cuadrangular de 60 cm de altura con las inscripciones de «Sn Feliu», «Solius».* Está colocado en los límites de las propiedades de D. Salvador Vidal con la de D. Enrique Heriz; en su testera hay una ranura en dirección al N.E. siguiendo los límites de los espressados propietarios hasta la distancia aproximada de 332 m que se ha fijado el mojón [següent].

b) És la núm 17 del 1924. Diu: *Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son de 25 cm de longitud por 20 de latitud, medidos en su base y 50 cm de altura. En sus caras tienen grabadas las letras SN.FU. y SS. en caracteres de 18 cm de altura. Está situado en una*

Fig 70. Fita núm 16 plaçada al cim del puig sa Guaita, en lloc molt dominant i bell sobre la costa. Part superior d'aquesta fita amb la cassoleta i les dues direccions que apunten a les fites anterior i posterior.

Fig 70a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 16.

estribación sobre la carretera en construcción de San Feliu de Guíxols a Tossa en terreno de monte bajo propiedad de Don Carlos Castelló; a 2,50 m del mojón, hay uno de piedra tallada de 45 cm de altura y redondeado en su parte superior que marca el límite de propiedades. La distancia al mojón anterior es de unos 450 m. La línea de término reconocida es la recta que los une. Desde

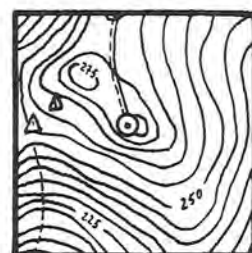
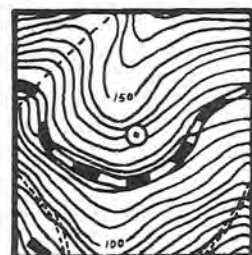

Fig 71. Fita núm 17 plaçada a prop de la carretera de Tossa, en lloc dominant. A la part superior de la fita hi ha una caçoleta circular al centre i dues rectes gravades que assenyalen respectivament les fites anterior i posterior. Per això, encara que a Canyet no n'hi ha cap, se sap amb certesa on és la divisòria entre els municipis de Sant Feliu i Santa Cristina en aquest sector: el que indica la ratlla corresponent, gravada a la testera de la fita. A prop hi ha una altra fita, moderna, que delimita dues propietats.

Fig 71a. Emplaçament topogràfic de la fita núm 17.

este mojón la línea límite sigue la recta que lo une con la desembocadura en el mar, del torrente Cañet.

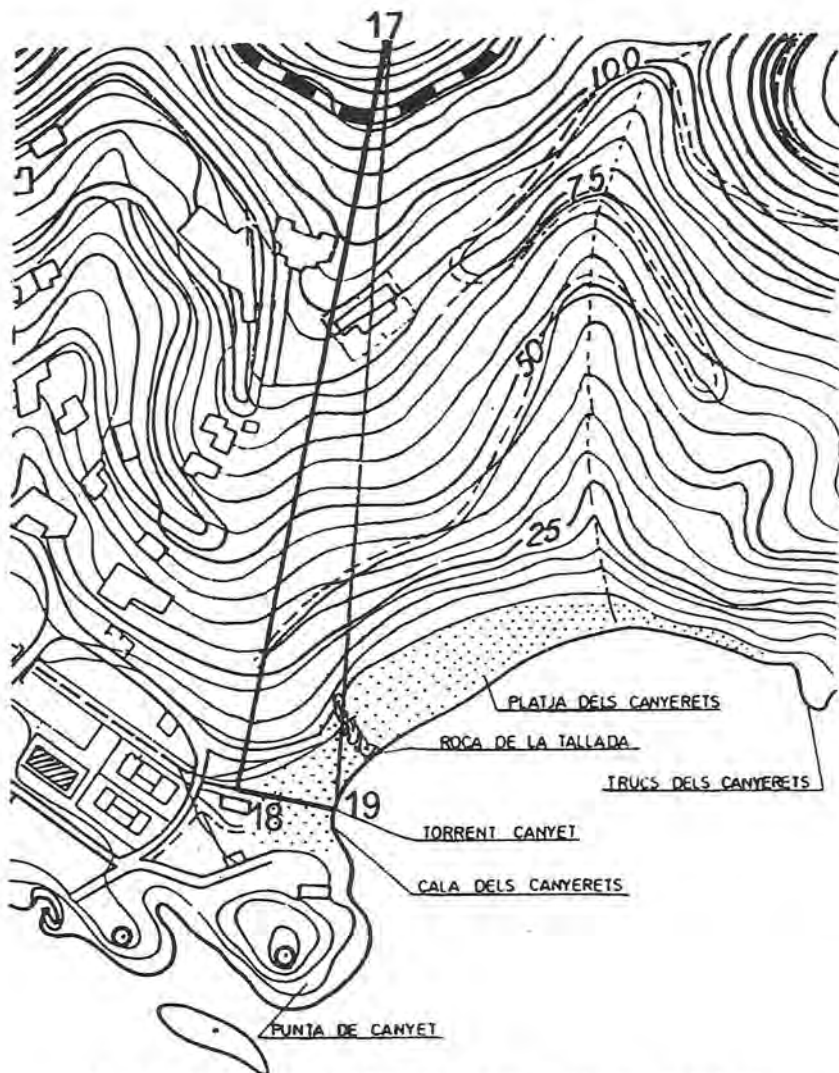

Fig 72. Emplaçament topogràfic de la fita núm 18, no plantada (a baix).

Fig 72a. Delimitació dels municipis de Sant Feliu i Santa Cristina, tram de la fita núm M.17 fins el mar. La ratlla 17-19 representa la delimitació proposada per l'Institut Cartogràfic de Catalunya. La 17-18-19 es la que considerem correcta: aplega la direcció de la línia gravada a la testera de la fita M.17, el punt fixe 18 i el tram variable 18-19.

FITA NÚM 18 (CANYET)

És un punt que no el sabem senyalitzar; no obstant, el seu emplaçament no ens ofereix ni el més petit dubte.

El termenal del 1889 diu que es troba a orilles del mar i el del 1924, que de la fita núm 17 la línia límite segueix la recta que lo uneix amb la desembocadura en el mar, del torrente Cañet⁽²⁶⁴⁾. Amb els anys, però, el lloc on el torrent Canyet desembocava al mar ha variat. Malgrat aquest inconvenient, hi ha un altre detall que ajuda a localitzar amb tota seguretat l'última fita del termenal entre Sant Feliu i Solius (Santa Cristina): la direcció que marca la ratlla corresponent que és gravada a la testera de la fita anterior (núm 17).

No hi ha dubte: el punt que cerquem —o fita núm 18— és a la confluència de dues direccions: el centre del torrent Canyet per un costat i la prolongació de la ratlla gravada a la testera de la fita núm 17 per l'altra.

Des del punt que s'haurà trobat, el termenal acabarà seguint la direcció del torrent Canyet fins al mar.

La fita anterior es troba a 375 m en ratlla recta; terreny de forta pendent, com a la fita anterior. Comentaris:

a) A la fitació del 1889 tan sols es diu: y puestos en marcha en dirección a orillas del mar, confín de ambos términos y desde este punto siguiendo al Norte,... Per tant, no concreta el punt de separació dels dos municipis.

b) A la fitació del 1924 es diu que des de la fita núm 17 la línia límite segueix la recta que lo uneix amb la desembocadura en el mar, del torrente Cañet, com ja hem dit.

c) El territorio de esta Villa empieza por la parte de oriente en el punto llamado vulgarmente Sagaró y linda con la Parroquia i término de Fanals del Valle de Aro; confinando por la parte de poniente a las inmediaciones de la Playa de Cañet y lugar nombrado Cañarets, lindando por esta parte en el término de la Parroquia de Solius de dicho Valle de Aro... AHMSF, sec X, núm 30. Resposta del municipi guixolenc a una circular del subdelegat d'aquesta província. Data, 21-II-1834.

d) Ni en el lloc d'emplaçament de les darres fites, ni a les seves proximitats, no n'hem trobat cap de les posades el 1586. Ho seria en tot cas la trobada al cim del puig de Sant Benet?

e) A conseqüència de les discrepàncies sorgides el 1983 entre els municipis de Sant Feliu i Santa Cristina d'Aro per a l'aplicació del Pla d'Usos de Temporada de les platges entre ambdós municipis en el sector de Canyet, l'Institut Cartogràfic de Catalunya, a petició de la Direcció General de Ports i Costes de la Generalitat de Catalunya, va lliurar un dictament sobre la delimitació dels termes en aquest sector.

Encara que l'Institut esmentat prengué com a base l'acta de reconeixement de fites del 1924-25, al tractar de la desembocadura del torrent del Canyet al mar, reconegué que és un indret variable i donà una solució que, al nostre entendre, no s'ajusta a la realitat: des de la fita núm 17, la delimitació —segons l'Institut Cartogràfic de Catalunya— hauria d'anar al centre de la cala dels Canyerets, entre els dos sortints rocosos (punta de Canyet i roca de la Tallada).

L'Institut només tingué en compte la desembocadura del torrent en aquell moment i oblidà que la fita núm 17 té gravada a la testera la ratlla que assenyalava la direcció del termenal. Doncs bé, la direcció de la ratlla esmentada assenyalava el punt del torrent situat a uns 25 metres aigua avall del pont que hi ha en aquell indret; el punt exacte, però, hauria d'ésser obtingut per algun professional. Aquesta és la delimitació real que deixa al terme de Sant Feliu l'antiga caserna de carrabners construïda —correctament— amb permís d'obres del municipi guixolenc.

Des de l'esmentat punt del torrent de Canyet, el termenal segueix pel centre del llit del torrent⁽²⁶⁵⁾.

(264) Canyet, segons Alcover-Moll, significa paratge poblat de canyes. Sinònims: canyadell i canyidell.

(265) La comissió de govern de l'ajuntament de Sant Feliu, en data 12-IX-1986, acordà que «la documentació rebuda sobre el dictamen emès per l'Institut Cartogràfic de Catalunya sobre delimitació dels termes municipals de Sant Feliu de Guíxols i Santa Cristina d'Aro en la Platja dels Canyerets, passi a informe i dictamen» del senyor Lluís Esteva. L'informe fou lliurat el 10-XI-1986 acompanyat d'un dictamen de set punts. Entre altres coses, Esteva deia: «D'antuvi recomano a l'esmentada Comissió de Govern que no parli ni accepti parlar de la platja dels Canyerets perquè, en la seva totalitat, pertany al terme municipal de Sant Feliu»; altra cosa és la cala dels Canyerets.

Fig 73. Fotografia retrospectiva de Canyet i el seu esquema explicatiu: 1) Actual fita núm 15, situada al puig de Sant Benet. 2) Id núm 16 plaçada al puig sa Guaita. 3) Id núm 17 situada al petit puig sobre la carretera. A) Antiga casa Castelló, avui restaurant de la urbanització Rosamar. B) Antiga caserna de carrabiners. C) Platja de Canyet. D) Carretera de Sant Feliu a Tossa. Ratlles de punts Límit dels termes entre Sant Feliu i Santa Cristina d'Aro. (Fotografia de Josep M.ª Nadal).

f) La part superior de la platja dels Canyetets havia pertangut al mas Romaguer; després a Salvador Vidal i més tard a Josepa Vidal i Largache.

RESUM

Com acabem de veure, els termes municipals de Sant Feliu i de Santa Cristina són delimitats per 19 fites que foren posades així:

1) Sis devers el 1881 (núms 1, 3 a 7); es distingeixen perquè tenen les arestes bisellades.

2) Vuit ho foren el 1889 (núms 10, 11, 13, 13a, 14 a 17), d'arestes vives (sense bisell), desgastades.

3) Quatre són gravades a la roca (núms 2, 8, 9 i 12).

4) Una —imaginària— correspon al centre del torrent Canyet.

5) A la delimitació del 1889 s'esmenten 17 fites que, amb la imaginària del Canyet, en fan 18. Entre les esmentades hi ha la 13a, però no la núm 2.

6) A la delimitació del 1924 s'esmenten també 17 fites que, amb la del Canyet, fan 18, però ací s'inclou la núm 2 i es prescindeix de la 13a.

7) El número total de fites són les 18 del 1924, més la 13a del 1889, que no és a la del 1924. Per això si les comptem totes en trobarem 18 entre clavades i gravades a la roca, més la del torrent Canyet. Per tant, entre Santa Cristina i Sant Feliu hi ha un total de 19 termes, fites o mollons. Recordem, però, que la núm 14 fou arrencada el 1978 i la fita ara no hi és.

Malgrat aquesta delimitació bastant completa, encara —per quelcom d'interpretació— alguna vegada hi ha hagut discrepàncies entre els dos municipis afectats.

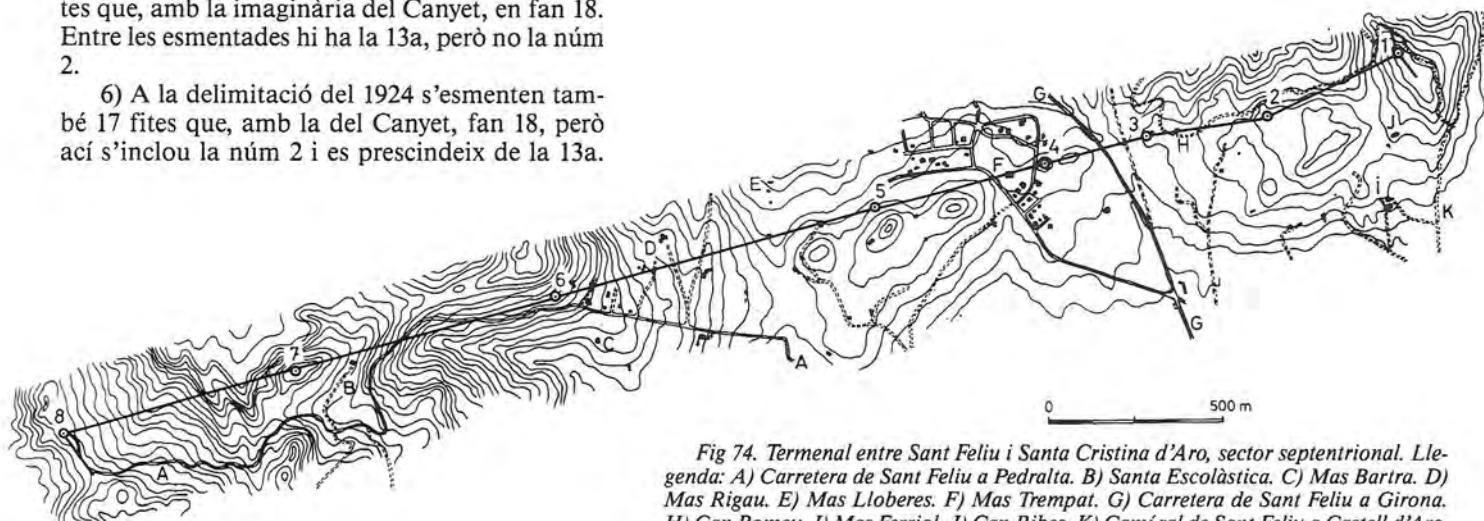
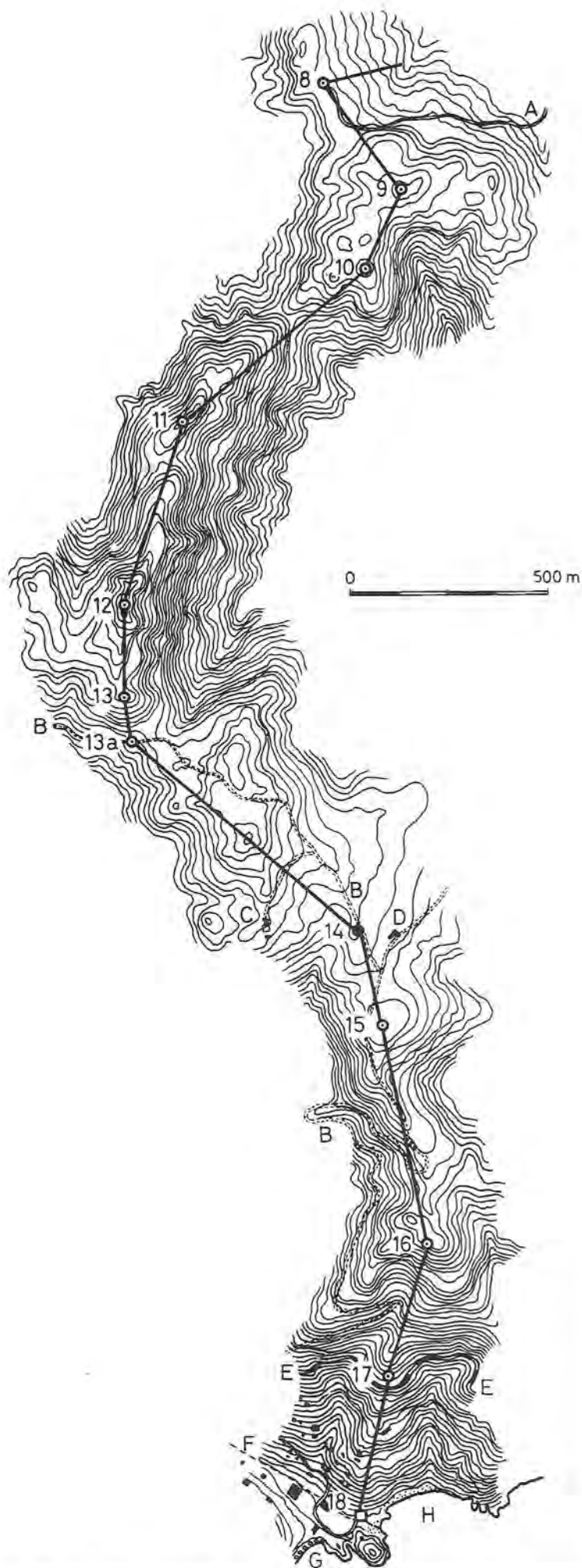

Fig 74. Termenal entre Sant Feliu i Santa Cristina d'Aro, sector septentrional. Llegend: A) Carretera de Sant Feliu a Pedralta. B) Santa Escolàstica. C) Mas Bartra. D) Mas Rigau. E) Mas Lloberes. F) Mas Trempat. G) Carretera de Sant Feliu a Girona. H) Can Romeu. I) Mas Ferriol. J) Can Ribes. K) Camí ral de Sant Feliu a Castell d'Aro.

FITACIONS ENTRE SANT FELIU I CASTELL D'ARO (1924 i 1980)

Hem vist com des del 1859 la superioritat insistia per tal de deixar ben delimitats els termes municipals. El mateix any, l'ajuntament guixolenc nomenà una comissió per a posar-se d'acord amb la de Castell d'Aro (així com amb la de Santa Cristina). Malgrat tot, la primera referència que hem trobat sobre la delimitació esmentada és del 1924, quan fou reconeguda la primera fita pels representants dels 3 municipis interessats. El 1924, com hem dit, el terme fou «reconegut»; per tant, ja era clavat des d'una data que no hem pogut escatir; creiem, però, que fou alçada devers 1881.

Ara bé, encara que sembli estrany, si exceptuem la fita núm 1, comuna als tres municipis de Santa Cristina, Castell d'Aro i Sant Feliu, entre els dos ajuntaments esmentats en darrer lloc només hi ha clavades les tres petites fites -3, -3a, i -3b, cosa que ens sembla incomprendible i a la qual entenem que s'hauria de posar remei immediatament.

En el termenal del 1924, la delimitació començava a la fita de can Ribes (núm 1 esmentat i M.3T en el mapa oficial) i acabava al final del torrent S'Agaró. Per descriure les fites i donar-ne la situació, hem tingut una sola alternativa: tant les fites, com les fites auxiliars, com els vèrtexs de la polygonal han de portar numeració correlativa, però com que els núms 1 a 18 ja els hem donat a les fites col·locades entre Sant Feliu i Santa Cristina, la delimitació entre Sant Feliu i Castell d'Aro portarà aquesta numeració: Fita 1 (can Ribes), a la qual seguiran les fites núms -1, -1a, -1b, -2, -2a, -2b, -3, -3a, -3b, -4, -5, -6 i -6a. Total, 14 fites d'acord amb la numeració que hom donà en els reconeixements del 1924 i 1980, bé que les posem en forma negativa per tal d'evitar que un mateix número indiqui dues fites diferents.

La segona delimitació (1980) no és gaire més concreta, però té l'avantatge d'haver estat clavada una estaca a cada un dels punts on hauria de posar-se una fita. Si això es fes ara, estaria molt bé. Si hom espera massa, les estakes hauran desaparegut i cada vegada serà més difícil determinar la fitació correcta.

Ultra el termenal del 1924, disposem de dos esborranys procedents de l'AHMSF, que també incloem ací.

El primer (apèndix núm VIII) és còpia d'un esborrany que Manuel Vicens, essent alcalde (1964-1973), donà a Lluís Esteva. Actualment cap dels dos no recorda la procedència de l'original. Tampoc no li sabem la data però en ell s'esmenta el R.D. del 30 d'agost del 1889 i diu que el dia 7 van començar a delimitar. Per això creiem que fou redactat el mateix any 1889.

El segon (apèndix, núm IX) és a l'AHMSF, sec XVII, núm 8-9 bis. Tampoc no porta data però com que era un 12 d'octubre i dissabte, solament reuniren aquestes circumstàncies els anys 1850, 1861, 1867, 1872, 1878, 1889, 1895, 1901, 1907, 1912, 1918, 1929... Com que les delimitacions principals —i aquesta n'és una— tingueren lloc en el decurs dels anys 1889 i 1924, creiem que aquest

Fig 74a. Termenal entre Sant Feliu i Santa Cristina, sector occidental. Llegendra: A) Carretera de Sant Feliu a Pedralta. B) Camí de Canyet a Sant Baldri. C) Can Rifà. D) Sant Benet. E) Carretera de Sant Feliu a Tossa. F) Urbanització Rosamar de Canyet. G) Platja de Canyet. H) Platja dels Canyetets. 8 a 17) Fites que existeixen. 14) Fita desapareguda el 1978. 18) Fita que mai no fou posada.

segon esborrany fou escrit també el 1889. D'ésser així, tindriem que els dos esborranys serien més antics que les delimitacions oficials. Amb tot, els hem posat al final perquè no poden tenir igual categoria que els documents oficials aprovats.

Fetes les anteriors puntualitzacions, passem a descriure les fites.

Prescindim de la núm 1 —comuna als tres termes— perquè ja l'hem descrita a la plana 75.

FITA NÚM 1 (CREU D'EN BASART)

Aquesta fita, avui desapareguda, era situada al punt més alt del camí —ara drecera— de Sant Feliu a Castell d'Aro. Sembla que era de pedra i que només se li veia la cara superior, rectangular, de 25 per 12 cm. Orientació: N 14° O i N 30° E. En el mapa oficial duu la sigla M.1.

Segons la descripció del 1924, des d'ella es veien els vèrtexs Forques, far de Sant Sebastià, cap Gros, Palet, Gustinoy, costa d'en Cirera i ermita de Sant Elm.

La distància a la fita anterior (núm 1 o de Tres Termes) és de 270 m en ratlla recta i no es veu el seu emplaçament⁽²⁶⁶⁾. La direcció respecte a l'anterior és N 15° O i a la posterior N 37° E.

- Comentaris:

a) És la fita núm 1 de la delimitació del 1924, que diu: *Se reconoció como tal una piedra enterrada en el camino vecinal de San Feliu de Guíxols a Castillo de Aro, de la que sólo se ve la cara superior que tiene la forma de un rectángulo de 25 cm de longitud por 12 de latitud. El camino en esta parte deslinda los terrenos de viñas propiedad de don José Cauler [Tauler] y don Tomás Llovera.— Se ven los vértices Forcas, faro de San Sebastián, Cap Gros, Palet, Gustinoy, San Feliu, Costa Cirera y la ermita de San Elm.— La distancia al mojón anterior (de tres términos) es de 250 m aproximadamente, no viéndose su emplazamiento y la dirección determinada por ambos es de N-S y la línea límite de términos es la recta que los une.*

b) És la fita núm 1 del replantejament del 26-VIII-1980, que diu: *Previamente adaptados los valores tomados en el campo en 1924 al aparato brújula empleado en esta operación, en el momento y lugar actual, se comenzó la operación en el mojón 1º del Acta, el cual está situado en el camino vecinal antiguo de San Feliu de Guíxols a Castillo de Aro. A partir de este punto con los rumbos y distancias correspondientes se determinaron los distintos vértices de la poligonal que forma la línea límite hasta el mojón 2º.— Por no existir en la actualidad los hitos correspondientes al mojón 1º y 2º se materializaron por unas estacas clavadas en el terreno, así como los vértices de la poligonal de la línea límite, que en aquella fecha era un sendero que pasaba por ambos mojones.*

c) A l'esborrany núm 1 —que transcrivim a l'apèndix— aquesta fita és descrita així: *Mojón n° 6.— A un metro de distancia sobre la margen derecha del citado sendero, hay un antiguo mojón desde el cual sigue el deslinde marcado por los límites de las fincas de D. Nicolás Ribas y*

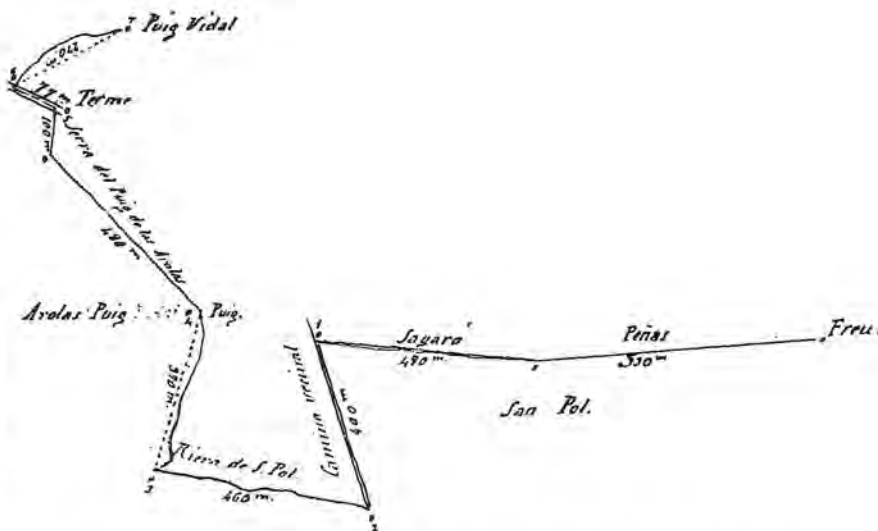

Fig 75. Calc de l'esborrany núm 1, terme total entre Sant Feliu i Castell d'Aro.

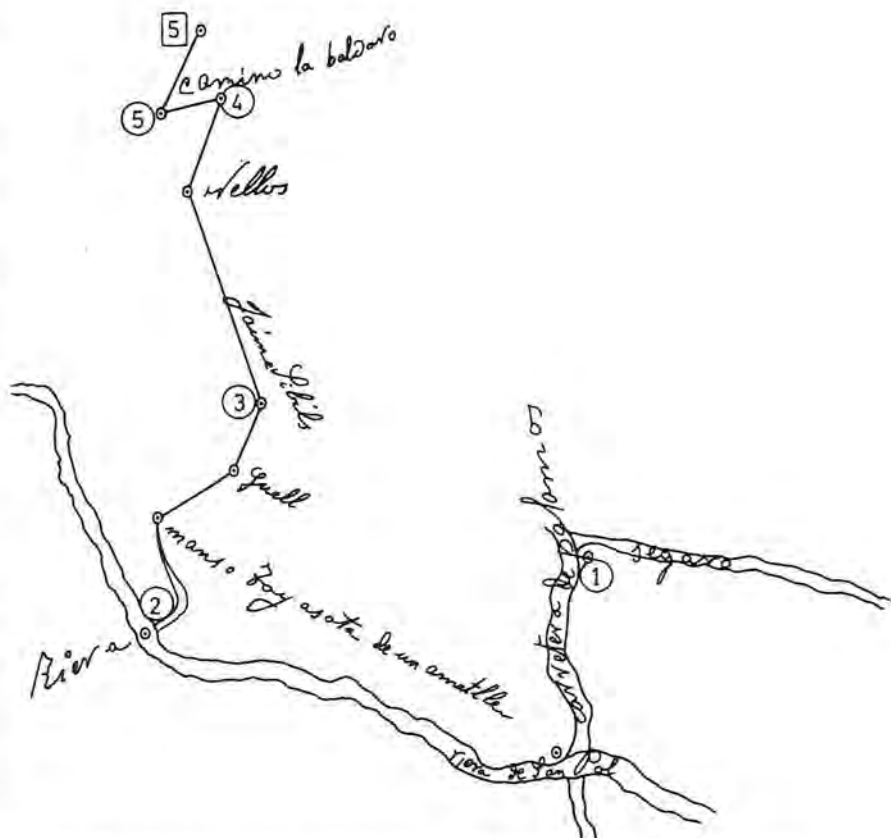

Fig 76. Calc de l'esborrany núm 2. Hem capgirat «Camino de la baldaro» i «Vellós» per tal de facilitar la seva lectura. Igualment, per a donar-los importància, hem posat els números de les fites dintre de cercles i el terme del puig Vidal —fita antiga— dintre d'un rectangle. La fita plaçada a l'encreuament de la riera de Sant Pol amb el camí ral, malgrat que no s'esmenta en el text, l'hem indicada a l'esborrany.

otros, en dirección de S. a N.O., y distancia en línea recta de 270 m.

Recordem que en aquest esborrany núm 1 el termenal comença al S'Agaró i acaba a la fita núm 1 (puig Vidal). Per això les descripcions de les fites i les direccions que dona són al revés de les nostres. Així quan l'esborrany parla de la direcció «S. a N.O.» per a nosaltres és «N.O. a S.». Circumstància sobre la qual no tornarem a insistir.

Segons l'esborrany, aquesta fita dista 270 m de l'anterior.

(266) ESTEVA, 1983, pàgs 92 i 93.

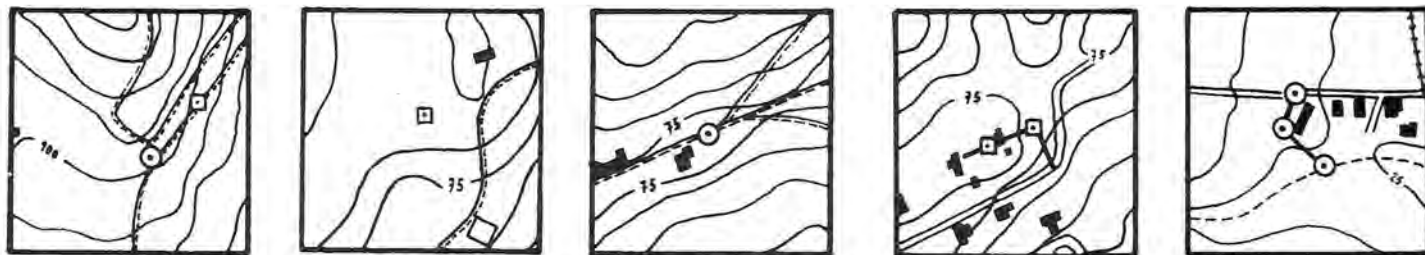

Fig 77. Emplaçament topogràfic de les fites núms -1 i -1a.
 Fig 78. Emplaçament topogràfic de la fita núm -1b.
 Fig 79. Emplaçament topogràfic de la fita núm -2.
 Fig 80. Emplaçament topogràfic de les fites -2a i -2b.
 Fig 81. Emplaçament topogràfic de les fites núms -3, -3a i -3b.

d) A l'esborrany núm 2 —que també transcrivim a l'apèndix— aquesta fita és la núm 5, descrita així: *Sigue la divisoria por el camino vecinal de Castillo de Aro a San Feliu en una longitud de [en blanc] metros en cuyo punto podría fijarse el mojón nº 5 en línea recta al mojón del Puig Vidal...*⁽²⁶⁷⁾. També consta en el croquis que inclou.

En aquest indret hi havia, molts anys enrera, la creu d'en Basart: Era clavada en el lloc on avui li correspon la fita núm 2 [per nosaltres -1] que delimita els termes municipals de Sant Feliu i de Castell d'Aro; per tant, es trobava al punt més alt del camí que uneix ambdues poblacions. Un document diu que «es situada a la sumitat, o altura del territori dit Vilartagas [...] y de esta Creu [...] se comensa a veurer, y de descubrir lo castell de Sta. Maria de la Vall de Aro, y se pert de veurer la vila de St. F. G». Al seu costat hi havia una gran fita que, des de feia molts anys, era caiguda, fita que encara avui moltes persones recorden haver vist»⁽²⁶⁸⁾.

FITA NÚM -1A (DRECERA A CASTELL D'ARO)

És a 77 m de l'anterior, seguint la drecera i la direcció de Castell d'Aro, camí avall.

Com que la fita mai no estigué clavada, indiquem les direccions que haurien d'assenyalar els dos costats de l'angle de la testera, angles que caldria tenir en compte si algun dia els ajuntaments afectats decidissin clavar les fites, tal com s'havia acordat el 1889 i darrerament el 26-VIII-1980: N 143° O i N 97° E.

A l'indret on s'hauria de clavar la fita, el 1980 hom hi plantà una estaca. Correspon al primer vèrtex de la poligonal.

Comentarís:

a) A la delimitació del 1924, aquesta fita correspon a la paraula *sendero*.

b) A la delimitació del 1980 és el «primer vèrtex de la poligonal».

c) En descriure aquesta fita, a l'esborrany núm 1, consta: *Mojón Nº 5. Se acordó fijarlo de piedra labrada y con las iniciales respectivas en el sendero denominado Terme, cuyo curso sigue en dirección N. a S. en una distancia de 77 m.* És assenyalat en el croquis amb la indicació «77 m Terme».

d) A l'esborrany núm 2, és descrita així: *Si-guiendo la expresada sierra [de les Eroles] hasta el punto denominado Terme que deberá fijarse el mojón nº 4.* És assenyalat en el croquis amb la indicació *Camino la Valdaro*.

e) Observem: el 1889 s'havia acordat clavar aquesta fita, que seria *de piedra labrada y con las iniciales...* Fa més d'un segle d'aquest acord. ¿El veurem realitzat algun dia? El 1980 es va prendre el mateix acord i ja han passat més de 9 anys. Si ningú no l'ha tocada, en el seu lloc encara ha d'haver-hi una estaca, testimoni de l'acord pres.

FITA NÚM -1B (TURÓ DE CAN RISSEC)

És a 165 m de l'anterior. Les direccions dels costats de l'angle corresponent estan orientats —sobre el mapa— a N 83° O i N 65° E, direccions que hom haurà de gravar a la testera de la fita el dia que sigui clavada.

El 1980 hom clavà una estaca al lloc on correspon una fita de pedra; és el segon vèrtex de la poligonal.

Comentarís:

a) A la delimitació del 1924, aquesta fita correspon a la paraula *sendero*, *la línea límite sigue el sendero que une ambos mojones*.

b) El 1980 es va reconèixer el seu emplaçament. És situat al peu d'un antic corriol (avui desaparegut) que anava des de la drecera de Sant Feliu a Castell d'Aro fins a un camí, encara en ús, que va de Vilartagues —passant pel forn de rajols de can Tixé i després per can Rissec— al puig de les Eroles (avui hi ha la urbanització Vilar d'Aro). És el segon vèrtex de la poligonal que forma la línea límite hasta el mojón 2. A l'indret corresponent hom hi clavà una estaca.

c) Aquesta fita no és descrita a l'esborrany núm 1. En canvi, en el croquis que l'acompanya hi és marcada, com també la distància que la separa de la fita anterior: 100 m.

d) Tampoc no és descrita a l'esborrany núm 2, però també el lloc del seu emplaçament és assenyalat en el croquis que l'acompanya, on llegim una paraula d'interpretació dubtosa: *Nellos, Vellos (?)*.

(267) Hem col·locat les delimitacions començant per les oficials —1924 i 1980— i hem deixat pel final les dels esborrany (ambdós probablement del 1889) perquè són més importants i segures les dues primeres.

(268) ESTEVA, 1983, núm 2, pàgs 92 i 93.

FITA NÚM -2 (SERRA DE LES EROLES)

És a la part central de la serra de les Eroles, a 240 m en ratlla recta de la fita auxiliar anterior. El lloc no és difícil de localitzar, car des d'ell s'ha de veure l'ermita de Sant Elm (segons la descripció del 1924) i aquesta només es veu des d'un petit tram del terreny. Altura s n m, 77m.

Orientació sobre el plànol: N 115° O i N 65° E.

Comentaris:

a) A la delimitació del 1924 aquesta fita és descrita així: *Mojón 2: Auxiliar. Se reconoció como tal uno de piedras y pintado de cal, construido en la siguiente forma: se hizo un agujero de 20 cm. de profundidad en el que se enterró como testigo una piedra triangular pintada de cal, encima de polvo de carbón con un trozo de papel del paquete de éste, recubriéndose el todo con tierra y formándose un mojón de piedras de forma de cono cuyas dimensiones son: 1 m. 15 cm. de altura por 70 cm. de diámetro en la base. Está enclavado en una unión de sendas, al pie de una encina, en una linde que separa un pinar joven y un terreno de viñas, propiedad todo ello de la viuda de Cruañas.— Se ve desde su emplazamiento los vértices Gustinoy, Vallbanera, la ermita de S. Telmo y el punto de costa denominado Sagarró o Punta Prima.— La distancia al mojón anterior es de 350 m. aproximadamente el cual no se ve.— La línea límite sigue el sendero que une ambos mojones.*

El primer fragment d'aquesta descripció avui ens sembla veritablement pintoresc.

b) En el replantejament del 1980 es diu: *A partir de este punto [fita -1] con los rumbos y distancias correspondientes se determinaron los distintos vértices de la poligonal que forma la línea límite hasta el mojón 2º.— Por no existir en la actualidad los hitos correspondientes al mojón 1º y 2º se materializaron por unas estacas clavadas en el terreno, así como los vértices en la poligonal de la línea límite, que en aquella fecha era un sendero que pasaba por ambos mojones.*

Definició que, com es veu, serveix igualment per les dues fites anteriors, nús -1a i -1b.

c) No és ni descrit en els textos ni assenyalat en el croquis dels esborranys nús 1 i 2. A l'esborrany núm 1 diu que el termenal continua per la *sima de la sierra* i a l'esborrany núm 2, per la *sierra*.

FITA NÚM -2a

(PART MÉS ALTA DEL PUIG DE LES EROLES)

Des de la fita núm -2 el termenal segueix en ratlla recta —per la carena— uns 240 m. En aquest indret (costat nord de la tanca d'un xalet) el 1980 s'hi clavà una estaca; el xalet queda en el terme de Sant Feliu. Orientació sobre el plànol: N 115° O i N 65° E.

És fita auxiliar, car no hi ha vèrtex; serveix d'enllaç entre -2 i -2b, car des d'una no es veu l'altra, mentre que des de -2a es veuen ambdues.

Comentaris:

a) A la delimitació del 1924 aquesta fita correspon a la paraula *sendero*. Diu el text: *Desde*

el mojón auxiliar nº 2 [el nostre núm -2] la línea de término continúa por un sendero que, por su izquierda, tiene el pinar de la señora viuda de Cruañas y a su derecha terreno de viñedos de la misma propiedad. Entenem que el termenal seguia fins el puig de les Eroles.

b) En el replantejament del 1980 aquesta fita correspon al primer punt del fragment que segueix: *Finalment desde el mojón 2º se determinaron y materializaron también con estacas otros dos puntos [les nostres fites -2a i -2b] de la línea límite.*

c) A l'esborrany núm 1 aquesta fita és la núm 4 on diu *Arolas Puig*. Text: *Mojón nº 4.— Puig de las Arolas. En este punto se acordó plantar un mojón de piedra labrada con las iniciales de los pueblos colindantes respectivos, desde el cual sigue la divisoria en dirección de N. a S.O. por la sima de la sierra del citado Puig; y haciendo caso de un ángulo que desvía la dirección de E. a O. arroja una distancia total de 580 m.*

Aquests 580 m són: 480 des de la fita -2a (puig de les Eroles) a la fita auxiliar -1b (segons el borrador núm 1, la fita -1b hauria d'estar en el lloc que ocupa el triangle N de la fig 85), més 100 m que hi ha des de -1a a -1b (o millor a la situació del triangle N). Fites i mides que consten en el croquis corresponent.

d) A l'esborrany núm 2, és la fita núm 3, on diu *Jaime Sibils*. Text: *Desde este punto [riera de Sant Pol] forma o describe una línea poligonal (que podrá modificar-se según estimen conveniente las Comisiones) hasta la cúspide de la sierra en que deberá fijarse el mojón nº 3.* Aquesta descripció correspon al tram que va des de la nostra fita triple (-3, -3a i -3b) a la del puig de les Eroles (-2a).

e) El puig de les Eroles és una fita que no la sabem refusada per ningú. És a les dues delimitacions oficials (1924 i 1980), als dos esborranys (nús 1 i 2), als mapes de l'Institut Geogràfic i Catastral, i el 1980 fou reconegut unànimament pels representants dels municipis afectats.

FITA NÚM -2B

Des de la fita anterior, quan el terreny comença a devallar, el termenal segueix 40 m en ratlla recta. En el lloc d'emplaçament de la fita, el 1980 hi fou clavada una estaca com a vèrtex de la poligonal.

Orientació sobre el plànol: N 115° O i N 135° E.

Comentaris:

a) Aquesta fita és la M.2 del mapa oficial.

b) De la fita -2a, que és el punt màxim del puig de les Eroles, a la -2b hi ha una distància de *cincuenta metros y cambia de dirección unos cien grados hacia el este*, segons l'acta de l'any 1924. Després baixa pel petit torrent fins a trobar la fita -3.

c) L'estaca fou clavada en aquest lloc perquè ací comença el canvi de vessant d'aigües marcat per la línia que uneix el puig de les Eroles i el turonet plaçat al seu costat nord-est. Per això aquesta fita no consta a les delimitacions ante-

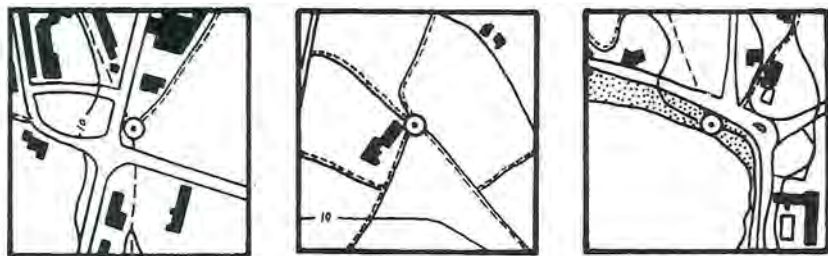

Fig 82. Emplaçament topogràfic de la fita núm -4.
Fig 83. Emplaçament topogràfic de la fita núm -5.
Fig 84. Emplaçament topogràfic de la fita núm -6.

riors, perquè ací començaven *las sinuosidades de un escorro de aguas pluviales*, això és, el naixement del torrent que va a parar a la riera de Vilartagues-Sant Pol.

d) No oblidem que la nostra fita -2 és el *mojon auxiliar n° 2* recollida a l'acta del 1924 mentre que la -2b és la fita núm 2 representada en el mapa d'aquesta mateixa data.

FITES -3, -3a i -3b (RIERA DE VILARTAGUES-SANT POL)

La fita núm -3 és a 365 m, en ratlla recta, de la fita anterior (-2b). Des d'aquesta -que és on comença el torrent que acaba a la riera de Vilartagues— la ratlla que assenyalava el límit dels municipis segueix la direcció N 150° E, d'acord amb la descripció del 1924. Avui, en part, segueix la carretera que va a la urbanització Vilar d'Aro fins a trobar les fites -3, -3a i -3b. Aquestes tres fites es van posar a conseqüència de la construcció dels apartaments *Caravelle* alçats el 1966. Abans, la fitació anava directament des de la nostra fita -2b fins a la -3b, car entre la -3 i la -3b hi passa el petit torrent esmentat. Entre les fites -3 i -3a hi ha una distància de 30 m, i entre -3a i -3b, 45 m.

Comentaris:

a) Diu la delimitació del 1924: *A los 50 m [això és, sortint de -2a fins arribar a -2b] cambia de dirección unos 100° hacia el este continuando en la misma dirección y terrenos de viñedos a ambos lados hasta un viejo y grueso olivo cuyo tronco se pintó con cal, donde el límite vuelve a cambiar de dirección unos 50° a su derecha hasta encontrar el arroyo San Pol.*

b) Delimitació del 1980. Per a que tingui sentit la part referida a aquesta fita hem de reproduir la part esmentada a la fita -2a, part que possem entre parèntesi: *(Finalmente desde el mojón 2° se determinaron y materializaron también con estacas otros dos puntos [-2a i -2b] de la línea límite) hasta el encuentro con el arroyo de San Pol [Vilartagues], por cuyo eje continúa la línea límite.*

c) A l'esborrany núm 1 aquesta fita és descrita així: *Mojón n° 3. Se acordó fijarlo de piedra labrada con las iniciales de los pueblos colindantes respectivos en el ángulo de la finca que en aquel punto posee D. José Austrí, siguiendo las sinuosidades de un escorro de aguas pluviales y*

su álveo, y deslinde de fincas contiguas, en una distancia de 370 m en dirección de S.E. a N.O. [en sentit ascendent]. Aquesta fita consta en el croquis on també hi ha escrita la distància a la fita anterior.

d) Esborrany núm 2: *Sigue la divisoria por el eje del espresado camino vecinal hasta la riera de S. Pol, continuando aguas arriba por el curso de ésta hasta la altura de [en blanc] metros, en el punto denominado [en blanc], en el cual deberá fijarse el mojón n° 2.* Aquesta fita, núm 2, equival a la nostra, -3b.

FITA NÚM. -4 (ENCREUAMENT DE LA RIERA DE VILARTAGUES-SANT POL AMB EL CAMÍ RAL DE SANT FELIU A PALAMÓS)

És a 830 m de la fita anterior (-3b). La ratlla divisòria passa pel llit de la riera de Vilartagues-Sant Pol. Com que la fita mai no fou clavada, ni és fàcil que ho sigui, indiquem les direccions que haurien d'assenyalar els dos costats de l'angle de la testera: N 30° O i N 35° E.

Comentaris:

a) Diu la delimitació del 1924: *...el arroyo San Pol, por cuyo eje de aguas descende, cruzando el ferrocarril de Gerona a San Feliu de Guíxols i la carretera que de este último punto sigue a Palamós, llegando, a los diez metros de haber pasado por ésta, a la llamada carretera vieja entre estos últimos puntos...*

b) El 1980 el lloc on correspon aquesta fita no fou ni reconegut: *En este punto [riera de Sant Pol] se dio por terminada la operación de replanteo por estar bien definida en el terreno la línea límite desde este punto hasta el mar.*

c) Esborrany núm 1: *Mojón n° 2.— Se acordó fijarlo de piedra labrada con las iniciales de los pueblos respectivos en el ángulo O. del último citado cruce [camí vell de Sant Feliu a Palamós i riera de Vilartagues-Sant Pol] siguiendo la línea divisoria por el lecho de la Riera de San Pol en dirección E. a O. hasta la distancia de 460 m aguas arriba.*

FITA NÚM -5 (CARRETERA VELLA O CAMÍ RAL DE SANT FELIU A PALAMÓS FINS EL S'AGARÓ)

És a 520 m en ratlla recta de la fita anterior. Es troba a la part central del creuament de la carretera vella d'anar a Palamós amb la part central del torrent S'Agaró. Entenem que la fita hauria de clavar-se a la carretera vella, de manera que la fita coincidís amb la part central del torrent esmentat. Direccions: N 150° O i N 130° E.

Comentaris:

a) Diu la delimitació del 1924: *... y siguiendo por el eje de ella [carretera vella —o camí ral— de Palamós] llega al arroyo de Segaró, que a su vez es camino, siguiendo la línea límite por su margen derecha, quedando este camino dentro del término de Castillo de Aro...* No creiem encertada aquesta delimitació. Si a la riera de Sant Pol s'ha reconegut que el terme passa pel seu eix o centre; si a la carretera vella de Palamós la delimitació també passa pel seu centre, entenem que

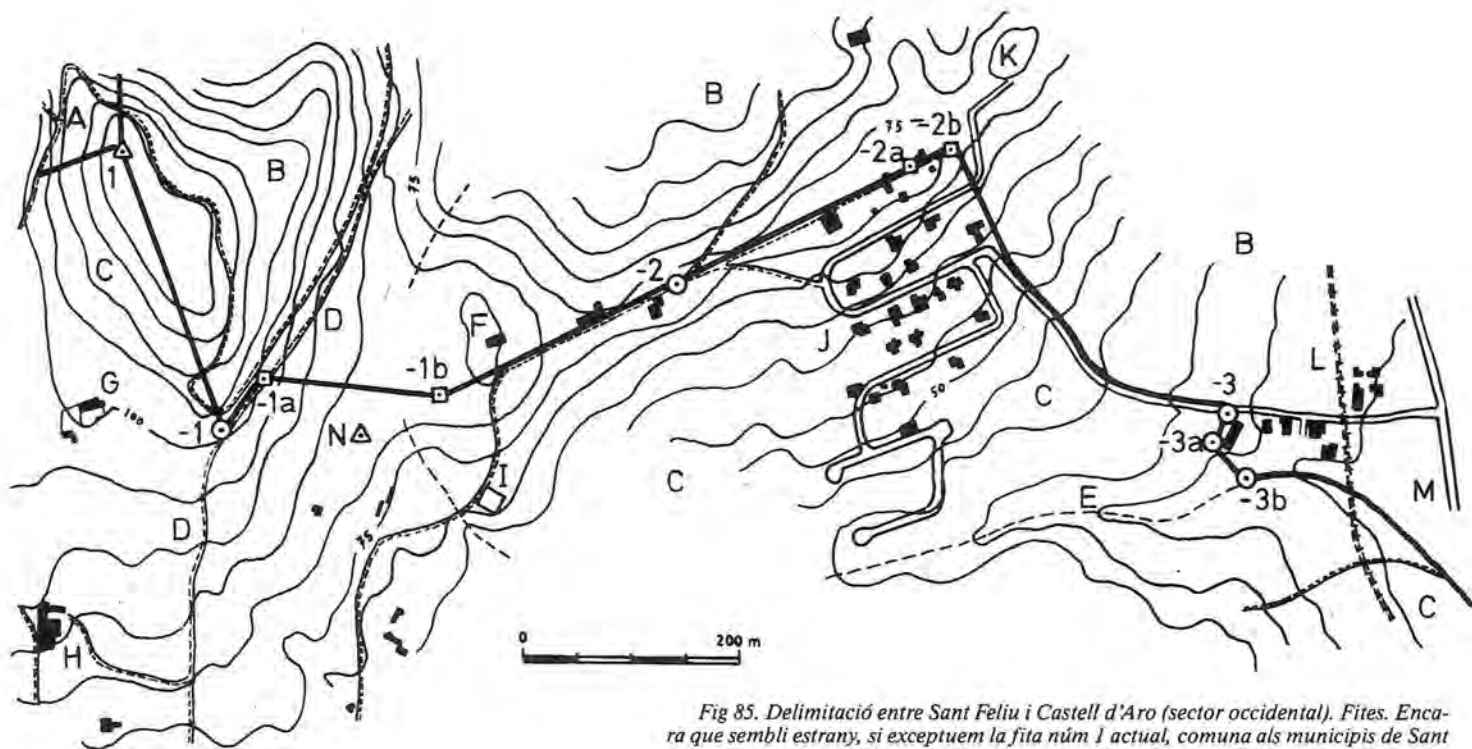

Fig 85. Delimitació entre Sant Feliu i Castell d'Aro (sector occidental). Fites. Encara que sembli estrany, si exceptuem la fita núm 1 actual, comuna als municipis de Sant Feliu, Santa Cristina i Castell d'Aro (terme que fou plantat el 1889 quan es féu la delimitació entre els dos ajuntaments esmentats en primer lloc) no existeix cap fita clavada: -1) Fita al camí D, 1924, desapareguda. -2) «Auxiliar», en el petit turó de can Rissec, 1924, desapareguda. -3, -3a, -3b) Fites posades l'any 1966 amb motiu de la construcció dels apartaments Caravelle. -1a, -1b, -2a i -2b) Vèrtexs de la polygonal, refets amb estaques el 26-VIII-1980.

A) Santa Cristina. B) Castell-Platja d'Aro. C) Sant Feliu. D) Antic camí veïnal de Sant Feliu a Castell d'Aro. E) Torrent de Vilartagues. F) Can Rissec. G) Can Ribes. H) Can Ferriol. I) Dipòsit de l'Aigua. J) Urbanització Vilar d'Aro. K) Puig de les Eroles o del Remei. L) Antic traçat del tren de Sant Feliu a Girona. M) Carretera de Sant Pol a Castell d'Aro. N) Emplaçament teòric de la fita -1b, segons l'esborrany núm 1.

Indicacions: Línea gruixuda = divisòria actual del termenal. Les fites són indicades amb cercles i números negatius; les fites auxiliars ho són amb quadrats i números negatius que van acompanyats de lletres.

ací la divisòria també ha de passar pel centre del S'Agaró; no pel seu marge dret.

b) El 1980 aquesta fita no fou ni reconeguda, pel mateix motiu exposat a la fita -4.

c) Esborrany núm 1: *Mojón nº 1.— Se acordó fijarlo de piedra labrada con las iniciales de los pueblos respectivos en el mencionado cruce del Rech de Sagaró con el citado camino vecinal, siguiendo la divisoria por el eje de éste en una longitud de 400 m de N. a S., o sea hasta el otro cruce del precitado camino.*

d) Esborrany núm 2. *En el cruce de ambas vías [camí de Sant Feliu a Palamós-rec S'Agaró] debe emplazarse un mojón señalado de nº 1.*

FITA NÚM -6 (REC S'AGARÓ-PLATJA DE SANT POL)

Aquesta fita correspon a la part central del rec S'Agaró en el lloc on desguassa al mar. És a 800 m en ratlla recta de la fita anterior. Com que la fita no fou plantada mai, ni és necessari perquè el lloc ve indicat pel centre del pont que ara té la carretera d'entrada a S'Agaró (zona residencial), anotem l'única direcció que haurà d'assenyalar la recta de la testera: N 20° O.

Comentaris:

a) Diu la delimitació del 1924: *siguiendo en esta forma [pel marge dret del torrent S'Agaró] hasta que el arroyo afluye al mar en el extremo norte de la Playa de San Pol.* Hem exposat el nostre criteri a la fita anterior, apartat a).

b) El 1980 aquesta fita no fou ni reconeguda, pel mateix motiu exposat a la fita -4.

c) Diu l'esborrany núm 1: *enlaza con el Rech de Sagaró hasta su cruce con el camino vecinal de San Feliu a Palamós, con la distancia o longitud [...] de 490 m [...] cuyos deslindes [-6 i -6a] no se han amojonado por tener límites naturales.*

d) Esborrany núm 2: *Punto de estación extremo Este playa de S. Pol siguiendo la dirección del «Rech de Sagaró» hasta encontrar el camino vecinal de San Feliu a Palamós.*

FITA NÚM -6a

(CARRETERA DE S'AGARÓ-FREU GROS)

Aquest sector (des del rec S'Agaró i, pel camí

de Ronda, fins al Freu Gros de la punta d'en Pau) no és esmentat en cap delimitació oficial ni en cap altre esborrany. Si l'esborrany núm 1 fos una delimitació oficial, des del camí de Ronda fins el freu i el mar, seria costa de Sant Feliu.

Comentaris:

Esborrany núm 1: *«...el día 7 del actual dio principio a las operaciones de deslinde en la parte de este término colindante con el de Castillo de Aro, empezando por el territorio conocido por Freu, punta que más se interna dentro del mar. A partir de la citada punta y siguiendo la línea divisoria por los peñascos que limita la concha de San Pol enlaza con el Rech de Sagaró...»* i té una longitud de 530 m. En el croquis, consta: 530 m. Peñas.

RESUM

Com acabem de veure, els termes municipals de St. Feliu i de Castell-Platja d'Aro son delimitats per:

1) Una fita quadrangular comuna als municipis de Santa Cristina, Sant Feliu i Castell-Platja d'Aro (M.3T de 1924-25).

2) Dues pedres enterrades, avui desaparegudes (M.1 i M.2 auxiliar, de 1924-25); llocs reconeguts també l'any 1980, on es clavaren dues estaques.

3) Fita M.2 representada en el mapa fet per l'Institut Geogràfic l'any 1924-25; no fou plantada.

4) Fites -3, -3a i -3b clavades el 1966; són a les proximitats dels apartaments Caravelle.

5) Des d'ací, el termenal segueix la riera de Vilartagues-Sant Pol fins a trobar el camí ral de

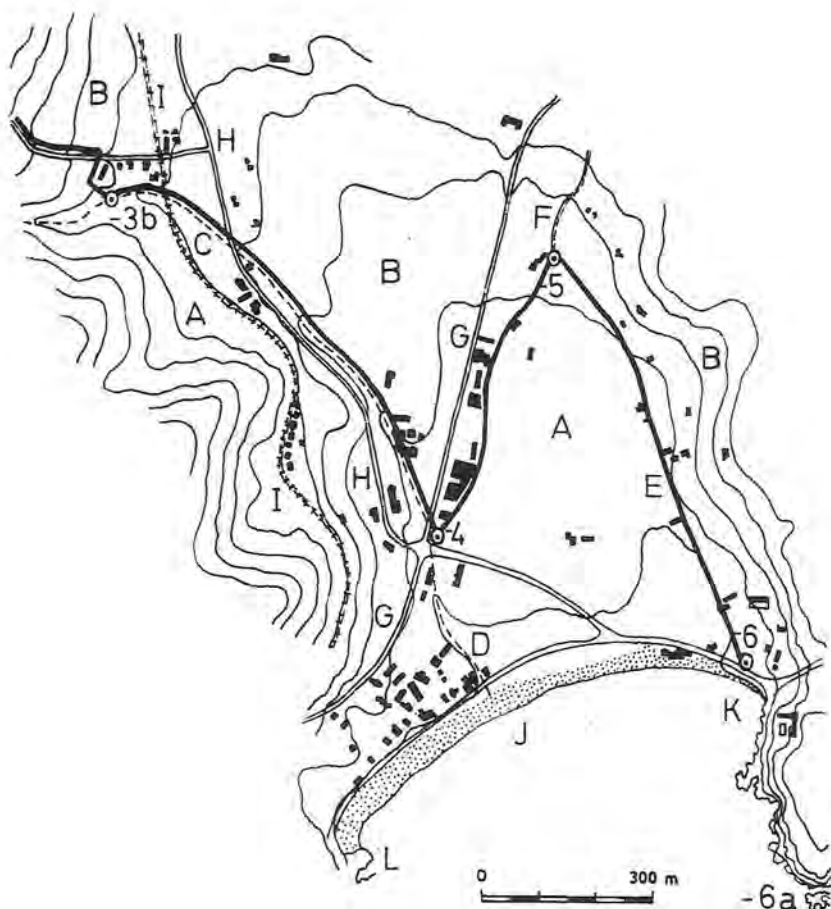

Fig 85a. Delimitació entre Sant Feliu i Castell d'Aro (sector oriental). Fites: -3b) Riera de Vilartagues. -4) Encreuament del camí ral de Sant Feliu a Palamós amb la riera de Vilartagues-Sant Pol. -5) Encreuament del camí ral de Sant Feliu a Palamós amb el torrent S'Agaró. -6) Desembocadura del torrent S'Agaró. -6a) Freu Gros de la punta d'en Pau.

A) Sant Feliu. B) Castell-Platja d'Aro. C) Riera de Vilartagues. D) Riera de Sant Pol. E) Torrent S'Agaró. F) Camí ral de Sant Feliu a Palamós. G) Carretera actual de Sant Feliu a Palamós. H) Carretera actual de Sant Pol a Castell d'Aro. I) Antic traçat del tren de Sant Feliu a Girona. J) Platja de Sant Pol. K) Racó de S'Agaró. L) Sa Caleta.

Sant Feliu a Palamós on, després de seguir-lo un bon tros, arriba fins a la cruïlla del torrent S'Agaró. Des del mig del torrent, el termenal segueix per la part central fins a la desembocadura al mar.

En el quadre que ve a continuació s'inclouen les diferents numeracions emprades en aquest sector.

Creiem que s'haurien de clavar tots el termes; és incompreensible que encara entre Castell-Platja d'Aro i Sant Feliu el termenal no sigui delimitat per fites clavades. Però si això no es fa, almenys cal que siguin posades -4, -5 i -6 per tal d'evitar futurs inconvenients greus. El tram de Sant Pol i del torrent S'Agaró s'està transformant totalment i és segur que ben aviat serà difícil saber on és el límit dels dos municipis afectats.

PERÍMETRE ENTRE SANT FELIU I SANTA CRISTINA

La primera distància del perímetre que tot seguit donarem (375 m) és la que hi ha des de Canyet a l'actual fita núm 17; les altres són les que segueixen, correlativament fins arribar a la darrera (660 m), l'actual fita núm 1 (M.3T de Puchol, dita també Tres Termes).

Segons la fitació del 1889: $375 \text{ m} + 332 + 494 + 206 + 740^{(269)} + 128 + 180 + 515 + 492 + 180 + 272 + 654 + 633 + 848 + 414 + 276 + 660 = 7.399 \text{ m}$.

Fitació del 1924, seguint el mateix ordre: $375^{(270)} + 450 + 500 + 350 + 900 + 400 + 700 + 600 + 150 + 350 + 500 + 800 + 600 + 400 + 450 + 400 + 400 = 8.325 \text{ m}$.

Fitació segons els nostres comptes⁽²⁷¹⁾, seguint el mateix ordre: $375 + 340 + 550 + 240 + 740 + 110 + 235 + 475 + 590 + 220 + 325 + 685 + 770 + 940 + 480 + 300 + 350 + 415 = 8.140 \text{ m}^{(272)}$.

(269) El document no diu la distància; posem la que nosaltres hem trobat.

(270) Ídem.

(271) Hem fet el càlcul sobre mapes topogràfics obtinguts per restitució amb l'ajuda de fotografia aèria, a escala 1:5000 i equidistància entre corbes cada 5 m.

(272) Les fitacions del 1889 i del 1924 tenen 17 dades; a la nostra n'hi ha 18 perquè hi ha inclosa la fita 13a, com hem explicat anteriorment.

Numeracions del termenal entre Sant Feliu i Castell-Platja d'Aro.

Oficials		Esborrany		Del text del treball
Any 1924	Any 1980	Nº 1	Nº 2	
M.1	1	6	5	-1
sendero	1 vèrtex	5	4	-1a
sendero	2 vèrtex			-1b
2 auxiliar	2	sima de la sierra	sierra	-2
sendero	primer punt	4	3	-2a
M.2	segon punt			-2b
arroyo St. Pol		3	2	-3, -3a i -3b
arroyo St. Pol hasta carretera vieja Palamós		2		-4
carretera vieja al arroyo S'Agaró		1	1	-5
rec de S'Agaró fins el mar		rec de S'Agaró hasta el mar	rec de S'Agaró hasta el mar	-6
		«freu»		-6a

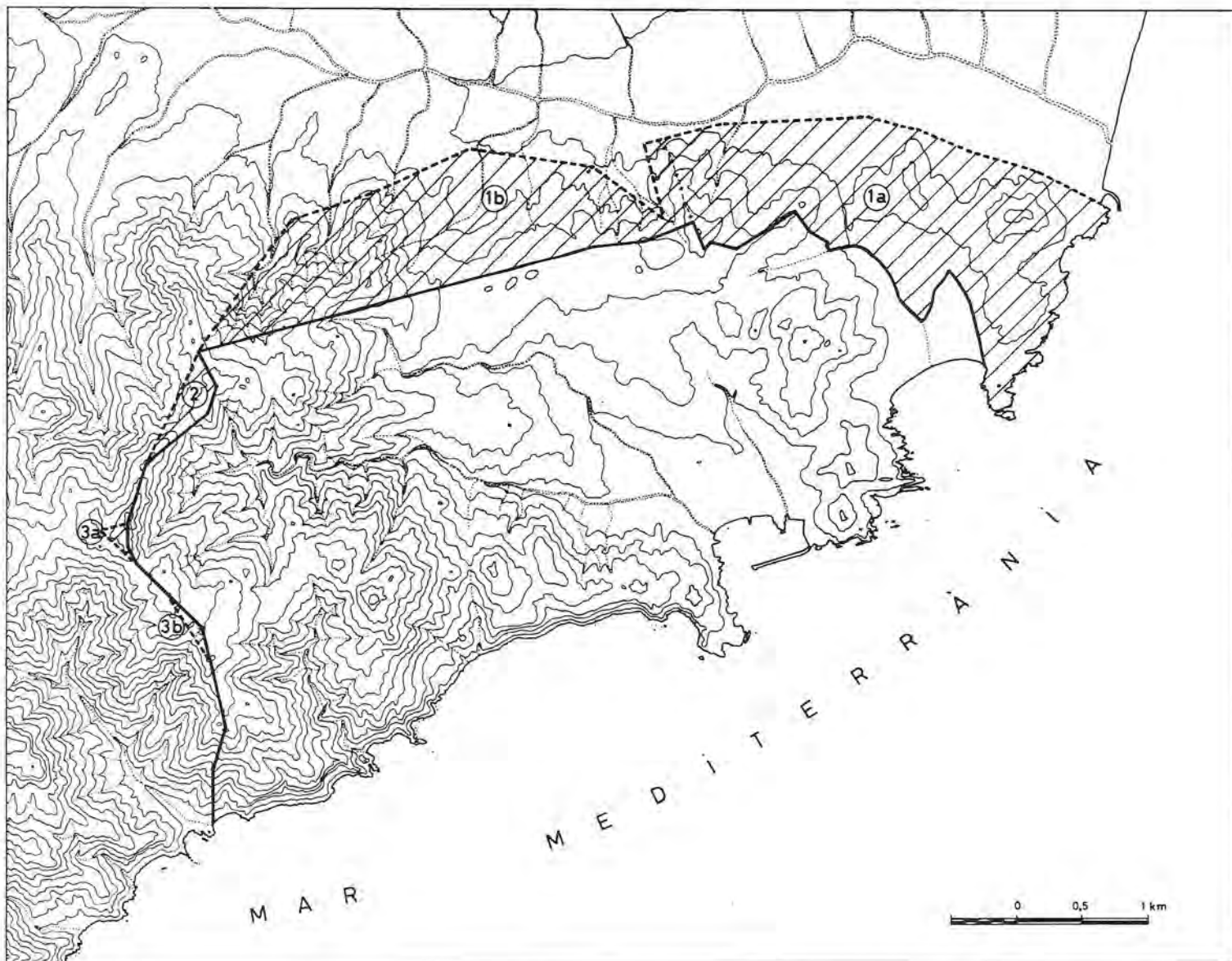

Fig 86. Conjunt dels territoris que Sant Feliu va perdre entre 1835 i 1889. La ratlla contínua és el termenal actual; la discontinua, el de 1354-1355: 1) Sector de Pinell-Pedralta (1a a favor de Castell d'Aro; 1b, a favor de Santa Cristina). 2) Sector de Pedralta-pedra d'en Basart, a favor de Santa Cristina. 3) Sector del puig Alt-puig de Sant Benet (3a, puig Alt-creu Trencada; 3b, puig de Ballaron-puig de Sant Benet, ambdós a favor de Santa Cristina).

PERÍMETRE ENTRE SANT FELIU I CASTELL-PLATJA D'ARO

La primera distància (490 m) és la que hi ha des del mar a l'antic camí ral; les altres són les que segueixen correlativament fins arribar a l'actual fita núm 1 (M.3T de Puchol, dita també Tres Termes).

De les fitacions antigues, solament tenim les dades de l'esberrany núm 1, (fig 75), probablement fet el 1889. Són aquestes: $490 + 400 + 460 + 370 + 580 + 77 + 270 = 2.647 \text{ m}^{(273)}$.

Fitació segons els nostres comptes, seguint el mateix ordre: $800 + 520 + 830 + 45 + 30 + 365 + 40 + 240 + 240 + 165 + 77 + 270 = 3.622 \text{ m}$.

PERÍMETRE TERRESTRE TOTAL

8.140 m entre Sant Feliu i Santa Cristina + 3.622 m entre Sant Feliu i Castell-Platja d'Aro = 11.762 m.

PERÍMETRES I SUPERFÍCIES TOTALS DE 1355 I DE 1989. DIFERÈNCIES.

Perímetre de 1355 = 12.485 m; perímetre actual = 11.762 m; pèrdua = 723 m.

Superfície de 1355 = 22,97 Km²; superfície actual = 16,36 Km²; pèrdua = 6,61 Km².

TERRITORIS QUE SANT FELIU VA PERDRE ENTRE 1835 I 1889

De la documentació fins ací presentada, es veu

clar que el terme legal de Sant Feliu era, sens dubte, el que li fou reconegut el 1355. Per les vicissituds explicades, la nostra ciutat va perdre territori a tres sectors: un d'ells és importantíssim, tant pel valor de les terres com per la seva extensió; els altres dos són d'importància més relativa.

Sector 1: Pinell-Pedralta (delimitació de 1355) o S'Agaró-Pedralta (delimitació de 1889).

Primera delimitació: Final del puig de Pinell (A), final del puig sobre les hortes de Crota (B), final del puig de la Granolla (C), final del puig de sa Lixarda (D), peu del puig de sa Canal (E), serra de les roques sobre l'alberg d'en Valls (F), roques d'en Donat (G), roques d'en Dijous d'Aro (H), molí dels Terrers (I), roca Rodona (J) i Pedralta (K=8)⁽²⁷⁴⁾.

(273) No comptem el tram que va des del final del torrent S'Agaró fins al freu Gros.

(274) Quan una fita pertangué a la delimitació del 1355 i encara en serveix, posem —entre parèntesi— la lletra de la delimitació i, tot seguit, el número de la fita actual, com és el cas que estem anotant. Però si, al revés, parlem primer d'una fita actual que també fou esmentada el 1355, col·loquem primer el seu número i després la lletra corresponents. És el cas de Pedralta a la delimitació actual que tractarem tot seguit.

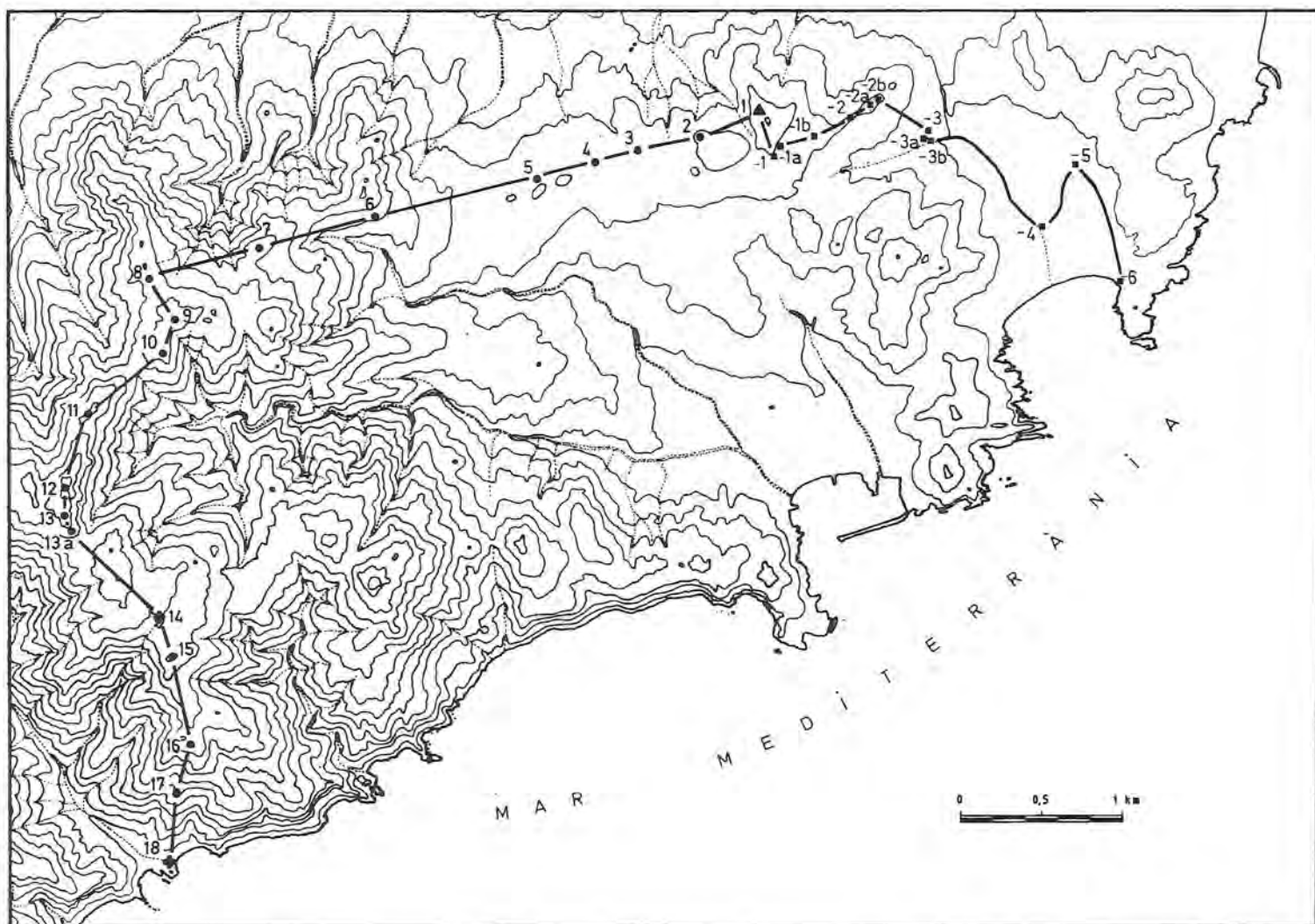

Fig 87. Fites actuals del terme guixolenc.
Posades entre Sant Feliu i Santa Cristina.
Desapareguda el 1978.
Fita núm 1 entre Sant Feliu, Santa Cristina i Castell d'Aro.
No posades (entre Sant Feliu i Castell d'Aro).

Delimitació actual: torrent del S'Agaró (-6) des de la platja de Sant Pol fins la carretera vella de Palamós (-5), riera de Sant Pol (-4), riera de Vilartagues (-3a -3b), puig de les Eroles (-2a), serra de les Eroles (-2), turó d'en Risse (-1b), dreuera de Castell d'Aro (-1a), creu d'en Basart (-1), can Ribas (1), turó Beuloli (2), molí de vent dels Freres (3), mas Trempat (4), turó d'en Rabell (5), mas Bartra (6), Santa Escolàstica (7) i Pedralta (8=K).

Superfície aproximadament perduda: 3,82 Km² a favor de Castell-Platja d'Aro + 2,57 a favor de Santa Cristina = 6,39 Km².

Sector 2. Pedralta-pedra d'en Basart.

La delimitació del 1355 anava des de Pedralta (K=8) fins a la mitja pedra d'en Basart (L=11).

L'actual és: Pedralta, turó d'en Miquel de Pau (9), puig Vidal (10), puig —o mitja pedra— d'en Basart (11=L).

Superfície perduda: 0,16 Km² aproximadament, a favor de Santa Cristina.

Sector 3. Puig Alt-puig de Sant Benet.

La delimitació del 1355 era: puig Alt (M=12), creus d'en Gras (N), puig de Ballaron (O) i puig de Sant Benet o de les Guineus (P=15).

L'actual és: puig Alt (12=M), fita propera al mateix puig (13), creu d'en Barraquer (actual núm 13a), Sant Benet (núm 14, desapareguda) i puig de Sant Benet (15=P).

Superfície perduda: 0,067 Km² aproximadament, a favor de Santa Cristina.

Sector 4. El capítol gironí insistia que la delimitació, des de Pedralta (K=8) anava directament a les creus d'en Gras (N), tram que hauria eixamplat el termenal guixolenc. El monestir, però, mai no l'acceptà; sempre va defensar la delimitació oficial del 1355: Pedralta (K=8), mitja pedra d'en Basart (L=11), puig Alt (M=12) i creus d'en Gras (N).

Aquest sector ha quedat tal com era el 1355, excepte el que ja hem dit en estudiar el sector núm 2.

Per tant, el termenal guixolenc perdé injustament un total de 6,617 Km². En canvi, no rebé mai ni una sola anexió.

CONCLUSIONS

És evident que, amb el temps, potser aspectes dubtosos d'aquest treball seran posats en clar. És el camí lògic dels estudis d'investigació.

En conjunt, però, la conclusió no pot ser més clara i categòrica: el termenal segur de Sant Feliu de Guixols era —i hauria de ser— el que fou definit el 1355 per ordre del rei Pere el Cerimoniós i confirmat —amb fites clavades— el 1586.

Les al·legacions presentades pel capítol gironí i els seus associats careixien —es veu ben clar— del més mínim valor jurídic. Els seus croquis, tan penosament elaborats, són d'una inexactitud flagrant.

Només al desconeixement dels documents fins ací exposats, per part dels guixolencs que el 1889 negociaren el termenal de Sant Feliu, cal atribuir el perfil injust de l'actual terme municipal guixolenc.

ABREVIATURES

Els principals documents dels quals ens hem servit són els que esmentem a continuació precedits de les corresponents abreviacions.

Doc 1 = *Libro de privilegios segundo, o menor, y concordias* (1585-86), fols 66-81.

Doc 2 = *Per la Contenció de la Vall d'Aro*, (20-VIII-1677), fols 1-17.

Doc 3 = *Motius, fonaments, rahons i circumstancies per fer constar evidentment que tots los territoris de la Qüestió situats entre la fitació y terminació designada per lo Capítol sobre los termens designats per lo Abat y Convent de Sant Feliu, se troban situats dins lo terme y Parroquia de la Vall de Aro*. Sense data, bé que posterior al 1697; fols 32-40.

Doc 4 = Documents diversos, borradors de cartes, notes, etc enumerats 1-26. En el fol 7v hi ha la data 26-VIII-1721 en una carta signada pel canonge Miquel Bacó; els altres documents probablement són de dates properes a l'esmentada.

Doc 5 = *Artigles Donats en primer lloch per part del Molt Illre. Capítol als 18 Agost 1703*, fols 1-21.

Doc 6 = *Artigles en segon lloch per part del Molt Illre. Capítol de la Seu de Gerona donats als 26 febrer 1722*, fols 21-37.

Doc 7 = *Son dels articles donats per lo Abat y Monestir de St.F.G. als 22 Juny de 1722*, fols 1-2. A continuació hi ha: *Estas cridas foren fetas y publicadas en las Parroquias de Santa Maria del-Castell y de Santa Christina de la Vall de Aro ab so de trompeta y per los llochs acostumats Instant lo Sindich y Procurador dels Molt Illre. Capítol y del Pabordre de la Pia Almoyna de la Seu de Gerona als 14 del mes de Desembre 1722*, fols 3 i 4.

Doc 8 = *Tercera instrucció. Instrucció verídica, per a respondrer als articles donats per lo Abat y monastir de Sant Feliu de Guíxols als 18 Janer 1723*, fols 1-12. A continuació segueix: *Se faran treurer, y enviar los actes que seguidament se notaran; los quals se exhibiran ab la sedula resolutiva que ja esta comensada de la Causa Apostólica contra lo Abat y Monestir de St. Feliu de Guíxols*, fols 13-17. Devers 1.723.

Doc 9 = *Instrucció per a respondrer als articles presentats per part del Abat y monastir de la vila de St. Feliu de Guíxols als 26 febrer 1723*, fs. 1-2. *Articles donats en la causa Apostólica que lo molt Illre. Capítol de la Seu de Gerona per raho de la Pabordria del Mes de Juliol y la Pabordria de la Pia Almoyna del pa de dita Seu de Gerona aportan*, fols 3-6.

Doc 10 = *Instrucció per a respondrer als articles donats per lo Abat y Monastir de St. Feliu de Guíxols als 22 Juny 1723*, fols 1-7.

Doc 11 = *Resposta als arts. presentats per lo Abat y Monastir de la vila de St. Feliu de Guíxols als 23 Febrer 1724*, fols 1-4. *Instrucció per los Regidors de la Vall de Aro, sobre las Cridas que han fet publicar lo Illre. Capítol y lo Pabordre de la pia Almoyna de la Seu de Gerona ab las quals Cridas se Intitulan decimadors universals en todas las Parroquias y Termes de Santa Maria del Castell de Sancta Christina de la Vall de Aro*, fols 5-7. *Primera articulada de 18 Agost 1724*, fols 8-9. *Resposta als reparos proposats per lo Sr. Canonge Dr. Miquel Bacó sobre la deposició de alguns articles*, fols 10-14.

Doc 12 = *Notas y advertencias sobre los artículos, que se han en segon lloch de presentar en la Causa Apostólica aporta lo Illre. Capítol de la Seu de Gerona, com a tenint unida la Pabordria de Juliol dita de Aro, lo Adr. de la Almoyna del Pa de d^a Seu, y damés interessats de una, contra lo Venera-*

ble Abat, y Monastir de la vila de St. Feliu de Guíxols de part altre, fols 1-15 (posterior a 1684).

Doc 13 = Sense començament, ni acabament, fols 16-19.

Doc 13a = *Notas de diferents diligencias que se han de averiguar en la Vall de Aro fahent per la Causa Apostólica que se aporta lo Abat y Monastir de St. Feliu de Guíxols*. Sense data, fols 20-23.

Doc 13b = *Notas que fan per lo Plet, entre lo Molt Illre. Capítol y Abat y Monastir de St. Feliu de Guíxols*. Sense data, fols 24-26.

Doc 13c = Sense títol ni data, fols 27-36.

Doc 13d = Actes rebuts per diversos notaris de la Vall; dates diverses, fols 37-55.

Doc 14 = Sentència arbitral del 21-IV-1743 per a delimitar les parròquies de Bell-lloc i Solius, fols 1-16 (1743).

Doc 15 = *Pabordia de Juliol Vall de Aro. Notas de diferents diligencias que se han de averiguar en la Vall de Aro, fahent per la Causa Apostolica que se aporta (?) lo Abat y Monastir de St. Feliu de Guíxols*. Sense data, fols 1-8.

Doc 16 = *Nom de todas las pesas de terra se troban en lo terme de Solius las quals son de diferents particulars dels llochs circumvehins de dit lloch de Solius, las quals son capbrevadas en favor del Sr. del Castell de Solius. Lo original de dita capbrevació se troba en la notaria de Llagostera*. Sense data, fols 82-85.

Fins aci, tots els docs són de l'ACG.

Doc 17 = Conjunt de «mappas» fets pel capítol gironí o per algun dels seus associats contra l'abat i monestir de Sant Feliu. Els 6 primers són a l'Arxiu Capitular; els 8 que segueixen, a l'Arxiu Històric, ambdós de Girona, i l'últim a l'Arxiu Històric de Sant Feliu de Guíxols.

També ens hem servit, més d'una vegada, dels treballs que segueixen:

BARRAQUER, 1906 = CAYETANO BARRAQUER RO-VIRALTA, *Las casas de religiosos en Catalunya durante el primer tercio del siglo XIX*, 2 vols, Barcelona, 1906.

CALZADA, 1981 = JOSEP CALZADA i OLIVERAS, *La Contenció de la Vall d'Aro*, «Estudis del Baix Empordà», núm 1, St.F.G., 1981.

CANO, 1606 = ALONSO CANO, *Discurso general de este antiquísimo Castillo y Monasterio de Sanct Feliu de Guíxols de la orden...*, Ms original a l'AHG, un altre a Montserrat i xerocòpies del de Girona a la biblioteca local de «la Caixa» i a l'AHMSF.

CASAS, 1908 = AGUSTÍ CASAS, *Monuments megalítics de la regió de Sant Feliu de Guíxols*, «Anuari de l'I. d'E.C.» 1908.

CASTELLS, 1985-86 = NARCÍS CASTELLS i CALZADA, *El districte de la mitja llegua entorn les muralles de la ciutat de Girona*, «Annals de l'I. d'E. Gironins», vol. XXVIII, 1985-86, pàgs 299-325.

CAZURRO, 1912 = MANUEL CAZURRO, *Los monumentos megalíticos de la provincia de Gerona*, Madrid, 1912.

DALMAU, 1969 = JAUME DALMAU, *Els noms de lloc a Girona*, Cassà de la Selva, 1969.

ESTEVA, 1958 = LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS, *Prehistoria de la comarca guixolense*, «Anales del I.E.Gerunden-ses», vol XII, 1958, Girona.

ESTEVA, 1980 = L.E.C. *Pedralta (en altre temps Pedra sobre Pedra)*, «Quaderns d'Informació Municipal», núm 8 del 15-1-1980, Sant Feliu de Guíxols.

ESTEVA, 1983 = L.E.C., *Les creus de terme de Sant Feliu de Guíxols*, «Estudis del Baix Empordà», 2, St.F.G., 1983.

FONT RIUS, 1969 = JOSEP M.ª FONT i RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, 1969.

GRAHIT, 1874 = EMILI GRAHIT i PAPELL, *Memorias y noticias para la historia de la villa de San Feliu de Guíxols*, Girona, 1874.

HURTEBISE, 1970 = EDUARDO GONZÁLEZ HURTEBISE, *Bosquejo histórico de la villa de San Feliu de Guíxols, seguido de unos breves apuntes de historia interna (desde los más remotos tiempos hasta 1517). Trabajo de investigación sobre fuentes inéditas, ilustrado con fotografías, dibujos y planos. Tesis de oposición, 1905. Ms. autògraf núm 780 de l'ACA. Publicat entre 1963 i 1967 a «Àncora» i, en forma de llibre, el 1970. Per a més informació d'Hurtebise, vegeu LLUÍS ESTEVA, *Eduardo González Hurtebise dit Delaborde. Notes biogràfiques*, «Estudis del Baix Empordà», 6, 1987, pàgs 137-160.*

J.M.MARQUÈS, 1984 = JOSEP MARIA MARQUÈS i PLANAGUMÀ, *Pergamins de la Mitra (891-1687)*, Arxiu Diocesà de Girona, 1984.

MASSOT, 1971 = JOSEP MASSOT i MUNTANER, *Els abats de Sant Feliu de Guíxols*, «Studia Monastica», XIII, 1971.

PALLÍ, 1967 = LLUÍS PALLÍ, *La Pedra Alta*, «Àncora», Festa Major 1967.

PALLÍ, 1972 = LLUÍS PALLÍ, *Geologia de la Pedra Alta*, «Revista de Girona», 1972, núm 61.

PALLÍ, 1978 = LLUÍS PALLÍ i BUXÓ, *Mapa geològic de Sant Feliu de Guíxols*, 1978.

PALLÍ, 1980 = L.P.B., *Mapa geològic de Castell d'Aro*, 1980.

PALLÍ, 1983 = L.P.B., *Toponímia litoral del terme de Sant Feliu de Guíxols*, «Publicacions de la ciutat de St.F.G.», 1^a ed 1981; 2^a, 1983.

PALLÍ, 1985 = L.P.B., *Mapa geològic de Santa Cristina d'Aro*, Girona, 1985.

PELLA, 1883 = JOSÉ PELLA i FORGAS, *Historia del Ampurdán*, Barcelona, 1883.

SALA, 1985 = FRANCISCO y MARÍA JOSÉ SALA, *Memorias históricas de la villa de San Feliu de Guíxols desde su fundación hasta el siglo XIX de la era cristiana*, «Estudis del Baix Empordà», 4, 1985.

SANZ, 1987 = ANTONI LL. SANZ ALGUACIL, *La formación del patrimonio de la catedral de Girona*, «Jornades d'història de l'Empordà. Homenatge a J.Pella i Forgas», Girona, 1987, pàgs 131-141.

I hem usat les següents sigles:

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó.

ACG = Arxiu Capitular de Girona.

ADG = Arxiu Diocesà de Girona.

AHMSF = Arxiu Històric Municipal de Sant Feliu de Guíxols.

AHG = Arxiu Històric de Girona.

AMCA = Arxiu Municipal de Castell d'Aro.

AMSC = Arxiu Municipal de Santa Cristina d'Aro.

C. d'A. = Castell d'Aro.

F-M = Fàbregas-Hurtebise. Vegeu en el text, després de la nota 49.

GEC = Gran enciclopèdia catalana.

M.A. = Manual d'acords.

m s n m = metres sobre nivell mar.

St.F.G. = Sant Feliu de Guíxols.

Sta.C.d'A. = Santa Cristina d'Aro.

OBSERVACIONS

— Quan donem el número d'una fita i no indiquem l'any del terminal al qual pertany, s'entén que és de la fitació i numeració actuals.

— En els documents, els dies, mesos i anys generalment són escrits amb lletres; per abreujar, els hem posat amb números.

— Tots els mapes fets per nosaltres (els que no duen nom del seu autor) són orientats al nord.

— En els originals, hi ha noms comuns que, algunes vegades són amb majúscula; els hem escrit amb minúscula.

— Quan en alguns documents es descriuen les fites, unes vegades els textos tenen un sol punt i a part, i altres en tenen més; també els hem unificat.

— Els topònims que, en gran nombre, són esmentats en el nostre estudi, al llarg del temps han estat escrits de diferents maneres. En un treball com el nostre, considerem convenient unificar-les; per això, en cada cas, ens hem decidit per una sola forma. Ho hem fet, inclinant-nos sempre per la grafia que, avui per avui, ens ha semblat més coherent o més apropiada, sense que això vulgui suposar una desqualificació o un rebuig per les formes no escollides, tema que correspon a altres investigadors. Quan hem reproduït fragments literals de textos, però, hem respectat la grafia dels mateixos.

— Els autors del treball —com diem en un altre lloc— també en són de les figures en les quals no es diu altrament.

APÈNDIX DOCUMENTAL

I

1355, gener 16

Designació dels límits de la vila de Sant Feliu de Guíxols, pels procuradors reials Pere Çacosta i Pere de Prats.

Això és, que sàpiga tothom que havent estat feta la transacció entre el sereníssim i magnífic príncep i senyor Pere, per la gràcia de Déu Rei d'Aragó, de València i de Còrsega i Comte de Barcelona, del Rosselló i de la Cerdanya, pare i legítim administrador del sereníssim i magnífic senyor l'Infant Joan, primogènit del senyor Rei, Duc de Girona i Comte de Cervera, d'una part, i el venerable i religiós fra Francesc, abat per la gràcia de Déu, i el convent del monestir de Sant

Feliu de Guíxols, de l'altra part, amb el consentiment dels jurats i Universitat d'homes de la vila de Sant Feliu de Guíxols, i sobre la jurisdicció del lloc i dels termes de Sant Feliu de Guíxols i algunes altres coses contingudes en determinats capítols fets després. D'aquesta transacció es va fer un document començat el dia 10 de juny de l'any de la Nativitat del Senyor 1354, per Raimon de Bruguera, ciutadà de Girona, Notari públic amb autoritat règia per tota la terra i domini de l'il·lus-

tríssim senyor Rei d'Aragó: I conforme el primer Capítol de dita transacció l'esmentat lloc de Sant Feliu de Guíxols hauria d'ésser i ha d'ésser limitat i designat per certs límits i termes, i hauria de reconèixer-se que és i deu ésser de l'esmentat abat i del seu monestir com a lliure i franc alou. Del qual Primer capítol el tenor és com segueix. «Primerament lo loch de Sanct Feliu sie terminat e designat per certs límits e termens e regonégut que es enfi franch alou del monastir de Sanct Feliu e del abat de aquell terme a terme ab les possessions, censos, drets, cases e alberchs, situats, i situadors dins los dits límits dins los quals lo monastir puxa tenir batlle, jutge e saig qui puxan clavar e destrényer censos, mesuratges, ribatges, tasches, delmes, obres de monastir e totes altres servituts, e tots altres drets quals que quals al dit abbat e monastir pertanyents: e pertanyedors ay també en terra com en mar e ab amparaes e drets de amparaes ab penes posar e haver: e ab tota altra jurisdicció: e coherció necessaria e profitosa al dit monastir e abbat de aquell en les coses demunt dites». I ocupat l'esmentat senyor Rei en temps de dita transacció, a causa del seu allunyament pel felix viatge a Sardenya, no hauria pogut fer personalment i reial la designació i limitació del dit lloc de Sant Feliu, i havia comissionat per a fer la limitació i designació de l'esmentat lloc de Sant Feliu de Guíxols, en representació seva i en lloc i en nom seu, i com a pare i legítim administrador predit, a l'honorable i distingit Pere Çacosta, conseller del senyor Rei i Batlle General de Catalunya, i a Pere de Prats, ciutadà jurisperit de Girona, com consta clarament d'aquesta comissió en l'ementat document públic de dita transacció.

Per això, el divendres 16 de gener de l'any de la Nativitat del Senyor 1355, a l'hora terça (les 9 del matí), els dits honorables comissaris Pere Çacosta i Pere de Prats en representació i en nom de l'esmentat senyor Rei, pare i legítim administrador predit, a requeriment i a instància del Venerable i Religios senyor abat predit, i essent ell present, accediren personalment a limitar i termenar el dit lloc de Sant Feliu de Guíxols en el seu circuit, i en presència també del dit senyor abat i del meu notari sotasignat, i dels testimonis, això és, del Venerable Jaume de Monells jurisperit i d'en Guillem Ballerí Ciutadà de Girona, i d'en Maimònides Ponç i Arnau de Campallonc de la vila de Sant Feliu de Guíxols, i d'en Bernat Badia capellà de l'església de Sant Feliu de Guíxols, i d'en Pere Benet draper de Girona i de molts altres testimonis cridats especialment per això, designaren, limitaren i termenaren dit lloc, i reconegueren els seus termes i digueren ésser, establiren, i constituïren, és a dir, cap a orient fins al final del Puig de Sa Conca o de Pinell, sota del qual segueix immediatament el pla de Ferals. Aquest pla no és de dit terme, més encara es troba fora de dits termes; i s'estenen dites designacions, límits i termes, segons digueren, reconegueren, termenaren i limitaren allà mateix els dits comissaris en presència i testimoni dels sobre esmentats, des del final i peu del Puig de la

Conca o del Pinell fins al final del Puig anomenat Puig sobre les hortes de Crota, en direcció a la parròquia d'Aro; i després (des d'allà) en circuit fins al cap del pla, és a dir, des del final del puig anomenat sobre les hortes de Crota fins al peu i final del puig anomenat Puig de Granolla. I des del final del puig anomenat Puig de Granolla, dits procuradors digueren i reconegueren i trobaren que els termes de dit lloc de Sant Feliu ja es trobaven i s'estenien fins al peu i final del Puig de Sa Lixarda. Aquest Puig de Salixarda és a prop de les cases o alberg de dit abat que en diuen jovera de ses Aroles, i s'inclouen i els dits comissaris digueren que s'inclouien i comprenien en la dita limitació i termes de la casa de la dita jovera d'Erola i el molí del dit monestir de Sant Feliu anomenat de Salixarda, perquè el R. Bernat Badia, capellà cuidador de l'església de Sant Feliu de Guíxols, digué i donà fe que també en aquella part fins a les esmentades designacions s'estén la parròquia de Guíxols, i com digué i donà fe, allà mateix, el dit capellà sobre les ànimes habitants en les esmentades cases d'Erola pertanyen a la capellania de Sant Feliu de Guíxols; i després els dits comissaris digueren i reconegueren, limitaren que els termes de dit lloc s'estenen cap a la part de mestral, és a dir, des del peu del Puig de Salixarda, incloses les cases d'Erola; i des del dit molí pel final i peu del puig anomenat Puig d'en Mora, fins al rec que ve al molí de Salixarda, és a dir, fins al peu del Puig de Sacanal i després retornen els termes i designacions i segueixen i es troben, i els dits comissaris també digueren i designaren, per la serra d'aquest Puig de Sacanal amunt fins a la serra de les Roques sobre l'alberg d'en Valls o d'en Mateu d'Aro, i després aquests termes i designacions de termes del dit lloc de Sant Feliu s'estenen i es troben seguint els mateixos termes cap a mestral de dita serra de les Roques seguint avall fins a les Roques d'en Donat, i després des de les roques d'en Donat, aquests termes segueixen i es condueixen i es troben travessant pel recost fins a les roques que estan sobre el Mas Dijous d'Aro. Dits procuradors també digueren i reconegueren i designaren que els termes de dit lloc de Sant Feliu de Guíxols, des d'allí s'estenen seguint cap a la part de mestral, això és, des de les roques que estan sobre el mas, anant a través del recost al seu nivell, fins al molí de dit abat anomenat d'en Tarrés. Els procuradors digueren i reconegueren que aquest molí es troba i s'inclou dintre dites designacions, però digueren i reconegueren que el mas d'en Puig d'Aro està exclòs de dits termes i després dits comissaris digueren i reconegueren que els esmentats termes de dit lloc de Sant Feliu de Guíxols es troben i s'estenen, és a dir, des del dit molí anomenat d'en Tarrés, ascendint per la costa amunt, fins al pendís de la Roca Redona, exclosos de dits termes els masos del veïnat des Vilar de la parròquia d'Aro i després dits termes s'estenen i es troben cap a occident, i digueren estar aquests termes i designacions des de dita Roca Redona fins a mitja serra de la Roca d'en Cateura, i des de mitja serra de la Roca d'en Cateura pugen fins

a mitja pedra de Bahart, i des de mitja pedra de Behart pugen fins a la serra del Puig Pujalt i després es porten i s'estenen fins a les creus d'en Gras. I des de la Creu d'en Gras baixant es troben i s'estenen dits termes i digueren que aquests es troben fins a mig puig de Balaron, a la vista del mar. I després dits termes segueixen i es troben en direcció al mar, per la serra avall fins a mitja serra del Squineu que és a la riba del mar. I després els termes de dit lloc segueixen cap a migdia fins al mar.

D'aquestes limitacions i designacions de termes, els dits honorables senyor abat, en nom seu i del seu monestir, i Pere de Costa (Çacosta) i Pere de Prats procuradors esmentats, demanaren que es fessin i s'entreguessin als mateixos senyor Abat i comissaris esmentats i a qualsevol d'ells present, un públic instrument o uns públics instruments, és a dir, un o diversos o tants com en fossin demanats i en volguessin tenir, per mi notari sotassignant. No obstant els retingueren en nom del senyor rei pare i legítim administrador. Els quals abans esmentats comissaris de cap manera no intenten, per raó de dita limitació i designació, prejudicar a les persones, si n'hi ha, que tinguin el domini directe en algunes terres dintre de les dites designacions i límits i en aquest cas tinguin les terres, si n'hi ha, per altres senyors dintre dels dits límits. Els mateixos comissaris per l'autoritat de la dita comissió, volgueren, digueren i declararen ésser-ho dintre dels termes i sobre els termes del dit lloc de Sant Feliu de Guíxols; no obstant digueren i reconegueren que cap mena de terres i albergs no són, de cap manera, dintre de les dites limitacions i termes, del senyor

Rei o del senyor Duc, pel que fa al domini directe. I féu la salvetat l'esmentat senyor abat que per raó i amb ocasió de dita designació i limitació no vol renunciar a cap dret que li pertoca o que pugui pertocar-li en els alous, masos, molins i possessions i altres béns i drets del dit monestir constituïts i situats fora dels dits límits. Més encara, això i la possessió o quasi-possessió del mateix (l'abat) ho retindrà i salvarà i ho salva i ho reté per ell i el seu monestir i pels seus successors en el mateix en totes les coses i per totes les coses no essent obstacle, de cap manera, la designació i limitació predits.

Els senyors abat i comissaris demanen que totes aquestes coses predites s'incloguessin i posesin al final de les coses predites.

Les quals coses foren fetes en el dia, any i llocs predits, havent estat cridats i presents jo el notari subscript i els testimonis fa poc sobradits. Firma + de Ramon de Bruguera, ciutadà de Girona, per autoritat reial notari públic per tota la terra i dominació de l'Il.lustríssim Senyor rei d'Aragó. El qual en les coses abans dites, conjuntament amb els dits testimonis, cridat i requerit, vaig estar present, vaig fer escriure aquestes coses i vaig cloure.

ACG. *Liber privilegiorum major Sancti Felicis Guixalensis*, fols 77 i 79, i *Llibre de Privilegis i Concòrdies*, fols 36 i 37. Diferències: en el primer, els termes van del molí dels Terrers fins el «pendís» (*pendem*) de roca Rodona; en el segon, fins el «peu» (*pedem*) de la mateixa roca. Traducció del Dr. Josep Calzada.

II

1585, desembre, 24. Girona.

A suplicació de Jaume Blanch, procurador de l'abat Sobraries, el lloctinent de batlle general de Girona convocà els interessants en la fitació dels termes entre els municipis de Sant Feliu de Guíxols i de la Vall d'Aro.

«*Praeconització.* Ara hojats. Tothom generalment queus notifiquen i fan a saber de part del Magch. M^o Miquel Montroig, Llochtinent de Bal·le general de Cathalunya en les Ciutats, Batllies y Vegueries de Gerona, y de Besalú; per la S.C. y R. Magestat del Rey Nostre Señor, com devant de ell dit Magch. Llochtinent y en son Consistori es perçonalment comparegut lo D.M^o Jaume Blanch Causídic de Gerona Procurador y Economo, y en dit nom del molt Reverent Abad y Convent del Monestir de S. Feliu de Guíxols del Bisbat y Estatio de Gerona de la qual Procura ha feta auctentica fe, lo qual en dit nom a dit Magch. Senyor Llochtinent humilment ha presentada una supplicació contenint en effecte que com los termes de la dita Vila de S. Feliu de Guíxols, y del Castell e Parrochia de la Vall Dareu sien contiguos, y no termenats, almenys ab designacions ó fites senyalades lo que redunda en gran dany dels dits Molt Rn. Abat, y Convent de dit Monestir

per rahó de les rendes, y altres drets, que en dits termes respectius cullen; Per ço y altrament exhibint un acte de transaccio y concordia entre la Immortal memoria del Serenissim Rey de Aragó de una part, y dit Monestir y Convent de part altre, y la limitatió y designatió de dits termes y altres actes [fol 67v] segons seran designats, ha supplicat a dit Magch. Llochtinent se conferís en dits confins, y posás termes senyalats entre los territoris de dita Vila de St. Feliu de Guíxols e Parrochia de Vall de Areu, y perçó esser proveyt de llegítima citatió per al Procurador Fiscal Patrimonial, y a altres qualsevol perçones en dita terminatió interés tenint o pretenir tenints per los certs nominatim, y per los incerts ab veu de pública crida, conforme es de practica y axi y altrament compliment de Justitia esser los fet, y administrat, com estes coses y altres estan mes llargament contengudes en dita supplicació, a la qual se fa relatió, e volent lo dit Magch. Llocht. en y

sobre dites coses degudament proveyr com deu, comete y ha comesa la dita causa al Magch. Misser Narcís Ferran en drets Doctor Ciutadá de Girona son Ordinari Assessor, ab consell del qual ha proveyt com baix está posat, la qual provisió exequint, e publicant lo dit Magch. Llochtinent ab thenor de la pnt. publica crida de part de la Prefata Sacra Catholica y Real Magestat, y per auctoritat de dit son offici, instant é requerint lo dit Procurador y Economo del dit Molt Rnt. Abat y Convent de dit Monestir de St. Feliu de Guixols, intima y notifica a tothom generalment de qualsevol stat, grau, o condició que sien les dites coses totes y sengles, y axí be ab lo mateix thenor los assigne lo die de Dijous que comptarem a nou del proxim mes de Janer del Any MDLXXXVI a la una hora après mitgdie, y ab continuació de dies, y hores pera veurer fer la dita terminació supplicada entre los termens y territoris de la dita Vila de Sanct Feliu de Guixols, y la dita Parrochia de Vall de Areu, y pera posar

termens y fites y mallons entre dits termens fins a deguda terminació, y designació de dits termens, assenyalant y dividint dits termens com es de rahó y estil del pnt. Consistori, citantlos per dit efecte, ahont sera y assistira dit Magch. Llochtinent ab los Ministres de son Consistori, y altres Perçones expertes ab thenor de la pnt. pública Crida, assignantlos que entre tant diguen perquè dita terminació feros degue, y contra los productes per part de dit supplicant en dit nom fets offerintlos ministrar tot compliment de Justitia ab comminació expressa, que no comparent será proceyt en fer dita terminació, y designació segons se troberá esser fahedora de justitia, llur absencia en res no obstant mas contumacia exhigint. Miquel Montroig, Llocht. — Vt. Ferran Assessor.— Sba. Albert, Not.

ACG., *Llibre dels privilegis segon, o menor, i concòrdies*, pàg 67.

III

1585, desembre 24.

Cartellum citatorium que Miquel Montroig, llochtinent de batlle general de Catalunya, trameté als que —certament— tenien interès en la fitació.

«Cartellum citatorium.

De Part del Magh. M^o Miquel Montroig Llochtinent de Balle General de Cathalunya en les Ciutat, Ballies, y Vegueries de Girona, y de Besalú, per la S.C. y Real Majestat del Rey Nostre Senyor inseguint la provisió sobre les coses de baix escrites feta per lo Magch. Misser Narcís Ferran en drets Dr. son ordinari Assessor; intíman y notifican axí com ab tenor del present se intima y notifica als Honorables M^o Antoni Homs, Francesch Llopis, Joan Durban y Miquel Serra, Jurats, y Mostesaph respectivament de la vila de Sanct Feliu de Guixols; a Bernat Roquer de la Vall de Areu y a Jaume Auladell de Solius Jurats de la Vall de Areu (1) del Bisbat y estatió de Girona, com devant de ell dit Magch. Llochtinent y en son Consistori es personalment comparegut lo Discret M^o Jaume Blanch Causidich de Girona, Procurador y Economo de lo Molt Rt. Abad y Monestir de S. Feliu de Guixols del Bisbat y estatió de Girona, lo qual en dit nom a dit Magch. Señor Llochtinent humilment ha presentada una supplicació contenint en efecte, que com los termens de la dita vila de St. Feliu de Guixols, y del Castell y Parrochia de la Vall de Areu sien contiguos, y no termenats almenys ab designacions, o fites senyalades lo que redunda en gran dany dels dits Molt Rt. Abad y Convent de dit Monestir per raho de les rendes, y altres drets, que en dit terme respectiu cullen. Perço y altrament exhibint un acte de transacció, y Concordia entre la Immortal memoria del Serenissim Rey de Aragó de una part, y dit Monastir y Convent de part altre, y la limitació y designació de dits termens, y altres actes segons seran designats, ha supplicat a

dit Magch. Llochtinent se conferís en dits confins y posas termens senyalats entre los territoris de dita Vila de S. Feliu de Guixols e Parrochia de Valldareu; y perço esser proveyt de legitima citació per al Procurador fiscal patrimonial, y altres qualsevol Perçones en dit terminació interes tenint o pretenir tenint; per los certs notadament, y los incerts ab veu de publica Crida, conforme es de pratica; y axi y altrament, compliment de Juntitia esser fet y administrat, com estes coses y altres estan mes llargament contengudes en dita supplicació a la qual se fa relatió, la qual causa dit Magch. Llochtinent ha comesa a dit Magch. Assessor, lo qual ha proveyt entre altres coses, que les Perçones certes fossen citades nominatim, y les incertes ab veu de pública crida per veurer fer la dita terminació y designació. Per tant instant, y requerint lo dit Procurador y Economo ab thenor del pnt. Cartell se citan tots los dalt [paraula poc clara] y quiscú dells a soles si interes algu tindran, o pretindran tenir en dita terminació y designació fahedora de dits termens que pera dijous que contarem nou del mes de Janer del Any mes propsegüent Mil sinch cents vuytanta y sis, a la una hora après mitg die, y après ab continuació de dites hores assistesquen si volran respective en los confins de dits termens de dita Vila de St. Feliu de Guixols y Parrochie de la Valldareu ahont dit Magch. Llochtinent ab tots los Ministres de son Consistori, y altres Perçones expertes será pera veurer termenar, designar y assenyalar ab fites y mollons dits termens fins a deguda effectuació de aquella ab continuació expressa que no comparent, sera procehit en fer dita terminació y designació, y assenyalar y dividir dits termens segons

se troberà esser fahedor de Justitia, assignant los que entretant diguen perque dita terminatio fer nos degue. Y contra los productes per part de dit supplicant en dit nom fets offeri los ministrar tot compliment de Justicia. Lo qual manament se fa a instancia y humil supplicatio de dit Procurador, y Ecónomo. Dats en Gerona, a vint y quatre del mes de Dezembre Mil sinch cents vuytanta

sinch. —Miquel Monroig, Llochtinent.— Vt. Ferran, Assessor.— Sba. Albert, Notari.— (I) A l'original, ací hi ha la indicació d'una nota que no hem trobat.

ACG., *Llibre dels privilegis segon, o menor, i concòrdies*, pàg 68.

IV

1657, febrer 23, data aproximada.

Tres notes del monjo Ildefons Navarra sobre el termenal de Sant Feliu de Guíxols.

«Termenal de S. Feliu. La designation y terminacion y Numero, y lugares de los terminos de S.Felio nuevamente hecha y puestos mirese en la notaria de esta villa que se ha de hallar en el año. 1586. sino; se hallará en el Registro de la corte del Bayle General en Girona dicho año; mes dia etc. por no aver visto nota expresa de si está en S. Felio (lo que creo) ho en Girona (lo que dudo si bien puede ser) lo he notado de esta suerte si bien el traslado fiel de dicha nueva limitación está en este libro fol. 209. por no aver avido lugar

acá ni papel consecutivo; estan tambien el numero y lugares en que; y de; los terminos se pusieron; ojo a ellos, que importa a esta casa saberse y conservarse.»

«Esta designación e limitación es muy conforme a la antigua hecha por orden del Rey D. Pedro III de Aragón. año. 1355. y está al caxon-sillo de originales busquese en su tabla en el libro mayor de los Privilegios Caxon de Privilegios».

«Por averme faltado papel consecutivo a la Tabla General he puesto aca la nueva designación y limitación de los términos de la villa de S. Felio hecha año de 1586 muy necessaria a esta casa S^a Directa; sola, de dicho término, y aunque en algunos cabreos nuevos se hallan algunos diezmos (aunque bien pocos) del Paborde de la Seo de Girona y en el territorio de S. Pol juzgo que ha sido error de cabreadores ho falta de noticia de dichos términos, ansi lo dizen muchos padres entendidos de esta casa antecessores nuestros; para evitar a dicho error y pérdida de esta casa y de su señoryo tan antiguo y fixo; es necessario que se pidan a dicho Paborde los títulos que tiene para dichos diezmos; y ver si dichos títulos son fundados en obligación de los mesmos emphiteothas que ayan vencido diezmos, ho taschas, etc

que aunque sea ansi, no por esso ha de perder su diezmo el directo Sr. Además que a dichas cartas ha de aver firmado el Abad, de donde se ve que tales y semejantes agrarios [?] y demás cientos como son, los censales monachales, y otros de algunos [?] beneficios todos estos y los arriba dichos agrarios son sin dominio; y no pueden perjudicar al directo Sr. que lo es solo el Abad, de todo el término de S. Feliu; Si a dichos diezmos y otros agrarios tiene dicho Señor por compra que aya hecho del señorío de ellos, como pudo ser en tiempos de los comendatarios, de sus procuradores, ho de otro [?] que manifieste sus títulos = ni la possession tiene de recebirles perjudica por ser derechos legitimos de Sr. inmediato y directo. Assí que nótese muy estas limitaciones para evitar confusiones, etc.»

«*Termenal de S. Feliu.* Envers sol ixent al fi del *Puig de sa Conca, ho Pinell*, sots lo qual immediatament se segueix lo Pla de Fanals fora de dit terme estant, e, las limitacions y designacions de aquell esser del Peu ho fi de dit puig de la Conca ho de Pinell fins a la fi del Puig anomenat *Puig sobre las hortas de Crota* vers Areu = e per avant en lo circuit ço és de la fi del dit Puig sobre las ditas hortas de Crota fins al peu e *fi del puig de Granoya*, e de la fi de aquell fins al peu, e, fi de sa Lixarda, qui és prop las casas ho mas de sas Arolas que són dels dits molt Rnt. Abat, e, convent, las quals cases y lo molí anomenat de sa Lixarda que antiguament fonch de dit Monastir, e, voy de Antich Vilaret son encloses y e se enclouen dins los termes de dita vila, los quals van y dis-

corren del peu del Puig de sa Lixarda vers las parts de cers enclosas ditas casas de Aroles, e, de dit Molí per la fi y del *Peu del Puig de Mora* fins al rech que va al Molí de sa Lixarda, ço és fins al *peu del Puig de sa Canal*, los quals termes après reflectexan discorren e van per la serra del dit Puig de sa Canal amont fins a la *Serra de las Roques* sobre lo Alberch den Valls; ho den Matheu de Areu, e, de aquí passen e, son dits termes seguint aquells fins al cers de dita serra de las Roques avall fins a *les Roques den Donat*: apres de las quals travessan per lo recost fins a las Roques que son *sobre lo Mas den Dijous* de Areu: e, après seguint la dita part vers cers de ditas Roques anant a través del dit recost, e a son nivell fins al molí de dit Monastir anomenat *des Terrés* dins dits ter-

mes enclos he compres, del qual passen dits Termes pujant per la costa amont fins al peu de la Roca Rodona, e fins a la mitja serra de la Roca dita den Cateura de la qual mitja serra pujan fins a mitja pedra dita *den Beart*, e, de aquella fins a la Serra de Puig Alt, e, de aquí fins a las creus den Gras, e, de aquelles devallant fins a *mitg Puig de Ballaron* a la vista del Mar, e, de aquí vers Mar

per la *serra avall* fins a *mitja serra del esquineu* que es a la ribera de *Mar y de aquí vers mitg dia seguexen la Mar*.

ACA, Monacals, Hisenda, núm 1586, fol 170 (hi ha dos folis amb el mateix 170; el transcrit és el primer) i 209, respectivament.

V

1677, agost 20.

Designació dels termes de la Vall d'Aro, segons el capítol de la seu de Girona, com administrador de les pabordies de la Pia Almoyna del Pa i de la del mes de Juliol, i els curats de les esglésies parroquials de Santa Cristina i de Santa Maria de la Vall d'Aro.

«*Discorrent* des del Cers per la part de Solixent Dret a mitx dia (nota al marge: —comensant des de la rocha Monera y devallant per lo torrent avall que allí és y devalla fins a la Creu de Dolsa [havia de dir Dausà] al camí real que va des de la vila de Palamós a dita vila de Sant Feliu de Guíxols y entre los territoris dits Pla de Fenals y Pla de Vinyals restant lo Pla de Fenals a la part de Solixent y lo Pla de Vinyals a la part de Ponent, divideix lo decimar de dita Almoyna y Pabordria, restant lo decimar de dites almoyna y Pabordria, y premiar de dits Rnts. Curats a la part de ponent de dit camí real en dit Pla de Vinyals y demás de dits termens y Parroquies que resta en dita part de ponent universalment, salva la moderació en algunes pessas de terra en les quals per diversos Capbreus consta estar aquelles en alou de dit Molt Rnt. Abat y Convent y rebren en aquelles decima, prmissia y altres drets dominicals respectius així com de aquells apar, o, altremet en esdevenidor aparega; y a la part de Solixent de dit camí real, y en dit pla de Fenals y demás territori a dita part de Solixent, resta lo decimar per dit Molt Rnt. Abat y Convent universalment, salva la matexa moderació en algunes pessas de terra en les quals apar, o, en esdevenidor aparega que dites Almoyna y Pabordria o, altre de ellas tingan directa, reban decima o, part de decima o, altres redditos axi com aparega per actes o, capbreus respectivament y axi discorrint per dit Camí ral dret a mitx dita, divideix lo dit Camí, lo dit decimar travessant la riera de Ridaure fins a la riera de St. Pol, a hont o, en la qual, segons la antiga tradició confinan entre si los termens de dita vila de Sant Feliu y de la Vall de Aro, y se acostuma y ha acostumat de temps inmemorial, tenirse dita Riera de St. Pol, per confí dels dits termens y la tenen y han tinguda sempre los homens de dites Universitats de Sant Feliu de Guíxols y la Vall de Aro respectivament: y trobant lo dit Camí real a la dita riera, discorre lo dit terme y decimar, tirant des de solixent per la part de mitx dia dret a ponent, per la riera amunt, prenent aquella nom de riera de Vilartagas, fins al peu de la vinya de Dr. Antoni Pallisser de dita vila de Sant Feliu de Guíxols; y de aquí pujant a través de dita vinya (al marge: «+ y sot

amunt»), tira lo dit terme y decimar fins a la Creu den Besart, ahont ab antiquo se té y ha tingut dita Creu per terme o, confí dividint los termens y decimars de dita vila de Sant Feliu de Guíxols y de les Parroquies de Aro, prop de la qual Creu se troba encara un terme gros de pedra ajagut, lo qual no ha molts anys que estava dret y fixat en terra, per divisió de dits termens, Parroquies y decimars: y des de dita Creu den Besart y terme ajagut, tira i discorre la divisió de dits terme y decimar, fins a la creu de pedra picada dita la Creu den Suriá que es sobre lo camí real que va de la Ciutat de Gerona a dita vila de Sant Feliu de Guíxols; y des de la Creu den Suriá tira y discorre la divisió de dits Termes y Decimars fins a Pedre Sobrealta, y des de pedra Sobrealta discorre dita divisió y confí de dits termens y decimars, fins a la Creu trencada que es al camí vell per lo qual se anava des de dita vila de Sant Feliu de Guíxols a la Capella del Gloriós St. Grau, ahont encara vui hi ha un terme de pedra, que ab la dita Creu denotan la divisió de dits termens y decimars».

[Ací acaba el terme (o decimar) que separava el municipi (o parròquia) de Sant Feliu, del municipi (o parròquies) de la Vall d'Aro, segons el capítol i els seus associats. Segueixen a continuació els límits de la Vall d'Aro en relació a les parròquies que li són veïnes. Malgrat no ésser-nos d'utilitat per al nostre treball, acabem de transcriure tota la rodalia, en atenció als estudiosos de la comarca].

«y des de dita Creu trencada y terme, discorre dita divisió, tirant des de dita afrontació de mitxdia per la part de ponent, tirant dret al Cers y serra avall passant per les Planes den Besart ahont encara vui se troba un terme dret y fixat en terra denotant dita divisió; y des de dites planes den Besart, tirant serra avall envés lo Cers, discorre dita divisió, fins a cerca de la casa den Llaurador de Solius, a un terme de pedra gran que antes estave plantat per divisió, segons la antiga tradició, y vui se troba ajagut en terra; y des de aquí, discorre dita divisió del decimar de dita Vall de Aro, ab lo decimar de Solius, fins al territori dit los Jugadors, y fins a un terme de pedra que allí se troba fixat y plantat en terra, que denota dita divisió; y des de dit territori dit los Jugadors y terme allí fixat, va y discorre dita divisió fins (al marge: «al territori de Perefitia y en

ell fins») a un altre terme de pedra plantat o fixat en terra, prop de la Barraca o casa de Juan Berraquer, Ciutadà honrrat de Barcelona; y des de dit territori de Perefità y terme allí fixat, discorre la circumvelació del decimar de dita Vall de Aro, tirant al Cers fins a la font dita den Maiensa que es prop de la casa den Maiensa de Aro, ab sos edificis y abauradors; ahont se troba fixat o, plantat altre terme denotant la divisió del decimar de dita Vall de Aro ab lo decimar de Rexach, que es del Sachristà Major de la Seu de dita Ciutat de Girona; y des de la dita font den Maiensa y terme fixat, discorre la circumvelació de dit decimar de la Vall de Aro tirant axí mateix al Cers, per la afrontació de ponent, fins a rocha Rubia ahont se divideix per ella lo decimar de dita Vall de Aro, ab lo decimar de la Parroquia de Romanyà; y des de aquí tirant des de ponent per la afrontació del Cers, dret a solixent se termina y

dividex lo dit decimar de la Vall de Aro, per diversos termens y demostracions, fins a la Iglésia Vella de Fenals; y des de aquí per sos diversos termens o, divisions, discorre dit decimar de la Vall de Aro, fins a la dita Rocha Monera que es a la part de solixent: segons les quals terminacions y designacions, en tot lo que cau o, resta a les parts de dites Parroquies de Aro, los dits Molt Iltre Capítol per dites Almoyna y pabordria han sempre acostumat y acostuman, universalment rebre la decima de tots fruits, y los dits Curats, la premiàcia, sens contradicció alguna, salva la moderació que dalt se ha dit, en algunes pessas de terra en favor de dit molt Rnt. Abat y Convent axí com aparega de sos actes o, capbreus...»

ACG, *Per la Contenció de la Vall de Aro* (o doc núm 2) pàg 10 ss.

VI

1889, novembre 2. Santa Cristina d'Aro.

Reconeixement dels límits entre Sant Feliu i Santa Cristina, i acord per la fixació de les onze fites que faltaven.

En el pueblo de Santa Cristina de Aro, a dos de Noviembre de mil ochocientos ochenta y nueve: Reunidos en la Casa Consistorial las Comisiones de este pueblo y de la villa de San Feliu de Guíxols, nombradas para el amojonamiento de los términos municipales en cumplimiento de lo prevenido en el Decreto de 30 de Agosto último, cuyas Comisiones se componen de D. Juan Roca, Alcalde, D. Juan Bta. Dausá, D. Manuel Rigau y D. Gerardo Llaurador, Concejales, y D. Juan Vicens y Puig y D. Pedro Cama y Casas peritos prácticos por este pueblo, y de los Sres. D. Juan Valls, Alcalde, D. Agustín Calvet y Serra, D. José Rasós y D. José Torrent, Concejales, y D. Isidoro Ferrer y D. Jaime Arxer, peritos prácticos por S. Feliu de Guíxols con asistencia del infrascrito Secretario, se dió principio al acto dando cuenta de los antecedentes de que se habían provisto dichas Comisiones sobre deslinde y mojonería de los respectivos términos; y enterados los Comisionados y peritos prácticos de todo ello,

se puso en marcha la comitiva, reconociendo los límites de ambos términos en toda su extensión. Después de reconocidos y examinados éstos se ha acordado fijar once mojones además de los seis ya existentes, formando un total de diez y siete mojones, los cuales formarán el deslinde de ambos términos municipales; quedando acordado ya en principio el sitio donde deberá[n] colocarse los nuevos mojones.

Y después de acordarse igualmente reunirse ambas Comisiones en este pueblo el día treinta del próximo Diciembre para proceder al acto de fijarse definitivamente dichos mojones, de cuya construcción queda encargado el Sr. Alcalde de este pueblo, se dió por terminado este acto, firmando la presente los Sres. que constituyen las repetidas Comisiones, de que certifico. [Segueixen les signatures de les persones esmentades].

AHMSF, Manual d'Acords de Sant Feliu de Guíxols, núm 72, fols 141 i 141v.

VII

1889 desembre 30. Santa Cristina d'Aro.

Delimitació oficial entre els municipis de Sant Feliu de Guíxols i Santa Cristina d'Aro. Foren clavades les onze fites que no ho eren i reconegudes les sis que ja eren plantades.

En el referido pueblo de Sta. Cristina de Aro a treinta de Diciembre de mil ochocientos ochenta y nueve. Reunidas en la Casa Consistorial las Comisiones para llevar a cabo el amojonamiento según lo acordado en la anterior sesión y puestos en marcha en dirección a orillas del mar, confin de ambos términos, y desde este punto siguiendo

do al Norte, a la distancia de trescientos setenta metros aproximadamente, se ha fijado el mojón

Nº 1.— Es de piedra labrada de forma cuadrangular de sesenta centímetros de altura con las inscripciones de «Sn Feliu», «Soliu». Está colocado en los límites de las propiedades de D. Salvador Vidal con la de D. Enrique Heriz; en su

testera hay una ranura en dirección al N.E. siguiendo los límites de los espresados propietarios hasta la distancia aproximada de trescientos treinta y dos metros que se ha fijado el mojón

Nº 2.— Es también de piedra labrada y de forma rectangular con iguales inscripciones que el anterior. Está colocado en sitio conocido por «Puig de la Goita», propiedad del Sr. Heriz; en su testera lleva la dirección hacia el Norte hasta la distancia aproximada de cuatrocientos noventa y cuatro metros, que se ha fijado el mojón

Nº 3.— Es asimismo de piedra labrada y de forma igual a los anteriores con idénticas inscripciones. Queda colocado en el sitio conocido por «Puig de Duran», entre la línea divisoria de las propiedades de dicho Sr. Heriz y D. Juan Clara con dirección al Norte y a la distancia de doscientos seis metros aproximadamente se ha fijado el mojón

Nº 4.— Es de la misma piedra e igual forma e inscripciones y se coloca a unos sesenta metros a la parte Oeste de la casa conocida por «San Benet» a los límites aproximadamente de la propiedad del citado Sr. Clara, llevando en su testera la dirección más hacia el Norte, siguiendo la carretera de la finca del repetido Sr. Heriz, que luego se confunde con la carretera que de S. Feliu se dirige a Tossa; y ambas carreteras sirven de línea divisoria hasta el punto conocido por «Creu den Barraquer» donde se fija el mojón

Nº 5.— Es de piedra labrada y forma triangular con las inscripciones de «S. Feliu», «Soliu», «Sta. Cristina». Se halla indicado en el indicado punto de «Creu den Barraquer» a la distancia de unos tres metros de la referida carretera de S. Feliu a Tossa y en su testera está marcada la línea divisoria hacia el Norte hasta la distancia aproximada de ciento veinte y ocho metros que se ha fijado otro mojón de

Nº 6.— Es de piedra labrada y forma rectangular con las inscripciones de «S. Feliu», «Santa Cristina». En su testera tiene marcada la dirección hacia el Norte hasta la distancia aproximada de ciento ochenta metros que se encuentra otro mojón de

Nº 7.— Se ha labrado en la misma piedra que existe en el parage conocido por «Puig del Homa o de las Cols» en la divisoria aproximadamente de las propiedades del Sr. Heriz y de los Herederos de Boada y se ha marcado con las mismas inscripciones que el anterior. En su testera lleva indicada la línea hacia el Norte que siguiendo la divisoria de las citadas propiedades hasta una distancia aproximada de quinientos quince metros que se fija el mojón

Nº 8.— Es de piedra labrada y forma rectangular con iguales inscripciones y está colocado en las mismas divisorias que el anterior siguiendo la propia dirección Norte y a la distancia de cuatrocientos noventa y dos metros poco más o menos se coloca el mojón

Nº 9.— Es igual al anterior con las mismas inscripciones y divisorias siguiendo igual dirección hasta la distancia aproximada de ciento ochenta metros que se encuentra el mojón

Nº 10.— Es labrado en la misma roca, a la misma divisoria de dichos propietarios marcando iguales inscripciones y lleva en su testera la dirección hacia el N.O.; y a la distancia aproximada a doscientos setenta y dos metros se halla el mojón

Nº 11.— Este está inscrito en la misma roca denominada «Pedralta» en propiedad de los espresados Herederos de Boada indicando la dirección por medio de una ranura hacia el Este, y a una distancia de seiscientos cincuenta y cuatro metros se encuentra un mojón que se señala de

Nº 12.— Este se ha reconocido como tal y está colocado en propiedad del repetido Sr. Heriz llevando las citadas inscripciones y en su testera marca la dirección hacia el Este hasta la distancia aproximada de seiscientos treinta y tres metros que se halla colocado igualmente otro mojón, el cual se indica con el

Nº 13.— Es igual al anterior y se reconoce como tal, y a una distancia de ochocientos cuarenta y ocho metros poco más o menos, siguiendo la misma dirección se halla colocado otro mojón que se señala con el

Nº 14.— Es asimismo igual en un todo al anterior, encontrándose a una distancia de cuatrocientos catorce metros otro mojón que se designa con el

Nº 15.— Este es también igual al anterior y a una distancia de doscientos setenta y seis metros se halla colocado otro mojón

Nº 16.— También igual en todo al anterior colocado a una distancia de cinco a seis metros del molino de viento derruido, conocido vulgarmente por «Molí d'en Provencal» propiedad de Dª Maria Sibils y a unos seiscientos sesenta metros, siguiendo las divisorias de las propiedades de Miquel Soler, Vda. de Provencal, Victoria Bonet y José Clara, se halla situado el mojón

Nº 17 y último, que es igual a los anteriores y lleva las inscripciones de «S. Feliu», «Sta Cristina» y «Castillo de Aro» por ser divisoria de estos tres términos municipales.

En este estado y de conformidad las dos Comisiones con todo lo practicado, se dió por terminado el deslinde y amojonamiento de ambos términos municipales, levantándose la presente acta que firman los Sres. de dichas Comisiones, de que certifico. = Juan Roca, Juan Bta Dausá y Colls, Manuel Rigau, Gerardo Llaurador, Juan Vicens y Puig, Pedro Cama, Juan Valls, A. Calvet y Serra, José Rasós, José Torrent, Jaime Arxé, Isidoro Ferrer, Pedro Lloveras, secretario, rubricados.

AHMSF, Manual d'Acords, núm 72, fol 142.

1889, agost 30.

Esborrany d'una delimitació entre els termes municipals de Sant Feliu de Guíxols i Castell d'Aro.

«Acta 1ª de deslinde.— En la villa de [en blanc] Reunidos en la Casa Consistorial los SS. D [en blanc] que forman la Comisión nombrada por este Ayuntamiento en sesión de [en blanc] para realizar el apeo y deslinde general de este término municipal, en cumplimiento de lo dispuesto por R.D. de 30 de Agosto ppdº, manifestó: Que el día siete del actual dió principio a las operaciones de deslinde en la parte de este término colindante con el de Castillo de Aro, empezando por el territorio conocido por Freu, punta que más se interna dentro del mar. A partir de la citada punta y siguiendo la línea divisoria por los peñascos que limitan la concha de Sn. Pol enlaza con el Rech de Sagaró hasta su cruce con el camino vecinal de Sn. Feliu a Palamós, con las distancias o longitudes respectivas de 530 metros las peñas y de 490 el Rech de Sagaró; cuyos deslindes no se han amojonado por tener límites naturales.

Mojón nº 1.— Se acordó fijarlo de piedra labrada con las iniciales de los pueblos respectivos en el mencionado cruce del Rech de Sagaró con el citado camino vecinal, siguiendo la divisoria por el eje de éste en una longitud de 400 metros de N. a S., o sea hasta el otro cruce del precitado camino con el torrente de San Pol.

Mojón nº 2.— Se acordó fijarlo de piedra labrada con las iniciales de los pueblos respectivos en el ángulo O. del último citado cruce, siguiendo la línea divisoria por el lecho de la Riera de San Pol en dirección de E. a O. hasta la distancia de 460 metros aguas arriba.

Mojón nº 3.— Se acordó fijarlo de piedra labrada con las iniciales de los pueblos colindantes respectivos en el ángulo de la finca que en aquel punto posee D. José Austrí, siguiendo las

sinuosidades de un escorro de aguas pluviales y su álveo, y deslinde de fincas contiguas, en una distancia de 370 metros en dirección de S.E. a N.O.

Mojón nº 4.— Puig de las Arolas. En este punto se acordó plantar un mojón de piedra labrada con las iniciales de los pueblos colindantes respectivos, desde el cual sigue la divisoria en dirección de N. a S.O. por la cima de la sierra del citado Puig; y haciendo caso de un ángulo que desvía la dirección de E. a O. arroja una distancia total de 580 metros.

Mojón nº 5.— Se acordó fijarlo de piedra labrada y con las iniciales respectivas en el sendero denominado Terme, cuyo curso sigue en dirección de N. a S. en una distancia de 77 metros.

Mojón nº 6.— A un metro de distancia sobre la margen derecha del citado sendero hay un antiguo mojón desde el cual sigue el deslinde marcado por los límites de las fincas de D. Nicolás Ribas y otros, en dirección de S. a N.O. y distancia en línea recta de 270 metros.

Mojón nº 7.— Está situado en el Puig Vidal, es de piedra labrada y debidamente rotulado con las iniciales de los pueblos de San Feliu de Guíxols, Santa Cristina de Aro y Castillo de Aro; como límite de los términos de dichos tres distritos municipales.

Y considerando bastantes los mencionados datos para el deslinde y amojonamiento de este término municipal con el de Castillo de Aro, la Comisión acuerda la presente acta que firma conmigo el Secretario.

AHMSF. Desconeixem l'actual localització del document, però en tenim la xerocòpia.

IX

1889 (?), octubre 12.

Esborrany d'una delimitació entre els municipis de Sant Feliu i Castell d'Aro.

«Punto de estación extremo Este playa de S. Pol siguiendo la dirección del *Rech de Sagaró* hasta encontrar el camino vecinal de S. Feliu a Palamós. En el cruce de ambas vías debe emplazarse un mojón señalado de nº 1.

Sigue la divisoria por el eje del expresado camino vecinal hasta la riera de S. Pol, continuando aguas arriba por el curso de esta hasta la altura de [en blanc] metros, en el punto denominado [en blanc], en el cual deberá fijarse el mojón nº 2.

Desde este punto forma o describe una línea poligonal (que podrá modificarse según estimen conveniente las Comisiones) hasta la cúspide de la sierra en la que deberá fijarse el mojón nº 3.

Siguiendo la expresada sierra hasta el punto

denominado *terma* que deberá fijarse el *mojón* nº 4.

Sigue la divisoria por el camino vecinal de Castillo de Aro a San Feliu en una longitud de [en blanc] metros en cuyo punto podría fijarse el mojón nº 5 en línea recta al mojón del «Puig Vidal» en el cual está ya fijado el mojón nº 5 y último, debiéndose tan sólo labrar este con las iniciales de S. Feliu, Sta. Cristina y Castillo de Aro.

«Para el sábado 12 de Octubre, las Comisiones se encontrarán en el *Puig Vidal* a las 2 tarde. Avisar la Comisión de esta para la 1 y 1/2 en casa del Alcalde».

AHMSF, sec. XVII, núm 8-9 bis.

1924, juny 13. Santa Cristina d'Aro.

Delimitació oficial entre els municipis de Sant Feliu i Santa Cristina d'Aro. Primer els representants d'ambdós municipis, junt amb els de Castell d'Aro, reconegueren la fita núm 1; després es retiraren els darrers i els altres continuaren reconeguent les seves fites.

[en blanc] de la Guerra. Comisión geográfica del N.E. de España. 191. Trabajos topográficos. Provincia de Gerona. Término municipal, Santa Cristina de Aro. Acta de la operación practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos Santa Cristina de Aro y San Feliu de Guíxols. Incidencias, ninguna. Mojones no reconocidos, ninguno. Líneas límites o parte de ellas no reconocidas, ninguna.

Acta de la operación practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Santa Cristina de Aro y de San Feliu de Guíxols pertenecientes ambos a la provincia de Gerona.

Reunidos el día trece de Junio de mil novecientos veinticuatro en el sitio denominado Can Ribas los señores que con sus respectivos cargos y representación abajo se expresan, previa citación hecha por el Jefe de la Comisión Geográfica del Nordeste de España para dar cumplimiento a lo que dispone la ley para la publicación del Mapa de treinta de septiembre de mil ochocientos setenta y la de veintitrés de marzo de mil novecientos seis, sobre formación del Catastro parcelario de España, y habiendo sido nombrado por dicho Jefe para que le represente y lleve a cabo en todas sus partes este trabajo, el que suscribe Comandante Estado Mayor según consta en oficio que se une a esta Acta, se procedió a la operación en la forma siguiente:

Primer mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son: treinta y siete centímetros de longitud por veintiocho de latitud en su base y ochenta y cuatro centímetros de altura.— Tiene grabadas a cincel las letras S.F.—C.A. y S.C. iniciales de los nombres de los términos municipales de San Feliu, Castillo de Aro y Santa Cristina de Aro a los cuales es común.

Está situado en terreno de monte bajo y al borde de un viñedo y almendral llamado viña Taulé propiedad de Don José Taulé y a veinte metros de una caseta de guardar aperos de dicho señor.

Desde su emplazamiento en una pequeña colina en cuya ladera oeste se asienta Can Ribas se ven los vértices de Cols, Roca Lisa, Santa Cristina de Aro, Castillo de Aro y Gustinoy y los puntos notables siguientes: Vallbanera, Ermita de San Telmo, Costa Civera [hauria de dir Cirera] y Cabo de San Sebastián.

Es común a los términos municipales de San Feliu de Guíxols, Santa Cristina y Castillo de Aro.

Los señores representantes del Ayuntamiento de San Feliu de Guíxols Don Antonio Viader Feliu, Capataz de la Brigada Municipal, Don Beni-

to Albertí Bosch y Don Miguel Ragolta Torrent, los del Ayuntamiento de Santa Cristina de Aro Don Eugenio Masferrer Pericot, Don Joaquín [en el M.A. de Sta Cristina diu Narciso] Provencals Viñals y Don Salvador Buigas Campmajor y los del Ayuntamiento de Castillo de Aro Don Rafael Clara, Alguacil Municipal, y Don Salvador Clara Vilá y Don Camilo Mont Llambí, reconocen este mojón y declaran hallarse en un todo conformes en que es tal y como queda descrito el mojón común a los referidos términos municipales.

En prueba de lo cual firman conmigo aquí los señores representantes de los Ayuntamientos de San Feliu de Guíxols, Santa Cristina de Aro y Castillo de Aro y se retira la Comisión del Ayuntamiento de Castillo de Aro por no tener ya objeto su presencia en el resto del señalamiento.

El Ayuntamiento de Santa Cristina de Aro pone el sello de Alcaldía por no disponer de otro.— Por no saber firmar el representante de San Feliu de Guíxols Don Miguel Ragolta lo hace Don Víctor Lluís Gafarot.

[Signen tots els esmentats i, a més, El Comandante de E.M. Darío Gazapo].

Segundo mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son cuarenta y tres centímetros de longitud por veinticinco de latitud y ocho de altura. Está labrado en lo alto de una roca que forma parte de un macizo de unos seis metros de altura por ocho de longitud y seis de anchura en su base. Está situado en terreno pedregoso de bosque claro de alcornoques propiedad de Don Narciso y Don Joaquín Provencals y Viñals. Desde él se divisa la Ermita de San Telmo, Costa Cirera, Cols, Roca Lisa, Castell de Solius, Santa Cristina de Aro, Vallbanera, Castillo de Aro y el emplazamiento del mojón anterior situado a unos cuatrocientos metros; se reconoció como línea de término entre este mojón y el anterior, la recta que los une.

Tercer mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son treinta y seis centímetros de longitud por treinta de latitud en su base y ochenta y cinco centímetros de altura. En su cara sureste tiene grabadas las letras S.F. y en su cara noroeste las letras S.C. en caracteres de diez y ocho centímetros de altura. Tiene biseladas todas sus aristas y en su parte superior tiene grabada una línea que indica la dirección del término. Está empotrado en una losa a diez metros veinte centímetros de un torreón abandonado llamado Molino de los Frailes y a quince metros de la carretera de San Feliu a Llagostera en terreno propiedad de Don Rafael Pachot [hauria de dir Patxot]. Desde su emplazamiento se ve la Ermita de San Telmo, Costa Ci-

rera, Cols, Castillo de Solius, Santa Cristina de Aro, Vallbanera y el emplazamiento del mojón anterior. A trescientos metros se encuentra la casa llamada Huerta de Maré, frente a la cual y pasada la carretera está la casa Filó. La distancia al mojón anterior es de cuatrocientos metros reconociéndose como línea de término entre ambos la recta que los une.

Cuarto mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son treinta y siete centímetros de longitud por veintiocho de latitud y noventa centímetros de altura. En su cara sur tiene grabadas las letras S.F. y en su cara norte las letras S.C. en caracteres de diez y ocho centímetros de altura; en su parte superior una raya grabada indica la dirección del límite. Tiene sus aristas desgastadas. Se encuentra situado en lo alto de un pequeño cerro en terreno de monte bajo y algunos pinos y alcornoques propiedad de Don Manuel Rigau a ciento veinte metros de la casa Trempat. Desde él se divisa la ermita de San Telmo, Costa Cirera, Roca Lisa, Santa Cristina de Aro, Castillo de Aro, Vallbanera y Cabo de San Sebastián; no se ve el mojón siguiente ni el anterior situado a cuatrocientos cincuenta metros. Se reconoció como línea de término la recta que le une al mojón anterior.

Quinto mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son treinta y tres centímetros de longitud y veintisiete de latitud medidos en su base y ochenta y cinco centímetros de altura. En su cara sur tiene grabadas las letras S.F. y en su cara norte las letras S.C. en caracteres de diez y ocho centímetros de altura. En su parte superior una raya grabada indica la dirección del término: sus aristas están desgastadas. Se encuentra situado en una ladera de viñas propiedad de Don Miguel Cruañas a diez y ocho metros de una barraca de guardar aperos de labor y cien metros del Mas Chon [Xonc]. Desde él se divisa Roca Lisa, Santa Cristina de Aro y Castillo de Aro. La distancia al mojón anterior es de cuatrocientos metros. Se reconoció como línea de término, la recta que los une.

Sexto mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo cuadrangular de treinta centímetros de lado y sesenta y cinco centímetros de altura. En su cara sur tiene grabadas las letras S.F. y en su cara norte las letras S.C. Está situado a cuatro metros del camino de San Feliu a Santa Escolástica y a doscientos metros del Mas Baltrá [Bartra] en terreno de bosque de alcornoques y arenoso propiedad del señor Jofre. Desde él se divisa San Feliu de Guíxols, la Ermita de San Telmo, Costa Cirera y [?] Santa Escolástica en cuyas inmediaciones se encuentra el mojón siguiente. Se ve el emplazamiento del mojón anterior situado a seiscientos metros. La línea de término es la recta que los une.

Séptimo mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones medidas en

su base son veinticinco centímetros de longitud y treinta y dos de latitud. Su altura es de ochenta y siete centímetros. En su cara sur tiene grabadas las letras S.C. y en su cara norte las letras S.F. y en su parte superior una raya que indica la dirección del límite. Sus bordes están desgastados. Está enclavado diez metros al oeste del kiosco de Santa Escolástica en la divisoria que va desde el pico de Cols hasta Roca Lisa y llano de Santa Cristina de Aro: el terreno en que está situado es de monte bajo del señor Campanería. Desde él se divisa San Feliu de Guíxols, la Ermita de San Telmo y Castillo de Solius, Cassá de la Selva, Puig Gros, Santa Cristina de Aro y el Cabo de San Sebastián. Dista del mojón anterior unos ochocientos metros siendo la línea de término entre ambos la recta que los une.

Octavo mojón: Se reconoció como tal un bloque de piedra granítica llamada Pedralta situado en terreno escarpado de alcornoques y monte bajo propiedad del señor Vidal; desde él se divisa el pico de Cols, Santa Cristina de Aro, el Faro de Palamós y Castillo de Aro. La distancia al mojón anterior es de quinientos metros. —Tiene grabadas a cincel en la roca que sirve de base a otra sostenida sólo en un pequeño trozo las letras S^aC^a y S^aF^a separadas por un ángulo que señala la dirección del mojón anterior y posterior. Se reconoció como línea de término entre esta roca y el mojón anterior la recta que los une.

Noveno mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son cuarenta y seis centímetros de longitud por veinticuatro de latitud medidos en su base y veintidós centímetros de altura. Está labrado en una roca situada en terreno de monte bajo propiedad de Don Miguel Pau [Miquel de Pau]. Tiene grabadas las cuatro abreviaturas S^aC^a, S^aF^a una en cada cara. Su emplazamiento se encuentra a cuarenta metros del sendero que siguiendo la divisoria llega hasta el Pico Cols. Desde él se divisa Costa Cirera, Pedralta, Puig Gros, Romañá, Llagostera, Cassá de la Selva y Puig Colls. La distancia a Pedralta unos trescientos cincuenta metros. La línea de término es la recta que lo une con Pedralta.

Décimo Mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son treinta centímetros de longitud por veintitrés de latitud medidos en su base y cincuenta y cinco centímetros de altura. Tiene grabadas en sus caras las letras S^aC^a y S^aF^a en caracteres de diez y ocho centímetros: En su parte superior un ángulo grabado indica la dirección al mojón anterior y siguiente. Está emplazado en terreno pedregoso y de monte bajo, en la linde de las propiedades de los señores Creselles [Creixell] y Vidal. Desde él se divisan los mismos puntos que desde el mojón anterior del que dista unos cientos cincuenta metros. La línea que se reconoció como término es la recta que los une.

Undécimo Mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son trein-

ta centímetros de longitud por veinticinco de latitud medidos en su base y cuarenta y tres centímetros de altura. Tiene grabadas en sus caras las letras S^aC^a, SⁿF^u y en su parte superior un ángulo indicando las direcciones a los mojones anterior y siguiente. Está situado en terreno escarpado y de monte bajo propiedad de Don Salvador Vidal; por estar situado en la divisoria de Roca Lisa a Puig Cols se ven desde él todos los puntos citados en los mojones noveno y décimo y el emplazamiento de este último situado a seiscientos metros. La línea de término reconocida es la recta que los une.

Duodécimo Mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son treinta y ocho centímetros de longitud y veinticuatro de latitud medidos en su base y treinta y tres centímetros de altura. En sus caras tiene grabadas las letras S^aC^a y SⁿF^u y en su parte superior un ángulo indicando las direcciones a los mojones anterior y siguiente. Está labrado sobre una roca situada a treinta metros de Puig Cols en terreno escarpado propiedad del señor Barraquer. Desde él se divisan los mismos puntos que desde el mojón anterior situado a setecientos metros. La línea de término reconocida es la recta que los une.

Décimo tercero Mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son: treinta y ocho centímetros de longitud, veinticinco de latitud medidos en su base y cincuenta centímetros de altura. En sus caras tiene grabadas las letras S^aC^a y SⁿF^u y en su parte superior una línea indicando la dirección que sigue el límite. Está situado en terreno escarpado de monte bajo y alcornoques propiedad del señor Barraquer: desde él se divisa el Faro de Palamós, San Feliu de Guíxols, la ermita de San Grau y Roca Cabaña; la distancia al mojón anterior es de unos cuatrocientos metros; la línea de término es la recta que los une.

Décimo cuarto Mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son: treinta y seis centímetros de longitud por veintinueve de latitud medidos en su base y cincuenta y dos de altura; en sus caras tiene grabadas las letras SⁿF^u y Sⁱ en caracteres de diez y ocho centímetros de altura. En su parte superior una línea indica la dirección del límite. Está situado en terreno pedregoso de monte bajo con algunos alcornoques a un metro cincuenta centímetros del camino carretero de Tossa a San Feliu de Guíxols, a ochenta metros de la Ermita de San Benet y muy próximo a can Rifá. Desde él se divisa Palamós y Costa Círrera. La distancia al mojón anterior es de unos novecientos metros. La línea que se reconoció como de término es la recta que los une.

Décimo quinto Mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son treinta centímetros de longitud por veinticinco de latitud medidos en su base, y cincuenta centíme-

tros de altura. En sus caras tiene grabadas las letras SⁿF^u, Sⁱ en caracteres de diez y ocho centímetros de altura. Está emplazando en la ladera norte del arroyo Cañet, en un pequeño mogote en terreno de alcornoques y monte bajo, propiedad de Don Carlos Castelló. Desde él se divisa la Ermita de San Grau. La distancia al mojón anterior es de unos trescientos cincuenta metros. Se reconoció como línea de términos entre ambos, la recta que los une.

Décimo sexto Mojón: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son treinta y seis centímetros de longitud por treinta y cuatro de latitud, medidos en su base y sesenta centímetros de altura. En sus caras tiene grabadas las letras SⁿF^u, Sⁱ en caracteres de diez y ocho centímetros. En su parte superior un ángulo grabado indica las direcciones a los mojones anterior y siguiente. Está situado en un pequeño pico llamado Puig Goytrá [Goita] desde el cual cambia rápidamente la pendiente hasta el mar. El terreno en que está enclavado es escarpado y con alcornoques en sus inmediaciones, siendo su propietario Don Carlos Castelló. Desde él se divisa el faro de Tossa, Roca Cabañas y Costa Círrera. La distancia al mojón anterior es de unos quinientos metros. La línea de término es la recta que los une.

Décimo séptimo: Se reconoció como tal un hito de piedra que afecta la forma de un paralelepípedo rectangular cuyas dimensiones son de veinticinco centímetros de longitud por veinte de latitud, medidos en su base y cincuenta centímetros de altura. En sus caras tiene grabadas las letras SⁿF^u y Sⁱ en caracteres de diez y ocho centímetros de altura. Está situado en una estribación sobre la carretera en construcción de San Feliu de Guíxols a Tossa en terreno de monte bajo propiedad de Don Carlos Castelló; a dos metros cincuenta centímetros del mojón, hay uno de piedra tallada de cuarenta y cinco centímetros de altura y redondeado en su parte superior que marca el límite de propiedades. La distancia al mojón anterior es de unos cuatrocientos cincuenta metros. La línea de término reconocida es la recta que los une. Desde este mojón la línea límite sigue la recta que lo une con la desembocadura en el mar, del torrente Cañet.

Concurrieron al acto representando al Ayuntamiento de San Feliu de Guíxols los señores Don Antonio Viader Feliu, Capataz de la Brigada Municipal, Don Benito Albertí Bosch y Don Miguel Ragolta Torrent y al Ayuntamiento de Santa Cristina de Aro los señores Don Eugenio Masferrer Pericot, Don Joaquín Provencal Viñals y Don Salvador Buigas Campmajor.

En prueba de su conformidad, firman conmigo la presente ACTA todos los señores mencionados y se obligan a sellarla los respectivos Ayuntamientos en Santa Cristina de Aro a trece de Junio de mil novecientos veinticuatro.

El Ayuntamiento de Santa Cristina de Aro pone el sello de Alcaldía por no disponer de otro. —Por no saber firmar el representante de San Fe-

liu de Guíxols Don Miguel Ragolta lo hace Don Victor Lluís Gafarot».

Tot seguit signen l'original les persones esmentades i, a més, «El Comandante de E.M. Dario Gazapo.

Al primer full hi ha els segells municipals de

Sant Feliu, de Santa Cristina i de Castell d'Aro; als altres, tan sols els de Sant Feliu i de Santa Cristina, perquè les fites afecten solament als dos municipis esmentats.

Instituto Geográfico Nacional.

XI

1924 juny 20. Castell d'Aro.

Delimitació oficial entre els municipis de Castell d'Aro i Sant Feliu de Guíxols.

«[Il·legible] de la Guerra. Comisión geográfica del N.E. de España. 54. Trabajos topográficos. Provincia de Gerona. Término municipal de Castillo de Aro. Acta de la operación practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos de Castillo de Aro y San Feliu de Guíxols. Incidencias, ninguna. Mojones no reconocidos, ninguno. Líneas límites o parte de ellas no reconocidas, ninguna.

Acta de la operación practicada para reconocer la línea de término y señalar los mojones comunes a los términos municipales de Castillo de Aro y de San Feliu de Guíxols pertenecientes ambos a la provincia de Gerona.

Reunidos el día veinte de Junio de mil novecientos veinticuatro en el sitio denominado Can Ribas los señores que con sus respectivos cargos y representación abajo se expresan, previa citación hecha por el Jefe de la Comisión Geográfica del Nordeste de España, para dar cumplimiento a lo que dispone la ley para la publicación del Mapa de treinta de septiembre de mil ochocientos setenta y la de veintitrés de marzo de mil novecientos seis, sobre formación del Catastro parcelario de España, y habiendo sido nombrado por dicho Jefe para que le represente y lleve a cabo en todas sus partes este trabajo, el que suscribe, Capitán Estado Mayor según consta en oficio que se une a esta Acta, se procedió a la operación en la forma siguiente:

Primer mojón: Se reconoció como tal una piedra enterrada en el camino vecinal de San Feliu de Guíxols a Castillo de Aro, de la que sólo se ve la cara superior que tiene la forma de un rectángulo de veinticinco centímetros de longitud por doce de latitud. El camino en esta parte, deslinda los terrenos de viñas propiedad de Don José Cauler [Tauler] y don Tomás Llovera. Se ven los vértices Forcas, Faro de San Sebastián, Cap Gros, Palet, Gustinoy, San Feliu de Guíxols, Costa Cirera y la Ermita de San Telmo. La distancia al mojón anterior (de tres términos) es de doscientos cincuenta metros aproximadamente, no viéndose su emplazamiento y la dirección determinada por ambos es de norte-sur y la línea límite de términos es la recta que los une.

Segundo mojón: Auxiliar. Se reconoció como tal uno de piedras y pintado con cal, construido en la siguiente forma: se hizo un agujero de veinte centímetros de profundidad en el que se enterró como testigo una piedra triangular pintada de cal,

encima de polvo de carbón con un trozo de papel del paquete de éste, recubriéndose el todo con tierra y formándose un mojón de piedras de forma de cono cuyas dimensiones son: un metro quince centímetros de altura por setenta centímetros de diámetro en la base. Está enclavado en una unión de sendas, al pie de una encina, en una linde que se separa un pinar joven y un terreno de viñas, propiedad todo ello de la viuda de Cruañas. Se ve desde su emplazamiento los vértices Gustinoy, Vallbañera, la Ermita de San Talmo y el punto de costa denominado Segaró o Punta Prima. La distancia al mojón anterior es de trescientos cincuenta metros aproximadamente el cual no se ve. La línea límite sigue el sendero que une ambos mojones. Desde el mojón auxiliar número dos la línea de término continúa por un sendero que, por su izquierda, tiene el pinar de la señora viuda de Cruañas y a su derecha terrenos de viñedos de la misma propiedad. A los cincuenta metros cambia de dirección unos cien grados hacia el este continuando en la misma dirección y terrenos de viñedos a ambos lados hasta un viejo y grueso olivo cuyo tronco se pintó con cal, donde el límite vuelve a cambiar de dirección unos cincuenta grados a su derecha hasta encontrar el arroyo San Pol, por cuyo eje de aguas descende, cruzando el ferrocarril de Gerona a San Feliu de Guíxols y la carretera que de este último punto sigue a Palamós, llegando, a los diez metros de haber pasado por ésta, a la llamada carretera vieja, entre estos últimos puntos, y siguiendo por el eje de ella llega al arroyo de Segaró, que a su vez es camino, siguiendo la línea límite por su margen derecha, quedando este camino dentro del término de Castillo de Aro, siguiendo en esta forma hasta que el arroyo afluye al mar en el extremo norte de la Playa de San Pol.

Concurrieron al acto representando al Ayuntamiento de Castillo de Aro Don Rafael Clara Rocca, Alguacil y Don Luis Oliver Riembau (Secretario del Ayuntamiento) y al de San Feliu de Guíxols Don Antonio Viader Feliu, Capataz de la Brigada Municipal y los peritos Don Benito Albertí y Don Miguel Ragolta Torrent.

En prueba de su conformidad firman conmigo la presente ACTA todos los señores mencionados y se obligan a sellarla los respectivos Ayuntamientos en Castillo de Aro a veinte de Junio de mil novecientos veinticuatro. —Por el representante de San Feliu de Guíxols Don Miguel Ra-

golta, por no saber firmar, lo hace Don Víctor Lluís Gafarot».

Tot seguit signen l'original les persones esmentades i, a més, «El Capitán de E. M. Gonzalo

Bellver». —A cada full hi ha els segells municipals de Castell d'Aro i de Sant Feliu de Guíxols.

Instituto Geográfico Nacional.

XII

1980, agost 26 i 27.

Replantejament dels termes entre els municipis de Platja-Castell d'Aro i Sant Feliu de Guíxols.

«Presidencia del Gobierno. Dirección General del Instituto Geográfico Nacional. —Servicio de Mapas.— Adjunto tengo el honor de remitir a Vd. el certificado de los replanteos efectuados los días 26 i 27 de agosto de 1980, correspondientes a las líneas límites jurisdiccionales del término municipal de Castillo de Aro con los de San Feliu de Guíxols y de Calonge, ambos de la provincia de Gerona.— Dios guarde a Vd.— Madrid, 14 de noviembre de 1980.— El Ingeniero Jefe del Servicio de Mapas, J.R. Arroyo, rubricado.— Sr. Alcalde Presidente del Ayuntamiento de Castillo de Aro (Gerona)». — *Hi ha tres segells que, respectivament, diuen:* «Dirección General del Instituto Geográfico Nacional.— Registro de Salida.— 14 Nov. 1980.— Sección. Número 4.324.— Ayuntamiento de Castillo-Playa de Aro.— 18 Nov. 1980.— Entrada n° 3.243.— Dirección del Instituto Geográfico Nacional. Servicio de Mapas. Coordinación.»

«DON JUSTINO RODRÍGUEZ ARROYO, INGENIERO GEÓGRAFO, JEFE DEL SERVICIO DE MAPAS DEL INSTITUTO GEOGRÁFICO NACIONAL.— CERTIFICA: Que el día 26 de agosto de 1980, se procedió por el Ingeniero Técnico en Topografía de este servicio, D. Juan Ruiz Lillo, en mi presencia y bajo mi dirección a efectuar el replanteo de la línea límite jurisdiccional existente entre los términos municipales de Castillo de Aro y de San Feliu de Guíxols, de la provincia de Gerona, de acuerdo con el acta de deslinde y el cuaderno topográfico de campo levantados por la Comisión Geográfica del N.E. de España, de fecha veinte de junio de 1924.— Este replanteo fue solicitado a la Dirección General del Instituto Geográfico Nacional, por el Ayuntamiento de Castillo de Aro con fecha de 14 de abril de 1980.— Asistieron al acto para presenciar la operación, en representación del Ayuntamiento de Castillo de Aro los señores: D. Emilio Riera Calvet, Teniente de Alcalde en representación del Sr. Alcalde-Presidente; D. Miguel Mont Daussá y D. Pedro Banceló Reig, Peritos Prácticos; D. Luis

Ribas y D. Juan Auger Costa, Funcionarios municipales.— Por parte del Ayuntamiento de San Feliu de Guíxols, asistió la Comisión formada por los señores: D. Manuel Monfort Anglés, Alcalde-Presidente; D. Pedro Pujol Jordana, D. Jaime Barneda Lluelles y D. Roger Conchillo Pedrosa, Concejales; D. Ramón Gavilán Álvarez, Aparejador Municipal; D. Luis Esteva Cruañas y D. Luis Pallí Buxó, Perito práctico, y D. Enrique Gallago Sirvent, Secretario.— Previamente adaptados los valores tomados en el campo en 1924 al aparato brújula empleado en esta operación, en el momento y lugar actual, se comenzó la operación en el mojón 1º del Acta, el cual está situado en el camino vecinal antiguo de San Feliu de Guíxols a Castillo de Aro. A partir de este punto con los rumbos y distancias correspondientes se determinaron los distintos vértices de la poligonal que forma la línea límite hasta el mojón 2º.— Por no existir en la actualidad los hitos correspondientes al mojón 1º y 2º se materializaron por unas estacas clavadas en el terreno, así como los vértices de la poligonal de la línea límite, que en aquella fecha era un sendero que pasaba por ambos mojones.— Finalmente desde el mojón 2º se determinaron y materializaron también con estacas otros dos puntos de la línea límite hasta el encuentro con el arroyo de San Pol, por cuyo eje continúa la línea límite.— En este punto se dio por terminada la operación de replanteo por estar bien definida en el terreno la línea límite desde este punto hasta el mar.— Los representantes de ambos Ayuntamientos manifiestan su propósito de colocar hitos más permanentes en los puntos de la línea límite donde se clavaron las estacas.— Y para que conste y surta los efectos que los interesados estimen oportuno, firmo la presente en Madrid a 28 de octubre de 1980.— El Ingeniero Jefe del Servicio de Mapas, J.R. Arroyo, rubricado.—»

Instituto Geográfico Nacional.— Ajuntament de Platja-Castell d'Aro, 18-XI-1980; entrada núm 3.243.

ADDENDA

Havíem decidit que el present treball comprendria la història del termenal guixolenc fins el 1980. Darrerament, però, a Sant Pol s'està duent a cap un novíssim pla d'urbanització que ha deixat inservible la descripció del tram —4 a —6 del vell termenal entre Sant Feliu i Platja d'Aro. En efecte, l'antic camí ral de Sant Feliu a Palamós i el torrent S'Agaró ja no existeixen. El primer (fites —4 a —5) queda substituït per un parking en tota la seva llargada, el marge occidental del qual continuarà essent la delimitació dels termes. El segon (fites —5 a —6) és ja cobert per una via urbana que serveix de termenal excepte en el seu últim tram. La desembocadura del S'Agaró, però, creiem que ha de quedar fixada per tal d'evitar futurs malentesos.

L'últim tram del torrent S'Agaró passava per sota de l'actual jardí de l'hotel del mateix nom i, pel pont que ha quedat com a testimoni de l'última fita del termenal, anava a parar al mar. El pont, sense cap dubte, és el final fixe de la delimitació entre Sant Feliu i Platja d'Aro. Per això convé que el pont no sigui mai tapat (malgrat que ara no hi passi aigua), si no és a canvi d'un indi-

cador adequat, sòlid i ben visible. Recentment hom ha obert una nova sortida al mar dels escórrecs del Pla de Sant Pol, més a ponent de la badia, a uns 80 metres del punt real de la desembocadura. Aquesta nova sortida no és el llit del vell S'Agaró; és conseqüència del reompliment que hom va fer en el decurs dels darrers temps per tal d'endegar el jardí de l'hotel.

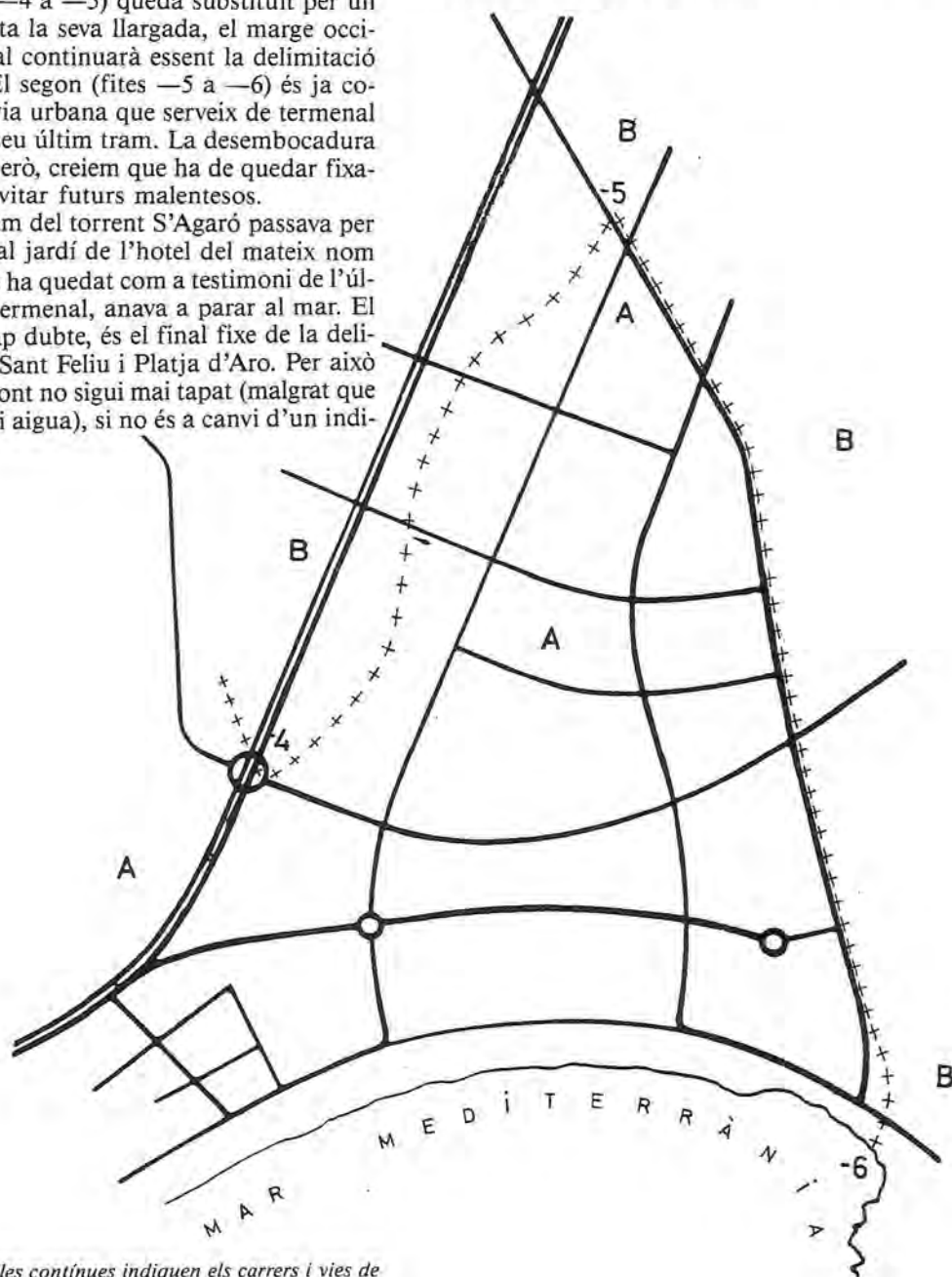
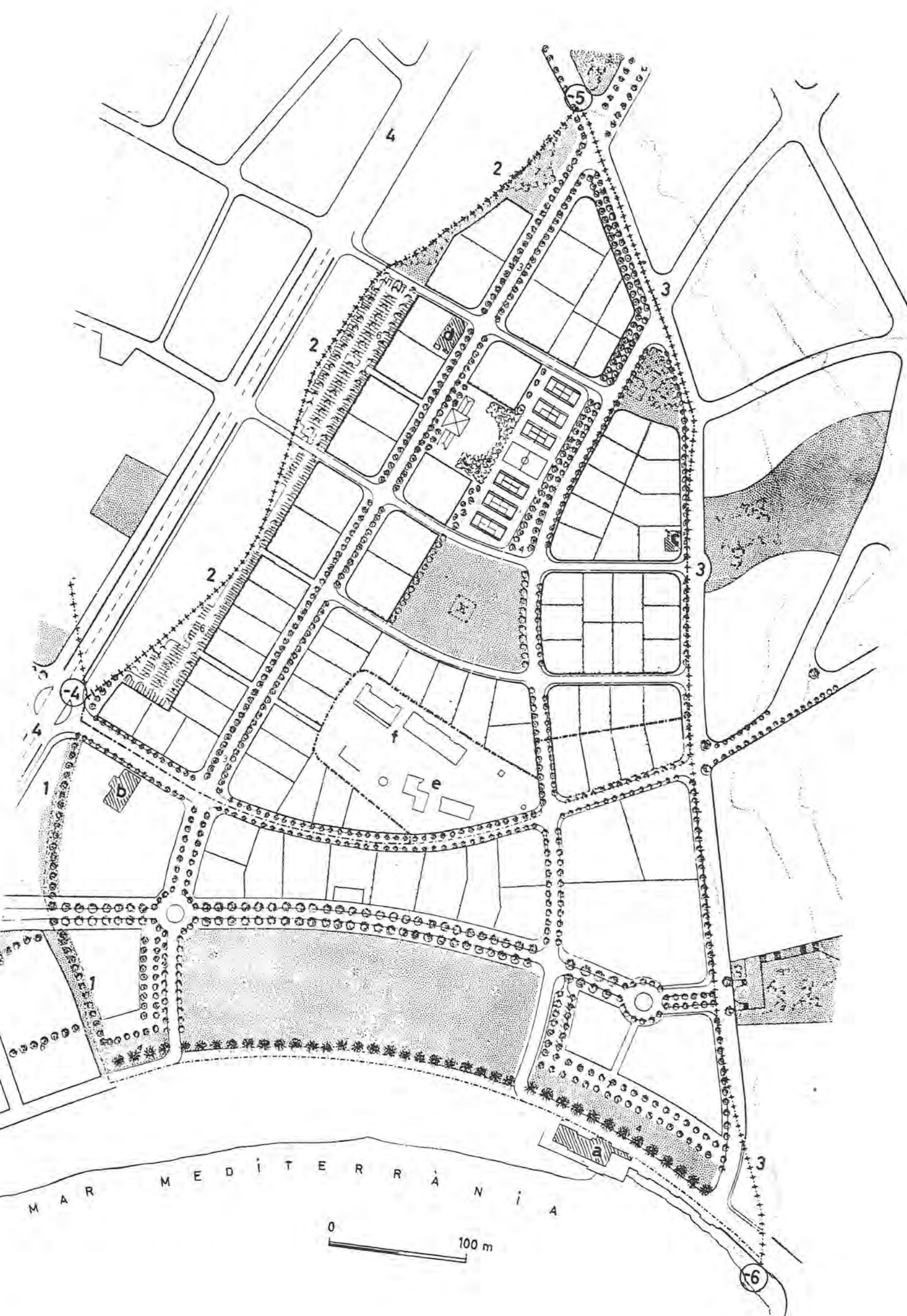

Fig 88. Esquema de la fig 88a. Les ratlles contínues indiquen els carrers i vies de comunicació; les de creus, la delimitació del termenal: A) Sant Feliu. B) Castell d'Aro.

Fig 88a. Plànol urbanístic del pla de Sant Pol promogut pel municipi de Sant Feliu de Guíxols i aprovat per la Comissió d'Urbanisme de Girona en data 5 febrer 1988.— 1) Riera de Sant Pol. 2) Antic camí ral de Sant Feliu a Platja d'Aro. 3) Torrent S'Agaró. 4) Carretera actual de Sant Feliu a Palamós.— Fites: —4) Encreuament de la riera de Vilartagues-Sant Pol amb el camí ral de Sant Feliu a Palamós. —5) Encreuament del camí ral esmentat amb el torrent S'Agaró. —6) Desembocadura del S'Agaró a la platja de Sant Pol.— Edificacions ja construïdes abans de l'aprovació de l'actual plànol urbanístic: a) Banys de Sant Pol. b) Can Sidro. c) Can Ramot, abans can Carreró. d) Can Magí Gabarró. e) Vil·les Garbí. f) Apartaments les Mimoses.— Les ratlles de punts i creus indiquen el termenal. Les parts puntejades, les zones verdes.

Per tant, creiem urgent que, d'acord els dos municipis afectats, l'última fita del termenal comú sigui clarament materialitzada en un terme sòlid i ben visible, com ja hem dit.

APÈNDIX DE FIGURES

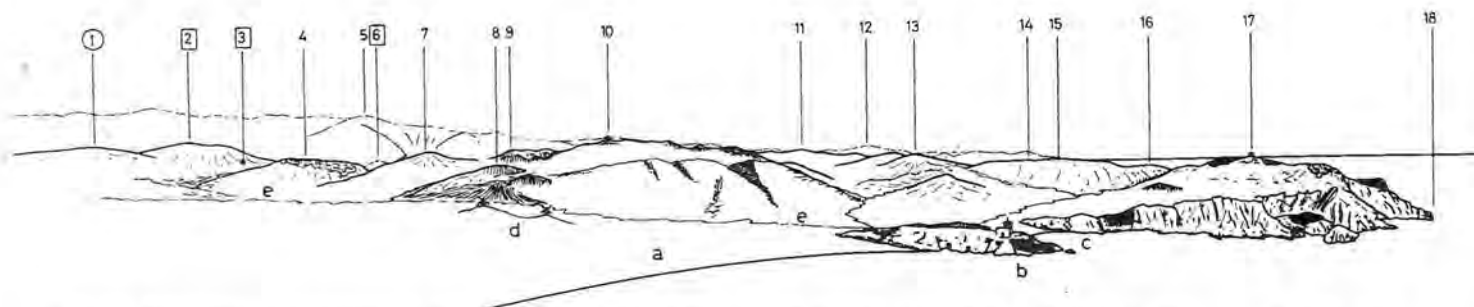
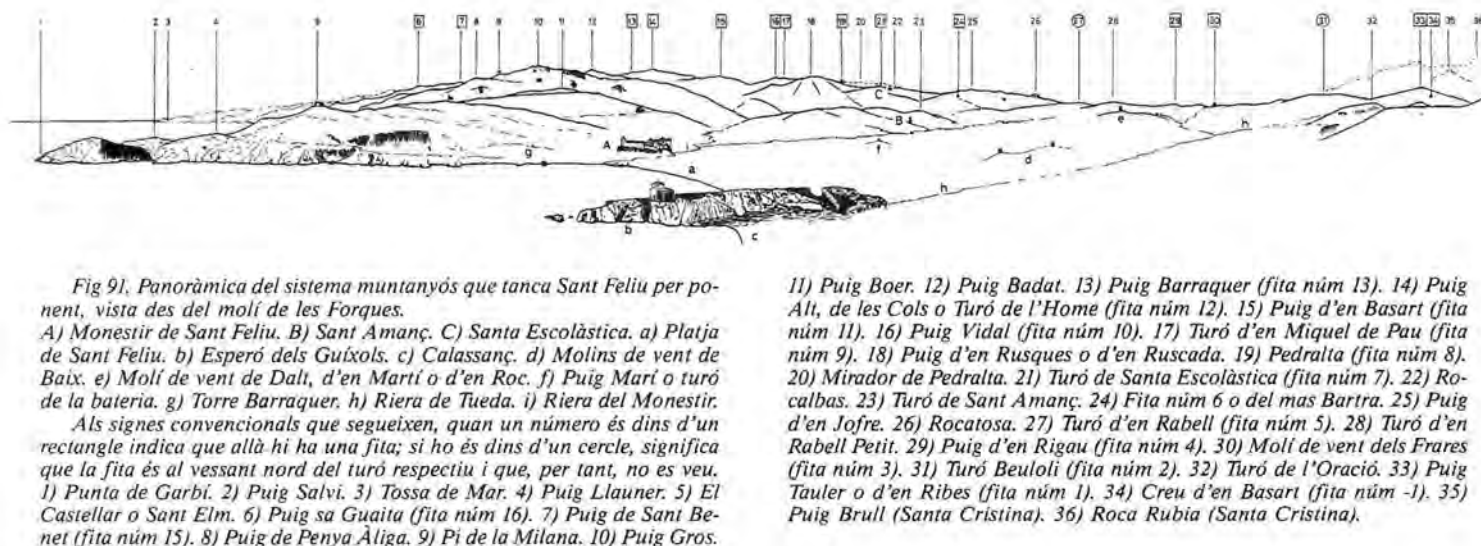
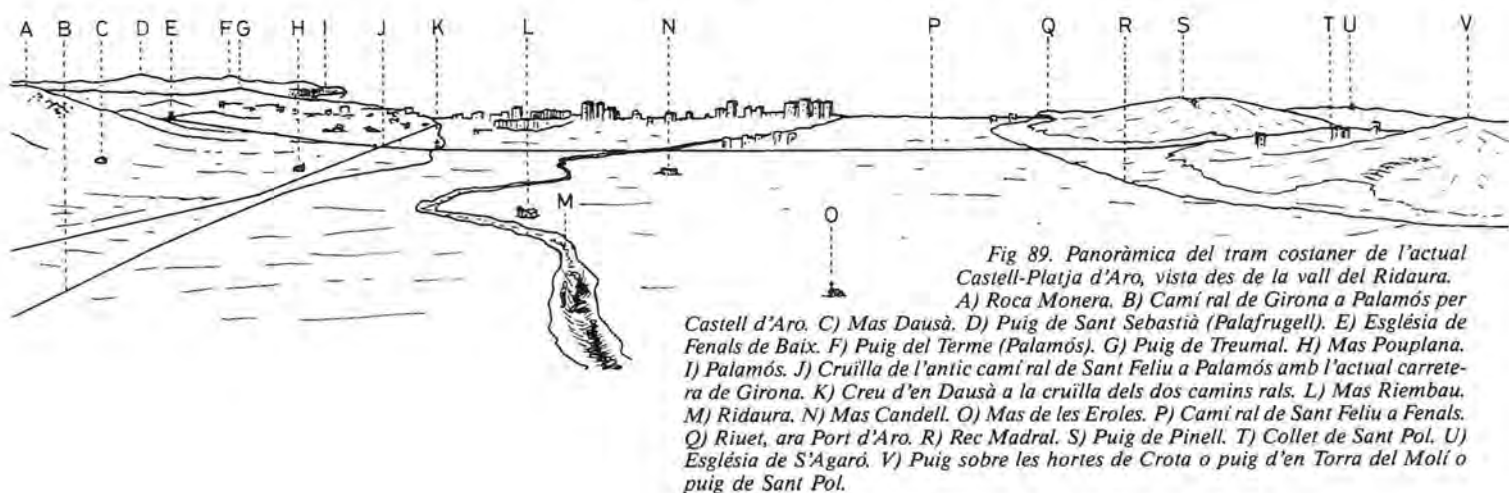

Fig 93. Can Codolar o corral de l'abat, abans mas Gras, finca que arribava fins al puig Alt; una de les seves fites era el terme Gros que, ultra ser-ne del mas, també ho era dels termes de Sant Feliu, Santa Cristina i Solius. Fotografia tirada el 1973 des de les proximitats de l'esmentat terme Gros. Can Codolar avui és una ruïna, com totes les masies que no són habitades. Era i és situat entre grans i espesses extensions de bosc.

Fig 94. Can Rifà, prop de Sant Benet. Segons Fàbregas-Hurtebise el termenal passava per la cuina d'aquesta masia. Al nostre entendre, can Rifà queda fora del terme de Sant Feliu, com pot veure's a la fig. 20. Fotografia del 1985, després que els propietaris que l'havien restaurada, deixaren abandonada la casa a conseqüència de les repetides destrosses que havia sofert per part de grups incontrolats.

Fig 95. Masia-ermita de Sant Benet, dita també Sant Benet del Bosc, terme de Sant Feliu. La primera edificació sembla que fou alçada pels monjos en el segle XVII, però fou renovada totalment per l'abat Massalvà (1781-85). Una de les fites de la delimitació actual entre Sant Feliu i Solius era clavada a 100 metres de l'ermita, a migdia del camí — ara carretera asfaltada — que anava a can Codolar. La fita fou arrencada clandestinament el 1978 i encara no ha estat reposada. Fotografia del 1974, quan encara l'aspecte exterior no havia sofert les destrosses que l'han deixada lamentablement mutilada. El mas era del monestir guixolenc, tenia 1149 vessanes i, a causa de la desamortització, fou venut a Josep Campaneria per 341.333 rals. Antigament s'hi celebrava un aplec anual i tenia goigs propis.

Fig 96. Cal Romaguer o ermita de la Divina Pastora, entre Sant Feliu i Tossa. Alçada la casa per Massalvà quan fou abat per primera vegada (1781-85), hi va fer construir un oratori i un altar privat, que va dedicar a la Divina Pastora, quan en fou per tercera vegada (1794-97). Antigament s'hi feia un aplec cada any, costum que s'ha perdut. El 1822, a causa de la desamortització, la finca fou venuda per l'Estat a Joan Martí i Estruch, de Barcelona, pel preu de 224.000 rals; tenia 685 vessanes, la majoria de bosc. Fotografia del 1960, quan encara el mas era habitat; ara és una ruïna.

Fig 97. Can Miquel de Pau, terme de Sant Feliu. Fotografia recent de Joaquim Bigas. La fita núm 9 actual és feta en una petita roca d'aquest mas. El 1712 era de Salvador Sabater, casat amb la pubilla de la família de Pau. La casa és a pocs metres de la carretera de Pedralta, passada Santa Escolàstica. Devers 1940 encara es conservava mitjanament bé; ara, com es veu a la fotografia, és una ruïna total.

Fig 98. Rocatosa no és ni ha servit mai de fita, però la seva configuració i el fet d'estar situada a la carena d'una divisòria d'aigües, la fan mereixedora de figurar entre els nostres topònims més coneguts i usats. En el Mapa Topogràfic Nacional a escala 1:50000, edició del 1950, se l'anomena roca Lisa, topònim que no hem sentit usar a ningú de la comarca.

Fig 99. Plana Basarda des de les proximitats de Pedralta; fotografia recent. El propietari es deia Basart, del mas del mateix nom (Santa Cristina d'Aro); del pla, de la plana o de les planes hom en deia planes o plana d'en Basart i, quan morí, plana de na Basarda o plana Basarda; no és pas un sinònim de feredat, com creia fins ara la gent. A la part superior hi havia un terme que el 1677 enllaçava amb la creu Trencada per un costat i amb el menhir caigut de can Llaurador per l'altre: era part del termenal entre Santa Cristina i Solius, segons el capítol catedralici. Al fons de la fotografia, cap a la dreta, el Montclar.

Fig 100. Plana Basarda a la part central esquerra. Al fons, els carcassells grans d'en Dalmau; entre aquests i plana Basarda, els carcassells petits (el de la dreta dels darrers, dita roca Aguda). Fotografia tirada el 1961 des del camí que va de Pedralta al terme Gros. Plana Basarda fou el lloc d'assentament d'un poblat ibèric que podia defensar-se bé, puix l'indret és voltat de roques difícils d'assaltar; només calia defensar els petits trams que a la fotografia es veuen amb vegetació, espais que defensaven servint-se de muralles, algunes restes de les quals encara es conserven.

Fig 101. Fotografia de la vall del Ridaura, tram de Santa Cristina, tirada el 1983 des d'un lloc proper a Pedralta. A les muntanyes del fons —centre esquerre— es veu roca Rubia (Roja) que alguns, equivocadament, en diuen roca Rovira. La roca més propera, la que es veu més, és Pedralta Petita que, a la part alta de la seva pedra superior, té gravada una creu. Un xic més cap a la dreta, lloc pròxim ja a la plana, es veu roca Rodona, que té a la dreta el mas Samaranch, abans mas Esteva Sala (1817), després Gaspar de Llorenç Gandol i mas Bohigues. Roca Rodona era fita el 1354 i seguí essent-ne fins que a la delimitació del 1889 el terme quedà a la glorieta de Santa Escolàstica.

Fig 102. Can Llaurador, veïnat de sa Tuna, Solius. Fotografia del 1972. El 1712 el mas era de Francesc Llaurador i el 1932 de Miquel Lloberes i Gispert; actualment és de la filla del darrer, Maria Lloberes, esposa de Carles Aulet. Segons un document del 1721, hi havia una fita del delmari de la seu gironina «davant de la porta de dit Llaurador que a la part de tramuntana assenyala al Puig dit den Pla de Solius y de aquí a la Pedra Fita del Camí Real sobre la Barraca y a la part de migdia tira a la Pedra Ajaguda molt grossa i tot serra amunt a las Planas den Basart y de aquí a la Creu den Gras o Creu Trencada».

Fig 103. Casa nova d'en Roura, ara can Mingo, del veïnat de la Tuna; fotografia recent de Joaquim Bigas. És situada «prop lo termenal de Solius, sota la casa de Francesc Llaurador, ahont és un terme» segons consta en un document de vers 1721. Va ser de la família Roura fins l'any 1840. En el dintell de la porta, gravada hi ha la data 1686. Avui és de Joaquim Pigem i Oliveres.

Fig 104. Can Croses, del veïnat del Vilar, parròquia de Santa Cristina. Antigament se'n digué mas Ramon i mas Sicars Albertí, de Narcís Sicars (1623). Des de començaments del segle XVIII va ser de la família Croses. El dintell de la porta duu la data 1841; en una porta interior de la planta baixa, 1768; en una finestra exterior del primer pis, 1717 (les dues darreres xifres no són segures perquè la llum no era bona per a llegir-les). Masia de tipus basilical. Ara és seu del Club de Golf Costa Brava. Fotografia recent de Joaquim Bigas.

Fig 105. Façana i dos detalls de can Vilar, abans anomenat Vilar Sarpei, veïnat del Vilar. Primer el mas era de Jaume Bona (1394) i després de Pere Vilar (1394). A finals del segle XVII o començaments del XVIII era de Marianna Vilar, vídua de Jaume Vilar. Antigament se'n deia mas Modeguera i més tard mas Vilabruc.

Fotografia del 1970. La casa fou enderrocada poc després i les pedres de la porta i de la finestra varen ser numerades i guardades. Segons Joan Badia tot l'arc de la porta (i també els muntants) és «resseguit per un fris de relleus circulars, a mena de medallons, amb diferents motius florals i geomètrics. Cada pedra dels muntants i cada una de les dovelles de l'arc té un d'aquests cercles en la part inferior formant una mena d'arquivolta. Les tres dovelles que formen la clau de l'arcada estan totalment ornamentades també amb motius geomètrics: la del centre de forma circular i les altres amb enreixats que ocupen tota la pedra. Sobre la porta hi ha un carreu quadrat, a mena d'emblema, també amb decoració geomètrica.

La porta de can Vilar deu datar, com la masia, dels segles XVI-XVII. La seva ornamentació ens recorda la d'alguns portals d'esglésies romàniques, la qual cosa evidencia la utilització de temes eminentment populars en les esglésies rurals d'època romànica, temes d'origen antiquíssim que veiem perdurar en l'arquitectura popular fins pràcticament els nostres dies.» (JOAN BADIA i HOMS, L'arquitectura medieval de l'Empordà, 1977, pàg 375).

Fig 106. Can Llabí, veïnat del Vilar. Sembla que des de l'any 1597 fins ara ha pertangut sempre a la família Llabí, car l'actual propietària, Carme Esteve i Clara (esposa de Jordi Planas), descendeix d'Àngels Llabí del Vilar, després de la qual el nom Llabí ha quedat perdut. Fins fa poc, la masia era molt abandonada, com es veu a les dues fotografies de Manuel Vázquez Bosch; recentment ha estat restaurada amb gust (tercera fotografia de Joaquim Bigas). Darrera la casa, entre el xiprer i una xemeneia, es veu roca Rodona, que fou fita entre Sant Feliu i Santa Cristina des del 1354 fins el 1889.

Fig 107. La masia del mas Miró, del veïnat del Vilar, parròquia de Santa Cristina, segons una fotografia del 1968. Fou de Grau Miró (1553), Jaume Miró (1569) i Damià Miró (1605). Llavors Pere Antich Ribot, cirurgià de Girona, comprà el mas. A finals del segle XVII o a començament del XVIII era de Joan Riembaud del Molí. Ara hom el coneix per can Cases. Totes les cases del Vilar sempre han pertangut al terme de Santa Cristina; mai l'abat de Sant Feliu no en prengué ni una sola.

Fig 108. Can Basart, del veïnat del Vilar, esmentat des del 1569; fotografia del 1968. A finals del segle XVII o començaments del XVIII, la meitat — can Basart— era de Josep Dausà, sastre, i l'altra meitat era partidora entre Pere Vilar i Francesc Pi, pagesos del mateix veïnat, parròquia de Santa Cristina d'Aro. Sense que en tinguem la seguretat, creiem que de la porta cap a l'esquerra de la fotografia era l'entrada de can Dausà, i de la porta cap a la dreta, el darrera de can Basart, ara cal Pagès.

Fig 109. Can Vinyoles de Tossa, documentat des de finals del segle XVII o començaments del XVIII. Al fons, cal Pagès. Fotografia del 1968.

Fig 110. Mas Magraner, veïnat del Vilar; fotografia recent de Joaquim Bigas. Esmentat des del 1569, en el dintell de la porta hi ha la data 1611. Va ser de la família Guàrdies des de començaments del segle XVIII fins a començament del XIX. Després pertangué a Jaume Llambí (1819-1840) i més tard a la família Balmanya. Actualment també se'l coneix per can Bagudanch.

Fig 111. La masia del mas Mordanyac, segons una fotografia del 1968. El nom ja el trobem esmentat en un document del 7-V-1057. El 1411 pertanyia a Narcís Mordanyac, casat amb Pasquala, vídua de Joan Auladell, de Solius. L'abat Barbarà (1562-1565) el comprà i el 1577 s'hi va fer un pou de 10 canes de profunditat. El 1822 tenia 328 vessanes i, a conseqüència de la desamortització, fou venut per l'Estat a Josep Martí i Estruch, de Barcelona, per 415.884 rals.

La masia, si no fou canviada d'emplaçament, mai no ha estat del terme de Sant Feliu, ni el monestir no ho pretengué; en tot cas, en foren algunes terres si eren plaçades a migdia de la ratlla roca Rodona-Pedralta.

Fig 112. Can Ganiguer, barri de la Brugada, veïnat de Bufaganyes, parròquia i terme de Santa Cristina. El 1590 era de Montserrat Ganiguer i devers el 1721 ho era de Joan Ganiguer, pagès, que habitava a Sant Feliu. A la fotografia, feta el 1968, es veu can Geli a l'esquerra (ara propietat d'Anna Sala) i can Duran a la dreta, dues de les quatre cases en que es dividí can Ganiguer.

Fig 113. Can Duran, barri de la Brugada. Al fons, a la dreta, el molí de can Jofre. Fotografia del 1968. Totes les cases de la Brugada sempre han pertangut al terme de Santa Cristina. Malgrat que els seus masos són esmentats a la qüestió, mai l'abat no n'havia reclamat cap.

Fig 114. Barri de la Brugada segons una fotografia del 1968. Al centre, can Jofre, abans Mansea (primera meitat del segle XV) i Roquer (primera meitat del segle XVIII), ara propietat de Maria Gimbernat. A la dreta, el seu molí de vent per a pouar aigua; a l'esquerra, can Ganiguer, que avui són quatre cases: can Gandol, can Llambí, can Geli i can Duran.

Fig 115. Conjunt actual del molí dels Terrers, veïnat de Bufaganyes, perròquia de Santa Cristina, avui convertit en restaurant. El sabem documentat des del 1306. El 23-I-1382 el monetir guixolenc l'establí a Pere Pla de Sant Feliu. Després el posseïren Joan Oliver (1462), Antoni Estrany (17-IV-1462), Pere Llor (1677), Pere Jaume Llor (1683), Jaume Llor (1721), Josep Llor i Pere Llor (1856), entre altres. El molí va fer farina fins el 1928, segons ens explica Martí Pla, el seu actual propietari.

El 1355, quan es delimità el terme guixolenc, l'actual conjunt d'edificacions eren dues masies: la que ocupava la part esquerra de la fotografia era el molí dels Terrers, del terme de Sant Feliu. Uns deien que, davant del molí, entre el pou actualment restaurat i el rec del molí, hi havia plantada una fita del termenal guixolenc i, a la cuina del mateix molí, una creu gravada en una pedra indicava exactament per on passava el termenal; dades que el capítol gironí negava. La segona masia, que era alçada on ara ocupa l'edificació que es veu de pla, era la del mas d'en Puig d'Aro, del terme i parròquia de Santa Cristina. Algunes de les actuals edificacions tenen moles velles del molí, usades en el sòl de diverses estances de la planta baixa.

Fig 116. Cal Trempat, segons una fotografia del 1961. Era una senzilla casa de pagès amb teulada a dues vessants, un porxo per a guardar el carro i estris del camp, i el típic paller. La família que hi residia era pagesa i vivia del bestiar i de les terres del mas. N'era propietària la família Pi, anomenada Pi de la Creu, per la del terme que hi havia a les seves proximitats; en un document del 1889 llegim que el mas era de Pere Pi (àlies) Trempat.

Fig 117. A la vella masia, ara no hi ha ni pagès, ni terres de conreu: hi ha una urbanització. La masia ja no serveix de masia; és convertida en un xalet més i, com que actualment hom gasta molta aigua, per a dissimular el dipòsit ha construït una falsa torre de defensa. Al porxo tampoc no hi ha carro, sinó fòtils moderns. Però de l'antiga masia queden les pedres picades que emmarquen porta i finestres; l'escaleta i el replà que servien per a pujar dalt d'un cavall i l'era enrajolada amb els típics rajols quadrats, de 19 cm de costat i senzills dibuixos fets amb els dits quan la pasta era tendra. Abans, sota mateix del carener, empotrat, hi havia un plat de ceràmica catalana del tipus de Poblet (segona meitat del segle XVII). L'actual fita núm. 4 —dita del mas Trempat— és a tocar un dels xalets de la urbanització. Fotografia de Joaquim Bigas.

Fig 118. Casa actual del mas Puig, ara mas Pi, del veïnat de Bufaganyes, documentat des del 1444, quan el monestir guixolenc concedí a Francesc Pati el dret de construir-hi un molí de vent. Després fou de la família Puig (1478), Pi (1642), Francesc Pi, sastre de Sant Feliu (1721) i Oliu (1869). En els documents se l'anomena mas Pi, Puigdestos, Puigdestós o puig dels Tors. A la dreta de la fotografia, la casa del masover; a l'esquerra, amb torratxa, la casa dels propietaris. Tant Navarra com Fàbregas-Hurtebise asseguren que davant de la casa hi havia una fita del termenal guixolenc; ara ni l'actual propietari, Jesús Oliu, ni l'antic masover no en saben res.

Fig 119. Masia del mas Surià, veïnat de Bufaganyes, parròquia de Santa Cristina; fotografia actual de Joaquim Bigas. Antigament era coneguda per can Joher (1366 i 1421), Aldrich (segle XVI), Torrelles i Aldrich, Surià (1677), Castelló (1680) i darrerament mas Darder. A l'extrem sud de les seves terres hi havia la coneguda creu de terme dita del mas Surià, una de les fites més esmentades en aquest treball. La masia, convenientment restaurada, és ara d'Oliví Resinelli.

Fig 120. Can Beuloli, veïnat de Bufaganyes. Antigament s'anomenava mas Estrets, després d'en Sicars àlies Dijous (1529), mas Sicars Dijous d'Aro (1723), d'en Joan Blanc, botiguer de Sant Feliu (1721); en temps d'Hurtebise era conegut per mas Blanc. La primera fotografia és del 1968 i reproduïx la cara de ponent de la casa. La porta és dovellada, la paret conserva fragments de l'esgrafiats antic i el ràfec és decorat; la segona fotografia és feta recentment i reproduïx el conjunt de les edificacions des del costat de migdia. Avui és de Francesc Arajal Clapés.

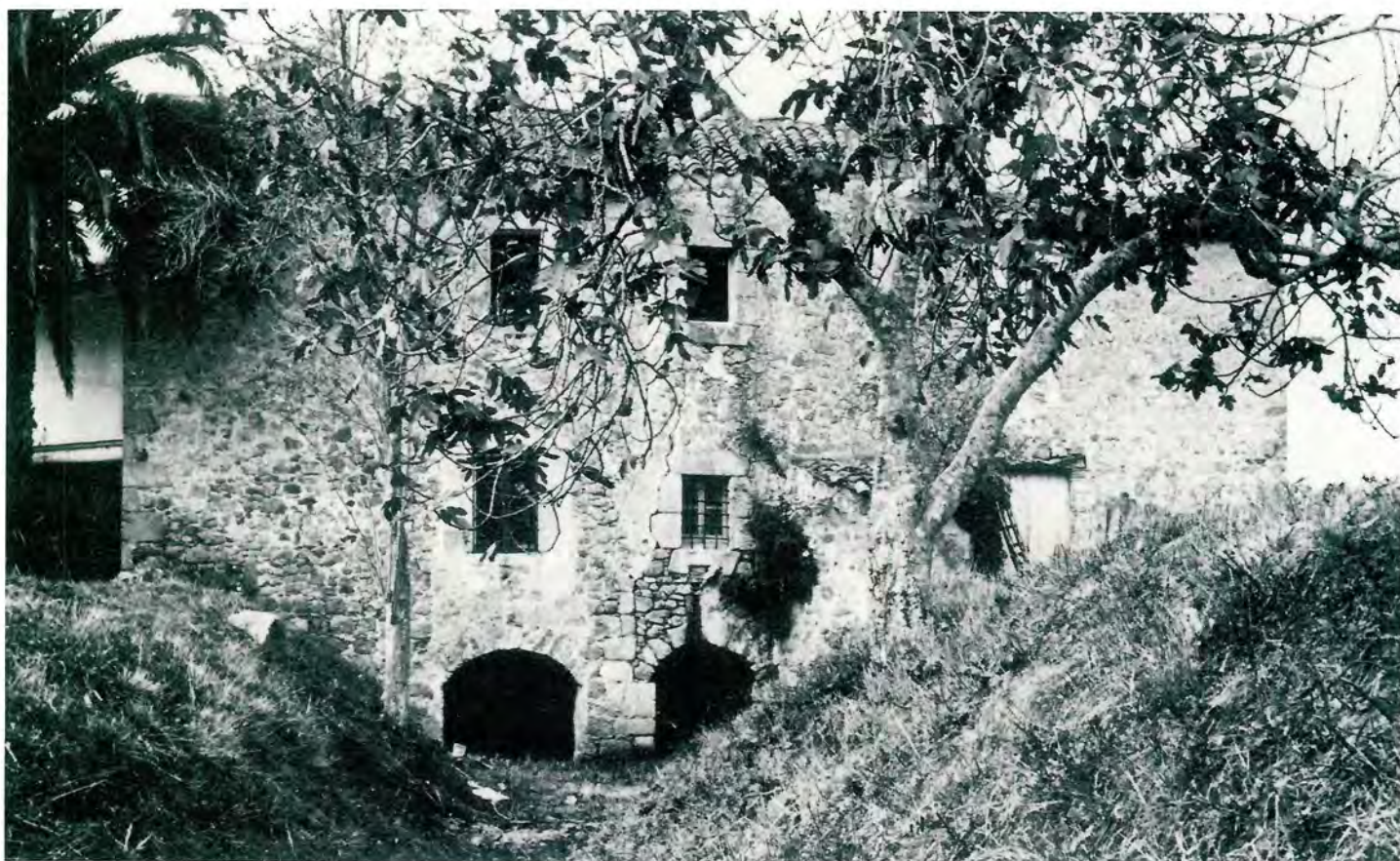

Fig 121. El molí Nou (1441) del veïnat de Bufaganyes, també dit de la Torre i d'en Ramon (nom d'un dels masovers). L'abat Guillem de Samassó (1392-1408) l'establí a Jaume Rovira (1400); després el tingueren Mateu Clapers (1522), Antoni Provençal (1532), Oliver d'Aro (1539), Joan Vilaret de Sant Amanç (1677) i, per últim, el monestir guixolenc; llavors hom en digué molí dels Frares. El 1709, l'abat Panyelles el restaurà, segons consta en una làpida clavada a la façana de la masia. Darrerament fou de Lluïsa Rabell i Cibils, (esposa de Rafael Patxot i Jubert), després de Pérez Cabrero i ara de Jaume Albertí que l'ha restaurat dignament. La fotografia, del 1968, mostra les obertures i el rec per on sortia l'aigua de la bassa després de fer rodar les moles del molí. També és interessant el seu ràfec decorat que, segons hipòtesis d'Esteva, el feien per a protegir-se contra les bruixes. Aquest molí és a poca distància, al nord, de les roques d'en Donat on hi ha una creu gravada, fita del termenal guixolenc del 1355, reproduïda a la fig. 9.

Fig 122. Can Provençal, veïnat de Bufaganyes; mas documentat des del segle XV com a propietat de la família Provençal que l'ha conservat fins a la segona meitat del segle actual. A la seva cuina hi havia —ignorem si es conserva— una pica decorada amb rajoles catalanes policromades, de bona qualitat. Fotografia del 1968, quan les muntanyes eren cobertes de vegetació i orfes d'edificacions. Bé que és un dels masos inclosos a les terres de la qüestió, l'abat tampoc no havia pretès que fos del seu dalmari.

Fig 123. Actual conjunt de cases del molí Riembau, abans dit de la Bassa. El tenim documentat des del 1311. El 1400 era del monestir. El 1432 l'abat Bernat de Torroella l'establí a Llorenç Poll de la Bisbal. Bernat Riembau el comprà (1508). El 1530 el molí de la Bassa passà a dir-se d'en Riembau. Entre 1562 i 1573 fou alçada la torre de defensa que es conserva en bon estat (ESTEVA-ESCORTELL, «Àncora» 19-IX-1968). Pere Viñas i Riembau fou l'últim propietari que dugué el cognom Riembau. Després passà al seu fill Josep Gelabert i Viñas (1957). El mas no ha pertangut mai a Sant Feliu.

Fig 124. La masia del molí Candell, veïnat de Crota, en una fotografia del 1968. Abans se'n digué molí de Maçaners (primera meitat del segle XIV), de Campllong o Campllonch (1357), Torras o Torras Marina (segle XVI), Candell (1637), Domènech (Jeroni Domènech, 1672, Antoni, 1718 i Narcís, 1718). L'abat Panyelles (1705-17) va comprar les propietats del molí, i Ponach, el 1740, va comprar el molí. Plaçat en el pla de Fenals, a l'esquerra de la carretera de Sant Feliu a Platja d'Aro, actualment ha estat convertit en restaurant. La torre de defensa, adulterada, té el talús característic d'aquest tipus de construcció defensiva. A la planta baixa de la masia hi ha dues portes amb llindes que duen les dates 1770 i 1773. Dues columnes del pis tenen impostes de pedra picada amb fulles esculpides.

Fig 125. Granja de les Eroles i ermita del Remei, abans de la parròquia i terme de Sant Feliu i ara de Castell d'Aro; fotografia del 1968. L'ermita és al centre de l'edificació; la llinda de la porta d'entrada duu, gravada, la data 1732 i, al seu damunt, hi ha un escut de pedra, del monestir guixolenc, que n'era el propietari. En efecte, en temps de l'abat Bernat (1163-89), Pere Saguer, de la Vall d'Aro, donà la granja al monestir. El 1641 les edificacions varen ser refetes quasi de nou. A conseqüència de la desamortització, el 1822 la finca fou subhastada; tenia 164 vessanes i l'adquirí Josep Martí i Estruch, de Barcelona, per 640.000 rals. A l'ermita els fidels hi havien portat exvots, entre els quals recordem uns vaixells penjats del sostre, que en el decurs de la guerra del 1936-39 foren dipositats al Museu Marítim de Barcelona d'on el senyor Ensesa no els pogué recuperar. Antigament s'hi celebrava un aplec anyal que era molt concorregut. A la masia, ara hi ha un restaurant. L'abat sempre sostingué que la granja era dins del seu delmari, com consta en el document del 1354. La seu gironina, en canvi, pretenia que era en el seu.

Fig 126. L'antic camí ral de Sant Feliu a Palamós passava per la creu, el pla i el puig de Sant Pol, devallava per Pinell, seguia per un camí empedrat, travessava el Ridura per un passallís i anava a la creu d'en Dausà.

Era el camí que separava el Pla de Fenals (que era del Monestir) i el Pla de Vinyals (que era del delmari del capítol gironí).

A la fotografia, feta el 1968, es veu un dels trams empedrats, proper al Ridaura; a la Platja d'Aro hom deia que era un camí romà.

Fig 127. A primer terme, la platja de la Conca i, al centre, la punta de Pinell; segons el document del 1354, amddues eren del terme de Sant Feliu, però el 1889 el terminal quedà establert al torrent S'Agaró. Fotografia de J. Cebollero (Núm. 5.019 de la col·lecció Costa Brava) que ens ha facilitat Jordi Rabell.

Fig 128. La fita núm —5 correspon més o menys al lloc central de la fotografia, on hi ha una bassa. Darrera seu encara es veu el vell camí ral, vorejat de pals d'electricitat. El S'Agaró és ja cobert; hauria d'anar des de la bassa (fita núm —5) en direcció a l'esquerra de la fotografia. Ara aquest aspecte és ben canviat.

Fig 129. Desembocadura del torrent S'Agaró, final del terme entre Sant Feliu i Castell d'Aro. Durant els darrers temps hom ha anat cobrint de runa el torrent i ara els escórrecs d'aquest indret van a parar a una nova sortida al mar, plaçada a uns 60 metres a ponent de la veritable desembocadura del torrent: el pont ací reproduït.

Fig 130. El molí de sa Lixarda, segons una fotografia recent de Joaquim Bigas. Fou del monestir amb el nom Luxard (1199), Luxad (1203) i Lixarda (1276). L'establí a Pere Gayart o Gallart, notari (1421), després fou d'Antoni Vilaret (1441), Barraquer (segle XVI), Vilaret (1688), Francesc Saguer i Vilaret, de Castell d'Aro, (devers 1721). Prop de la bassa del molí, junt al camí de Sant Feliu a Castell d'Aro, el 1586 s'hi posà un terme i un altre prop del molí, al peu del puig de Salixarda car, a la delimitació del 1355, el molí era del terme de Sant Feliu. Segons Fàbregas-Hurtebise aquestes fites encara hi eren a començament del segle XIX; nosaltres no n'hem trobada cap. Abans eren dues cases anomenades molí de Salixarda d'en Vilaret i casa Vilaret; ara en són tres, car la d'en Mont —avui restaurada— era el corral de can Vilaret.

ÍNDIX

PRIMERA PART

PERÍODE MONACAL (1354-1835)

	Pàg
Una data crucial de la història guixolenca: 1354	5
Termenal de Sant Feliu per sectors (1354-1355)	7
Termenal de Sant Feliu delimitat per fites clavades (1586)	8
Resum de les delimitacions	15
Termenal guixolenc per sectors i per fites	16
La contenció	32
Límits i fites que pretenia el capítol (1677)	36
Territori principal de la qüestió	42
Els «mappas» o croquis	48
El mapa real del delmari pretès pel capítol	70
Conclusions d'aquesta primera part	72

SEGONA PART

PERÍODE MUNICIPAL (1835-1980)

Fitacions contemporànies	73
Fitacions entre Sant Feliu i Santa Cristina (1889 i 1924)	75
Resum	89
Fitacions entre Sant Feliu i Castell d'Aro (1924-1980)	90
Resum	95
Territoris que Sant Feliu va perdre entre 1835 i 1898	97
Conclusions	98
Abreviatures	99
Apèndix documental	100
Addenda	114
Apèndix de figures	116

VOLUMS ANTERIORS

Núm 1 (1978). XX Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos, Sant Feliu de Guíxols, 23 i 24 d'octubre 1976. JOAN TARRÉS i VIVES, *Presentació*. JOSEP IGLÉSIES i FORT, *Demografia històrica del Baix Empordà*. PERE DE PALOL, *El Baix Imperi a Sant Feliu de Guíxols. Introducció al món medieval*. JAUME SOBREQUÉS i CALLICÓ / JOAQUIM NADAL i FARRERAS, *Nota sobre els moviments socials a les comarques gironines (1914-1920)*. ESTEVE ALBERT, *Les fortaleses de la frontera natural de Catalunya i el rei En Jaume*. JOSEP CALZADA i OLIVERAS, *Incidència surera a Sant Feliu de Guíxols en el segle passat*. JOSEP CALZADA i OLIVERAS, *Acta de l'elecció i consagració d'Arnau, abat del monestir de Sant Feliu de Guíxols, l'any 1052*. PERE CANER, *Pous, molins i rellotges de sol de Calonge*. OSVALD CARDONA, *El dietari de Jeroni Pujades i els goigs del seu temps*. FRANCESC CIVIL i CASTELLVÍ, *Juli Garreta, dels nostres compositors l'últim romàntic*. LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS, *La població treballadora guixolenc, de 1556 a 1645*. PERE GABARRÓ, *Notes biogràfiques sobre el Dr. Rodolf Matas*. SANTIAGO HERNÁNDEZ i BAGUÉ, *La jornada de vuit hores a Sant Feliu de Guíxols, el 1919*. Mª AURORA MARTÍN i ORTEGA, *Aportacions a l'estudi del poblat ibèric de Castell (La Fosca, Palamós)*. LLUÍS PALLÍ i BUXÓ, *Les fonts naturals del terme de Sant Feliu de Guíxols*. ENRIQUETA PONS i BRUN, *La distribució de la casa ibèrica al poblat de Puig Castellet (Lloret de Mar)*. MARIA SALA i SANJAUME, *La vegetació de les Gavarres: un estudi geogràfic*. NARCÍS SOLER i MASFERRER, *El jaciment epipaleolític de Sant Benet (Sant Feliu de Guíxols, Girona)*. JOAN TORRENT i FÀBREGAS, *Els Viader, mestres impressors guixolencs*. LLUÍS ESTEVA, *In memoriam. Manuel Bassa i Armengol (Barcelona 1901-1977)*.

Núm 2 (1980). *Estudis sobre temes guixolencs*. JOSEP IGLÉSIES i FORT, *Pòrtic*. JOSEP CALZADA i OLIVERAS, *Sobre un diploma de Carloman*. LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS, *Actuació de l'arquitecte Guitart a Sant Feliu de Guíxols*. LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS/ELENA ESTEVA i MASSAGUER, *Inventari de la premsa guixolenc (1878-1979)*. SANTIAGO HERNÁNDEZ i BAGUÉ, *Empreses i treballadors del suro a Sant Feliu de Guíxols*. BENET JULIÀ i FIGUERAS, *Comentaris sobre el Sant Feliu de Guíxols del segle XVIII*. LLUÍS VINYAS i IGLÉSIES, *Contribució a l'estudi dels gasteròpodes prosobranquis (cargols) i bivalves (petxines) de les zones circalitoral i batial de la costa gironina*.

Núm 3 (1982). LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS, *L'escut d'armes de Sant Feliu de Guíxols*.

Núm 4 (1984). LLUÍS ESTEVA i CRUAÑAS, *El passeig del Mar de Sant Feliu de Guíxols compleix 150 anys. (Exhaurit)*.

AQUEST VOLUM
DE
PUBLICACIONS DELS
AMICS DEL MUSEU MUNICIPAL
DE SANT FELIU DE GUÍXOLS
HA QUEDAT ENLLESTIT EN ELS
TALLERS DE
GRÀFIQUES BIGAS, DE
SANT FELIU DE GUÍXOLS,
EL MES DE DESEMBRE DE
MCMXC

AMICS DEL MUSEU MUNICIPAL
GENERALITAT DE CATALUNYA
AJUNTAMENT DE SANT FELIU DE GUÍXOLS